163446

Doktora Tezi Yürütücüsü:
Prof. Dr. SEMAVİ EYİCE
İ.Ü.Sos.Bl.Ens.Ark.ve San.Tar.Böl.San.Tar.A.Bl.D.Bşk.

Tezi Hazırlayan:
TAYFUN AKKAYA
Doktora No: 1801

T R A K Y A ' D A
M A R M A R A D E N İ Z İ K I Y I S I N D A
İ S T A N B U L ' A B A Ğ L I
B İ R L İ M A N K A S A B A S I :

S E L Y M B R I A (= S İ L İ V R İ)

T A R İ H İ Ç İ N D E K İ G E L İ Ş İ M İ V E

E S K İ E S E R L E R İ

(D O K T O R A T E Z İ)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİL. ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ BÖL.
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI.

İstanbul 1984

T R A K Y A' D A
M A R M A R A D E N İ Z İ K I Y I S I N D A
İ S T A N B U L' A B A Ğ L I
B İ R L İ M A N K A S A B A S I :

S E L Y M B R İ A (= S İ L İ V R İ)

T A R İ H İ Ç İ N D E K İ G E L İ Ş İ M İ V E

E S K İ E S E R L E R İ

(D O K T O R A T E Z İ)

İ Ç İ N D E K İ L E R

- KISALTMA CETVELİ ..... VI-VIII
- ÖNSÖZ ..... IX-XIV

I. SİLİVRİ'NİN TOPOĞRAFYASI VE TARİHÇESİ 1-60

A. Topoğrafya ve Fiziki Şartlar 1-9
1. COĞRAFİ KONUM 1-2
2. İKLİM 3
3. JEOLOJİK ÖZELLİKLER 4-8
Bölgenin yapısı 4-6
Depremler 6-8
4. BİTKİ ÖRTÜSÜ 9
5. YERALTI SULARI 9

B. Selymbria(= Silivri)'nın Tarihçesi 10-60
1. ADI VE İLK KURULUŞU 10-14
2. İLKÇAĞDAKİ TOPOĞRAFYASI VE TARİHÇESİ 15-21
3. BİZANS DEVRİNDEKİ YERİ VE TARİHÇESİ 22-40
4. TÜRK DEVRİ İÇİNDEKİ DURUMU 41-52
5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİLİVRİ 53-60

II. SİLİVRİ HAKKINDAKİ İNCELEMELER 61-90

A. Seyyahlar 61-81

B. İlmi Araştırmalar 82-90

III. SİLİVRİ'DEKİ ESKİ ESERLER 91-312

A. Genel Bir Değerlendirme ve Antik Eserler 91-129
1. KALKOLİTİK ÇAĞA AİT BULUNTULAR 91-92
2. SELYMBRİA(= SİLİVRİ) SİKKELERİ 93-104
3. KATALOG I : ANTİK DEVRE AİT ANITLAR 105-129

B. Bizans Devrine Ait Eserler 130-217
1. SİLİVRİ'NİN BATISINDAN KARADENİZ'E KADAR UZANAN ANASTASIOS SURU 130-139
Surun güzergâhı 135
Özellikleri 135-139

2. SELYMBRİA(= SİLİVRİ) KALESİ 140-159
Bugünkü durumu ve özellikleri 149-157
Kaleye ait tamir kitabeleri 157-158
Damgalı tuğlalar 158-159
Ana hatlarıyla kalenin değerlendirilmesi ...159
3. ALEXIOS APOKAUKOS KİLİSESİ 160-178
Bugünkü durumu 161-163
Plân özellikleri 163-169
Üst örtü sistemi 169
Dış mimarisi 169-170
Tarihlendirme 170-174
Kiliseye ait diğer kalıntılar 175-176
Alexios Apokaukos kilisesi sarnıcı 176-178
4. HAGIOS SPYRIDON KİLİSESİ 179-181
5. DİĞER KİLİSELER(Theotokos, Koimesis, Georgios, Demetrios, Panteleimion, Apostoloi, Theodora, Agathonikos, Eleutherios, Anna ve Blakhernea kiliseleri).....182-185
6. KATALOG II : BİZANS DEVRİNE AİT KALINTILAR..186-217

C. Türk Devrine Ait Eserler 218-292
1. FATİH CAMİİ 218-222
2. PİRÎ MEHMED PAŞA CAMİİ VE KÜLLİYESİ 223-265
Caminin bugünkü durumu 232-234
Plân özellikleri 234-236
İç mimarî 236-238
Dış mimarî 238-240
Kitabeler 241-242
Mimarı 243-244
Sanat tarihi gelişimi içindeki yeri 245-252
Avlu 253-254
Darüttalim 255-256
Müezzinler odası(muvakkıthane?) 256-257
İmaret hanı 258-259
İmaret 259-260

Medrese 260-261
Şadırvan 261-262
Mezarlık(Hazire) 262-265

3. DİĞER CAMİLER(Çakır Ağa, Danişmend, Ali Bey, Kasım Paşa, Kır ve Neslişah Sultan camileri) 266-268

4. MESCİTLER(Danişmend, Bodur, Bali Süleyman Ağa mescitleri) 269

5. ZÂVİYELER VE TEKKELER(Çakır Ağa zâviyesi ve hanı, Sait Baba tekkesi ve haziresi, Hacı Pervane'nin mezarı) 270-272

6. SİLİVRİ'DEKİ KÖPRÜLER 273-280
Silivri köprüsü(Mimar Sinan'a ait uzun köprü) 273-279
Küçük köprü 280

7. ÇEŞMELER 281-285

8. HAMAMLAR 286

9. SİLİVRİ ASRİ MEZARLIĞI 287-292

D. Silivri'nin Evleri 293-297

E. Kale Parkındaki Kalıntılar 298-312

IV. SONUÇ 313-323

V. PLÂNLAR LİSTESİ 324

VI. BİBLİYOGRAFYA 325-339

VII. RESİMLER LİSTESİ 340-351

K I S A L T M A C E T V E L İ

Okuyucuların dikkatini dağıtmamak maksadıyla mümkün olduğu kadar kısaltılan eserlerin tam karşılıklarını yer yer dipnotlarda vermeye çalışmamıza rağmen burada ayrıca bir kısaltma cetveline yer verilmesi pratik bir yaklaşım olacağından uygun görülmüştür.

AMY = Arkeoloji Müzeleri Yıllığı.
AS = Anatolian Studies.
AÜİFSTY = Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Sanatı Enstitüsü Yıllık Araştırmalar Dergisi.
BCH = Bulletin de Correspondance Hellénique.
Belleten = Türk Tarih Kurumu Belleteni.
BZ = Byzantinische Zeitschrift dergisi.
ΕΦΣ = Hellenikos Philologikos Syllogos dergisi.
Jdl = Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts.
RE = Pauly-Wissowa, Real-Enzyklopädie.
T.T.O.K.Belleteni = Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni.
VD = Vakıflar Dergisi.

A.M.Mansel, Trakya = A.M.Mansel, Trakya'nın kültür ve tarihi, Istanbul 1938.

Âtayî, Şakayık zeyli = Âtayî(Nev'i zâde), Şakayık zeyli, İstanbul 1268.

B.Umar, İlkçağ tarihi = Bilge Umar, Türkiye halkının ilkçağ tarihi, İzmir 1982, I.

C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer = C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer bei Constantinopel und die Dobrudscha-Wälle, "Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts", XVI(1901), s.107-127.

Dukas(Bonn tab'ı) = Dukas, Bizans tarihi(Bonn tab'ı), çev. Vl.Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Dumont-Homolle, Mélanges = A.Dumont-Th.Homolle, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892.

E.I.Δρακος, Τὰ θρακικά = E.I.Δρακος, Τα θρακικα-Διάλεξις περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπάρχων Σηλυβριας, Atina 1892.

E.Schönert, Die Münzprägung = Edith Schönert, Die Münzprägung von Bizante-Dikaia-Selymbria, "Griechisches Münzwerk", 13(1975), s.37-44.

Evliya Çelebi seyahatnamesi = Evliya Çelebi seyahatnamesi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1970, V.

F.Dirimtekin, Anasthase Surları = Feridun Dirimtekin, Anasthase Surları, "Belleten", XII, sayı 45(Ocak 1948), s.1-10.

F.Dirimtekin, Bizans Kalesi = Feridun Dirimtekin, Selymbria(Silivri) Bizans Kalesi, "Arkeoloji Müzeleri Yıllığı", 6(1965), s.19-34.

G.Busolt, Griechische Geschichte = Georg Busolt, Griechische Geschichte bis zur Schlact bei Chaeroneia, Gotha 1904, III/2.

G.Mendel, Catalogue = Gustave Mendel, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, İstanbul 1914.

G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi = Georg Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981.

G.Seure, Antiquités = G.Seure, Antiquités thraces de la Propontide: Collection Stamoulis, "Bulletin de Correspondance Hellénique", XXXVI(1912), s.534-641.

İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi = İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi, İstanbul 1948, I, II; İstanbul 1961, III.

İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi = İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, Ankara 1961, I; 1964, II; 1959, IV.

İ.H.Uzunçarşılı, Osm.dev.ilm.teş. = İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı, Ankara 1965.

J.M.F.May, Ainos = J.M.F.May, Ainos, London 1950.

M.E.Jouve, Guerre d'Orient = M.Eugene Jouve, Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée, Paris 1855.

Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt. = J.H.Mordtmann, Zur Epigraphik von Thrakien, "Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn", 8(1884).

N.Fıratlı, Uzun duvar = Nezih Fıratlı, Trakya'da Anastasius surları denilen Uzun duvar, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni", sayı 63/343(1979), s.21-22.

O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos = Otto Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos und die byzantinische Kirche von Selymbria(Silivri), "Byzantion", XXXVII(1967), s.57-65.

R.M.Harrison, The Long Wall = Richard M.Harrison, The Long Wall in Thrace, "Archaeologia Aeliana", 4.seri, 47(1969), s.33-38.

S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler = Semavi Eyice, İlk Osmanlı devrinin dinî-içtimaî bir müessesesi zâviyeler ve zâviyeli-camiler, "İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası", cilt 23, sayı 1-2(Ekim 1962-Şubat 1963), s.3-80.

S.Eyice, Sélymbria, 1964 = Semavi Eyice, Alexios Apokaukos et l'église byzantine de Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XXXIV(1964), s.77-104.

S.Eyice, Edirne = Semavi Eyice, Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler(Türk Tarih Kurumu yayını), Ankara 1964

S.Eyice, Sélymbria, 1979 = Semavi Eyice, Encore une fois l'église de Alexios Apocauque à Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XLVIII(1979), s.406-416.

Tarih-î Lütfî = Tarih-î Lütfî(Ahmet Lütfî Bey tarafından yazılan, H.1291 de matbû nüsha), II.

Villehardouin, II = Villehardouin, La conquète de Constantinople, Paris 1961 baskısı, II.

Ö N S Ö Z

Selymbria, tarihin karanlık dönemlerinin, kalkolitik çağın, Hellenistik devrin, Yunan ve Roma devrinin, Bizans İmparatorluğunun taht kavgalarında sık sık sözü edilen, Haçlıların, despotların kasabası, istilâcı ve yağmacı kavimlerin gözlerini diktikleri ve kol gezdikleri alanların güçlü kalesi, Türklerin Silivri'si, Sultan Bayezid'in, Fatih Sultan Mehmed'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Pirî Mehmed Paşa'nın ve nice ünlü şahsiyetlerin canlandırdığı, seyyahların uğrak yeri ve sayfiye yeri, tahıl ambarı; çeşitli devirlerin izlerini, kalıntılarını taşıyan bir yerleşme merkezi.. Tüm bunlara rağmen yetersiz kalan ilmi araştırmalar...

Selymbria(= Silivri) denilince, gerçekten de böylesine tarihin derinliklerine uzanan ve yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlerin izlerini taşıyan, Propontis'e(= Marmara Denizi) bakan dik bir yamaç üzerinde kurulup da sonraları sahil boyunca yayılan, Trakya'daki İstanbul'a bağlı bir liman kasabası; bütün bu niteliklerinden dolayı düzenli arkeolojik kazılara ve araştırmalara sahne olması gereken ama malesef tam tersi olan: Birbiri ardına surlarını, gösterişli yapılarını, kiliselerini, camilerini, hanlarını, hamamlarını, çeşmelerini, tekkelerini, mescitlerini, yalılarını, konaklarını, evlerini, dükkânlarını, çeşitli sanat eserlerini, anıtlarını, daha doğrusu hemen hemen bütün eski eserlerini kaybeden, talihsiz bir yerleşim merkezi gözümün önünde canlanıyor. Bütün bunlar, gerçeğin ta kendisidir ve pek yakında kullanımda olan birkaç yapı dışında bu kasabadaki geçmişin mevcut kalan son izleri de silinecektir. Bölgede şimdiye kadar düzenli kazıların yapılamaması, bilhassa Hellenistik devre ve daha önceye ait eserler olmak üzere, antik eserlerin toprak altında gömülü kalmasına yol açmış olup, buna ilâveten toprak üstündekiler de harabeye dönüşmüştür.

Eski adı kayıtlarda genellikle Selymbria(Σηλυμβρία) ya da Selybria(Σηλυβρία) şeklinde geçen ve tarihin çeşitli safhaları içinde anılan bir yer olmasına rağmen yine de böylesine perişan olan bu yerleşme merkezi hakkında yapılan ilmi araştırmalar da ancak tesadüfen ele geçen buluntulara dayandırılabilmiştir. Silivrili bir un tüccarı olan Stamoulis'in uzun yıllar boyunca topladığı antikalar, bu mahdut araştırmaların asıl kaynağı olmuştur. Bunların dışında, kasabadaki diğer eserler üzerinde yapılan çalışmalar da yok denecek kadar azdır. Silivri'de hakkında en geniş araştırmaların yapıldığı kalıntı, Alexios Apokaukos tarafından inşa ettirilmiş bir Bizans kilisesine aittir. Bu yapı değerli hocam Sayın Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından etraflıca incelenerek, iki defa (1964 ve 1979 da) "Byzantion"da ve 1964 de "Belleten"deki "Trakya'daki Bizans Devrine Ait Eserler" adlı makalesinin "Silivri" başlıklı bölümünde kısa bir özet halinde olmak üzere üç kez yayınlanmıştır. Kilise ayrıca Otto Feld tarafından da tanıtılmış olup, bu yayına sebep teşkil eden şey S.Eyice'nin ilk makalesi sayesinde Alman Arkeoloji Enstitüsü arşivinde yer alan iki fotoğrafın Apokaukos kilisesine ait olduğunun anlaşılmasıdır. F.Dirimtekin ise Selymbria kalesi hakkında bazı çalışmalar yaparak, bunları yayınlamıştır. Silivri'nin hemen batısından başlayarak, Karadeniz'e kadar uzanan Anastasios suru hakkında ise yapılan birkaç çalışma vardır. Bunlardan en önemlileri C.Schuchhardt, F.Dirimtekin ve son yıllarda R.M.Harrison tarafından yapılmıştır. Türk devrine gelince, bu devre ait tek yayının İ.T.Ü.den O.Bozkurt tarafından hazırlanan bir Doçentlik Tezi olduğunu görüyoruz, ancak burada Silivri'ye dair olarak yalnızca iki köprü yer alır. Bu çalışmanın dışında Türk devrine ait eserlere dair yapılmış bir başka yayın mevcut değildir. Görüldüğü gibi, Silivri'deki eski eserler hakkında yetersiz sayıda bazı münferit yayınlarla karşılaşılmakta olup, birleştirici nitelikte yapılmış bir tek çalış-

maya dahi rastlamak mümkün olmuyor. Şunu da belirtelim ki, vakit çok geç olmadan Silivri'de mevcut eserler ve kalıntılar üzerinde arkeolojik incelemeler yapılarak, tespit edilecek yayınları da süzgeçten geçirmek suretiyle derlemek ve böylece bütün eski eserleri bir bütün halinde ortaya koyacak bir çalışmaya girişmek acil bir ihtiyaçtı. İşte biz bu noktadan hareket ederek, böyle bir çalışmaya başlamayı kendimize bir görev saydık. Bunun neticesinde, en eski zamanlardan günümüze kadar Silivri'nin tarihi gelişmesini de ele alarak, tüm devirlere ait eski eserlere dair bir monografyanın meydana getirilmesine çalıştık. Bunu yaparken, Bizans ve Türk devrine ait eserler tezimize esas olarak alınmışsa da, tespit edebildiğimiz diğer dönemlere ait olanlara da değinmeden geçmek istemedik. Burada ayrıca arkeoloji ve sanat tarihi açısından talihsizliklerle dolu bu kasaba üzerinde böyle bir çalışma fırsatı elde etmekle oldukça duygulandığımızı ve memnuniyet duyduğumuzu ifade ederken, bu tarihi görevimizi imkânların elverdiği ölçüde en iyi şekilde tamamlamaya özen gösterdiğimizi belirtmek isterim.

Silivri'de yaptığımız ilmi araştırmaları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Silivri Belediyesinden temin ettiğimiz 1/5000 ölçekli topoğrafya plânı üzerinde Silivri'deki -yıkılanlar da dahil olmak üzere- eski eserlerin yerleri tespit edilerek işaretlenmiş olup, bu sayede Selymbria kalesinin topoğrafya koşullarına bağımlı olarak kare plânının feda edilmesi suretiyle inşa edilmiş olduğunu ve diğer eserlerin kasabadaki dağılımını izlemek mümkün olacaktır.

- Bugün sadece Bizans devrine ait kalıntılarına rastlayabildiğimiz Selymbria kalesi de etraflıca incelenerek, babam Necati Akkaya ve amcam Naci Akkaya ile birlikte ölçüleri alınmış ve tarafımdan çizilen plân üzerinde mevcut surlar, tahmini sur güzergâhı, kuleler, kapılar ve bazı özellik-

ler de gösterilmiştir. Ayrıca, Selymbria kalesini çevreleyen surların mimari özelliklerine işaret eden bir sur parçasının orijinalde ne şekilde olduğunu gösteren bir restitüsyon çalışması, J.Covel'in çiziminden yararlanmak suretiyle ortaya konulmuştur.

- Silivri'de Türk devri mimarisinin en önemli abidesi Pirî Mehmed Paşa camii olup, bu yapının plânı da aldığımız yeni ölçülere göre çizilerek, çok sayıda fotoğraf malzemesine dayanan bir çalışma da yapılmıştır. Ayrıca, gerek cami haziresindeki gerek Silivri Asri Mezarlığındaki bazı mezartaşlarının da fotoğrafları alınmış ve bunlar Fakültemizden Sayın Hüsamettin Aksu tarafından okunmuştur. Kendisine bu görevi yüklendiği için tekrar teşekkürlerimi sunarım.

- Cami'nin bugün muvakkıthane, sıbyan mektebi ve han dışında tamamen kaybolan külliyesinin son durumunu gösteren vaziyet plânı ile muvakkıthanenin bir plânı da ayrıca çizilmiştir. Bu arada, cami avlusu ve külliyeden geriye kalan müştemilat da incelenerek, çok sayıda fotoğrafla belgelenmiştir.

- Silivri'nin hemen batısından başlayarak Karadeniz sahiline kadar uzanan Anastasios surunun bir güzergâh krokisi, C.Kozanoğlu'nun son tespitlerinden ve F.Dirimtekin'in yayınladığı krokiden yararlanmak suretiyle çizilmiştir.

- Kasabanın kuzeyinde, elektirik santralından Gazitepe köyüne giderken 2 km.lik bir mesafede otlar içine gömülü vaziyette antik devre ait bir lahit bulunarak, ölçüleri alınmış ve fotoğraflarla tespit edilmiştir.

- Silivri'nin eski evleri de üzerinde titizlikle durulması gereken bir niteliğe sahiptirler. Biz bu konuyu da ihmal etmeyerek ele aldık ve böylece kale içindeki ve dışındaki tarihi eser niteliğindeki evleri tespit ederek, burada yer verdik.

- Kasabadaki bütün eski eserlerin ihmal edilmeden ele alınmasına çalışılmış olup, bunlardan gerekli gördüklerimizin

ölçülerini ve fotoğraflarını, diğerlerinin ise sadece fotoğraflarını aldık. Bunların içinde hiç yayınlanmamış bazı eserler de mevcuttur.

Böylece, bugün malesef hiç de iç açıcı bir durumda olmayan Silivri kasabasının tarihi coğrafyası, tarihteki rolü, burada cereyan eden hadiseler tarihi vesikalar, seyyahlar ve modern eserlerden faydalanmak suretiyle ortaya konularak; Selymbria(= Silivri)'nın eski eserlerine dair elde edebildiğimiz tüm kaynaklar da derlenmiş olup, yerinde yaptığımız tespitler ve arkeolojik incelemeler sayesinde kasabanın tarihi geçmişine ışık tutacak, tarih boyunca bu bölgede yaşamış ve eserler bırakmış medeniyetlerin hatırasını yaşatacak bir "monografya" meydana getirilmiş, şimdiye kadar hakkında hiç bir çalışma yapılmamış böylesine önemli bir konudaki eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır.

Burada herşeyden evvel, bana tartışılmayacak bir değerde olan bu konu hakkında çalışma imkânı veren ve tezin yürütülmesi sırasında çok değerli yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Prof.Dr. Semavi Eyice'ye olan minnettarlığımı, en içten duygularla bağlılığımı belirtir ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eserlerin tespiti çalışmalarımızda, Silivri Belediyesinin göstermiş olduğu hüsnüniyetten -Fen İşleri'nin sevki ve araba tahsisi hususlarında- dolayı kendilerine şükran duygularımızı bildirirken, araştırmalarımız esnasında bize yakın destekte bulunan Silivri ilçesi Belediye Doktoru Sayın Cemal Kozanoğlu'na da burada teşekkür etmek isterim.

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesinde Silivri hakkında yapılan son çalışmaları incelememe yardımcı olan Sayın Prof.Dr. Ayten Çetiner'e de burada teşekkürlerimi sunuyorum.

Benimle beraber Lisans Tezimde Mut'ta olduğu gibi, bu defa da Silivri'ye gelerek, araştırmalarımıza büyük katkılarda bulunan babam Necati Akkaya'ya sonsuz minnet borcumu tekrar ifade etmekten mutluluk duyarken, bu arada ailemin bir bütün olarak çalışmalarıma verdikleri önem ve ilginin beni bir kat daha daha güçlendirdiğini ve mütehassis ettiğini de belirtmeden geçmek istemiyorum.

Çalışmalarıma gereken ilgiyi gösteren Bölümümüz öğretim görevlilerinden Doç.Dr. Ara Altun'a, araştırma görevlilerinden başta M.İhsan Tunay olmak üzere Dr. Tanju Cantay'a ve okutman Münevver Keşoğlu'na da burada teşekkür ediyorum.

Çevirilerimin yapılmasında hiç bir karşılık beklemeden gereken özeni gösteren fedâkâr dostlarım Necip Geçimoğlu'na ve Mustafa Özülker'e şükran borcumu ifade ederken, ayrıca İ.Arkeoloji Müzesinden Havva Kıvırcık(Koç)'a ve tüm emeği geçenlere burada tekrar teşekkür ederim.

Bostancı - İstanbul 1984 Tayfun Akkaya

I. SİLİVRİ'NİN TOPOĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

A. Topoğrafya ve Fiziki Şartlar

1. COĞRAFİ KONUM

Silivri, Trakya'da İstanbul'a bağlı ve Marmara Denizi kıyısında bir liman kasabasıdır. "Trakya" diye adlandırdığımız bölge, Avrupa Kıtasının güney-doğusunda yer alıp, Balkan Yarımadasının Anadolu'ya doğru yaptığı uzantıyı teşkil eder ve Stranca Dağları, Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Rodop Dağlarıyla çevrilidir. Doğusunda İstanbul ve Kocaeli Yarımadası, güneyinde Çanakkale Boğazı ve Yarımadası bulunan kesimi "Doğu Trakya"; Meriç Nehrinden batıya doğru Rodop Dağlarına kadar uzanan Yunanistan'a ait taraf ise "Batı Trakya" olarak adlandırılır

Çanakkale ve İstanbul boğazları, Trakya'dan Asya ve Avrupa yönündeki geçişi sağladıklarından coğrafi, iktisadi ve jeopolitik değere sahiptirler. Bundan dolayı, İstanbul gibi nadide ve olağanüstü bir değere sahip bir şehrin yakınında bulunmak özelliği Silivri'yi tarih boyunca daima hareketli olaylara sahne yapmıştır.

Silivri, İstanbul'dan 66 km. mesafede olup, güneyde Marmara Denizi, doğuda Büyükçekmece belediye sınırı, kuzeyde Çorlu, batıda Tekirdağ il sınırı ile çevrilmekte ve 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan onanlı nazım plânı içersinde yer almaktadır. İstanbul il sınırlarına dahil olmasına rağmen fiziki, sosyal ve ekonomik yapısı yönünden "Trakya Alt Bölgesi" özelliklerini taşımaktadır.

Merkezi yönetim bakımından İstanbul'a bağlı bir kasaba olan Silivri'nin Belediye teşkilâtına çevresindeki Değirmenköy, Celâliye-Kamiloba ve Selimpaşa belediyeleri de şube müdürlükleri olarak bağlı bulunmaktadır.

İlçe arazisi, 100-200 m. yükseklikte, derelerle bölünmüş dalgalı düzlükler ve tepelikler biçimindedir. Uzunlukları 15-25 km. kadar olan dereler, birbirine paralel şekilde Mar-

mara Denizine dökülürler.(1) Yüzölçümü 754 km² olan Silivri'de arazi güneyde kıyıdan başlayarak, kuzeye doğru hafifçe yükselir. Tepelerin en yüksek olanı ise 260 m.yi geçmez.(2)

Selymbria'nın Marmara Denizinin kuzeyinde, Ereğli ve İstanbul arasındaki coğrafi konumu, değişmeyen adıyla devamlı olarak iskân edildiğinden kesin olarak bilinir.(3)

Silivri civarı genellikle belirsiz ve alçak bir topoğrafyaya sahip olmasına rağmen iki bölümde ele alınabilir:

a) Ereğli ve Çantaköy arasındaki alan: Bu alanın özelliği Muratlı-Çorlu çizgisinin güneyindeki Çantaköy'e kadar uzanan bir sırttan oluşmasıdır. Denize paralel bir şekilde uzanan bu sırt, kuzey-doğudan gelen rüzgârları bir ölçüde keser.

b) Çantaköy-Büyükçekmece arasındaki alan: Özelliği daha alçak olmasıdır. Burada daha çok kuzey-doğudan gelen rüzgârlar hissedilir. Genellikle bu alanın orta eğimli fakat yer yer dik ve yuvarlak çizgili bir topoğrafyaya sahip bulunduğu görülür.

Silivri'nin doğusu denizden başlayarak, birdenbire 90-100 m. yüksekliğe ulaşır ve bu yükseklikte bir düzlük oluşur. Batısı ise denizden itibaren yavaş yavaş yükselerek, Londra Asfaltında 40-50 m.lik bir yüksekliğe erişir. Bu alanlardaki eğim genellikle %5-10 arasındayken; Silivri-Feteköy-Selimpaşa doğrultularında ise %5 e kadar eğimli bir düzlük yer alır. Celâliye ve Kamiloba yerleşmelerindeki eğim %5-10 arasındadır. Ancak bu oran kuzeye doğru yükselir ve %10 u geçer.

Bütün bu belirttiğimiz topoğrafik şartlar çalışma, barınma ve ulaşım açısından elverişlidir. Dolayısıyla bu bölge tarih boyunca sürekli olarak iskân edilmiştir.

---

(1) Silivri maddesi, "Türk Ansiklopedisi", 29(1980), s.45

(2) Silivri maddesi, "Hayat Ansiklopedisi", VI, s. 2897; kasabanın yüzölçümü, "Türk Ansiklopedis"nde 778 km.kare olarak gösterilir. Şu eserde ise 700 km.kare olarak verilir: K.Ekrem Uykucu, Cumhuriyetin 50. yılında ilçeleriyle birlikte İstanbul, İstanbul 1973, s.349.

(3) E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt.132

2. İKLİM

Bölgede Trakya iklimine ait özellikler görülür. Güney Trakya iklimi, W. Köppen'in sınıflamasına göre: "Sıcak-ılık-yağmurlu" iklimler gurubunun, "Sıcak-Yazı kurak" derecesiyle tipleştirilir. Bu tipin özelliği yazların sıcak ve kurak, kışların ise serin ve yağışlı geçmesidir. Yörenin iklim ayrıntıları üzerinde Marmara Denizi kıyısında, Silivri ile aynı doğrultudaki, Tekirdağ, Çorlu ve Florya meteoroloji istasyonları verileri ile bilgi edinilebilir.

Bu şerit üzerinde yıllık ortalama sıcaklıklar 14 C.'ı bulmaz, buna karşılık yıllık ortalama maksimum sıcaklıklar Trakya'nın iç kısımları gibidir. Yıllık sıcaklık farkları Trakya'nın iç kısımları kadar fazla değildir. Minimum sıcaklıkların görüldüğü(en soğuk ay)Şubat ayı, en sıcak ay ise Ağustos'tur. Donlu günler sayısı onu bulmaz.

Silivri çevresinde, etkili olan rüzgârlar, kuzey-doğu ve kuzeyden esen rüzgârlardır. Bunlar taşıdıkları nemi, kuzeydeki dağlık alanlarda bırakıp, ısınarak gelen sıcak ve kuru rüzgârlardır. Denizden gelen rüzgârlar pek etkili olmazlar. Kuzey rüzgârlarının etkisini, Marmara Ereğlisi'nden-Çantaköy'e kadar uzanan sırt azalmaktadır. Ancak, bu rüzgârlar, Celâliye-Kumburgaz-Kamiloba yerleşmelerinde etkilidirler.

Nisbi nem oranına bakılacak olursa, yazın çok belirgin bir biçimde azalmadığı, yörenin yağış azlığı özelliğinin ise, iç Trakya iklim özelliği olduğu gözlenmektedir.

Trakya Bölgesinde, marmara sahilindeki en az yağış alan yer Silivri'dir. Buradaki, yıllık ortalama yağış düzeyi 529,9 mm. olurken, Tekirdağ'da 590,5 mm, Çorlu'da 568,6 mm. ve Florya'da 649,1 mm.dir. Silivri civarında, yazların kuraklığı çok belirgindir. En fazla yağış alan ay, Aralık ayı olup, yağış düzeyi 100 mm.ye yaklaşmaktadır.(4)

---

(4) Belma Sakaoğlu, Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982, s.11-13.

3. JEOLOJİK ÖZELLİKLER

Bölgenin yapısı[5]

Silivri'nin etrafı, miyosene atfedilen açık kahverengi grelerle, bunların arasında bulunan killi ve greli şistî formasyonlardan müteşekkil linyit damarlarını[6] ihtiva eden kıvrımlı ve yer yer faylı, tepelik bir bölgedir. Genellikle yumuşak olan bu arazi içinde akarsular[7] derince kazılmış, geniş tabanlı vadiler açmışlardır. Bunların en önemlisi Silivri limanına dökülenidir. Yakın bir geçmişte(Flandrien transgresyonu esnasında) daha içerlere doğru ilerleyen koy, sonradan dolarak sahasını daraltmış ve bugünkü halini almıştır. Silivri çayırı sahası böyle bir processus sonunda oluşmuştur. Bu çayırın kuzey-doğu kenarında dil gibi uzanan bir sırt denize karşı olan kesik ve dik kenarı ile dikkati çeker. Bir ölü falez intibaını veren bu dikliğin önü yıkıntı sahası olup, burada iyi muhafaza edilmiş birçok kavkılar mevcuttur. Bunlar takriben 15 m. yüksekliğinde olan arkadaki düzlük üzerinde de vardır. Bu seviyeye tekabül eden düzlüklerden bir de eski Silivri kasabasının kurulduğu tepenin[8] eteğinde bulunmaktadır.[9]

---

(5) Bölgenin jeolojik yapısının ortaya konulmasında kaynak olarak: Silivri, Celâliye, Değirmenköy jeolojik raporlarından faydalanılmış ve Prof.Ahmet Ardel'in müşahedeleri esas alınmıştır.

(6) Osmanlı devrinde de bu bölgedeki zengin kömür yataklarından faydalanılmıştı. Bu husus için bkz. Tarih-î Lütfî, s. 143; ayrıca bkz. E.I.Δρακος, Τὰ θρακικά-Διάλεξις περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπάρχων Σηλυβριας, Atina 1892, s.17.

(7) Bunlar irili ufaklı olup, bazıları: Gümüşpınarı, Çayır, Büyükçavuşlu, Değirmendere, Kamildere, Kavaklı ve Bekirdere'dir.

(8) Bu tepe, Silivri körfezinin doğusunda olup, 56 m. yüksekliğindedir. Üstünde Selymbria kalesi yer almaktadır, bkz. E. Oberhummer, "RE", süt.1325; tepenin yüksekliği bir İngiliz deniz haritasında ise 47 m. olarak gösterilir, bkz. Sailing Directions for Dardanelles, sea of Marmara, London 1893, harita no.224.

(9) A.Ardel, Marmara Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler, "İ. Coğrafya Enstitüsü Dergisi", cilt 4, sayı 7(1956), s.1-2.

Silivri Bölgesinin zeminini tersiyer yaşlı tortul kayaçlarla, yer yer de kuaterner yaşındaki formasyonlar oluşturur. Tersiyer devri Silivri Bölgesinde üst miosen formasyonlarıyla temsil edilmiştir. Gerek kıyı boyu, gerekse E 5 karayolunun kuzeyinde kalan alanın tümü üst miyosen formasyonlarından oluşmuştur. Formasyonlar genelde kumtaşı, killi kum ve şevlden oluşmuşlarsa da yer yer kil tabakalı kumtaşı veya kil, şevl, konglomera ardalanması şeklinde de görülür. Bazı yerlerde linyit bantlarının da bulunması bu formasyonların denizlerden göl fasiesine geçiş sedimantasyon şartını gösterir. Miyosen sonunda güneye doğru iyice çekilen denizden boşalan göle kum, killi kum, kil ara tabakalı gevşek kumtaşları ve konglomeralar çökelmiştir. Kuaterner, dere vadilerinde ve kıyıda çok ince bir bant halinde kumsallar şeklinde görülür. Hakim formasyon silt, kum ve kil olmakla birlikte bunlara küçük çakıllar da karışmıştır. Alüvyon kalınlığı 5-10 m. arasında olup, yeraltı suyunun yüksek olduğu alüvyonlu sahalarda su yüzeye çıkarak, bataklıkları oluşturur.

Miyosen formasyonları yapılaşma açısından gerek topoğrafya, gerekse dış etkenlerle değişik durumlar gösterir. Silivri'nin doğusundaki Bizimköy ve Parkköy çevresinde tepeler ve yamaçlar konglomera ya da konglomera bantlı kumtaşlarından oluşmuştur, ancak tabandaki hakim formasyon kildir. Özellikle yoldan denize doğru bir eğim olduğundan yol üzerindeki inşaatlarda temele bindirdiği yükten dolayı yer yer aktif heyelanlar görülmüştür. Buralarda killi seviye 20 m. civarındadır. Bu alan oldukça eğimlidir ve kayma özelliğine sahiptir.

Silivri'nin batısında ise yazlık evlerin bitiminden sonra yer alan dik yamaçlar, tamamen kum ve gevşek kumtaşlarıyla, arada bloklar oluşturan konglomeralardan oluşur. Konglomeralar zemini tutucu özellik gösterirler.

Kuzey-batıda ise karayolunun üst tarafındaki yamaçlarda kil bantlı kum tabakaları arasında kömür bantları vardır. Burada da zaman zaman kil bantlarının etkisi ve kum tabakalarından boşalan zeminden dolayı oturma ve kum tabakalarından kopa-

rak düşme gibi zemin hareketleri görülmüştür. Buradan batıya doğru gidildikçe de yatay tabakalı gevşek kum ve kumtaşları devam eder. Osmanlı Bankasına ait arazinin batısında tabanda tekrar kil ve kiltaşı tabakaları belirir, üstteki kumlar silt tabakaları şekline dönüşür. Bu kesimde de eğimli alanlarda küçük çaplı heyelan izlenmektedir.

Çorlu kavşağından sonra E 5 karayolu kıyısındaki yamaçlarda yine kum, kumtaşı ve arada konglomera tabakaları görülür. Gümüşyaka'dan sonraki alanda zemin genelde sağlam olmakla birlikte, karayolunun altındaki eğimli alanlarda heyelan görülmüştür. Celâliye çavresindeki alanda ise üçüncü zaman formasyonları izlenir. Arazideki hakim formasyon siltli malzemedir. Dere yataklarındaki ince kumun içinde çok gevşek çimentolu ve iri taneli kumtaşı blok ve çakılları olup, bunlar yer yer killi silt halinde bulunurlar.

Depremler

Silivri ve çevresi 2. ve 3. derecede deprem kuşağı içine girmektedir. Yetkililerden elde edilen bilgilere ve jeolojik raporlara göre, bölgede deprem hissedilmekte ancak tahribata yol açmamaktadır.

Buna karşılık, bu bölgede tarih boyunca şiddetli depremler vuku bulmuştu. Bu zelzelelere dair listelerde: V şiddetinde(Makrosismik Data'ya göre) kırk altı, VI şiddetinde yetmiş beş, VII şiddetinde yirmi iki, VIII şiddetinde on bir, IX şiddetinde iki ve X şiddetinde bir büyük felâket yer alır.(10)

---

(10) Bkz. Kâzım Ergin-Uğur Güçlü-Zeki Uz, Türkiye ve civarının deprem kataloğu-M.S.11 yılından 1964 sonuna kadar-(İ.T. Maden Fak.Arz Fiziği Enst. yayınları, no.24), İstanbul 1967, s. 13-145; ayrıca bkz. N.Pınar-E.Lahn, Türkiye depremleri izahlı kataloğu(Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar İşleri Reisliği yayınları, seri 6, sayı 36), Ankara 1952.

Bunlardan VIII-X şiddetindeki zelzeleler şunlardı:

	Yılı	Şiddeti	Tesir Alanı
1.	430	VIII	İstanbul civarı.
2.	8.XII.447	VIII	İstanbul, İzmit körfezi.
3.	IX.478	VIII	İstanbul civarı.
4.	16.VIII.542	VIII	İstanbul civarı.
5.	15/16.VIII.555	X	İstanbul civarı.
6.	26.X.740	VIII	İstanbul civarı.
7.	XI.986	VIII	İstanbul.
8.	1063 veya 23.IX.1064	VIII	İst., Trakya, Erdek, İznik.
9.	14.IX.1509	IX	İstanbul civarı.
10.	10.IX.1688	VIII	İst., İznik, Midilli, Sakız.
11.	1718	VIII	İstanbul.
12.	25.V.1719	VIII	İzmit ve İstanbul.
13.	10.VII.1894	IX	İst., İznik, Karamürsel.

Bu listedeki zelzelelerden IX ve X şiddetinde cereyan eden üç büyük felâket sırasında Silivri'deki eski eserlerin de büyük ölçüde hasara uğradıkları kesindir. Bu zelzelelerin bölgede yol açtığı hasarlar şu şekilde tasvir edilir:

15 ve 16 Ağustos 555 zelzelesi[11]: X şiddetinde ve İstanbul civarında meydana gelen bu büyük felâket sırasında İstanbul'da birçok kilise ile surların bir kısmı yıkılmıştı. Ege adalarında ve Anadolu'nun geniş bir kısmında hissedilmiş, Propontis(= Marmara Denizi)'de sismik dalgalar hasıl olmuştu.

14 Eylül 1509 zelzelesi[12]: IX şiddetinde ve İstanbul'da 18 gün devam etmiş bir deprem serisidir. Şehrin alçak semtlerinde çok büyük hasarlar olmuştu. 109 cami ile 1070 ev yı-

(11) K.Ergin-U.Güçlü-Z.Uz, Türkiye ve civarının deprem kataloğu-M.S. 11 yılından 1964 sonuna kadar-(İ.T.Ü.Maden Fak. Arz Fiziği Enst. yayını, no.24), İstanbul 1967, s.15, 148.
(12) K.Ergin-U.Güçlü-Z.Uz, a.g.e., s.18, 149.

kılmıştı. Surlar ve saray surları kısmen yıkılmış, tahminen 13.000 kişi ölmüştü. Toprakta yarıklar açılmış, Gelibolu ve Dimetoka'da da hasarlar meydana gelmişti. Episantr'ı İzmit körfezi veya Kuzey Marmara çukurluğundadır.

1509 senesinin seri halde vuku bulan yer sarsıntılarından 22 Ağustos gününe isabet eden bir zelzele Silivri'nin surlarına zarar vermişti[13]. Tarihte Kıyâmet-i Suğra(= Küçük Kıyamet) zelzelesi olarak adlandırılan bu zelzele serisinin yol açtığı tahribatlardan hemen sonra II.Bayezid tarafından yaptırılan tamirler esnasında, Silivri kalesi surları ile birlikte İstanbul surları, Galata'daki mahzenler, Kız kulesi(= Kule-i bahreyn), Rumeli ve Anadolu hisarları fenerliği, Çekmece köprüleri ve Burgus hisarları da onarılmış olup, bütün tamir ve inşaatlar Mimar Hayreddin bin Mimar Murad'ın denetimi altında yapılmıştı.[14]

10 Temmuz 1894 zelzelesi[15]: IX şiddetinde olup, tahripkâr depremlerdendir. İstanbul tarafında sağlam olmayan binalar yıkılmış ve çarşının tavanı çökmüştü. Galata'daki Yeraltı camiinde de hasara yol açmıştı. Ayrıca, Sirkeci rıhtımında 40 metrelik bir çatlak açılmış, adalarda, İznik'de, Karamürsel'de ve Mudanya'da da hasar meydana gelmişti. Çanakkale, Bilecik, Lâpseki, İzmit, Bursa, Bandırma ve Tekirdağ'da hissedilmişti. Episantr'ı Doğu Marmara çukurluğundadır. Bu deprem sırasında Silivri'deki harap durumdaki bazı anıtların da zarara uğramış olması muhtemeldir.

---

(13) Mustafa Cezar, Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii âfetler, "Türk sanatı tarihi araştırma ve incelemeleri", I(1963), s.58-59.

(14) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, I, s.416; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, II, s.233-234.

(15) K.Ergin-U.Güçlü-Z.Uz, a.g.e., s.32, 150.

4. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Silivri arazisinin büyük bölümünün engebesiz ve toprak kalitesinin iyi oluşundan dolayı kültür bitkilerine rastlanır. Bağ-bahçe arazilerinde tarımsal üretimi elma, armut, şeftali, vişne, ayva, erik, kayısı, incir, fındık, zerdali, kiraz, badem ve dut teşkil eder. Kuru tarım yapılan arazilerde ise buğday, ayçiçeği, mısır, yulaf, arpa ve soğan üretilir.(16) İlçenin kuzey ve orta kesiminde ormanlar yer almaktadır.(17) Bu ormanlarda ince gövdeli ağaçlar ve yer yer de çalılıklar mevcuttur.(18)

5. YERALTI SULARI

Silivri bölgesinde yeraltı suları genellikle alüvyonlu alanlarda olup, 1 m. derinliktedir. Yer yer yüzeyde bataklıkları meydana getirirler. Kum ve kumtaşından oluşmuş alanlarda ise 7-8 m. derinlikte olduklarından yapı temelleri için tehlike arzederler. Celâliye'de bu derinlik, topoğrafya koşullarına göre 1 ilâ 4 m. arasında değişir.(19)

---

(16) Belma Sakaoğlu, Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982, s.17-18; Gülser Ekşioğlu, Kumburgaz-Silivri arasında oluşan ikinci konutların incelenmesi, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982, s.30.

(17) K.Ekrem Uykucu, Cumhuriyetin 50. yılında ilçeleriyle birlikte İstanbul, İstanbul 1973, s.350.

(18) Silivri maddesi, "Hayat Ansiklopedisi", VI, s. 2897; buna karşılık, B.Sakaoğlu, a.g.e., s.17 de: Silivri yöresinde doğal bitki örtüsü olarak "orman" bulunmadığından söz edilir.

(19) B.Sakaoğlu, a.g.e., s.17.

B. Selymbria(= Silivri)'nın Tarihçesi

1. ADI VE İLK KURULUŞU

Silivri, tarihi çok eski dönemlere kadar inen önemli bir liman kasabası olup, eski adı kayıtlarda genellikle Selymbria(Σηλυμβρία) ya da Selybria(Σηλυβρία) şeklinde geçmektedir. Bunlardan başka çeşitli varyasyonlar arasında: Selybrie (Σηλυβρίη), Salymbria(Σαλυμβρία), Salyprianos(Σαλυπριανός), Salambria(Σαλαμβρία) ve hatta bozulmuş bir şekilde Salamembria olarak görüldüğünü sayabiliriz.

Kelimenin ortasında yer alan Mü(μ) harfi herhalde kelimenin köküne ait değildi ve ses uyumunu sağlamak için araya konulmuştu. Yeni Yunanca okunuşa dayanan Türkçedeki "Silivri" karşılığı,[20] "μ" harfsiz okunuşun günümüze değin bu yörede yerleşmiş olduğunu gösterir.[21]

"Silivri" adının orijinal kökeni hususunda anlaşmazlıklar vardır. Çünkü, kitabelerde ve antik çağ yazarlarında Dor veya Ionia kökenli oluşlarına göre değişik kullanımlar görülmektedir.[22] Bundan dolayı, hem Selymbria,[23] Selybria,[24]

---

(20) Krş. K.Ekrem Uykucu, Cumhuriyetin 50. yılında ilçeleriyle birlikte İstanbul, İstanbul 1973, s.352.

(21) E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II, 2, süt. 1324-1327. Burada ayrıca, kitabelerle de bu adın doğrulandığı belirtilir(Σηλυμβριανός, Σαλυπριανός ve Σαλυμβρία).

(22) Krş. G.Busolt, Griechische Geschichte, Gotha 1893, I/2, dipnot 3; L.H.Jeffery, The local scripts of Archaic Greece, Oxford 1961, I, s.366 vd.

(23) Ksenophon, Hellenika, 1,3.10; Demosthenes, 15,26; Skymnos, 715-716; Diodoros, 14,12.7; Pilinus, Naturalis Historia, 4,47; Pomponius, Mela, 2,2; krş. E.Schönert, Die Münzprägung, s.37 dipnot 3.

(24) Ksenophon, Anabasis, 7,2.28 ve 5.15; Diodoros, 13,66.4; Plutarch, Alkibiades, 30; Ptolemaios, 3,11.4; Prokopios, Buildings, 4,9; krş. E.Schönert, Die Münzprägung,s. 37 dipnot 4.

ya da Selybrie,[25] hem de Salymbria[26] adlarıyla karşılaşılır. Buraya ait sikkelerde ise SA(ΣA) veya SALY(ΣΑΛΥ -Μ -βριανῶν) şekline rastlanır.[27]

"Selymbria" kelimesinin Thrak dilinden gelmiş olma ihtimali vardır.[28] İlkçağ Hellen yazarlarından öğrendiğimiz Thrak dilinden gelme pek çok kelimede "mb" sesine rastlıyoruz. Bu arada, kişi adlarından Enez(=Ainos) beyi Imbrasos; Tanrı Hermes'in Thrak'lardaki adıdır denen Imbramos; Selymbria(= Silivri) ve Mesembria (Karadeniz'in batı kıyısındaki bir kent) en çok bilinen örnekleridir. Bu adların bir bölümü aslında birleşik sözcüktür ve "mb" sesi, sözcüklerin birleşmesinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, -mbria bitişlilerde çoğu kez bu durumun gerçekleştiğini kabul edebiliriz. Çünkü, "bria" kelimesinin Thrak dilinde "şehir" anlamına geldiğini, yine ilkçağ Hellen yazarlarının verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz.[29] Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, kelimelerin birleşmesiyle türemiş olduğu hususunda belirti görmediğimiz birçok ad içinde de bu "mb" sesinin varlığıdır. İçinde "mb" veya "mp" sesi bulunan adlar, Thrak halkının yayılma alanı dışında da görülür. Bu adların çoğunluğu, eski Luwi yurtlarının kapsamında; Yunanistan'da, Trakya'da ve Anadolu'da karşımıza çıkıyor. Sonradan o alanın bir parçasına yayılan Thrak'ların dağ, ırmak vb. coğrafya adlarından hatta Tanrı adlarından pek çoğunu, daha eski halktan öğrenerek, belki az çok kendi ağızlarına uy-

---

(25) Herodotos, 6,33.

(26) Sokrates, Hist. eccl., 7,36; krş. E.Schönert, Die Münzprägung, s.37 dipnot 6.

(27) E.Schönert, a.g.e., s.37; krş.E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt.1324.

(28) S.Eyice, Selymbria, 1964, s.77. Burada da bu hususa işaret edilmektedir.

(29) Strabon, 7,6.1; B.Umar, İlkçağ tarihi, s.93-94; W. Ramsay, Anadolu'nun tarihi coğrafyası, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s.148; A.H.M.Jones, The cities of the eastern Roman provinces, Oxford 1971, s.71.

durduktan sonra kullandıkları kesindir; bu her yerde, her çağda, her halkta görülen bir durumdur. Öyleyse, içinde "mb" ya da "mp" sesi bulunan o tür adlar, Thrak'larca kullanılmış da olsa, mutlaka Thrak kökenine dayandırılamazlar.(30)

Selymbria'nın ilk iskânı, ele geçen buluntulardan anlaşıldığına göre "geç kalkolitik çağ"a kadar uzanmaktadır. Silivri'nin takriben 10 km. kuzey-doğusunda ve İstanbul-Edirne, Tekirdağ kıyı asfaltlarının kavşağında bulunan Kanallı köprü mevkiinde 1961 yılında Ankara'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsünden D.H.French tarafından bu çağa ait bazı keramik parçalar elde edilmiştir.(31) Daha sonra, Türk Tarih Kurumu adına Türkiye Trakyası Prehistorik arkeoloji ve antropolojisi üzerine 1959 dan itibaren başlanan araştırmalar olumlu sonuçlar vermeye başlamış ve 1962 senesinde aynı höyükten birkaç keramik parçası daha elde edilmiştir.(32)

Kalkolitik çağın gerek başlaması gerek bitmesi bir yerden diğerine değişir. Üstelik hiç kuşkusuz, gerek bir önceki çağdan bu çağa geçiş gerek bu çağdan bir sonraki çağa geçiş birdenbire olmamıştır. Bu söylenenler diğer bütün çağlar için de geçerlidir. Ancak, bakır-taş çağının(kalkolitik çağ) genellikle M.Ö. 6000-2500 arasında yer aldığı söylenebilir.(33)

Kanallı köprü keramiklerinin Troia I şehrindeki buluntularla aynı döneme ait olduğu anlaşılmıştır.(34) Kuruluşu kalkolitik çağa kadar uzanan Troia şehri kalıntıları, yaklaşık M.Ö. 3000-2500 dönemine tarihlenirler.(35)

---

(30) B.Umar, İlkçağ tarihi, s.93-95.
(31) D.H.French, Late chalcolithic pottery in nort-west Turkey and the Aegean, "AS", XI(1961), s.103, fig.6:1-3.
(32) Şevket Aziz Kansu, Kanallı köprü(Silivri) kalkolitiğine ait yeni keramik belgeler ve "Heraeum"? un yeri, "Belleten", XXVII, sayı 105(Ocak 1963), s.289-291, res.1-3.
(33) B.Umar, a.g.e., s.6.
(34) D.H.French, a.g.e., s.103.
(35) B.Umar, a.g.e., s.9; Ekrem Akurgal, Ancient civilisations and ruins of Turkey from prehistoric times until the end of the Roman Empire, Istanbul 1969, s.5.

Bu dönemden M.Ö. 1200 senelerine gelinceye kadar geçen uzun sürede Silivri çevresine dair elde edilebilen tarihi bir malumat yoktur. Bununla birlikte, M.Ö. 1200-700 tarihleri arası da Türkiye ilkçağ tarihinin karanlık dönemi olarak kabul edilir. Bu dönemde oluşan yeni halklar, yeni kültürler arasında Türkiye insanının Thrak kökenli ataları da yer alırlar. Bunlara örnek olarak, Bithynia'lılar ve Phrygia'lıları gösterebiliriz.(36)

Thrak kökenli Phrygia'lılar, M.Ö. 700 dolaylarında uygarlıklarının altın çağını yaşamışlar ve Anadolu'nun en güçlü devleti olmuşlardır.(37) Phryg Krallığının sınırları tam güvenle tespit edilebilmiş değildir. İlkçağın klasik döneminde olsun, daha sonra olsun Marmara Denizinin güney kıyılarına ve o arada Troia şehri dolaylarına kadar yayılmış olduğu anlaşılan Phrygia'lıların(38) Selymbria'yı M.Ö. 7. yüzyıldan önce iskân etmiş olmaları ihtimali kuvvetlidir. Daha sonra da Megara'dan gelen Yunan kolonisinin buradaki yerleşmiş halkla birleştiği bir hipotez olarak ortaya konulabilir.(39) Bu koloninin -Skymnos'un(s.715-716) Megaralıların Selymbria'yı Byzantion'dan daha önce kurduklarını öne süren bilgileri göz önüne alın-

---

(36) B.Umar, İlkçağ tarihi, s.89.

(37) E.Akurgal, Phrygische Kunst, Ankara 1955; Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander, Berlin 1961, s.70-121; Ancient civilisations and ruins of Turkey from prehistoric times until the end of the Roman Empire, Istanbul 1969, s.14-15; B. Umar, İlkçağ tarihi, s.99 dipnot 44.

(38) Ksenophon, Hellenika, 4,1.1.

(39) İç Anadolu'da yerleşen ve buralara kadar da yayılan Phrygia'lılara karışıklığın önlenmesi için "Hellespontos Phrygia'lıları" denmek suretiyle, asıl Phrygia'dan yani "Büyük Phrygia"dan ayrı tutulmaları sağlanmıştır. Bu mıntıkadaki bütün küçük şehirler gibi Selymbria'nın da ilk defa Thrak kökenli Phrygia'lılar tarafından kurulmuş ve iskân edilmiş olması gerektiğine şu eserde de işaret edilir: F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.19; Selymbria'nın Megara kolonizasyonundan daha evvel iskân edilmesi hususunda ayrıca bkz. E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt. 1325.

dığında- büyük bir ihtimalle M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısında buraya gelerek yerleşmiş olması gerekir. Buna ilâveten, burasının Selys(Σῆλυς) adında efsanevî bir kurucusu olduğu anlaşılmaktadır.(40) Bu "Selys" kelimesinin yukarda işaret ettiğimiz Thrak dilinde "şehir" karşılığı olarak geçen "bria" ile kaynaşmasından -Türk dilinde "Silivri"ye dönüşen- Sely(m)-bria(Σηλυ(μ)βρία) kelimesi türemiştir. Bu kaynaşma sırasında görüldüğü gibi araya (μ) harfi ilâve edilmiş ve efsanevî kurucunun adı olan "Selys" kelimesinin sonundaki Sigma(ς) harfi düşmüştür. Böylece, Megara kolonizasyonundan evvel burada Selymbria adını taşıyan bir Thrak yerleşim merkezinin(41) ya da Thrak kökenli Phrygia'lılara ait bir iskânın mevcut bulunduğu sarih olarak anlaşılmaktadır.

---

(40) Strabon, 7.319.
(41) Krş. E.Schönert, Die Münzprägung, s.37.

2. İLKÇAĞDAKİ TOPOĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

Selymbria(= Silivri)'nın Trakya'da Megara tarafından kolonize edilmeden önce de var olduğu tespit edilen kelime anlamından kesin olarak anlaşılmaktadır. Megara kolonisinin de buraya Byzantion'dan daha evvel yerleştiği hususunda tam bir fikir birliği vardır. Bu kolonizasyon M.Ö. 700 ilâ 600 seneleri arasında olmuştur.(42)

Yerleşim mahalli, küçük ve doğal bir limanın çok yakınında olup, Propontis(= Marmara Denizi)'e bakan dik bir yamaç üzerinde yer almaktadır.(43) Perinthos(= Marmara Ereğlisi)(44) ile Byzantion arasındaki bu bölgenin coğrafi konumu da sürekli aynı ad ile iskân edilişinden dolayı tam olarak bilinir.(45)

Selymbria'nın ilkçağdaki tarihi ile ilgili bir dizi malumat tespit etmiş bulunuyoruz.(46)

Selymbria, M.Ö.493 senesinde Ionia ihtilâlinden sonra diğer Trakya kıyı yerleşim bölgeleri gibi Persler(= İranlılar) tarafından istilâ edilmişti.(47) Bu sıralarda İran hizmetindeki

---

(42) E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt. 1325; G.Busolt, Griechische Geschichte, Gotha 1893, s.470; Z.Taşlıkoğlu, Trakya'da Epigrafya Araştırmaları, İstanbul 1971, II, s.61; A.M.Mansel, Ege ve Yunan tarihi, Ankara 1947, s.166; B.Umar, İlkçağ tarihi, s.178. Burada, Selymbria'nın M.Ö.677 de Megaralı göçmenlerin eline geçtiği belirtilmiştir.

(43) H.Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin 1878, s.328; E.Oberhummer, a.g.e., süt.1325.

(44) Selymbria'nın komşusu durumundaki bu şehrin M.Ö. 601 de Samos'lu kolonistler tarafından kurulduğu söylenirse de bu husus şüphelidir. Çünkü, Herodotos, 6,33 e göre: M.Ö. 500-494 de bu yer, Fenike donanmasınca cezalandırılmış olup, o sırada burada Thrak yerleşimi bulunmaktaydı. Ayrıca, Ksenophon, Anabasis, 2,6.2 de de M.Ö.401 de Klearkhos'un Perintos'da oturan Thrak'larla savaşmak için yola çıktığı kaydedilmiştir. Buna göre bu şehir M.Ö.401 de dahi Thrak'lara ait bulunmaktaydı.

(45) E.Oberhummer, a.g.e., süt.1325.

(46) İlkçağın karanlık dönemine, Trakya'da oluşan halklara ve Selymbria'nın ilk iskânına dair bilgilere bundan önceki bölümde yer verdiğimizden, bunları burada tekrar etmedik.

(47) Herodotos, 6,33.

Fenike donanması, Miletos'un düşürülmesinden sonraki kışı Miletos limanında geçirmiş; ertesi yıl, M.Ö.493 de yeniden denize açılmış ve ayaklanmaya[48] katılan kıyı şehirlerine boyun eğdirmek, bunları cezalandırmak görevini yürütmeye başlamıştı. Donanma, batı Anadolu'ya yakın adalardan Sakız(= Khios), Midilli(= Lesbos) ve Bozcaada(= Tenedos)'yı kolayca ele geçirdi. Sonra Çanakkale Boğazına girip, Marmara Denizine geçti; Boğazın ve Marmara Denizinin Anadolu yakasını daha önce Pers ordusu yeniden boyunduruğuna aldığı için Trakya kıyılarını, o arada Gelibolu Yarımadası(= Khersonnesos) üzerindeki çok sayıda Hellen şehrini, Marmara Ereğlisi gibi

---

(48) Pers Kralı Kyros, M.Ö.546 da Lidya Kralı Kroisos'u mağlup etmiş ve M.Ö.545 de Ionıa şehirlerine hakim olarak, Trakya(= Thrakia) sınırına kadar dayanmıştı(Herodotos, 1,169). Daha sonra 513 de Dareios komutasındaki Persler, İstanbul Boğazından Trakya'ya ve batıya geçerek, boğazlardan gelebilecek bir tehlikenin önüne geçmek istemişlerdi(Herodotos, 4,89). Dareios, bu hareketinde aşağı yukarı İstanbul-Saray-Vize-Pınarhisar-Kırklareli-Edirne yolunu izlemişti. Daha sonra, Thrak boylarından Odrys'lerin bölgesine, Arda(= Artiskos) ırmağı kıyısına yani Edirne dolaylarına gelmişti. Antik devirde Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan üç yoldan bir tanesi Selymbria'dan geçmekteydi ve güzergâhı şöyleydi: Belgrad, Niş ve Sofya üzerinden ve Meriç vadisini izleyerek Filibe'ye, buradan Çesir Mustafa Paşa(= Burdenis) üzerinden Edirne'ye, sonra da Havsa(= Hostizo)-Babaeski(= Burtizo)-Lüleburgaz(= Bergule)-Çorlu'dan geçerek, sahile Marmara Ereğlisi(= Perinthos) ne iner ve sahili takip ederek Silivri(= Selymbria)-Çekmeceler üzerinden İstanbul'a varır(A.M.Mansel, Trakya, s.7). Dareios'un bu yolu izleyecek yerde başka yoldan gitmesi belki de gidiş sırasında yolu üzerinde gelişmiş bir şehrin direnmesiyle karşılaşmak ve kuşatma savaşına girmek istemeyişinden dolayı idi(B.Umar, İlkçağ tarihi, s.212.). Perslerin hakimiyeti Ionia şehirlerinin siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açmıştı. Sözü edilen "ayaklanma", bunun neticesinde Miletos şehrinin önderliğinde(M.Ö.500) başlamış ve daha sonra bütün Ionia şehirlerine yayılmıştı(Herodotos, 5,35). Atina'nın desteğinden mahrum kalan Ionialılar, Çanakkale Boğazına gönderdikleri bir donanmayla başta Byzantion olmak üzere bölgenin tüm şehirlerinin ihtilâle katılmasını sağlamışlardı(Herodotos, 5,103).

Thrak kalelerini; daha doğudaki Silivri, İstanbul, Kadıköy (= Khalkedon) gibi Hellenlerce kurulmuş ya da Hellenleştirilmiş şehirleri; Marmara Adasının şehrini ve o zaman ada durumunda bulunan Kapıdağ Yarımadasının Erdek(= Artake) şehrini birbiri ardından ele geçirdi.

Fenikeliler, ulus olarak, kendileriyle çekişip duran denizci, alım-satımcı Hellen'leri hiç sevmiyorlar ve onlara karşı büyük bir düşmanlık besliyorlardı; bu sebeple, ele geçirilen şehirlerin hemen hepsi yakılıp, yıkıldı. Bunların kiminde halk, Fenikelilerin geleceğini ya da gelmekte olduğunu duyar duymaz tümüyle veya önemli bölümüyle göç etmişti. Örneğin, Byzantion ve Khalkedon'un o çağdaki halkının büyük bölümü gemilere binip, gurbet yoluna düşmüş, Karadeniz kıyılarında Mesembria şehrini kurup, oraya yerleşmişti.

M.Ö.478-77 senelerinde ise, Atina ile Yunan dünyasının kutsal adası başta olmak üzere "Attika-Delos Deniz Birliği" adı altında siyasi amaçlı bir birlik kurulmuştu. Bu birliğin kuruluş sebebi, Persler'den hesap sorulması, Trakya, Adalar ve Anadolu Yunan şehirlerinin tekrar bağımsızlıklarına kavuşturulması idi. Bu sırada, başkomutan Perikles sayesinde gerek ekonomik, gerek mali ve gerekse askeri sahalarda Atina ve Pire limanları tam manasıyla savaşa hazır bir duruma getirilmişti.(49)

Atinalıların, Trakya'yı Pers hâkimiyetinden kurtarmak için başlattıkları ilk sefer M.Ö.475 senesinde ve Kiman komutasında yapılmıştır. Atinalı bir kumandan olan Kiman, donanmasıyla Trakya sahillerini Persler'den kurtarmış; bundan sonra da Atinalılar, boğazlara bir sefer düzenleyerek, Byzantion ve havalisindeki şehirlerin Birliğe katılmalarını sağlamışlardır.

---

(49) A.M.Mansel, Ege ve Yunan tarihi, Ankara 1947,s. 299-300.

Böylece, Selymbria adının M.Ö.451-50 senelerinden itibaren "Attika-Delos Deniz Birliği"nin bir üyesi olarak vergi listelerinde adı geçmiştir.

Selymbria, başlangıçta beş[50] ya da altı[51] talent tutarında vergi ödemişse de daha sonra bu miktar üç-iki talente inmiştir. Bu miktar, beşinci devrenin başlangıcında da değişmeden devam etmişti. M.Ö.538-37'de Trakya Odrys'lerin eline geçmişti ve Selymbria'nın bu devlete bağlılığından dolayı ödediği vergi miktarı 900 drahmiye düşmüştü. Buradan da Selymbria için Odrys'lerin Atina'ya baskı yaptığı anlaşılmaktadır.[52]

Atina ile Odrys Kralı Stalkes arasında M.Ö.431-30 senesinde bir ittifak kurulmuştu.[53] Bu ittifak sayesinde Selymbria Atina'nın baskısından kurtulmuştu. Ancak, M.Ö. 430-29'da yani yedinci devreden itibaren verilmeye başlanan dokuz talent gibi yüksek vergi miktarından Atina'nın güçlü hâkimiyetini bir kez daha kurduğunu öğrenmekteyiz.[54]

Kaynaklarda Selymbria adı, daha çok Peloponnes savaşlarının son devresinde geçmektedir. Birliğe üye şehirlerin ayrılmasından sonra, Alkibiades'in M.Ö.410 senesinde Hellespontos(= Çanakkale Boğazı) üzerinde yeni bir Atina hâkimiyeti kurmaya çalıştığı sıralarda Selymbria, önceleri para ödeyerek, Atina ordusunu kendi arazisinden uzak tutmayı ve bağımsızlığını korumayı başarmıştı.[55] Bundan bir

---

(50) E.Oberhummer, Selymbria mad.,"RE",II,2, süt.1325.
(51) E.Schönert, Die Münzprägung, s.37.
(52) Selymbria Odrys'lere bağlandığında, 438-7, 436-5 senelerinde 900 drahmi ile listelerde kayıtlı gözüküyordu. Bkz. E.Oberhummer, Selymbria mad., "RE",II,2, süt.1325: J. M.F.May, Ainos, s.76 vd.
(53) J.M.F.May, Ainos, s.76; E.Meyer, Geschichte des Altertums, Stuttgart 1939,IV, s.722; Thukydides,2.29; E.Schönert, a.g.e., s.37 ve dipnot 12.
(54) E.Schönert, a.g.e., s.37.
(55) Ksenophon, Hellenika, 1,20.21; krş. G.Busolt, Griechische Geschichte, s.1547.

yıl sonra Alkibiades, bir Atina partisinin desteğini sağlayarak Selymbria'yı istilâ etti.(56) Kısa bir süre sonra da, M.Ö. 309-8 senesinde Atina ile Selymbria arasında bir anlaşma imzalandı. Böylece, Selymbria, Atina ile bir ittifaka girmeyi taahhüt ederek, karşılığında özerkliğini garanti altına almıştı.(57)

M.Ö.403 de(Peloponnes savaşı sonrası) Selymbria, Spartalı Klearkos'un eline geçti. Klearkos, Byzantion'dan püskürtülmüş olup, Selymbria'da tutunmak niyetindeydi.(58) Daha sonra, "onbinlerin dönüşü" sırasında M.Ö.399'da Selymbria, Seuthes'in bu bölgede karargâh kurmasıyla ön plâna çıkmıştı.(59)

Atinalı bir amiral olan Habrias, M.Ö.377-6 senesinde Trakya kıyılarına bir sefer yaparak, diğer şehirlerle birlikte Selymbria'nın da M.Ö.378-7 de kurulan ikinci "Attika-Delos Deniz Birliği"ne katılmasını sağlamıştı. Selymbria, M.Ö. 357 e kadar bu Birlikte kalmış ve Byzantion ile birlikte Birliği terk ederek, bundan sonra da onun hâkimiyeti altına girmişti.(60)

Makedonya Kralı II.Filip, M.Ö.341 senesinde Kral Kersobleptes'i tahtından indirerek, Trakya'nın büyük bir bölümüne sahip olmuş ve Karadeniz'e kadar olan bölgeleri hâkimiye-

---

(56) Ksenophon, Hellenika, 1,3.10; Diodoros, 13,66.4; Plutarch, Alkibiades, s.30; E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt.1326.

(57) Ksehophon, Hellenika, 1,20.21; A.Andrewes, Journal of Hellenic Studies, s.8; anlaşma metni parçalar halinde günümüze kadar gelmiştir, bkz. CIA I(supp.) 61a: W.Dittenberger, Sylloge Inscriptionum Graecarum, Leipzig 1915, I,3, no.112; anlaşmayla ilgili olarak krş. A.Wilhelm, Inschrift aus Thasos, "Athenische Mitteilungen", cilt 28(1903), s.445-446; G.Busolt, Griechische Geschichte, s.1157.

(58) Diodoros, 14,12.7; E.Oberhummer, a.g.e., süt.1325-1326.

(59) Ksenophon, Anabasis, 7,5.15.

(60) J.M.F.May, Ainos, s.187; Demosthenes, 15.26; krş. A.Schafer, Demosthenes und Zeit(=Demosthenes ve Zamanı), Leipzig 1885, s.167, 191 dipnot 1.

ti altına almıştı. Kralın çelenk nutkuna eklenen bir mektupta Selymbria'nın II.Filip tarafından kuşatılmasından bahsediliyorsa da, bu mektubun hakiki olmama ihtimali vardır, ve bu husus doğrulanmış da değildir.(61) Aslında, boğazlara göz dikmiş olan II.Filip'in Marmara Ereğlisi(Perinthos) ile Byzantion'u kuşatması üzerine müttefikler bu şehirlerin yardımına gelerek, M.Ö.340'da Makedonyalıların hâkimiyetinden kurtarmışlardı.(62) Böylece, mektupta belirtilen kuşatma hadisesinin doğru olamayacağı anlaşılmaktadır.

Roma devrinde ise Selymbria'nın adı pek geçmemektedir.(63) Roma elçisi L.Cornelius, 166 senesinde Kral Antiochos'la Selymbria'da buluşmuştu ve gönderiliş sebebi Antiochus ile Ptolemy arasında barış sağlamaktı.(64) Bu dönemde bundan başka tarihi bir malumata rastlamak çok zordur. Buna karşılık, Selymbria'da Roma devrine ait bazı eserlerden Romalıların bu bölgeye gelerek yerleşmiş olduklarını anlamaktayız.(65)

Selymbria, 357 senesinden itibaren Byzantion'a bağlı kalmıştı. Bu arada da 387 de Gotlar tarafından muhasara edilmiş ve zaman zaman akınlara uğramıştı. İmparator Arkadios(395-408)'un hâkimiyeti sırasında ise, eşi Eudoxia'nın izafeten, Eudoxiopolis adını almıştı. İmparatorun ölümün-

---

(61) E.Oberhummer, Selymbria mad.,"RE",II,2, süt. 1326; Demosthenes, 18.77F; krş. A.Schafer, Demosthenes, II,2, s.503F.A.

(62) A.M.Mansel, Ege ve Yunan tarihi, Ankara 1947, s.403.

(63) Roma devrinde Selymbria'ya önem verilmediğini yol listelerinde görülmeyişi ispatlar, ancak Konstantinopolis'in kurulmasıyla Selymbria da yol listelerine dahil edilmiş ve İmparatorluk merkezinin kuvvetli etkisi altına girmiştir, bkz. E.Oberhummer, a.g.e., süt.1326.

(64) Polybius, 18,49.2; E.Oberhummer, a.g.e., süt.1327.

(65) G.Mendel, Catalogue, II, s.163 no.475; III, s. 405 no.1166.

den sonra tekrar Selymbria adı kullanılmaya başlandı.(66)

Kasaba, Bizans devri içinde önemini daima korumuş ve güçlü kalesi ile birlikte bir sayfiye yeri olarak da tercih edilmiştir. I.Leon(457-474)'un Bizans İmparatoru olduğunda burada ikâmet ettiği bilinmektedir.(67) Bizans'ı batıya bağlayan sahil yolu üzerinde bulunan güçlü kalesi ile Selymbria, Byzantion'un bir ileri karakolu olarak büyük bir önem taşımaktaydı.(68) Bunun için daha sonraları da Konstantinopolis'in dış surları içine dahil edilmiştir.(69)

---

(66) Theophanes, Chronographia, I, s.448; krş. E. Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt.1326-1327. Burada herkesin nefret ettiği Kraliçenin ölümünden sonra bu isim kullanılmamıştır deniliyor; krş. J.B.Bury, A History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian(A.D.395 to A.D.565), London 1931, I, s.268 dipnot 2; Prokopios, Buildings, 4,9.

(67) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.19.

(68) C.Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, Prague 1877, s.62. Burada Selymbria kalesine dair tamirden de bir bahis vardır.

(69) Bu ancak İlkçağın sonlarında gerçekleştirilebilmiştir, bkz. ilerideki "Anastasios suru" bölümü.

3. BİZANS DEVRİNDEKİ YERİ VE TARİHÇESİ

Byzantion 11 Mayıs 330 da başkent olarak imar edildikten sonra, Doğu Roma İmparatorluğunun kalbinin attığı bir merkez olmuş, bu özelliğinden ve zenginliğinden dolayı da sık sık çeşitli kavimlerin istilâ girişimlerine maruz kalmıştı. Bu sebeple, şehrin savunma kabiliyetini arttırmak için inşa ettirilen kara ve deniz tarafındaki surların yanısıra Trakya'ya inen ataklara karşı koyabilecek kalelerin de yaptırılması ya da mevcut olanların tekrar tahkimi gerekmiştir.

Trakya'daki kalelerden sahil yolu üzerinde ve Byzantion'a yakın olmasından dolayı önemli bir stratejiye sahip bulunan Selymbria kalesi de Bizans devrinde yeni baştan tahkim edilerek bir ileri karakol durumuna getirilmiş ve güçlü akınlara karşı koyarak müdafaa kabiliyetiyle kendisinden söz ettirmiştir. Ayrıca, gerek Bizans gerekse Türk devrinde daima ileri gelen şahsiyetlerin uğrak ve konaklama yeri olmuş ve Bizans'ta cereyan eden saltanat mücadelelerinde de yer alarak İmparatorluk üzerinde etkili olmuştur.

Konstantinopolis'in genişlemesiyle mevcut şehir surları ihtiyaca cevap veremez duruma gelmişti, bunun üzerine de İmparator II.Theodosios(408-450) tarafından bugün hâlâ kalıntıları duran Kara surları[70] ve deniz kenarında olduklarından daha zayıf durumdaki Marmara ve Haliç surlarıyla şehir genişlettirilmişti. Daha sonra da, Selymbria'nın batısından baş-

---

(70) Bu surlarda, Selymbria ile Byzantion arasındaki ilişkiyi pekiştiren bir husus olarak "Silivri Kapısı"nı gösterebiliriz. Bu kapı, Silivri yoluna açıldığından fetihten az evvel "Porta Selybria" adını taşıyordu. Kapı, Balıklı Ayazması'na da açıldığından "Porta Pighi" olarak da adlandırılmaktaydı, bkz. P.G.İnciciyan, XVIII. asırda İstanbul, çev. Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1976, s.15 dipnot 43; E.Oberhummer, Selymbria maddesi, "RE", II,2, süt.1326.

layarak Karadeniz'e kadar uzanan Limes suru, İmparator I. Anastasios(491-518) tarafından yeni baştan inşa ettirilerek, Konstantinopolis ve civarının savunması denizden denize uzanan bu eyalet suru sayesinde güçlendirilmiştir. Ancak, bu uzun müdafaa hattı kendisinden beklenen görevi pek yerine getirememiştir.

479 senesinde Trakya'nın ve buna bağlı olarak Selymbria'nın Ostrogot Kralı Theodorik'in hâkimiyeti altına girmesine rağmen bu sırada Bizans'ta ikinci defa tahtı ele geçiren İmparator Zenon(476-491), uyumlu bir politika izleyerek Theodorik'in dikkatini İtalya'nın zengin eyaletlerine çekmeyi başarmış, bunun üzerine Ostrogotlar, merkezi Roma olmak üzere İtalya'da bir Krallık kurmuşlardır.(71)

Selymbria ve civarının 555 senesinde İstanbul çevresinde vuku bulan X şiddetindeki büyük deprem felâketinden(72) etkilendiği kesindir. 6.yy.da İmparator Iustinianos(527-565) tarafından yaptırılan yeni inşaat ve onarımlar sırasında Anastasios suru da tekrar tahkim edilmiş, hatta bu esnada İmparatorun bizzat kendisi Selymbria'ya gelerek bir müddet ikâmet etmiştir.(73) Bu çalışmaların herhalde bu büyük zelzeleden sonraya ait olması gerekir.

Selymbria, 558/9 senesi kışında Hun ırkının bir kolu olan Kotrigurların istilâsına uğramış, Zabergân komutasındaki Kotrigur süvarileri istilâ ettikleri yerleri yakıp yıkarak Byzantion'a doğru ilerlemişler, bunun üzerine İmparator Iustinianos, meşhur kumandanı Belisarios'u görevlendirerek, bölgeyi istilâdan korumuşsa da bu sıralarda bölge ahalisi oldukça sıkıntılı günler geçirmişti.(74)

---

(71) A.A.Vasiliev, Bizans İmparatorluğu tarihi, çev. A.M.Mansel, Ankara 1943, I, s.133.

(72) Bkz. gerideki "Depremler" bölümü.

(73) Prokopios, Buildings, 4,9; Theophanes, Chronographia, yay. Carolus de Boor, Lipsiae 1883, I, 6052.

(74) J.B.Bury, A History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian (A.D.395 to A.D.565), London 1931, II, s.298-308.

626 da İmparator Herakleios(610-641), Perslerle mücadele ederken, Byzantion karadan ve denizden olmak üzere Avar Hanı Aphes komutasındaki Avar, İslav, Bulgar ve Gepidler tarafından da muhasara edilmişti. Bu esnada Selymbria da kuşatılmış, ancak Bizans donanmasının İslav kayıklarını mahvetmesinden sonra, mütaarrızlara karada da büyük kayıplar verdirilerek, kargaşa içinde geri çekilmeleri sağlanmıştı.(75)

İmparator III.Leon zamanında(717-741) cereyan eden Arap kuşatması, Selymbria'yı da etkilemişti. Karadan Limes surunu aşan Araplar, İstanbul'un şehir surlarına kadar dayanmışlar ve ayrıca 1800 parçadan oluşan donanmalarıyla Hellespontos ve Propontis'i geçerek denizden de şehri ablukaya almışlardı. Ancak, Bizanslılar Rum ateşi sayesinde Arap donanmasına büyük kayıplar verdirmişti. Diğer taraftan da, kışın soğuğuna dayanamayan Arap ordusunda açlık tehlikesi başlayınca muhasara âkim kalmıştı.(76)

Selymbria kalesi, İmparator V.Konstantinos(741-755) tarafından da tamir ettirilmişti(77) ve bu dönemde belki de Selymbria, İmparatorun zevcesine izafeten "Arkadiopolis" adını taşımıştı.(78)

---

(75) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.95-96; F.Barišič, Le siège de Constantinople par les Avares et les Slaves en 626, "Byzantion", XXIV(1954), s.371 vd.nda -eldeki mevcut tüm kaynaklardan yararlanılmak suretiyle- bu kuşatmanın etraflı bir tasviri yer alır.

(76) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.145-146; R.Guilland, L'expédition de Maslama contre Constantinople (717-718), "Études byzantines", Paris 1959, s.109 vd.nda tüm önemli kaynak ve bibliyografyayı kullanmak suretiyle yapılan etraflıca bir tasviri bulmak mümkündür.

(77) Bu bilgiyi, Selymbria kalesine ait bir tamir kitabesinden elde etmekteyiz, bkz. vaktiyle Orta kapının kuzey-batı kulesi üzerinde bulunan ve V.Konstantinos zamanında Trakya Dükü olan Theophanes'e ait olması muhtemel kitabe, şu eserde: G.Seure, Antiquités, s.563-567, res.12A; ayrıca bkz. Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., 1884, s.210 no.27; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b28.

(78) Bkz. gerideki dipnot(6[illegible]).

Bulgar Hanı Kroum, 813 senesinde Trakya'da istilâ hareketlerine girişmiş ve ele geçirdiği şehirleri yakıp yıkarak harap etmişti. Bu sırada Selymbria da saldırıya uğrayarak surları, kiliseleri ve bütün evleri büyük ölçüde tahrip edilmişti.(79)

Bu büyük felâketten sonra Selymbria'nın kısa sürede tekrar eski haline kavuştuğunu şimdi birkaç parçası Ayasofya Müzesinde bulunan ve M.Homolle tarafından vaktiyle Selymbria kalesinin Kır kapısı üzerindeki anma yazısı olduğu tahmin edilen, 842-855 tarihli(III.Mikhail ile Theodora'nın naibliği zamanı) Mikhail'in kızkardeşi Thekla'ya ait kitabeden anlıyoruz.(80)

Dana sonra 915 de Bulgar Çarı Symeon, Bizans halkının kendisini İmparatorları olarak tanımalarını sağlamak maksadıyla Başkent üzerine bir sefer tertip etmiş ve bu esnada Selymbria'yı da yakıp yıkmış, "Castrum"u temellerine kadar tahrip etmişti. Surların bundan sonra tamir ettirilmediği F.Dirimtekin tarafından ileri sürülmüşse de(81) S.Eyice'nin de ifade ettiği gibi eğer bu kale tamir edilmemiş olsaydı 1453 e kadar sığınak olarak durmazdı.

İmparator I.Alexios Komnenos(1081-1118), 1082 de yapılan bir ticaret anlaşmasıyla Venediklilere birçok imtiyazlar vermişti. Böylece, Venediklilere İmparatorluğun her yerinde istedikleri gibi ticaret yapmanın yolu açılıyordu. Bu durum, Venediklilerin ticarette çok gelişmelerini sağladı ve bu arada Selymbria'da da bir ticaret kolonisi kurdular.(82)

---

(79) W.N.Zlatarski, Geschichte der Bulgaren, Leipzig 1918, s.29; G.Tzenoff, Geschichte der Bulgaren und der anderen Südslaven, Berlin 1935, s.210.

(80) G.Seure, Antiquités, s.567, res.13; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b27.

(81) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.20.

(82) Ferninand Chalandon, Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène(1081-1118), Paris 1900, s.82-83.

Selymbria, Haçlı seferleri sırasında zaman zaman söz konusu oldu. I.Haçlı ordusu, Godefroi de Bouillon komutasında 1096 senesi sonunda İstanbul'a Niş(= Naissus), Filibe(= Philippopolis) ve nihayet Silivri(= Selymbria) üzerinden geçerek varmıştı.(83) Ancak ordu, Filibe'de Fransa Kralının kardeşi Hugue de Vermandois'in esir alındığını öğrenmişti. Bunun üzerine Godefroi, bir elçi göndererek Kontun bırakılmasını istedi ve yoluna devam etti. Silivri'ye varıldığında İmparatorun Kontu bırakmaya yanaşmadığı öğrenilince, Niş ve Filibe'nin kurtulduğu yağmalamalar burada başladı. Olay üzerine, İmparator I.Alexios Komnenos Haçlı ordusunun isteğine boyun eğdi ve bundan sonra yağmalara son verildi.(84)

Yine İmparator I.Alexios devrinde 1100 senesi sonlarından beri kışı geçirmek için Bulgaristan'a gelen Lombardiyalılar, Bizans topraklarından geçiş izni istediler. İmparator, yağma ve zarar ziyan yapılmaması koşuluyla bu isteği kabul etti. Söz konusu ordu, ilk kışı Bizans topraklarında geçirdi ve Albert d'Aix'e göre bunlar Filibe, Dimetoka(= Didymoteikhos), Edirne(= Adrianopolis), Tekirdağ(= Rodosto) ve Silivri civarlarında konakladılar. Ancak, yağmaların önüne geçilemedi. Alexios, Haçlıları(Lombardiyalıları) İstanbul'a getirterek görüşmelerde bulunduysa da ordudaki disiplinsizlikten kaynaklanan yağmalar yüzünden onları Asya'ya geçmeye zorladı. Bunu da kabul ettiremeyince, yiyecek yardımını keserek soruna çare aradı. Neticede, çekişmeler bir müddet daha sürdükten sonra Haçlı ordusunun Asya'ya yollanmasıyla mesele halledildi.(85)

İkinci Haçlı seferi sırasında da Alman Haçlı ordusu Selymbria'nın kuzey-batısındaki vadide konaklamış ve burada

---

(83) F.Chalandon, Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène(1081-1118), Paris 1900, s.175.
(84) F.Chalandon, a.g.e., s.176.
(85) F.Chalandon, a.g.e., s.224-225.

7 Eylül 1147 tarihinde bir sel felâketine uğramıştı.(86)

IV.Haçlı seferi, Bizans'ta bir Latin İmparatorluğu kurulmasına yol açmış ve bu dönemde(1204-1261) pek çok yer yağmalanmıştı. Latin İmparatoru Baudouin, Konstantinopolis'i kendisine tabi bir hale getirirken, kardeşi Henri de Flandre'a da Selymbria'yı vermişti. Bu hâkimiyet sırasında Haçlı orduları, İmparatorluğun çeşitli yerlerini ele geçirerek yerleşmişlerdi. Godefroi de Villehardouin bunu şöyle dile getirmiştir: "Herkes belli bir toprağa yerleşti ama kimse huzur bulamadı, kötülükler başladı, Rumlar da onlardan nefret etmeye başladılar." Özellikle Edirne'de Venediklilerin eziyeti çok fazla idi. Bunun üzerine Rumlar, eski düşmanları olan Bulgarlardan yardım istemek zorunda kaldılar. Bulgar Çarı Kaloyan da bunu fırsat bilerek harekete geçti.(87) Böylece, Dimetoka'da başlayan Rum ayaklanmaları Edirne'ye ve tüm Trakya'ya yayıldı. Durum ciddi bir hal alınca, Bizans'tan 80 kadar şövalye ile harekete geçen Godefroi de Villehardouin, bazı yerleri geri aldıysa da neticede Latinler zayıf bir anlarında yenik düştüler ve İmparator Baudouin esir edildi.(88) Bunun üzerine, Selymbria'yı hâkimiyeti altında bulunduran Henri de Flandre, kardeşinin yokluğu sırasında naip ilân edildi(1206-1216).(89) Trakya'da bu sı-

---

(86) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.20; Benhardi-Konrad(Otto v. Freising'den naklen), III, s.612; ayrıca belli başlı Haçlı seferi tarihleri için bkz. J.Michaud, Histoire des Croisades, Paris 1849; N.Iorga, Histoire des Croisades, Paris 1924; L.Bréhier, L'Eglise et l'Orient au Moyen Age(5. baskı), Paris 1928; R.Grousset, Histoire des Croisades et du Royaume franc de Jérusalem, Paris 1936; St.Runciman, A history of the Crusades(Penguin Books), London 1971.

(87) Villehardouin, II, s.112 böl.303 ve s.142-144 böl.333; J.Longnon, L'Empire Latin de Constantinople et la principate de Moreé, Paris 1949, s.77; Niketas Khoniates, 10,808-809.

(88) J.Longnon, a.g.e., s.77-79.

(89) Villehardouin, II, s.194 böl.385; J.Longnon, a.g.e., s.6.

ralarda İmparatorluğun elinde İstanbul'dan başka Rodosto (= Tekirdağ) ve Selymbria kaleleri kalmıştı.(90) Bu arada, Kaloyan'ın barbarlığı ve Latinlerin intikamı arasında kalan Rumlar da Selymbria'ya sığınmışlardı.

Henri de Flandre, ilk iş olarak İstanbul'u kazandıktan sonra Rodosto kalesini Venedik Reisine teslim etti ve kendisi de Selymbria'da bir garnizon kurdu. Bu sırada Kaloyan, Trakya'daki Rum topraklarını yakıp yıkarak geri çekildi. Daha sonraları ise Kaloyan'ın Trakya'yı tekrar istilâ etmeye girişmesi karşısında Latinler, İstanbul'un dışında sadece Vize ile Silivri kalelerini koruyabildiler. Bu sırada Silivri kalesi Macaire de Sainte Menehould tarafından müdafaa edilmişti.(91)

Naiplik makamında bulunan Henri, İmparatorluk kuvvetleriyle Edirne'ye hareketi sırasında önce Selymbria'ya uğradı. Burada papalık elçisinin savaşa gidenlere bir vaaz verip, endüljans dağıtmasından sonra yola çıkan ordu, 28 Haziran 1206 da Edirne'ye vardı. Henri de Flandre, ancak bu seferden sonra İmparatorluğu bir düzene sokabilmişti.(92)

Latin hâkimiyeti yıllarında İstanbul servet ve ihtişamından çok şey kaybetti. 1204 yılının büyük yağmasını daha sonraki yıllarda korku ve para sıkıntısı içine düşen Latin İmparatorluğunun Bizans hazinelerini istismarı ile pek çok kıymetli eserin gaspedilmesi izledi.(93) Çürümüş Latin İmparatorluğunun can damarını kesen ve Bizanslıları tekrar İstanbul'a sahip kılan, hemen hemen bir tesadüf idi.

---

(90) Villehardouin, II, s.194-196 böl.386-387; Silivri kalesi, 1206 da Vize kalesinin inşa edilmesiyle daha da güçlenmiştir, bkz. S.Eyice, Selymbria, 1964, s.79.

(91) Villehardouin, II, s.224 böl.411; J.Longnon, a.g.e., s.85.

(92) Villehardouin, II, s.246-254 böl.432-441; J. Longnon, a.g.e., s.86-87.

(93) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.415-416.

Bulgar sınırını kontrol için küçük bir savaş birliği ile Trakya'ya gönderilen İmparatorluk ordu kumandanı Aleksios Strategopulos, büyük bir hayretle başkenti savunmasız görmüş ve ânî bir kararla baskın yaparak, 25 Temmuz 1261 de ele geçirmişti.(94) Strategopulos, bu hareketi esnasında Selymbria'yı da zaptetmişti.(95) Bundan sonra da, 15 Ağustos 1261 de İmparator VIII.Mikhail(1259-1282) büyük bir törenle İstanbul'a girmiş ve Bizans'ı yeniden ihya etme çabalarına başlamıştır.(96)

Mikhail'den sonra başa geçen II.Andronikos Palaiologos devrinde(1282-1328) Altun Orda(= Altınordu) Hanlığına ait bir ordu, 1285 senesinde Balkan Yarımadasına inerek denizlere kadar geçtikleri yerleri yağmalamıştı.(97) Bunun üzerine İmparator bir tedbir olarak Hebdomon(= Bakırköy)'daki Hagios Ioannes Prodromos kilisesinde muhafaza edilen babası VIII.Mikhail'in ve I.Basileios(867-886)'un cesetlerini Selymbria'daki bir manastıra defnettirmişti.(98)

Palaiologoslar Hanedanı(1261-1453) devrinde Selymbria, sık sık saltanat mücadelelerinde ve iç savaşlarda mevzubahis olmuştur. II.Andronikos Palaiologos(1282-1328) ile torunu III.Andronikos Palaiologos(1328-1341) arasındaki mücadeleler Selymbria yakınlarında cereyan etmişti.(99) Bu sırada arabuluculuk yapan İmparatoriçe Xene, III.Andronikos'un nezdine Selymbria'ya gelmişti. İmparator VI.

---

(94) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.415.
(95) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.21.
(96) G.Ostrogorsky, a.g.e., s.415.
(97) R.Janin, La Thrace, Etude historique et géographique, İstanbul 1920, s.48.
(98) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.22.
(99) Bu mücadelelerde II.Andronikos, Osmanlılardan yardım istemiş, ancak Orhan Gazi'nin yolladığı kuvvet Çorlu ve Silivri'de mağlup olduğundan bir netice alamamıştı, bkz. İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.155; J.De Hammer, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972, I, s.158.

Ioannes Kantakuzenos(1347-1354) da bu hadise münasebeti ile Selymbria'dan bahsederken, kalenin henüz o zaman tamir edilmediğini imâ eden bir ifade kullanmıştır ve buna ilâveten Selymbria surlarının kendisinin imparatorluğu sırasında onarıldığı bilinmektedir.(100) Ayrıca Kantakuzenos'un Selymbria kalesinin denize bakan tarafına bir saray inşa ettirdiğinden de söz edilir.(101)

1299 da kurulan Osmanlı Beyliği yavaş yavaş Bizans üzerinde etkili olmaya başlayınca, Kantakuzenos hasımlarına karşı Aydınoğlu Gazi Umur Bey'den iki defa kuvvet temin ettikten sonra, Umur Bey'in tavsiyesiyle Orhan Gazi'ye de müracaatta bulunarak yardımcı kuvvet istemiş ve ona kızı Theodora'yı teklif etmişti. Orhan Gazi, bu teklifi kabul ederek 6000 kişilik bir kuvvet göndermiş(102) ve Theodora ile 1346 senesinde altmış yaşındayken evlenmişti.(103) Bu düğün, Bizans geleneğine uygun olarak ve debdebeli bir şekilde Selymbria'da yapılmış olup, Hammer tarafından da şöyle nakledilir: "Osmanlı hükümdarı, nişanlısını almak için Kantakuzenos'a otuz gemi ve muhafız olarak da devlet büyükleriyle beraber birçok süvari gönderdi. Kantakuzenos, hanedan üyeleri, imparatorluk büyükleri ve askerî kuvvetiyle birlikte Selymbria(= Silivri) sahrasına gitti. Eski bir âdete göre prenses, hareketinden evvel ora-

---

(100) Bkz. F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.22.

(101) J.Dallaway, Constantinople ancienne et moderne, çev. A.Morellet, Paris an VII(= 1798-1799), s.217; E.I.Δρακος, Τὰ θρακικά, s.15.

(102) Bu kuvvetin arkasından 1349 da 20.000 kişilik ikinci bir kuvvet daha gönderilmiştir, bkz. Mufassal Osmanlı tarihi, İstanbul 1957, I, s.86.

(103) J.De Hammer, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972, I, s.173, 393 ek not 745; krş. Mufassal Osmanlı tarihi, İstanbul 1957, I, s.81. Bu eserde ayrıca s.75 de Silivri'deki bu düğünün tasvirine dair Münif Fehim tarafından yapılmış bir resim de yer alır.

da(Selymbria'da) bin renkli halılarla döşenmiş bir zemin üzerindeki yüksek bir tahta çıkarak, halka son defa görünmek zorunda idi. Fakat bu merasim, yalnız bir prensesin yabancı bir prens ile evlenmesine mahsustu. Tahtın yanında imparatoriçe ile üç kızına mahsus çadır kurulmuştu. Nişanlının hareketi için tayin olunan gece kadınlar bu çadırda kaldılar. İmparator, devlet büyükleriyle at üzerinde göründü. Halk, prensesin gözlere görüneceği dakikayı sabırsızlıkla bekliyordu. Tahtın etrafı kuşatılmıştı. Verilen işaret üzerine altın işlemeli ipek perdeler düşerek, ellerinde meşaleli silahlar tutan yerlere kapanmış hadımlarla çevrili durumdaki Theodora göründü. Derhal dümbelek ve trampetler sahrayı neşeli nağmelerle çınlattı ve aynı ahenkteki güzel sesliler, yeni zevcenin medhiyyelerini söylediler. Bu merasimi, birkaç gün süren, iki milletin istisnasız bütün büyük memur ve askerinin hazır bulunduğu muhteşem ziyafetler takip etti."(104)

Osmanlıların Rumeli'ye geçişleri hakkında Bizans tarihçisi Dukas'ın bazı yanıltıcı bilgiler verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Kantakuzenos'un yardım talebinden dolayı Rumeli'ye geçen Orhan Gazi'nin kuvvetleri için şu şekildeki bir malumata yer verir: "Orhan dahi Bursa'dan Rumeli'ye geçti. Bunlar gizlice Rumeli'ye geçerek, Gelibolu yarımadasını, Trakya'nın bütün sahillerini ve Dimetoka'ya kadar olan yerleri, İstanbul cihetinden Silivri'ye kadar olan mahalleri bir mâniaya teşadüf etmeksizin ve direnişsiz zaptediyorlar ve sağa sola koşarak, bütün Trakya'yı ellerine geçirmek istiyorlardı."(105) Aynı şekilde Dukas, Kantakuzenos'un isteği ile Rumeli'ye geçerek, onunla görüşüp, hediyeler aldıktan sonra geri döndüğü bilinen

---

(104) J.De Hammer, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972, I, s.172-173.
(105) Dukas(Bonn tab'ı), s.6.

Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in aklından hilekerâne düşünceler geçirdiğini ve asıl amacının Trakya havalisini tetkik etmek olduğunu ileri sürüp, Gelibolu'dan Silivri'ye kadar olan bütün sahil köylerini yağma ettirdikten sonra Dimetoka'ya gittiğini yazmıştır.(106)

Orhan Gazi(1326-1362)'den sonra, Türklerin Bizans üzerindeki tazyikleri artmıştı. Orhan'dan sonra başa geçen Sultan Murad(1362-1389)'ın son yıllarına rastlayan Kosova savaşından ve Bayezid tahta çıktıktan sonra Osmanlı baskısı daha da yoğunlaştı. İmparatorluğun durumu gittikçe acınacak bir hal alıyor ve sadece Bizans'ı çevreleyen araziye hükmetmekle kalmayarak, her türlü bağımsızlık kımıldanışını daha tohum halindeyken ezmek suretiyle imparatorluk başkentini iradesine râm etmesini bilen Osmanlı sultanına bağımlılığı gittikçe fazlalaşıyordu.(107) İşte bu dönemde Selymbria, Byzantion'u zaptetmek arzusundaki Sultan Bayezid(1389-1402)'in elindeki bir âlet durumuna düşmüştü.(108)

---

(106) Dukas(Bonn tab'ı), s.15. Buradaki bilginin doğru olamayacağı F.Dirimtekin tarafından metnin altındaki dipnot 1 de açıklanmıştır.

(107) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.504.

(108) Bizans imparatoru V.Ioannes(1341-1391), ikinci oğlu Manuel'i saltanata şerik yaparak, büyük oğlu IV. Andronikos'un hakkını çiğnemiş ve o da babasıyla mücadele etmiş ve bir ara imparatorluğu elde etmişse de(1376-1379), Osmanlıların desteğiyle V.Ioannes ile II.Manuel tekrar imparatorluğa hâkim olmuşlardı. Bu sırada V.Ioannes Palaiologos, oğlu IV.Andronikos ve onun oğlu Ioannes'in gözlerine mil çektirmiş, daha sonra ise onların bu haline acıdığından Andronikos'u Selymbria'ya yollamıştı, bkz. Dukas(Bonn tab'ı), s.27. Burada, Selymbria'ya oğlu ve karısı ile birlikte yollanan Andronikos'a Danion, Herakleia(= Marmara Ereğlisi), Rodosto(= Tekirdağ) ve Panidos(= Barbaros?)'un da hibe edildiği belirtilir; IV. Andronikos 1385 senesinde Selymbria(= Silivri)'da ölmüştür, bkz. G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.501. IV.Andronikos'un yerine geçen oğlu VII.Ioannes bundan sonra Sultan Bayezid'in âleti olmuş ve onun desteğiyle de 1390 da imparatorluğu ele geçirmiştir.

Dukas, V.Ioannes'in acıdığından dolayı Andronikos ve oğlunu Selymbria'ya yolladığını yazmışsa da aslında durum böyle değildi. Çünkü, V.Ioannes'in kendi isteği dışında IV.Andronikos ile bunun oğlu VII.Ioannes'i meşru halefleri olarak tanımak ve onlara Selymbria(= Silivri), Herakleia(= Marmara Ereğlisi), Rhaidestos(= Tekirdağ) ve Panidos(= Barbaros?)'u terketmek zorunda kaldığı anlaşılmakta olup,(109) Manuel'in arka plâna itilmesi anlamına gelen bu durum 2 Kasım 1382 de resmi bir anlaşma ile de onaylanmıştı.(110) Böylece, Bizans devletinin kalıntıları imparatorluk hanedanı üyeleri tarafından idare olunan birçok kısmî hâkimiyetlere bölünmüş oluyordu: İstanbul'da V.Ioannes hüküm sürüyordu; Marmara Denizi kenarında devletin elinde kalmış olan şehirleri, babasından ziyade Türk sultanına tâbi olarak IV.Andronikos muhafaza ediyordu; atlatılmış olan Manuel, Selânik'teki eski hâkimiyet bölgesini tekrar eline geçirmişti; Mora'da ise 1382 den beri imparatorun üçüncü oğlu Theodoros hâkimdi.(111) Bundan sonra Bizans imparatorluğu, Osmanlı tehditi altında sıkıntılı günler yaşadı.

Sultan Bayezid, İstanbul üzerindeki tazyikini Niğbolu zaferinden sonra arttırdı. Önce, Ioannes'ten Selymbria'nın teslimini istedi. Ioannes ise büyükbabasının, babasına ve kendisine haksızlık ettiğini ve Bizans tahtı kendilerine ait bulunduğu halde, büyükbabasının tahtı ikinci oğluna ve Selymbria'yı da babasına verdiğini ve böylece kendilerini mağdur ettiğini izah ederek, şa-

---

(109) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.499-501.
(110) R.J.Loenertz, Manuel Paléologue et Démétrius Cydonès, Remarques sur leurs correspondances, "Échos d'Orient", 36(1937), s.287, 477.
(111) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.501.

yet Bayezid de bu küçük şehri kendisinden alırsa, bir kat daha haksızlığa düçar olacağını söyledi.[112] Bunun üzerine Bayezid, Ioannes'e hak vererek, İstanbul'u talep etmeye başladı ve Manuel'e: "Manuel! Sen şehirden çık ve imparatorluğun tabiî varisi olan Ioannes İstanbul'a girsin. O zaman ben de İstanbullular ile müsalâha aktedip sulhü payidar ederim." şeklinde haber yollayarak baskı yaptı. Bayezid bu kuşatma sırasında şehre karşı savaş açmadı, kale ve surların tahribi ile de uğraşmadı, yalnız şehre girip çıkmayı önleyerek yiyecek kıtlığının başgöstermesini sağladı. Ahalinin çoğu açlık sıkıntısına düşünce şehri vermeye temayül göstermişlerdi; çünkü İstanbul halkı Manuel ve Silivri Beyi Ioannes taraftarı olarak ikiye ayrılmıştı. Bu arada, Manuel'in Avrupa'dan yardım ümitleri de kesilmişti ama o tarihlerde Fransa nüfuzu altına düşmüş olan Ceneviz cumhuriyetinin Galata ve Beyoğlu'ndaki menafiini kurtarmak ve İstanbul'a yardım etmek üzere, Niğbolu'da esir düşmüş olan Boucicaut 1399 yazında bin iki yüz şövalye, dört gemi ve iki kadırga ile hareket ederek tam zamanında İstanbul'a geldi. Yolda kendisine Ceneviz ve Venedik kadırgaları da katılmıştı. Boucicaut, İzmit'te, Marmara ve Boğaziçi'nde bazı başarılar elde etti. Bu sırada Bayezid Malatya seferinde bulunuyordu. Boucicaut, Silivri'de bulunan Ioannes ile Manuel'in barışmasından yana idi. Bunun üzerine Manuel, Boucicaut'un tavsiyelerine uyarak, Türklerin elinde alet olan yeğeni Ioannes'e hükümdarlığı vermeyi muvafık bularak onu Silivri'den getirterek şerik imparator yaptı(1399).[113] Bayezid'ın maksadı bu hima-

---

(112) Dukas(Bonn tab'ı), s.31-32.
(113) Boucicaut hakkında bkz. J.Delaville Le Roulx, La France eu Orient au XIV° siècle Expéditions du Marechal Boucicaut, Paris 1886, 2 cilt.

ye vesilesiyle İstanbul'u Ioannes'in elinden almaktı.(114)

Daha sonra Bayezid, Manuel'in saltanat şeriki Ioannes'e İstanbul'u teslim etmesini ve karşılığında Mora'yı almasını teklif ettiyse de red cevabı aldı. Bunun üzerine muhasarayı sürdüren Bayezid, Timur tehlikesi başgösterince, Ioannes'e teklif ettiği bazı şartları kabul ederse muhasarayı kaldıracağını bildirdi. Ioannes'in boyun eğdiği ve İstanbul muhasarasının kaldırılmasını sağlayan şartlar şu şekildeydi:

1. Her sene Osmanlı hazinesine verilmekte olan haracın arttırılması,
2. İstanbul'da bir Türk mahallesi kurularak, bir cami yapılması,
3. İstanbul'daki müslümanlarla Rumlar arasında tahaddüs edecek ihtilafları islâm hukukuna göre halletmek için bir kadı tâyini.
4. Selymbria da dahil olmak üzere Selymbria'ya kadar olan yerlerin Osmanlılara terki.(115)

Böylece, ilk defa Osmanlıların eline geçen Selymbria, çok kısa süren bir hakimiyetten sonra, Bayezid'ın Timur'a mağlubiyetinden doğan karışıklıklardan dolayı tekrar Bizans hâkimiyetine geçti. 1403 de Avrupa'dan dönen Manuel ile Emir Süleyman arasında yapılan Gelibolu muahedesinin şartları içinde: "Emir Süleyman'ın Anadolu sahilindeki Kartal, Pendik ve Gebze ile bazı adaları ve Misivri'ye kadar Kara-

---

(114) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.289-290; G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.511 de Manuel'in, Boucicaut'un küçük savaş kuvvetiyle Türk tehlikesinden kurtulamayacağını gördüğünden dolayı Bayezid'in isteğine boyun eğmek zorunda kaldığı belirtilir. Bundan sonra da Manuel, bizzat batıya gitmeye ve orada şahsen yardım temininе uğraşmaya karar vererek, anlaşma mucibince: Manuel'in bulunmadığı sırada İstanbul'da hüküm sürecek olan VII. Ioannes'e tahtı bırakıp, 10 Aralık 1399 da yola çıktı.

(115) Dukas(Bonn tab'ı), s.57; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.292.

deniz sahilini ve Marmara'da Silivri'yi, Rumeli'de Selânik, Tesalya ve diğer bazı yerleri imparatora terk etmesi" de yer alıyordu.(116)

Sultan Bayezid'ın tahta çıkışından 1403 tarihli Gelibolu muahedesine kadar Selymbria'nın durumu şöyle özetlenebilir: V.Ioannes'in torunu VII.Ioannes, babası IV.Andronikos ile birlikte amcası II.Manuel'e karşı mücadelelerde bulunmuştu ve bir ara amcasının gazabından korkarak İstanbul'dan kaçmış ise de sonra yine dönmeye mecbur olmuştu. Bunun üzerine Manuel, onu İtalya'ya göndermişti. Orada vazifesini görerek, amcasının emriyle Ceneviz(Cenova)'e geçip, Türklere karşı yardım istemeğe memur edilmişti. Ancak Manuel, Cenevizlilere gizlice Ioannes'in yakalanarak hapsedilmesi için müracaatta bulunduğundan dolayı Ioannes uzun bir süre hapsedilmiş ve sonra bir yolunu bulup, İtalya'ya ve oradan İstanbul'u muhasara etmekte olan Bayezid'ın ordusunu gelerek, iyi karşılanmış ve Silivri'nin uzlaşma yoluyla alınmasına yardım edip, kendisi oraya Osmanlı himayesinde yerleştirilmişti.(117) Bu, Türkler tarafından Silivri'nin ilk defa ele geçirilmesi oluyordu.(118) Niğbolu savaşından sonra Bayezid, İstanbul üzerindeki baskısını arttırmış ve bu arada VII.Ioannes'ten Selymbria'yı talep etmişti.(119) Ancak daha sonra fikrini değiştirip, onu II.Manuel'in tahtına oturtmayı kendi siyasetine uygun bulmuştu.(120) Neticede Manuel, Türklere karşı koyamayacağını anlayıp, bizzat yardım temini

---

(116) Dukas(Bonn tab'ı), s.78; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.328, 347, 457; G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.513.
(117) Halkondil(Paris tab'ı), s.42-43.
(118) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.272-273.
(119) Dukas(Bonn tab'ı), s.31.
(120) Dukas(Bonn tab'ı), s.32-33; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.290.

için Avrupa'ya gitmişti. Yapılan anlaşma gereğince, onun yokluğunda İstanbul'da şerik imparator olarak VII. Ioannes 1399 da tahta geçmişti ve bu arada Silivri de Türk hâkimiyeti altına girmiş oluyordu.(121) Türklerin Selymbria (= Silivri) üzerindeki hâkimiyeti, Ankara savaşı bozgunu yüzünden dört yıl gibi kısa bir müddet devam etmiş ve Gelibolu muahedesi ile Selymbria 1403 de Emir Süleyman Çelebi tarafından tekrar Bizans imparatorluğuna geri veriliyordu. Böylece, Timur'un sayesinde Selymbria'nın Bizans hâkimiyeti altındaki ömrü elli sene daha uzamış oluyordu.

Bizans imparatorluğu, Ankara savaşı sonrasında ve Osmanlı devletini tekrar bir idare altında toplamayı başaran Çelebi Sultan Mehmet'in ölümüne kadar geçen sürede az da olsa biraz nefes alabilmişti. Onun oğlu II.Murad'ın tahta geçmesiyle(1421-1451) Osmanlılar, tekrar Bizans üzerinde ağır tazyiklerde bulunabilecek kudrete eriştiler. Bu sırada II.Manuel, imparatorluğu yedi oğlu arasında pay etmişti. Bunlardan en büyük oğlu VIII.Ioannes'e 19 Ocak 1421 tarihinde müşterek imparatorluk tacını giydirmiş(122) ve "despotes" rütbesini taşıyan diğer altı oğluna da uygun gördüğü şu yerleri bahşetmişti: Theodoros'a Mora'daki Isparta'yı, Andronikos'a Thessalia(= Tesalya)'yı, Konstantinos'a Karadeniz sahilindeki Ahyolu ve Misivri'yi, Andreas'a da Selymbria'yı. II.Manuel'in diğer iki oğlu Demetrios ve Thomas ise bu paylaştırma sırasında daha kü-

---

(121) Dukas(Bonn tab'ı), s.33; G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.511; İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, I, s.119; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.289-290. VII.Ioannes'in 1399 da saltanat şeriki olarak İstanbul'a geldiği hususunda tam bir fikir varlığı vardır.

(122) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.515; F.Dölger, Die Krönung Johannes VIII. zum Mitkaiser, "BZ", 36(1936), s.318 vd.

çük olduklarından hesaba katılmamışlardı.[123] Buna göre, Bizans imparatorluğunun son devrinde Selymbria'nın despotluk olarak tahsis edilen bir mevki olduğu anlaşılmaktadır. II.Manuel Palaiologos'un imparatorluk arazisinin yönetimini oğulları arasında pay ederken burasını despotes rütbesindeki oğlu Andreas'a verdiği gibi, Selymbria'nın daha sonra da son Bizans imparatoru XI.Konstantinos Palaiologos(1449-1453)'un kardeşi despotes Demetrios'un hâkimiyeti altına girdiği bilinmektedir.[124]

II.Sultan Murad'ın tahta geçmesinden sonra Osmanlılar, Ankara savaşı öncesindeki güçlerine kavuştular. Bundan sonra da Bizans imparatorluğu üzerindeki amansız Türk baskıları yeniden başladı. Osmanlıların Rumeli'de Tuna'ya kadar Balkanları işgal etmeleri, artık sınırları çok daralmış olan ve Avrupa ile Asya kıtaları arasında bir engel teşkil eden İstanbul'un alınmasını zorunlu kılmıştı. Bu gelişmeler karşısında imparatorluk bütün ümidini batının yardımına bağlamıştı. Bu ümitler zayıf idiler; fakat başka yapılabilecek herhangi bir şey de yoktu.[125] İmparatorluğun elindeki mahdut topraklar ise Çorlu civarındaki bazı yerlerle beraber Marmara sahilinde Selymbria, Epibates(= Bigados = Selimpaşa), Perinthos(= Marmara Ereğlisi) ve bazı köyler ile birkaç defa Osmanlıların işgaline uğrayıp, sonra yine Bizanslılara bırakılan Karadeniz sahiline yakın ve sahilde olan yerlerden Vize, Ahyolu, Süzebolu, Midye şehir ve müstahkem kalelerden ibaretti.[126]

---

(123) J.De Hammer, Histoire l'Empire Ottoman, Paris 1835, II, s.281-282, Türkçesi, Osmanlı imparatorluğu tarihi, çev. Z.Danışman, İstanbul 1972, II, s. 250-251; İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.149-150; krş. G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.516 vd.

(124) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.23.

(125) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.523.

(126) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.457.

Hatta, Şehzâde Mustafa'nın padişahlık davası ile baş kaldırması olmasa, Sultan Murad'ın kuvvetli ordusu, Fatih Sultan Mehmed'den önce Bizans imparatorluğunu tarihe gömecekti. II.Sultan Murad'ın şiddetli hücumlarıyla üç ay süren muhasara Bizanslılara çok korkulu günler yaşatmış olup, bir sabah Türklerin çekilip gitmekte olduklarını gören İstanbul ahalisi, bunu şehri koruyan azizlerin bir mucizesi olarak telakki etmişti.(127)

Rumelihisarı'nın inşasına başlanmasından beri imparator XI.Konstantinos Palaiologos(1449-1453), yardım temini için sağa sola başvurup, çırpınmaktaydı. Bu müracaatlardan birisi de Transilvanya voyvodası Hunyadi'ye yapılmıştı. Hunyadi, imparatora Selymbria ya da Misivri'nin kendisine verilmesi şartıyla yardım teklifinde bulunmuş ve muhasaraya takaddüm eden günlerde imparatorun emriyle Hunyadi'nin arzusuna muvafakat edilerek, kendisine Phrantzes'in kalemiyle bir ferman yazılmış ise de muhasaranın başlaması üzerine bir netice alınamamıştı.(128)

Nihayet, Bizans imparatorluğunun 7 Nisan 1453 de başlayan kuşatma ile sonu gelmişti. Böylece, Fatih Sultan Mehmed(1451-1481), mükemmel plânı ve döktürdüğü güçlü topları sayesinde İstanbul'u düşürerek, Bizans imparatorluğu dönemini kapatıyordu. Fetih sırasında on bin kişilik bir kuvvetle gönderilen Karaca Paşa(Dayı) tarafından Misivri, Ahyolu ve Vize kaleleri ele geçirilmişti. Silivri

---

(127) R.Ekrem Koçu, Osmanlı padişahları, İstanbul 1981, s.63.

(128) Phrantzes(Bonn tab'ı), s.337 de İstanbul kuşatmasının son günlerinde Alman imparatoru ile Macar Hunyadi, muhasaranın kaldırılması için Fatih'e elçiler göndermişlerse de onların gelmesinden evvel İstanbul'un alındığı kaydedilir, bkz. İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.465; Hunyadi'nin daha evvel de II.Sultan Murad'la çarpışarak, Bizans'a yardımı hususunda bkz. G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.520-522.

yakınındaki Epibates kalesi de İstanbul'un düşmesinden evvel harben alınmıştı. Böylece kuşatmadan önce, İstanbul civarı Bizanslılardan temizlenmiş olacaktı. Ancak, güçlü bir kaleye sahip olan Selymbria teslim olmamış ve İstanbul'un fethedilmesinden üç gün sonra ele geçirilebilmişti.(129)

İstanbul alındıktan sonra kudretli Türk devleti Balkanlardaki Grek, Latin ve İslav bölgelerini süratle yuttu. 1456 da Atina Osmanlıların eline geçti ve bin yıldan beri Bakire Meryem adına kiliselik etmiş olan Parthenon bir Türk camii oldu. 1460 da Bizans Mora'sının yaşamı sona erdi. Latin düşmanı ve Selymbria despotesi Demetrios sultanın sarayına giderken, Thomas İtalya'ya kaçtı. 1461 Eylülünde Trabzon imparatorluğu da düştü. Sırp despotluğu daha 1459 da boyun eğmiş, onu 1463 de Bosna krallığı izlemiş, yüzyılın sona ermesinden önce Adriyatik'e kadar geri kalan İslav ve Arnavut ülkeleri de Türklerin eline geçmişti. Şimdi ortada yine, Mezopotamya'dan Adriyatik'e kadar uzanan ve İstanbul ile doğal merkezine sahip bir devlet vardı: Bizans imparatorluğunun yıkıntılarından yükselen, eski Bizans ülkelerini bir defa daha yüzyıllar boyunca bir devlet kuruluşu halinde birleştirmesini bilen Türk devleti.(130)

---

(129) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.81 ve dipnot 3; Dukas(Bonn tab'ı), s.258; İbn-i Kemal, Tevarih-i Al-i Osman, yay. Ş.Turan, Ankara 1957, s.95; Neşrî, yay. F.R. Unat-M.Köymen, Ankara 1957, II, s.707; G.Schlumberger, Le siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs, Paris 1914, s.61; F.Babinger, Mehmed der Eroberer und seine Zeit, Munich 1953, s.112, Fransızca yayında s. 111; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.468; İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, I, s.236, 272; Mufassal Osmanlı tarihi, İstanbul 1957, I, s.406.

(130) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.526-527.

4. TÜRK DEVRİ İÇİNDEKİ DURUMU

Osmanlı beyliğinin kuruluşundan Fatih'in Bizans imparatorluğunu yıkışına kadar Selymbria, sık sık Osmanlı-Bizans ilişkilerinde ve Bizans tahtı için yapılan mücadelelerde yer almıştır. İstanbul'un fethinden üç gün sonra kurtuluş ümidi kalmayan Selymbria kalesi teslim olarak Türk hâkimiyeti altına girmiş ve böylece 15.yüzyılın ortalarından itibaren ikinci defa ve bu sefer nihaî olmak üzere Osmanlı devleti topraklarına katılan Silivri'de yeni bir dönem başlamıştır. Bundan böyle kasabada çeşitli devirlerin izlerini taşıyan eserlerin yanında Türk sanatının, kültür ve zevkinin egemen olacağı eserler boy göstermeye başlıyordu. Silivri'yi ele geçiren Türkler önceleri kale içine yerleşmişler, ancak daha sonra burasını terk ederek sahil kesiminde yaşamaya başlamışlar ve Türk sanatında önemli yer alan eserleri, Gallipoli(= Kallipolis = Gelibolu)'de olduğu gibi hemen surların yanıbaşından başlayarak sahil boyunca yayılan aşağı kasabada meydana getirmişlerdir.(131)

Fatih Sultan Mehmed(1451-1481), o devrin anlayışına göre Bizans'ın başkentindeki belli başlı kiliseleri camie tahvil ederek ibadete açmış ve bu da imparatorluğa doğru atılan temel bir adım olmuştu. Bu arada, İstanbuldakilerle birlikte Silivri'nin en gösterişli yapısı olan kale içindeki Alexios Apokaukos kilisesi de Fatih camii(Hünkâr camii) adı altında camie çevrilmiş ve Fatih'in bir vakfı olarak kurulmuştu.(132)

---

(131) Ne yazık ki, bu eserlerin çoğu günümüze kadar ulaşamamıştır. Sağlam kalabilenler, Pirî M.Paşa camii ile külliyesindeki bazı yapılar, iki taş köprü, birkaç çeşme, bazı mezartaşları ve birkaç ahşap evden ibarettir.

(132) Vakıflar Umum Müdürlüğü, Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938, var.46, 357 ve 202, 266; T.Gökbilgin, XV ve XVI.asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952, s.300.

Yavuz Sultan Selim'in son, Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk veziriazamı olan Pirî Mehmed Paşa'nın Silivri'nin gelişmesindeki katkısı büyük olmuştur. Onun zamanında inşa edilen Pirî Mehmed Paşa camii ve külliyesi, kasabanın çehresini değiştirmiş ve önemini arttırmıştır. Pirî Mehmed Paşa, Konya Aksaray'ından ve Zincirlikuyu medresesi müderrislerinden meşhur Cemaleddinî Aksarayî neslindendir. Babası ulemadan Mehmed Çelebi diye anılan bu değerli şahsiyet, 13 Kasım 1532 de Silivri'deki çiftliğindeyken vefat ederek bânisi olduğu caminin hazire kısmına defnedilmiştir.(133)

Silivri, İstanbul'a çok yakın oluşundan ve deniz kenarında yer almasından dolayı devamlı olarak bir uğrak ve mesire yeri olmuştu. Dolayısıyla birçok ünlü şahsiyet de bu kasabaya gelmiş ve bunlardan bazıları da burada mal mülk sahibi olmayı tercih etmişti. Meselâ, bazı yabancı muharrirlerce, Hammer'in onlardan naklettiğine ve Jorga'nın da kaydettiğine göre aslen Rum olup, Palaiologoslar hanedanına mensup olan Mesih Paşa'nın yerine veziriazam olan Hadım Ali Paşa'dan sonra onun yerine veziriazamlık yapmış Hersek zâde Ahmed Paşa'nın da Silivri'de bir mâlikhanesi bulunmaktaydı.(134)

II.Sultan Bayezid(1481-1512)'ın son senelerinde cereyan eden deprem serisinden dolayı Silivri kasabası da hasara uğramıştır. Bunlardan biri 22 Ağustos 1509 sarsıntısı olup, Silivri'nin surlarına da zarar vermiş, an-

---

(133) İbrahim Peçevi Efendi tarihi, İstanbul 1283, I, s.20; Âli, Künh-al-Ahbar, var.107/B; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, Osmanlı müellifleri, yay. A.F.Yılmaz-İ.Özen, İstanbul 1972, II, s.295; İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.96; Pirî Mehmed Paşa hakkında etraflıca bilgi için bkz. ilerdeki "Pirî Mehmed Paşa camii ve külliyesi" bölümü.

(134) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, II, s.538 dipnot 2.

cak hemen akabinde onarım faaliyetlerine girişilmişti. 1509 senesinin seri halde vuku bulan depremleri tarihe Kıyamet-i Suğra(= Küçük Kıyamet) zelzelesi olarak geçmiştir ve yol açtığı tahribatlar muazzam boyutlardadır.(135) Bu zelzele serisi, İstanbul'da 18 gün devam etmiş ve yaklaşık 5.000-13.000 arasında can kaybına yol açmış, 109 cami ve 1.000 den fazla ev yıkılmış, İstanbul surlarıyla, Topkapı sarayının birçok yeri de harap olmuştur. İstanbul ahalisi 45 gün kadar bahçelerde ve açık yerlerde yatmış ve padişah için saray bahçesinde "çatma odalar" kurulmuştur. Anadolu'da dahi büyük hasarlar olmuş ve Çorum şehrinin birçok yeri yıkılmış, ahalisinin üçte ikisi toprak altında kalmıştır. Rumeli'de Gelibolu ve Silivri istihkâmlarıyla, Edirne ve Dimetoka şehirleri bir harabe halini almıştır. Bundan sonra, 1 Haziran 1510 da İstanbul yeniden inşa edilmeye başlanmış ve bu rivayetlere göre iki ay dört gün sürmüştür. Bu tamir ve inşadan sonra İstanbul'un "eskisinden daha güzel" olduğu söylenir. Böylece, Bizans devrindeki şehirciliğin yerini Türk İstanbul'u almaya başlamıştır.(136)

Türk devrinde Silivri limanı ve iskelesi normal ve zorunlu durumlarda işlerliğini sürdürmüştür. Birçok ilerigelen şahsiyetin denizyolundan kasabaya uğradığı ya da fırtına yüzünden sığındığı bilinmektedir. 1524 senesinde, Pirî Mehmed Paşa'nın yerine veziriazam olan İbrahim Paşa, Mısır ıslâhatına memur olarak yola çıktığında Silivri yakınlarında patlak veren bir fırtına yüzünden Silivri'ye kadar gittikten sonra Büyükada'ya dönmek

---

(135) Bkz. gerideki "Depremler" bölümü.
(136) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, I, s.417.

zorunda kalmıştı.(137)

Bir rivayete göre, Kanunî Sultan Süleyman(1520-1566) da bir defasında Silivri'deki çiftliğinden İstanbul'a bir kadırga ile dönerken, fırtına patlak vermiş ve kadırganın arkasına bağlı olan sandal, içindeki çok kıymetli eşyalarla birlikte Silivri açıklarında batmıştı.(138) Kanunî, son seferi sırasında da 1566 Mayısının birinci günü İstanbul'dan hareket etmiş ve ilk konak olarak kendisinin inşa ettirdiği su kemerleri civarında bir gece kaldıktan sonra 2 Mayıs'ta Çatalca'ya ve ertesi gün de Silivri'ye gelmiş ve daha sonra yoluna devam ederek 15 Mayıs'ta Edirne konağına varmıştı.(139)

Arada sırada vuku bulan isyanlardan birinde de kasabanın adı geçer. Bu ayaklanma, 5 Eylül 1687 de Varadin civarında cephedeki askerin isyanı, Serdar-ı Ekrem Sarı Süleyman Paşa'nın firarı ve asi ordunun İstanbul üzerine

---

(137) Bu dönüşten haberdar olan Kanunî, Osmanlı tarihinde emsaline rastlanmayan bir iltifat olmak üzere bir hassa kayığı ile Büyükada'ya giderek İbrahim Paşa'ya iltifat eylemiş ve paşa ertesi gün tekrar yola çıkmıştı, bkz. İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, II, s.320 dipnot 1; İ.H. Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.106.

(138) Silivri, bir uğrak ve sayfiye yeri olmasının yanısıra bağ, bahçe, çiftlik ve verimli topraklarıyla tarım için de ideal bir bölgeydi, hatta sarayın zahiresi buradan karşılanırdı. Kanunî de ilk veziriazamı Pirî Mehmed Paşa gibi Silivri'de bir çiftlik almıştı ve sefere çıkmadığı senelerin yaz aylarında "Yapağcı" adı ile anılan çiftliğine gelirdi. Kanunî ayrıca, seferlere giderken ve dönerken Silivri'den geçtiği zaman da bu çiftliğe uğrayıp konaklardı. Şimdi bu çiftliğin bulunduğu mahalde Silivri'nin Yapağca köyü yer alır, krş. İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.74; Silivri'de çiftlik sahibi bir başka şahsiyet ise Sultan İbrahim tahta geçtiğinde başçavuş olan eski yeniçeri ağası Kara Çavuş(Mustafa Ağa) olup, çiftliği Burgaz köyünde idi, bkz. Naima tarihi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1969, V, s.2177.

(139) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.343.

yürüyüşü şeklinde tecelli etmişti. Bu asi ordu, bir gün evvel yani 4 Eylül'de Silivri'ye dayanmış ve o sırada sadâret kaymakamlığında bulunan Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'ya Sultan Mehmed'in derhal hal'i hakkında bir "mahzar" göndermişti.(140)

1699 senesinde Osmanlı devletine tâbi bir hükümet statüsünde olan Kırım'ın hanlarından Hacı Selimgiray'ın Silivri'de bir çiftliği olduğu bilinmektedir. Hacı Selimgiray, kendi arzusu üzerine üçüncü defa hanlıktan çekilip, yerine oğlunu geçirerek Silivri'ye gelmiş ve çiftliğinde yaşamını sürdürmüştü.(141) Ayrıca, yine Kırım hanlarından II.Menğligiray da Silivri'de çiftlik sahibiydi ve kendisine 1724 Ekiminde hanlık tevcih edildiğinde Silivri yakınındaki Kadıköyü'nde bulunan bu çiftliğinde ikâmet etmekteydi.(142)

II.Sultan Mustafa devri(1695-1703) sadrâzamlarından Amucazâde Köprülü Hüseyin Paşa'nın da Silivri'de geniş bir arazisi vardı. Hüseyin Paşa, ölümü ile neticelenen son hastalığına kadar yaklaşık beş sene sadrâzamlık yapmış olup, 1702 senesinde Silivri'deki çiftliğinde vefat etmiştir.(143)

---

(140) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, III, s.464.

(141) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, IV, s.1.

(142) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, IV, s.11. Vaktiyle Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tescil uzmanı olan Sayın Zarif Orgun, bir görüşmemizde Silivri'nin belli başlı eski eserlerine dair tescil fişleri ve bir rapor hazırlamak gayesiyle bundan yirmi yıl kadar önce kasabada çalışmalar yaptığı sırada Kırım hanlarından birine ait bir mezartaşına rastlamış olduğunu ifade etti. Ancak, ne yazık ki biz bu mezartaşını bulamadık.

(143) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.15; ayrıca bkz. Amucacazade Hüseyin Paşa biyografisi, şu eserde: Süheyl Ünver-S.Hakkı Eldem, Amucazade Hüseyin Paşa yalısı(Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yayını), İstanbul 1970.

Silivri İstanbul'a yakın olmakla beraber bir taşra kasabasıydı. Buradan İstanbul'a göç edenler de olmaktaydı. İstanbul'la taşranın başlangıç sınırı olarak ise Küçükçekmece kasabası kabul ediliyordu.(144) Hicrî 1137 (= 1724/25) tarihli bir fermanda İstanbul'a göçün önlenmesi istenmekte ve Edirne-İstanbul arasındaki bütün görevlilerden Çekmece'lerden ileri gidilmesinin yasaklanması ile göç edenlerin Hafsa, Babayi Atik, Burgaz, Karışdıran, Çorlu, Silivri ve Çekmece'lere geldikleri takdirde yol verilmeyip geri çevrilmesi emredilmektedir.(145) Böyle bir fermana gerek duyulduğuna göre, demek ki taşra kasabalarından İstanbul'a sorun oluşturacak yoğunlukta bir göç söz konusuydu.

Anadolu'da Nizam-ı Cedid'in kurulmasında büyük hizmeti geçen Karaman valisi Abdurrahman Paşa, Nizam-ı Cedid askerleriyle İstanbul üzerinden Rumeli'ye gönderildiğinde Tekfurdağı(= Tekirdağ) sancağındaki yeniçerilerin yanısıra Silivri ve Çorlu ahalisi de bu orduya karşı koyunca, bir iç savaş tehlikesi belirmiş ve 1806 senesinde Abdurrahman Paşa ordusuyla birlikte geri dönmeye mecbur kalmıştı.(146)

Silivri'de 1799 senesi yazında Kallinikos Kallimahos başkanlığında bir Rum ilkokulu inşa ettirildikten

---

(144) Semavi Eyice, Tarihde Küçükçekmece, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", 6-7(1977-1978), s.73.

(145) Ahmet Refik, Hicrî 12. asırda İstanbul hayatı, İstanbul 1930, s.80-81, no.109(Edirne'den İstanbul'a göç edilmemesine dair ferman).

(146) Enver Ziya Karal, Osmanlı tarihi, Ankara 1961, V, s.80-81. Nizam-ı Cedid düşmanlarının harekete geçmesiyle meydana gelen bu olay tarihte "Edirne Vak'ası" olarak adlandırılır. Bu olay, Nizam-ı Cedit düşmanlarının şımarmasına ve 1807 senesinde de Boğaz yamaklarının isyanına yol açmıştır.

sonra, 1849 da buna ikincisi eklenmişti. 1859 da ise kesme taştan üç katlı bir Rum kız lisesi inşa ettirilerek öğrenime açılmıştı. Üçüncü katta yer alan lisede 75 talebe okuyordu. Orta kat 150 çocuklu bir ana okuluydu. Alt katta da Hagia Paraskevi ayazması bulunuyordu. Okulun bir yemekhanesi ve ayrıca zengin bir kitaplığı da mevcuttu.(147)

1890 larda Silivri toplumu Yahudi, Ermeni, Rum ve az sayıda Türk cemaatlerinden oluşmaktaydı. Rumların sayısı 2.000 i geçmiyordu. 380 Rum evi, kasabanın en varlıklı ailelerini barındırıyordu. Kasabada 1600 ahşap ev bulunmaktaydı. Toplam nüfus ise 6.000 civarındaydı. 1879 da bir yangın geçiren çarşı 300 dükkândan ibaretti.(148)

II.Sultan Mahmud devrinin(1808-1839) en önemli olayı, 1826 da Vak'ai Hayriye(= Hayırlı Vak'a) diye adlandırılan yeniçeri ocağının kaldırılması olmuştur. Bunun üzerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı yeni bir ordu teşkil edilmiş ve ıslahat hareketlerine girişilmiştir. Bu hizmetleriyle II.Sultan Mahmud, Osmanlı devletinin parçalanmasını önlemiş ve Osmanlı padişahları içinde değerli bir mertebeye erişmiştir.(149) II.Mahmud devrindeki ıslahat hareketleri, geri kalmış, maariften nasibini almamış bir topluma karşı yapıldığından büyük önem taşırlar. Sultan Mahmud, 1827 de ilk defa fes giyilmesi zorunluluğunu getirmiştir ve bu yenilikle ilgili bir hadise de Silivri'de meydana gelmiştir. Es'ad Efendi'nin kaydettiği bu ilginç olay, Rus istilâlarına karşı koymak üzere Rumeli tarafında görevlendirilen Maraş valisi Celâl Paşa'nın

---

(147) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ θρακικά, s.20-21.
(148) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ θρακικά, s.17-18.
(149) R.E.Koçu, Osmanlı padişahları, İstanbul 1981, s.388.

Maraş'tan tertip edilen ordusuyla İstanbul'dan sonra Silivri'ye vardığı sırada meydana gelmişti. Silivri'de Celâl Paşa'nın huzuruna çıkan Hâkim Efendi, İstanbul'da kavukların çıkarıldığından haberdar olmadığından başında kavukla gelmiş ve bunun üzerine Celâl Paşa, Hâkim Efendi'yi kavuklu görür görmez "Alın şu herifin kavuğunu!" diye emredince kavaslar gidip, Hâkim Efendi'nin kavuğunu başından kapmışlardı.(150)

Ruslar bu dönemdeki tazyik ve istilâları sırasında bir ara Tekfurdağı(= Tekirdağ) önlerine kadar ilerlemişler ve bunun üzerine Tekfurdağı sancağı için İbrahim Paşa'ya müdafilik verilirken, Silivri için de Ali Şefik Paşa görevlendirilmişti.(151)

Silivri, Osmanlı devletinin merkez teşkilâtı içinde değişik statülerde görülmektedir. Istanbul'da fetih sonrasında biri sur içinde, diğeri sur dışında olmak üzere Eyüp; Çekmece'ler ve Çatalca etrafı; diğer ikisi de Galata ve Üsküdar mülhakatı olmak üzere dört kadılık vardı. Bunlardan Eyüp kadılığına "Havass-ı refia" ya da "Haslar kadılığı" adı verilmiş; sur içindeki kadılığa ise "İstanbul kadılığı" denilmiştir.(152) İstanbul kadılığı, sur içindeki mahallelerle surun deniz tarafındaki sahil, iskele ve limanlarına karışmaktaydı. Sur haricindeki yerlerin,

---

(150) Tarih-î Lütfî, II, s.25.

(151) Tarih-î Lütfî, II, s.117. Başlangıçta Edirne'yi ele geçiren Rus ordularının arkası çevrilerek imha edilmesi imkânı olmasına rağmen II.Sultan Mahmud, filiz halindeki yeni ordusunu bu savaşa sokmak istememiş(R.E.Koçu, Osmanlı padişahları, İstanbul 1981, s.389) ve isteklerine boyun eğilmemesi halinde Silivri'ye doğru ilerlemeye devam edeceğini bildiren bu cüretkâr Rus ordusuyla şartların ağır olmasına rağmen anlaşma yoluna gitmeyi tercih etmişti, bkz. Tarih-î Lütfî, II, s.115.

(152) Âtayî, Şakayık zeyli, s.137; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı, Ankara 1965, s.133.

Boğaz'ın Anadolu ve Rumeli sahillerindeki köylerin ve kazaların hudutları ayrılmış olup, Çekmece'ler, Çatalca ve Silivri de Haslar kadılığının sınırları içinde yer almaktaydı.(153)

XV. asırda mevleviyet olan büyük kadılıklar İstanbul, Edirne, Bursa, Filibe, Sofya ve Selânik'ten ibaretti. Memleket genişledikçe bunlardan başka birçok mevleviyet de teşkil edilmişti. Ayrıca, evvelce kaza kadılığı iken mevleviyet olan ve sonra tekrar kaza kadılığı haline dönüştürülen kadılıklar da bulunmaktaydı. Meselâ, 1552 de Eyüp(İstanbul kadılığı) ile Galata kazaları birleştirilerek mevleviyet olmuşken bir müddet sonra ayrılmış,(154) fakat 1574 de tekrar ikisi birleştirilerek mevleviyet olup, 1579 da ise yine ayrılmışlardır.(155) Bir müddet sonra Eyüp Üsküdar kazasının ve daha sonra 1583 de de Çatalca, Marmara Ereğlisi ve Silivri'nin katılmasıyla tekrar mevleviyet olmuştur.(156) XVII. yüzyılda Evliya Çelebi de Eyüp kadılığının 700 köye sahip olduğundan ve kaza içinde 26 nahiyede naib denilen vekillerin varlığından bahseder.(157) XVIII. yüzyıl içinde ise İnciciyan, Eyüp kadılığından bahsederken beşyüz akçelik bir mollalık(= kadılık) olduğunu ve Silivri'nin bir nahiye olarak Çatalca, Büyükçekmece, Küçükçekmece, Marmara Ereğlisi, Midye, Burgaz ve Terkos

---

(153) Boğaz'ın Anadolu sahili Üsküdar kadılığına; Rumeli sahili ise Galata kadılığına bağlı bulunmaktaydı, bkz. İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı, Ankara 1965, s.133.

(154) Âtayî, Şakayık zeyli, s.305, 443.

(155) Âtayî, Şakayık zeyli, s.133.

(156) İ.H.Uzunçarşılı, Osm.dev.ilm.teş., s.96-97; Âtayî, Şakayık zeyli, s.133, 320.

(157) Evliya Çelebi seyahatnamesi, I, s.363 ve II, s.289, 293, 485.

nahiyeleriyle birlikte bu kadılığa bağlı olduğunu zikretmektedir.(158)

Kadılıklar, büyük ve küçük kazalarla sancak ve eyâlet olmak üzere başlıca iki sınıftı. Son zamanlarda "ilçe" denilen ve mülkiye teşkilâtımızda kullanılan "kaza" adı, herhangi bir ilçenin askerî işleri hariç olarak diğer idarî, hukukî ve mahallî işlerin kadılar tarafından görülmesi cihetiyle idarî teşkilâtımıza girerek devam etmiştir.(159) Kazalardan sonra sancakların kadıları gelirdi. Gerek bu sancakların, hatta bazı vilâyetlerin gerekse büyük ve önemli eyâletlerin kadılıkları mevleviyete tevcih edilirdi. Mevleviyetler iki çeşit olup, bunlardan üçyüz akçeli mevleviyetler, sancaklarla bazı eyâletlerin kadılıklarıydı. Mevleviyetlerin en yükseği beşyüz akçe yevmiyeliydi ve üçyüz akçeden yukarı mevleviyet, "mollalık"tı.(160)

Buna göre, önemli bir mevleviyet olan Eyüp kadılığı beşyüz akçe gelire sahip olduğundan, XVIII. yüzyılda Osmanlı devlet teşkilâtı içinde "mollalık" olarak yer almaktaydı ve Silivri de bu mollalığa bağlı bir kaza durumundaydı.(161) Silivri'nin Eyüp kadılığına bağlılığı XIX. yüzyıla kadar süregelmiştir. Çünkü, Osmanlı devleti teşkilâtı, sürekli değişen şartlara uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu arada Silivri de Eyüp mollalığına aitken daha sonra, vilâyet olmamasına rağmen özel bir statüye sahip bir sancak durumunda olan Çatalca sancağına bağlı

---

(158) P.Ğ.İnciciyan, XVIII. asırda İstanbul, çev. Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1976, s.92.
(159) İ.H.Uzunçarşılı, Osm.dev.ilm.teş., s.91.
(160) İ.H.Uzunçarşılı, Osm.dev.ilm.teş., s.95, 96.
(161) P.Ğ.İnciciyan, a.g.e., s.92.

hale getirilmiştir.(162) Çatalca sancağı, bu sıralarda vilâyet gibi müstakil bir idareye sahip olmakla beraber aslında vilâyet değildi ve özel bir statüye sahip sancaklar arasında zikredilmekteydi. Bu hususu ve dolayısıyla ona bağlanan Silivri kazasının durumunu Devlet Salnamelerinden izlemek mümkün olmaktadır.(163)

Önemli şahsiyetlerin zaman zaman uğradıkları Silivri'ye Sultan Abdülaziz(1861-1876) de deniz yolundan gelmişse de birdenbire kopan fırtına yüzünden burada padişahı taşıyan vapur ile ona bağlı kayıklar azgın dalgalar arasında çalkalandığından dolayı büyük hasar meydana gelmiş ve bostancıbaşı kayıklarıyla Abdülaziz'in süslü şemsiyesi ve silahları kaybolarak telef olmuştu. Bu durum karşısında Silivri açıklarında onyedi kulaç derinlikte bir yere demir atılarak sabahlanmış ve ertesi gün İstanbul'a dönmek üzere yola çıkılmıştı.(164)

---

(162) Salname-i Devlet-i Aliyy-i Osmaniyye(H.1292 = 1785 tarihli), s.243 de vilâyetlerden sonra, özel statüye sahip sancaklardan Çatalca sancağının kazaları arasında Silivri beşinci sırada zikredilir ve bunlar sırasıyla: 1- Çekmece-i Kebir(= Büyükçekmece), 2- Çekmece-i Sağir (= Küçükçekmece), 3- Terkos, 4- Suyolu, 5- Silivri, 6- Şile, 7- Beykoz, 8- Kartal ile Kekbuze(= Gebze), 9- Adalar şeklinde verilir.

(163) Salname-i Devlet-i Aliyy-i Osmaniyye(H.1323 = 1905 tarihli, baskı yılı 1911), s.294 de Silivri kazası 3. sınıf olarak gösterilmiş ve burada 19 kara ile 9 adet çiftliğin bulunduğu kaydedilmiştir; Salname-i Devlet-i Aliyy-i Osmaniyye(H.1328 = 1912 tarihli), s.73 ve 872 de de Silivri, müstakil Çatalca sancağına bağlı bir kaza olma niteliğini korumaktadır; Salnameler, Sultan Abdülmecit zamanından(1839-1861) itibaren, Osmanlı devletinin eyâlet ve livâlara(sancaklara) taksim edilmesiyle birlikte yayınlanmaya başlanan devlet yıllıklarıdır. Osmanlı Devlet Salnamesinin ilki H.1263 = 1847 de, 68 no.lu sonuncusu ise H.1333/34 = 1918 de yayınlanmıştır. Bu devirde Devlet Salnamesi yanında vilâyetlerde de Vilâyet Salnameleri basılmıştır. Ayrıntılı bilgi ve bibliyografya için bkz. Hasan Duman, Osmanlı yıllıkları(Salnameler ve Nevsaller), İstanbul 1982.

(164) Tarih-i Lütfî, II, s.61-62.

18 Ekim 1912 de Balkan savaşı başlamış ve Bulgarlar 23 Ekim'de doğu Trakya'ya girmişlerdi. Türk ordusu, Bulgarları ancak 17-22 Kasım'da kesin olarak durdurabilmiştir. Bulgarların bu istilâları sırasında vahşice katliamlar, zulümler, tecavüzler ve işkenceler birbirini izlemiş, pek çok yer yakılıp yıkılarak harap edilmiştir. Silivri kasabası da bu sırada büyük tahribata uğramıştı. Şimdiki belediye gazinosunun karşısındaki Hacı Danişmend mescidi, Ali Bey mahallesindeki Ali Bey camii ve Bodur mescidi ve kasabadaki birkaç evin dışında tüm evler harabeye dönüştürülmüş olup, bu büyük çaptaki tahribattan sadece Pirî Mehmed Paşa camii ve külliyesi bazı ufak hasarlarla kurtulabilmişti. Bulgarlar, Silivri'nin bu en gösterişli camisinin içindeki kıymetli eşyaları ve mermer kaplamaları alarak memleketlerine kaçırmak üzere Kurfallı tren istasyonunu nakletmişlerse de bunu muvaffak olamamışlar ve bunlar işgalden sonra tekrar yerlerine konulmuşlardır.(165)

Bulgar istilâsının dokuz ay kadar sürdükten sonra 1913 Temmuz'unda son bulmuş ve Silivri bundan yedi yıl sonra son olarak İstiklâl savaşı sırasında da işgale uğramıştır. 1920 senesinde kasabaya giren Yunanlılar, 22 Ekim 1922 de yerlerini İtalyanlara bırakmışlardır. 1 Kasım 1922 de ise İtalyanların da kasabadan çıkarılmasıyla Silivri tekrar Türk hâkimiyeti altına girerek gelişmeye devam etmiştir.

---

(165) Dr. Cemal Kozanoğlu'nun notu.

5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİLİVRİ

Cumhuriyet döneminde Silivri kasabasının sosyal ve sosyo-ekonomik yönden bir gelişim içinde olduğu izlenmektedir.(166) Tarihi çok derinlere inen önemli bir bölgede sahil yolu üzerindeki bir yerleşim merkezi oluşundan dolayı Silivri, bir sayfiye, uğrak ve konaklama yeri olmuş ve tarıma dayalı endüstrisi ile kasabaya gelenlere hizmet verebilmek için gelişen ticaret sektörünün yanısıra çeşitli sosyal hizmetleriyle adından söz ettirmiştir. Ancak bu gelişmeden olumlu etkilenmeyen tek tarafı eski eserleri olmuş ve bakımsız kalan anıtların kurtarılması bir yana, birbiri ardına yıktırılmışlardır. Bunlar arasında Fatih camiinin son kalıntılarını, birkaç mescit ve camiyi, hamamları, Pirî Mehmed Paşa külliyesindeki bazı yapıları, çok sayıdaki çeşmeyi ve bilhassa eski evler ile kaleyi saymak mümkündür. Ayrıca bunlara ilâveten Silivri'li un tüccarı M.A.Stamoulis'in büyük bir gayretle topladığı ve mübadele gereğince kasabayı terketmek zorunda kaldığı için 1925 Temmuzunda Silivri'de Türk makamlarına teslim ettiği 500 parça eser de ne olduğu anlaşılamadan bu dönemde yok olup gitmiştir. Bu eserler belki de teslimattan sonra deniz yoluyla yurt dışına kaçırılmıştır. M.Zarif Orgun'un ifadesine göre bundan yirmi yıl kadar önce de

---

(166) Bu gelişmenin ana çizgilerle burada ele alınmasının faydalı olacağını düşündük. 1965'den sonraki gelişmeye ait daha ayrıntılı malumatlar için bkz. Belma Sakaoğlu, Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982; Gülser Ekşioğlu, Kumburgaz-Silivri arasında oluşan ikinci konutların ve sorunların incelenmesi, "İ.T.Ü.Mim.Fakültesi MMLS Tezi", İstanbul 1982.

Selymbria'daki tiyatroya ait olduğu anlaşılan döşeme taşları sökülerek bir rıhtım yapımında kullanılmıştı. Bir de bunlara yol yapımı ve temel açma çalışmaları sırasında tahrip edilen ya da çıkarılarak sağa-sola atılan antik devre ve Bizans devrine ait kalıntıları da dahil etmek gerekir. Ne yazık ki Silivri'deki tarihi eserlerin korunmasında bugün de güçlük çekildiği izlenmektedir. Üstelik iki yıl önce, Silivri'ye bağlı Selimpaşa'da yaşanan acı tecrübeye(167) rağmen hâlâ Silivri kasabasındaki görevliler, hangi eserlerin tarihi eser olduğunu ve korunması gerektiğini dahi bilememektedirler.

Silivri 1453'den bu yana Türk hâkimiyeti altında olmasına karşın, bilhassa kale içinde demografik açıdan Rum, Yahudi ve Ermeni topluluklarının yaşadığı bir kaza görünümündeydi. Bu durum, 1923'de cumhuriyetin ilânından sonra değişmiş ve karşılıklı mübadeleler gereğince yabancı topluluklar kasabayı terkederken, Yunanistan'dan gelen Türk göçmen aileleri Silivri'yi Türkleştirmiştir. Bu dönemde Silivri'nin görüntüsünü şöyle özetleyebiliriz:

Nüfus:

Türkiye'de ilk nüfus sayımı 1927 senesinde yapılmış olup, bu nüfus sayımına ait verilerden Silivri'nin merkez ve köy nüfusuna dair bir bilgi elde etmek mümkün değildir. Silivri ve civarındaki köylerin nüfusu, 1935'de yapılan ikinci nüfus sayımında ve bu tarihten itibaren her beş yılda bir olmak üzere düzenli bir şekilde tekrarlanan nüfus sayımlarında şu şekilde ge-

---

(167) Bkz. Deniz Som, Olan tarihi kiliseye oldu.., "Cumhuriyet Gazetesi", 26.Mart.1982.

lişmiştir:[168]

	1935	1940	1945	1950	1955
Silivri toplam:	22.790	24.583	26.423	28.328	28.588
Silivri merkez:	3.632	3.437	4.129	4.164	4.611
Silivri köyler:	19.158	21.146	22.297	24.164	23.977

	1960	1965	1970	1975	1980
Silivri toplam:	33.231	35.361	37.503	40.106	53.052
Silivri merkez:	4.949	6.114	7.528	8.525	13.760
Silivri köyler:	28.282	29.247	29.975	31.581	39.289

Görüldüğü gibi, 1935'de 3.632 olan merkez nüfusu 1940'da 3.437'e düşmüş ve bundan sonra da 1965'e kadar âdeta yok denecek kadar az bir oranda artmıştır. Bu yıllarda kırsal alanlardaki nüfus artışı da çok düşük bir oranda seyretmiş ve hatta 1955'de azalmaya dahi rastlanmıştır. Buna sebep, İstanbul'un çekiciliğinden kaynaklanan göçlerdir. Bu göçlerin 1975'e kadar süregeldiği nüfus artış oranlarından izlenebilmektedir. Silivri merkez nüfusunda 1965-1975 döneminde % 4.63'lük bir artış görülürken, Silivri köy nüfusunda aynı dönemde ancak % 50 kadarlık bir artış görülmektedir. 1970-1975 döneminde merkezde nüfus artışı azalarak % 2.65'e düşmüştür. Bu düşüş kırsal kesimde de % 1.07 oranına tekabül etmiştir. 1975-1980 döneminde ise, nüfus artışı büyük bir ivme kazanmış ve Silivri merkezinde % 12.29, köy toplam nüfusunda ise % 4.88 olmuştur. Kırsal yerleşmeler arasında Celâliye, Çantaköy, Gümüşyaka, Selimpaşa ve Kavaklı yerleşmeleri için bu artış hızı % 12'nin üstündedir.[169] Böl-

---

(168) Veriler için bkz. DİE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları(1935-1980).

(169) Bkz. Silivri'nin 1/25.000 ölçekli çevre düzeni araştırma plân raporu.

genin kıyı kesiminin yazın büyük bir nüfus artışına maruz kalması, yöredeki donatım alanlarını bu nüfusa yetecek duruma getirmekte ve böylece bu donatımlar da nüfus çekimine yol açmaktadır. 1975 sayımına kadar Silivri'nin nüfusu 10.000'in altında olduğundan yöredeki tüm nüfusun kırsal olduğu düşünülebilir. Bölgedeki kırsal ve kente ait nüfus oranları incelendiğinde de 1980 sayımı verilerine göre bu oranın % 25 kentsel ve % 75 kırsal nüfus olarak değiştiği görülebilir. Celâliye(Kâmiloba), Gümüşyaka ve Selimpaşa yerleşmeleri de hızla gelişmekte ve kırsal karakterlerini kentleşmeye terketmektedirler. Bunların dışındaki kırsal yerleşmeler ise hızlı bir nüfus artışına ve gelişmeye sahne olmamaktadır.

Silivri'nin bu şekilde gelişmeye devam etmesi halinde 1995 senelerinde nüfusunun 50.000 olacağı hesaplanmaktadır.(170) Mahallelere göre Silivri'deki nüfus dağılımı ve aile sayısı artışı hususunda B.Sakaoğlu tarafından yapılan bir çizelgeden de yeni inşa edilen konutların özellikle Pirî Paşa ve Ali Bey mahalleleri gibi tarihi eserleri barındıran kesimlerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.(171) Bundan dolayı da eski eserlerin tahribatına ve yok olmalarına yol açılmaktadır. Artık buna son vermenin zamanı gelmiş ve hatta geçmek üzeredir. Biz bu hususta üzerimize düşeni yaparak, çalışmamızın sonuç bölümünde de korunması elzem olan eserlerin neler olduğunu bir liste halinde sunmuş bulunuyoruz ve gerek sanat tarihi bilimi, gerek gelecek kuşakların eğitimi, gerekse turizm açısından tartışılamayacak bir değerde olan Silivri'deki eski eserlerin yok olmasının önlenme-

---

(170) Bkz. Büyük İstanbul Nazım Plân Bürosunun 1/50.000 ölçekli nazım plân raporu.

(171) Bkz. B.Sakaoğlu, Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982, s.23.

sini diliyoruz.

Tarım ve hayvancılık:

Silivri çevresinde tarım, Silivri, Selimpaşa, Kamiloba, Değirmenköy ve Gümüşyaka düzlüklerindeki verimli topraklar üzerinde yapılmaktadır. Bu topraklar yaklaşık 14.000 hektar olup, üzerlerinde sulu ve kuru tarım alanları bulunmaktadır.(172) Tarımda verimin arttırılması makinalaşmaya ve bilimsel yöntemlerle toprağın işlenmesine bağlı olduğundan bölgede son yıllarda bu alanda da hızlı gelişmeler kaydedilmektedir.

Silivri'de tarımın yanısıra hayvancılık ve buna bağlı olarak da süt, yoğurt,(173) krema, peynir ve yumurta gibi hayvansal gıda ve yapağı üretimi de yapılmaktadır. Silivri'de başta koyun(174) olmak üzere sığır, keçi ve at beslenirken, 1966-1981 seneleri arasında sığır, keçi ve kümes hayvanlarının sayısı artmış, buna karşılık at ve koyun sayısı azalmıştır.(175)

---

(172) K.Ekrem Uykucu, Cumhuriyetin 50. yılında ilçeleriyle birlikte İstanbul, İstanbul 1973, s.351; krş. Silivri Teknik Ziraat Müdürlüğü verileri.

(173) Silivri'nin bir özelliği de yoğurdunun güzel ve meşhur olmasıdır. Bunun bir neticesi olarak Silivri Yoğurt Festivali her yıl 3-5 Haziran tarihleri arasında geleneksel hale getirilmiştir. Ancak gün geçtikçe meraların azalmasına paralel olarak hayvancılığın gerilemesi, yoğurthane ve peynirhanelerin sayılarının düşmesine sebep olmuştur. Kasabada şimdi üç tane imâlathane kalmıştır.

(174) Silivri'de koyunculuğun ayrı bir yeri vardı, bölgede beslenen kıvırcık cinsi koyunlar çok lezzetli ve meşhurdu, ancak son yıllarda koyunculuğun gerilediği izlenmektedir.

(175) K.Ekrem Uykucu, a.g.e., s.351; Silivri maddesi, "Türk Ansiklopedisi", cilt 29(1980), s.45; Belma Sakaoğlu, a.g.e., s.28.

Endüstri:

Silivri'de özellikle Londra Asfaltının kuzeyinde üretimleri tarıma dayalı fabrikalar şeklinde endüstri sektörünün son yıllarda geliştiği izlenmektedir. Bu tesisler yol üzerinde olup, genellikle bölgede yetişen ürünleri işlerler.(176) Bunların % 35.5'u bu yörenin en çok yetişen ürünü olan buğdayı işleyen un fabrikaları, % 12.5'u yine tarımsal üretime dayalı yem fabrikaları, geriye kalan % 50'si ise kâğıt, tuğla, ambalaj ve boya fabrikalarıdır. Bunların dışında bölgede küçük sanatlara dayalı imâlathaneler, hayvansal ürünleri değerlendiren yoğurt ve peynir imâlathaneleri, tarımsal üretime dayalı ayçiçeği yağı üreten iki yağhane ve buz imâlathaneleri yer almaktadır.

Ticaret:

Silivri 1960'lı yıllardan önce tarımsal uğraşılı bir kıyı kasabası durumundayken, 1970'den sonra hizmet sektörünün ve bunun içinde de özellikle ticaret sektörünün kentlere özgü bir biçimde sayısal ve niteliksel olarak hızla artışına sahne olmuştur. Kentselliğe geçiş süresini kısaltan ve gelişmeyi bu derece hızlandıran ticaret sektörüne paralel olarak bölgede turistik tesisler ve ikinci konutlar da yer almaya başlamıştır. Silivri için yaz aylarında kendi nüfusu dışında 250-300.000 nüfusun ticari gereksinmelerini ve hizmetlerini karşılamak söz konusudur. Böylece Silivri'deki hizmet donatımları bu nüfusun gereksinimlerini karşılamak üzere gelişmiş, bu da nüfus artışına yol açmıştır. Bu artış aynı hızda süreceğinden Silivri ve çevresinin tarihi ve turistik dokusunu zedelemeden yapılacak yeni

---

(176) Bunlar hakkında bkz. Belma Sakaoğlu, a.g.e., s.31'deki çizelge.

düzenlemelere ihtiyaç olacaktır.(177)

İdari durum:

Silivri'nin Osmanlı devrinde önceleri Eyüp kadılığına bağlı bir kaza olduğunu ve daha sonra doğrudan merkeze bağlı bir sancak olan Çatalca sancağına bağlandığını tespit etmiş bulunuyoruz.(178) Şimdi ise İstanbul'a bağlı bir kasaba durumundadır. Silivri Belediyesi 1923 senesinde kurulmuştur. Celâliye(Kamiloba), Değirmenköy, Selimpaşa belediyeleri de şube müdürlükleri olarak Silivri Merkez Belediyesine bağlıdırlar.

Kasabanın merkezi yönetim kuruluşları şu şekildedir:

- Kaymakamlık
- Tapu Sicil Muhafızlığı
- Kadastro Müdürlüğü
- Mal Müdürlüğü
- Vergi Dairesi
- Emniyet Amirliği
- Ziraat Teknisyenliği
- Savcılık
- Müftülük
- Adliye
- Özel İdare
- Nüfus Memurluğu
- Tekel Müdürlüğü
- Üretme İstasyonu
- SSK Şube Müdürlüğü
- Orman Bölge Şefliği
- PTT Müdürlüğü
- Toprak Mahsülleri Ofisi
- Veterinerlik
- Meteoroloji

---

(177) Belma Səkəoğlu, ə.g.e., s.80-83.

(178) XVI. yüzyılda 150 akçelik bir kadılık olduğu hususunda bkz. Hasan Çelebi(Kınalı zâde), Tezkere, var.148/B. Burada Silivri'de de kadılık yaptığı bilinen Pirî M.Paşa'nın 150 akçe ile kadı olduğunu belirten bir belge yer alır; XVII.yy. ortalarında Silivri, Eyüp kazasına bağlı 150 akçelik bir kaza durumundadır, bkz. Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.179; XVIII.yy.da kasaba Eyüp kadılığına bağlı olarak görülmektedir, bkz. P.Ğ.İnciciyan, XVIII. asırda İstanbul, çev.Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1976, s.92; XIX. yüzyılda yayınlanmaya başlanan salnamelerde ise Silivri, Çatalca sancağına bağlı bir kasaba olarak izlenir, bkz. gerideki not (162) ve (163).

Silivri'nin yerel yönetim kuruluşları ise şunlardır:

- Silivri Merkez Belediyesi
- Celâliye(Kamiloba), Değirmenköy, Selimpaşa Şube Müdürlükleri
- Belediye Zabıtası
- Hâl
- Mezbaha
- İtfaiye

Silivri merkezinde halen 2 ilkokul ve 2 orta dereceli okul bulunmaktadır. Çevre yerleşmelerde ise 29 adet ilkokul mevcuttur.

Silivri ve çevresinin sağlık donatımını sağlayan tesisler ise şunlardır:

- 1 Sağlık Merkezi
- Silivri Merkez Sağlık Ocağı
- Silivri Ana-Çocuk Sağlığı Dispanseri
- Silivri-Çatalca Eğitim ve Araştırma Gurubu Başkanlığı
- Fener Sağlık Ocağı
- Değirmenköy Sağlık Ocağı
- Küçük Sinekli Sağlık Ocağı

II. SİLİVRİ HAKKINDAKİ İNCELEMELER

A. SEYYAHLAR

İstanbul'a gelen seyyahların çoğu Via Egnatia yolu üzerinde olmasından dolayı Selymbria'dan geçmişlerdir. Ancak, bunların büyük bir bölümü çok kısa bazı notlarla yetinmişlerdir. Kasaba hakkında etraflıca tasvirlere yer verenler pek fazla değildir. Bunlar, Evliya Çelebi, J.Covel, Th.Allom-R.Walsh, M.E.Jouve ve E.I.Drakos'tan ibarettirler. Bunların dışında kalan seyyahlardan bazıları kısa olmasına rağmen ilgi çekici bilgiler verirken bazıları ise basit tasvirlerle yetinirler.

Burada yer vereceğimiz seyyahların Silivri'ye geliş yıllarına göre kronolojik bir tasnifi şöyle yapılabilir:

Bertrandon de la Broquière(1433), B.Curipeschitz (1530), P.Gyllius(1550), A.G.Busbecq(1554), Baron Wenceslas Wratislaw(1591), Thomas Dallam(1599), Evliya Çelebi(1651), Antoine Galland(1672-1673), John Covel(1675), G.J.Grelot(1672-1680), Chevalier d'Arvieux(1673-1715), P. J.Coppin(1686), P.Lucas(1714), Lady Mary Wortley Montague(1716-1718), G.Cornelius von den Driesch(1717-1719), R.G.Boscovich(1762), J.Dallaway(1798-1799), J.B.Lechevalier(1799-1800), J.M.Kinneir(1813-1814), C.Pertusier (1815), C.Andreossy(1818), R.Walsh(1828), A.Slade(1829), P.G.İnciciyan(1833), Th.Allom-R.Walsh(1838?), A.Viquesnel(1847-1848), M.E.Jouve(1854), E.I.Drakos(1892).

Selymbria(=Silivri), daha Bizans hakimiyeti altındayken 1433 de Bertrandon de la Broquière tarafından ziyaret edilmişti. Bu seyyah, Selymbria'nın küçük bir limana sahip bir şehir olduğunu, sağlam bir tahkimatla ve Rum ateşi denilen güçlü bir silahla korunduğundan o

zamana kadar Türkler tarafından hiç alınamadığını yazmıştır.(179) Ancak, 1433 senesine kadar Türklerin Selymbria'yı ele geçiremedikleri doğru değildir. Burasının Türklerin eline ilk defa 1399 da geçtiği,(180) kısa bir müddet sonra ise Gelibolu muahedesi gereğince Emir Süleyman tarafından tekrar Bizans devletine terk edildiği bilinmektedir.(181)

XVI.yüzyıldan itibaren Batı'dan Osmanlı İmparatorluğuna gelen elçilik heyetleri yol üzerinde olmasından dolayı Silivri'den geçmişlerdi. Silivri'de kalabalık ziyaretçileri barındırmaya elverişli birkaç tane hanın mevcut olduğu malumumuzdur. Dolayısıyla, birçok elçilik heyeti geceyi burada geçirerek, dinlendikten sonra yola devam ediyordu. Avusturya İmparatoru Ferninand'ın 1530 yılı başlarında İstanbul'a gönderdiği elçileri Joseph von Lamberg ile Niklas Jurischitz'in beraberindeki kalabalık heyet 14 Ekim Cuma günü Silvri'ye varmış ve geceyi burada geçirdikten sonra Büyükçekmece'ye doğru yoluna devam etmiştir.(182)

Fetihten yüzyıl kadar sonra İstanbul'u ziyarete gelen P.Gyllius, Silivri'nin batısından Karadeniz'e kadar uzanan Anastasios surundan bahseder: "İstanbul civarındaki bölgeler ve tarlalar şehirden iki günlük mesafe-

---

(179) Bertrandon de la Broquière, Le voyage d'Outremer, yay.Ch.Schefer, Paris 1892, s.168.

(180) Dukas, s.57; İ.H.Uzunçarşılı , Osmanlı Tarihi, I, s.292.

(181) Dukas, s.78; İ.H.Uzunçarşılı , Osmanlı Tarihi, I, s.328, 347, 457; G.Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s.513.

(182) B.Curipeschitz, 1530 yılında Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik günlüğü, çev. Özdemir Nutku(Türk Tarih Kur.yayını, II.Dizi, sayı 25), Ankara 1977, s.56.

deki uzun surlarla çevrilmişti. Bunlar, İmparator Anastasios tarafından Bulgar ve İskit hücumlarına karşı şehri korumak amacıyla Karadeniz'den Propontis(=Marmara Denizi)'e varacak şekilde inşa ettirilmiş olup, şehirden kırk bin adım uzaklıkta ve yirmi Roma adımı genişliğindeydiler. Bu sur sık sık barbarların hücumuna uğramış ve yağmalanmıştır. Ancak, Iustinianus tarafından tamir ettirilerek surun müdafaa avantajlarından istifade edilmek istenmiştir."(183) Seyyahın burada yanıldığı nokta bu surun İmparator Anastasios tarafından inşa ettirildiğini belirtmesidir. Çünkü bu surun daha önce mevcut olduğunu gösteren kaynaklar vardır. Anastasios devrinde(491-518) yapılan inşaatlar surların yeni baştan elden geçirilmesi amacına yöneliktir.(184)

1554 senesinde Alman İmparatorunun elçisi olarak heyetiyle İstanbul'a gelen Busbecq, Silivri'de denizin sakin görünüşüne hayran olarak burada duramadan edemez ve "Dalgalar sahilde oynaşırken midye kabuğu toplamaktan ve yunus sürülerini izlemekten büyük zevk aldıklarını" söyleyerek memnuniyetini belirtir.(185)

Bir elçilik heyetiyle birlikte Selebrya şeklinde yazdığı Silivri'ye 22 Kasım 1591 günü gelen Mitrowitz'li Baron Wenceslas Wratislaw, Silivri'ye varmadan evvel bölgedeki köylerin, arazilerin ve İstanbul ahalisinin güvenliğini sağlamak amacıyla inşa ettirilmiş olan surların açık izlerine rastladıklarını belirtir. Silivri'ye vardıklarında ise sahilin muhteşem güzelliğine kendilerini

---

(183) Petrus Gyllius, De topographia Constantinopoleos et illius Antiquatibus, Lyon 1561, I, s.355.

(184) Bkz.ilerideki s.130,137.

(185) The Turkish letters of Ogier de Busbecq, Imperial ambassador at Constantinople 1554-1562, Oxford 1927(tıpkı basımı, 1968), s.26.

kaptırdıklarını anlatarak, koşarak sahile indiklerini, yunusların ve diğer balıkların yüzüşlerini ve çok güzel çizgilere sahip bazı deniz kabukları topladıklarını söyler. Bu arada naklettiği bir olaydan da Silivri'ye bazen korsan gemilerin geldiği ve korsanların sahile çıkarak gece adam kaçırdıkları anlaşılıyor. Bu tehlikeye karşı elçilik heyeti Türkler tarafından uyarılarak, Lord'a korsanların kol gezdiği bölgeye heyetten kimseyi yollamaması tavsiye edilmişti. Elçilik heyeti gece Silivri'de konaklamış ve ertesi gün yola devam etmiştir.(186)

1599 da Selabrea dediği Silivri'ye gelen Thomas Dallam, kasabanın güzel ve geniş olduğunu belirtir. Burada şarap ve su içmek için dururlar. Etrafı gezip görecek kadar uzun süre kalmadıklarından dolayı Dallam, burada rastladığı bal kabağı büyüklüğündeki misk kokulu kavunların bolluğuna işaret etmekten başka bir bilgi vermez.(187)

Silivri'ye 1651 senesinde Melek Ahmed Paşa ile birlikte Özü eyaletine giderken uğrayan büyük Türk gezgini Evliya Çelebi, kasabanın XVII.yüzyıldaki görüntüsünü mükemmel bir şekilde dile getirir. Seyyah kasabayla ilgili bildiği tarihi malumatlara değindikten sonra şöyle der: "Eyüb kazası toprağında yüzelli akçalık kazadır. Su-başısı, Kethüd-yeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi var. Müftü ve nakîbi yok, âyân ve eşrâfı çok." Daha sonra Silivri kalesini şöyle anlatır: "Marmara sahilinde İstanbul toprağında bir yalçın tepe üzerinde dörtgen şeklinde

---

(186) Adventures of Baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz..., çev. A.H.Wratislaw, London 1862, s.45-47. Bu eser, 1939'da S.Dilmen tarafından Türkçeye çevrilerek "Son Posta" gazetesinde yayınlanmıştır.

(187) The Diary of Master Thomas Dallam(1599-1600), Early Voyages and Travels in the Levant, yay. Th.Bent (Hakluyt Society), London 1892, s.57.

binâ edilmiş bir güzel kaledir. Kırkyedi kulesi, kuzeye açılır bir kapısı vardır. Etrafı 2500 adım olup, kalenin içinde oturan 2000 adamı ve beşyüz kiremitle örtülü mâmur evi vardır. Kalenin içinde kiliseden yapma Hünkâr câmii var. Han, hamam, bağ, bahçe falan yok. Saraylarından Haydar Ağa sarayı deryâya nazır cihannüma güzel saraydır." Evliya Çelebi'ye göre Silivri kalesinin dışındaki sahil kesiminde onyedi mahalle ve 1600 bağlı, bahçeli ev vardır. Silivri'den Karadeniz'e kadar uzanan Anastasios surundan "Silivri ile Terkos kalesinin arası onbir saat olup oradan Silivri kalesine gelinceye kadar yedi kat kale duvarı, yedi kat hendek hisarı hâlâ nice bin yerlerde burç ve barolarıyla görünür" diye bahsettikten sonra Silivri'nin onsekiz mihraplı olduğunu söyleyerek, Pirî Mehmed Paşa camiini şu şekilde anlatır: "Kara-Pirî Paşa câmii bir minareli, büyük avluludur. İsmi Ulu Camidir. Yapanı Yavuz Selim Han vüzerasından ve Hazret-i Ebubekir "Radiyallahu anh"ın soyundandır. Cemââti çoktur. Dışarı avlusunun mihrap sofası(=son cemaat yeri) üzerindeki balgami sütunlar hiç bir diyarda yoktur. İmâreti, medresesi, dârüttü'lim ve sıbyan mektebi olup hep bu mâmureler mavi kurşun ile örtülüdürler." Bu caminin dışında başka bir camiden haberi olmadığını sözlerine ekledikten sonra da kızıl kiremitle örtülü küçük ve büyük onaltı mâmur handan, yüz dükkânlı Kassam Çelebi çarşısından, iki adet hamamdan, bahçe üstadı ve bostancıları olan hünkâr bahçesinden, deniz kenarındaki pencereleri kıbleye bakan evlerden, balkonlu mükellef saraylardan, değirmenlerden, Kanunî Süleyman'ın otuz üç gözlü köprüsünden, Sadi Baba tekkesinden bahsetmiş ve Çorlu istikâmetine doğru yoluna devam etmiştir.[188] Evliya Çelebi'nin Anastasios surunun

---

(188) Evliya Çelebi seyâhatnamesi(çev.Zuhuri Danışman), İstanbul 1970, V, s.179-181.

yedi katlı olduğundan ve yedi katlı kale duvarlarından söz etmesi abartmalı üslubunun bir neticesidir. Aynı şekilde, Silivri'nin onsekiz mihraplı olduğu ve onaltı tane büyüklü küçüklü hana sahip bulunduğu yolundaki iddiaları da gerçek olmasa gerektir. Kasabada en fazla beşaltı cami ve bir o kadar da mescit olduğuna ihtimal verilebilir. Hanların sayısının ise altıyı geçmemesi gerektir. Dükkânların çokluğu, Silivri'nin yol üzerinde ve şirin bir sahile sahip, konaklamaya elverişli bir yerleşim yeri olmasının doğal bir sonucudur. Ancak, verilen diğer bilgiler kasabanın XVII.yüzyıldaki muhteşem görüntüsünü gözler önüne serdiğinden dolayı kıymetlidir.

XIV.Louis'yi İstanbul'da temsil etmek üzere yollanan elçi M.de Nointel'in hususi hizmetine aldığı A. Galland'ın hatıraları arasında Silivri'de yer alır. Elçilik heyeti 30 Mart 1672 Çarşamba günü güneş doğarken Küçükçekmece'den hareket eder, Büyükçekmece ve Kumburgaz'dan geçerek, üç-buçuğa doğru Silivri'ye varır. Ekselans, kasabadaki "büyük han" İzmir gümrükçülüğünde bulunmuş ve sadrâzam kâhyalığı da yapmış olan Mahmud Ağa'nın kardeşi Hüseyin Ağa tarafından işgal edildiğinden ahaliden birisinin evine misafir edilir. Ancak bu ev çok haraptır, üstelik en güzel odasının da pencereleri camsızdır. Bunun üzerine Hüseyin Ağa'yı ikna etmek yoluna gidilir.[189] Bu vesileyle Galland, Kâtip Çelebi'den naklen Silivri'ye dair şu malumatı verir: "Eski Selymbria olan Silivri bir cami ve bir hana sahip bulunan büyük bir kasabadır. İstanbul'dan tam bir gün çeken bir

---

(189) Antoine Galland, Journal pendant son séjour à Conztantinople(1672-1673), yay.Ch.Schefer, Paris 1881, 2 cilt, I, s.87; türkçesi, İstanbul'a ait günlük hâtıralar(Türk Tarih Kurumu yayınlarından, II,seri, no.16),Ankara 1949, I, s.85 ve dipnot 81.

mesafededir. Silivri'de yol ikiye ayrılır. Edirne'ye giden yol sağa döner ve Çorlu'ya götürür; Selâniğe giden yol deniz sahilini takip ederek Rodoscuk'tan geçer." (190)

1675 yılında Silivri'ye gelen İngiliz papazı ve seyyahı Dr.John Covel, kasaba hakkında en iyi bilgi veren seyyahlardan biridir. Covel'in yol boyunca uğradığı yerlere dair tasvirleri içeren notları içinde "Edirne'den İstanbul'a Seyahatimiz" başlığı altında bir bölüm yer alır. Seyyah burada Silivri ile ilgili şunları yazar: "Silivri'nin hemen altında kasabaya yakın bir yerde ufak bir göl gibi genişleyen ve üzerinde dört kemerli taş bir köprü bulunan bir dereden(=Karılar deresi=Boğluca dere) geçtik. Bir çeyrek mil ilerde fundalık bir araziye girdik. Burada 32 kemerli, çok iyi taşlardan (kalker taşları) yapılmış bir köprü(Mimar Sinan'a ait uzun köprü) var. Her iki tarafındaki meyil dahil uzunluğu yaklaşık 450 adımdır(=337,5m.). Altındaki su azdı ve akmıyordu. Bu, beni köprünün sadece kışın meydana gelen taşmaya karşı yapıldığı sonucuna ulaştırdı. Suyun bu düz araziyi kaplamasının sebebi dik tepelerden inen yağmur suyu olmalı. Bu suyun yukarıda bahsettiğim dere vasıtasıyla bir ayda denize aktığını farkettim. Ayrıca Silivri civarında başka nehir yok."(191) Covel, arazide toplanan suyun bir ayda denize aktığını farkettiğine göre kasabada herhalde en az bir ay kadar kalmıştı. Seyyah, Silivri'ye ilişkin bilgilerini aslında geniş bir şekilde

---

(190) Krş.Joseph von Hammer, Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalka Hadschi Chalfa(=Hacı Kalfa=Kâtip Çelebi), Wien 1812, s.61-62. Bu kitabı görebilmemi değerli hocam Prof.Dr.Semavi Eyice'ye borçluyum.

(191) Extracts from the Diaries of Dr.J.Covel(1670-1679), Early Voyages and Travels in the Levant, yay.Th. Bent(Hakluyt Society), London 1892, s.180-181.

yazmıştır. Ancak bu bilgiler sözünü ettiğimiz eserde yer almamıştır. Bu notlar, Covel'in kendi el yazısı ile İngiltere'de "British Museum"da bulunan seyahatnamesinde yer alır. Bir kopyası da "Cambridge Union Library"dedir. Silivri'ye ait geniş bilgilerin olduğu bilgilerin olduğu kısım "Edirne'deki Seyahatimizin ifadesi" adlı bölümde olup, 1675 tarihlidir. Silivri ile ilgili bu bölümün "Thrakika" dergisi tarafından bir kopyası alınarak, Th.Germanos Strinopulu'ya Rumca tercümesi yaptırılmış ve 1938 de yayınlanmıştır.(192) Burada, verilen bilgilerin yanısıra Selymbria kalesinin bir krokisi ve surların sağlam kalabilmiş bir kesimine ait kabataslak birkaç çizimi de yer alır. Covel, rastladığı bazı kitabelerden de söz eder. Bunlardan biri, Silivri kalesinin Kır kapısı üzerindeki kitabedir. Bu kitabe, 1910 senesinde de yerinden düşmemiş olup, tamdı.(193) Seyyah ayrıca Kale kapılarından birinin üzerinde "Allahım kulun Kral Sergios'a yardım et" şeklindeki bir kitabeye rastladığını ifade eder. Gördüğü bir diğer kitabe parçasında ise "Dromo" yazısıyla karşılaştığını, bunun birşey ifade etmediğini ve belki de "Büyük yolda" anlamına geldiğini ileri sürer. Covel'e göre, yalnız Kale içinde 22 kilise vardı ve bunlardan 14 tanesi 1675 de hâlâ mevcuttu. Bu rakamların abartmalı olduğu kesindir. "Meryem'e ithaf edilmiş kilise(Theotokos kilisesi?) diğerlerinin içinde en güzelidir" diyen Covel, Aziz Georgios'a ithaf edilen bir kiliseden de söz ederek, bunun en iyi durumdaki kilise olduğunu belirtir. Daha sonra, Theotokos kilisesini anlatır. Son olarak da Silivri'de harap olarak yıkılmış

---

(192) Th.Germanos, Ἡ Σηλυβρία κατα τὸν Ἰ.Ζ'αἰῶνα, "Θρακίκα", 10(1938), s.128-136.

(193) Bkz.Katalog II, s.194.

bir manastır bulunduğundan ve kasabanın kuzey-doğusunda altı tane yel değirmeninin yer aldığından bahseder. Buraya kısaltarak geçirdiğimiz bu tasvirler, görüldüğü gibi Silivri'nin yalnızca Kale içinde birçok kiliseye sahip olduğunu açık bir şekilde ortaya koymakta ve Kaleye dair önemli bilgiler vermektedir.

XVII.yüzyılın son çeyreğinde Silivri'ye gelen Grélot, aynı zamanda İstanbul'un cami ve anıtlarını da incelemiştir. İstanbul'da kaldığı zaman zarfında XIV. Louis'nin elçisi M.de Nointel'le de sık sık görüşmüştür. Seyyah, Trakya kıyılarında eskiden önemli sayılabilecek dört-beş şehir varken, şimdi bunların hepsinin bir şehir bile oluşturamayacak durumda bulunduklarını belirttikten sonra "Selivrée" şeklinde yazdığı Silivri'nin ahalisi ve ticareti hakkında kısaca söz eder: "Burada oturanlar Yahudi, Türk ya da Rum olup, ticaretleri diğer şehirlerdeki gibi pamuk, yün, meyve, deri, kümes hayvanları ve buna benzer birtakım şeylerden ibarettir."(134)

XIV.Louis'nin İstanbul'daki elçisi M.de la Haye gözden düşmüş ve kendisini geri çağırmakla Chevalier d' Arvieux görevlendirilmişti. Bu şahıs aslında basit bir memur olup, mareşal Mott'un veliahdın baş mürebbiyesi olan zevcesinin teveccühünü kazanmıştı. Konuşmasının tuhaflığı ve Şark'a yaptığı seyahatlerin hikâyesi sayesinde tanınmıştır. Seyyah, Silivri'ye geldiğinde kasabadaki hanların ve evlerin çeşitli yerlerden orduya katılmak üzere gelen insanlarla dolu olması yüzünden çok eski ve harap bir evde bitlerin istilasına uğrayarak uyumak zorunda kaldığını anlattıktan sonra şu bilgileri

---

(134) G.J.Grélot, Relation d'un voyage de Constantinople, Paris 1680, s.59; Aynı yazar, Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, Paris 1681, s.71.

verir: "Şehir çok eski ve haraptı. Deniz kıyısında çok güzel bir yere kurulmuştu... Şato(=Silivri kalesi) dan geriye sadece çok güzel ve sağlam duvarlar kalmış, Yunan kiliseleri şehrin hep yüksek yerlerinde kurulmuş olup, şehirdeki en güzel ve konforlu evler ise hep eski-şehrin ilerisinde ve dışında bulunuyorlardı"(195) Bu kısa tasvirden XVII.yüzyılın sonlarına doğru Silivri kalesinin onarılmayarak kendi haline terkedildiği ve surların içindeki mahallelerin de bakımsız kaldığı anlaşılır. Buna karşılık, Türk mahallelerinin yer aldığı sahil kesimi güzelliğini ve zenginliğini koruyordu.

Yine XVII.yüzyılın sonlarına doğru Silivri'den geçen diğer bir seyyah olan Coppin ise Anastasios surundan "Şehrin dışındaki kırsal alanlarda eğlence evleri, güzel bahçeler görülür. İmparator Anastas(=I.Anastasios 491-518)'ın yaptırdığı uzun duvarların harabelerine rastlanır. Bu duvarlar barbar akınlarını durdurmak için, Silivri'den Pont Euxin'e(=Karadeniz'e) kadar yaptırılmıştı. Kırk mil kadar uzunluktaydı." diyerek bahseder.(196) Daha önce de belirttiğimiz gibi, aslında bu sur, Anastasios devrinde yaptırılmamış olup, yeniden inşa ettirilmiştir. Ancak, bu devirdeki büyük ölçüdeki inşaatlardan sonra sur, Anastasios'un adıyla tanınmıştır. Bundan dolayı surun ilk defa Anastasios tarafından yaptırıldığı yolundaki yanlış malumatla çok sık karşılaşılır.

1714 de XIV.Louis'nin emriyle yaptığı üçüncü seyahatine dair anılarında P.Lucas, garip şekillerde yaz-

---

(195) Memories du Chevalier d'Arvieux.., yay.R. P.Jean Baptiste Cabat, Paris 1785, IV,s.373.

(196) P.Jean Coppin, Le Bouclier de l'Europe ou la Guerre Sainte.. Relation de voyages Faits dans la Turquie, la Thébaide, la Barbarie, Lyon 1686, s.100-101.

dığı adlarla Silivri'ye ilişkin şunları anlatır: "Bocas(=Kumburgaz) şehrinden geçerek, otuziki kemerli güzel bir köprünün görüldüğü Selivrée(=Silivri)'ye vardık; bu köprünün altından geçen nehrin(?) şimdiki ismi Aquadolié(=Karılar deresi?) olup, bu nehir(?) Antonin ve Suidas'a göre Melantias'ın yakınından geçerek Propontide(=Propontis=Marmara Denizi)'e dökülen Athiras olmalı. Eğer böyleyse Selivrée, Selimbria'nın kurulduğu yerde değil, çünkü Selimbria(=Selymbria)'dan nehir geçmiyordu."(197) Görüldüğü gibi seyyah, Silivri kasabasının bulunduğu yerde Athyras nehrini, dolayısıyla Athyras'ın bulunduğu yerde Silivri kasabasını aramakta ve eski Selymbria'nın da başka bir yerde olduğunu- garip bir şekilde- iddia etmektedir. Halbuki, Silivri'den geçen küçük bir dere vardır ve denize döküldüğü yerde bir nehir gibi genişler. Bu Karılar deresidir, ve üzerinde küçük bir köprü vardır. Eski Selymbria da bugünkü Silivri'nin kurulduğu yerdedir. Athyras ise Küçükçekmece kasabasının öncüsü Rhegion'un ötesindedir ve bugünkü Silivri kasabasıyla hiç ilgisi yoktur.(198) Lucas'ın bahsettiği otuziki kemerli uzun köprü ise geniş ve düz bir bataklık araziyi atlamaktadır. Dolayısıyla bu köprünün altından "Aquadolié" diye adlandırılan bir nehrin geçmesi söz konusu değildir.

XVIII.yüzyılın başlarında Silivri'yi ziyaret eden bayan seyyah Lady Montague, burada ünlü bir Yunan kilisesi ile bir azize ait kutsal kalıntıları gördüğünü "..here is a famaus ancient Greek church.. They showed me a Sa-

---

(197) Troisième Voyage du Sieur Paul Lucas par ordre de Louis XIV, fait en 1714, Rouen 1719, II, s.31.

(198) Krş.Semavi Eyice, Tarihde Küçükçekmece, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", 6-7(1977-1978), s.62-64.

int's body." diyerek anlatır.(199) Lady Montague ile aynı yıllarda Silivri'ye gelen Driesch de bu kilise ve röliklerden bahseder.(200)

İngiliz elçisi Jack Porter'ın maiyetinde Polonya'ya giderken 26 Mayıs 1762 günü Silivri'de konaklayan R.G.Boscovich şu bilgileri verir: "Burgaz'dan üçbuçukta hareket edip altıda Silivri'ye vardık.Silivri oldukça büyük bir kasabadır. Pomponius Mela, Plinius, Skilaks ve Stefan'a göre adı Silibri'dir; fakat Strabon, Herodot ve Ptolome, Selibri, yani Selis'in kasabası demektedirler, çünkü bria kelimesi eski Trakyalıların dilinde kasaba manasına gelir. Bu kasabanın gemiler için bir iskelesi var, fakat lodos rüzgârı için müsait değildir. Burada dört han ve bir yüksek yerde dörtgen şeklinde bir kale olup üzerinde birkaç rumca kitabe görünmekteydi. Bu kasabanın nüfusu 3000 olup bunlardan beşyüz kadarı Rum, yüzü de Museviydi. Bir handa bizlere iki odacıktan müteşekkil bir daire tahsis edilmişti. Diğer iki oda daha küçük ve gayri sıhhi olduğundan grubumuzun ikinci kısmı handa yatmağı tercih etti." Ertesi gün Çorlu'ya doğru yola çıkılır ve Anastasios surundan Boscovich şöyle bahseder: "Yola koyulur koyulmaz Dr.Mc.Kenzy, bu şehrin yarım saatlik mesafesindeki tepecikte görünen ve Karadeniz'e kadar uzanmakta olan bir eski zaman surunun kalıntılarına nazarı dikkatimizi çekti. Buzbehio, Tuna'ya kadar uzandığı inancında aldanmıştı. Doktor, başka bir seyahati sırasında surların harabelerini takip ettiğini, takriben elli mil uzun olduğunu ve Karadeniz'de

---

(199) Lady Mary Wortley Montague, Letters(yay.Everyman's Library, böl.69), Londres 1934, s.140.

(200) G.Cornelius von den Driesch, Historische Nachricht von der Röm, Kayserl.Gross-Botschaft nach Constantinopel, Nürnberg 1723, s.147-148.

bulunan Karacaköy'e kadar uzandığını söyledi. Bu sur, İstanbul'u Bulgarların tecavüzünden müdafaa etmek için Anastase Dikola tarafından yaptırılmıştı."[201] Boscovich'in burada dört han olduğundan bahsetmesi, bir asır evvel kasabaya gelen Evliya Çelebi'nin "Silivri'nin küçük ve büyük onaltı adet mâmur hanı olup hepsi kızıl kiremitle örtülüdür" şeklindeki sözlerinin[202] kesinlikle abartmalı üslubundan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

XVIII.yüzyıl sonlarında Silivri'ye uğrayan J.Dallaway, kasabayı şöyle anlatır: "Az sonra, İmparatorluğun son yıllarına doğru çok tanınan Selybria'nın görüntüsü ile karşılaştık. Burada bir zamanlar metropolitlik olan kathedralin(=Apokaukos kilisesi) enkazı hâlâ görülür. Jean Cantacuzène(=VI.Ioannes Kantakuzenos: 1347-1354) burada muhteşem bir saray inşa ettirerek, kendisi de ikâmet etmiştir. Denize doğru uzanan kaledeki sarayın ve şehir surlarının kalıntıları son derece ilgi çeker. Selibria çevresi Demetrius Paléologue(=Demetrios Palaiologos, Mora despotesi: 1449-1460 ve II.Manuel'in oğlu)'un hakimiyetinde iken 1453 de Mahomet II(=II.Mehmet 1451-1481) tarafından ele geçirildi." Dallaway, daha sonra "grande muraille" şeklinde yazdığı uzun surun ilk defa İmparator Anastasios tarafından yaptırılmış olduğunu ileri sürer.[203] Buradaki bilgiler bize XVIII.yüzyıl sonlarında kalenin ve içindeki eski yapıların onarılamayarak

---

(201) İsmail Eren, Rucer Yosip Boşkoviç'in 1762 tarihli İstanbul-Lehistan seyahatine ait hatıra defteri, "Tarih Dergisi" XII, sayı 16(1962), s.92-93.

(202) Evliya Çelebi Seyâhatnamesi(çev.Z.Danışman), İstanbul 1970, V, s.180.

(203) J.Dallaway, Constantinople ancienne et moderne, çev.A.Morellet, Paris an VII(=1798-99),II,s.217.

kaderlerine terkedildiğini göstermektedir. Kasabanın bu hale gelmesinde o tarihlerde İstanbul ve çevresinde vuku bulan depremlerin büyük rol oynadığı aşikârdır.

XVIII.yüzyıl sonunda Silivri'ye gelen seyyahlardan Lechevalier tarafından Anastasios suru kısaca tanıtılır: "Silivri'den biraz ilerde, yer yer İstanbullulaların şehirlerini barbar akınlarından korumak için yaptırdıkları uzun Macron-Teichos surunun(=Limes suru) kalıntılarını gördüm. Bu uzun sur, Silivri'den Karadeniz'e kadar(Meletiou Geographia, s.422'ye nazaran) 420 devir (≅20 km.) uzunluğundaydı.(204) Bu uzun sur aslında, Marmara Denizinden Karadeniz sahiline kadar 45 km.lik bir güzergâhı takip etmektedir.(205)

XIX.yüzyıl başlarında Silivri kalesi artık gitgide harabeye dönüşmektedir. 1813 lerde Silivri'ye gelen Kinneir, Silivri kalesinden artık harabe olarak söz ederek, bu kalenin burada birkaç yıl ikâmet eden İmparator VI.Ioannes Kantakuzenos(1347-1354) tarafından yaptırıldığını ileri sürer.(206) Kalenin çok daha erken devirlerde mevcut olduğu ve İmparator Anastasios(491-518) devrinde de yeni baştan imar edildiği malumumuzdur. Kantakuzenos ise bu kalenin içinde deniz tarafında bir saray inşa ettirmiş, yıkılan ve eskiyen surları da onartmıştır.

Yine, XIX.yüzyıl başında Kinneir ile aynı yıllarda Silivri'ye uğrayan seyyah Pertusier, "ensuite vos regards s'arretent sur Selymbrie, qui conserve encore quel-

---

(204) J.B.Lechevalier, Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin, Paris 1800, II, s.7.

(205) Bkz.ilerideki s.130-131.

(206) J.M.Kinneir, Voyage dans I'Asie-Mineure, I' Arménie, et le Kourdistan, dans les années 1813.., Paris 1818, I, s.44-45.

ques souvenirs des empereurs d'Orient.." diyerek, Doğu Roma İmparatorluğundan Silivri'de kalan izleri ifade etmiştir.(207)

Comte Andreossy ise, 1818 de yayınlanan seyahat kitabında Silivri'ye dair şunları anlatır: "Silivri şehri, Xénophon'un Selymbria'sı, hâlâ iyi durumda olan bir şato(=kale) harabesiyle görülür. Silivri, Marmara'dan Karadeniz'e kadar uzanan ve Anastasios'dan beri Yunan İmparatorluğunun sınırlarını teşkil etmiş olan Uzun surun hep ileri karakolu olmuştur. Bu surlarla sınırlanan imparatorluk tüm yarımadayı kaplamaktaydı, dış tarafında ise barbarların kol gezdiği alanlar vardı. Silivri'den oldukça yüksek Olympe tepesi farkedilir."(208)

1828 de yayınlanan bir diğer seyahatnamede R.Walsh, Silivri'de ovaya inşa edilmiş bulunan evlerin arasında araba yolları olmadığını belirterek, buralarda ya at üzerinde ya da yayan yol almak zorunda kaldıklarından yakınır.(209)

1829 da Silivri'ye gelen amiral A.Slade, burada denizciliğin önemli bir yer tuttuğundan "Bu kasaba hâlâ süratli tekneleri ile Rum ya da Türk olan denizcileriyle ünlüdür" diyerek bahsettikten sonra, Sultan II.Mehmet'in

---

(207) Charles Pertusier, Promenades pittoresques dans Constantinople et sur les rives du Bosphore, suivies d'une notice sur la Dalmatie, Paris 1815, s.21.

(208) Comte Andreossy, Voyage à I'embouchure de la Mer-Noire, ou essai sur le Bosphore et la partie du delta dhe Thrda, comprenant le systeme des eaux qui abreuvent Constantinople, Paris 1818, s.159; Aynı yazar, Constantinople et le Bosphore de Thrace, Paris 1841,s.354 de "Xénophon'un Selymbria'sı" yerine "Ptolemée'nin Selymbria'sı" yazılarak, aynı metin tekrar edilir.

(209) R.Walsh, Voyage en Turquie et a Constantinople, Paris 1828, s.76.

İstanbul'un fethinden evvel Rumeli'yi işgâli sırasında Selymbria'lı denizcilerin büyük bir cesaret örneği gösterdiklerini ve Boğaz'ın batı kıyılarına çıkarak, buraları tahrip ettiklerini Gibbon'a dayanarak nakleder. Ayrıca, kasabadaki geniş ölçüdeki kalıntıların, Selymbria'nın vaktiyle İmparatorluğun birlikleri için bir ön karakol durumunda olduğuna işaret ettiğini sözlerine ekler.(210)

Tarih ve coğrafya incelemeleriyle tanınan Ermeni yazar İnciciyan, Silivri'nin idari durumuna ilişkin şu bilgiyi verir: "Eyüp 500 akçeli bir mollalık olup Çatalca, Büyük ve Küçük Çekmeceler, Silivri, Ereğli, Midye ve Terkos nahiyeleri ona tâbidir."(211) Böylece, Silivri'nin XVIII.yüzyılda "beşyüz akçelik bir mollalık" olan Eyüp'e bağlı bir kaza durumunda olduğu anlaşılır. İnciciyan ayrıca İstanbul'un kapılarına dair bilgi verirken "Silivri kapısı"ndan da bahsederek bu kapının fetihten az evvel "Porta Selybria" adını taşıdığını ve Balıklı ayazmasına açıldığından "Porta Pighi" olarak da adlandırıldığını yazar.(212)

Thomas Allom ve R.Walsh tarafından XIX.yüzyıl ortalarına doğru yayınlanan bir seyahat kitabında eski Silivri'ye dair bir gravür yer almıştır(lev.1a, res.2a). J.Salman ve F.W.H.Capone tarafından çizilen bu gravürdeki gerek Selymbria kalesinin kurulduğu yamaç, gerek kalenin görünüşü, gerekse Karılar deresi(=Boğluca dere) ni atlayan küçük köprü tamamen abartmalı ve gerçekten

---

(210) Adolphus Slade, Records of travels in Turkey, Greece etc., and of a cruise in the Black Sea, with the Capitan Pasha, in the years 1829,1830, and 1831, London 1832, 2 cilt,II,s.178-179, harita için bkz.I, s.1.

(211) P.Ğ.İnciciyan, XVIII.asırda İstanbul(çev. Hrand D.Andreasyan), İstanbul 1976, s.92.

(212) P.Ğ.İnciciyan, a.g.e., s.15 dipnot 43.

uzak bir şekilde tasvir edilmiştir. Ayrıca bu eserde, Silivri'nin çok eski(M.Ö.450) bir yerleşim yeri olduğu belirtildikten sonra şunlar anlatılır: "İstanbul'dan 20 mil uzaklıktadır. Geniş bir körfezin ucunda yer alan bir burun üzerinde kurulmuştur. Şehrin bir tepeye kurulması, Yunanlıların Akropolis dedikleri tarzda olup, bütün diğer tarihi sitelerde rastlanan bir özellikti. Bu dik yamaç, üç taraftan yaklaşılmaya müsait olduğundan surlarla çevrilmişti. Denize bakan dördüncü taraf ise Dover kayalığı kadar dik ve geçit vermez bir uçurum halinde olduğundan burada sura gerek yoktu. Tepenin doruğu mükemmel bir seviyededir. Kasaba, denize açık dörtgen bir alanı kaplamakta olup, belki de dünyadaki başka hiç bir yer böylesine güzel ve muhteşem bir platforma sahip değildir. Burada, girintili çıkıntılı sahili, denizin üzerinde yüzer gibi duran Prens adalarını ve Marmara Denizini geniş bir açıdan gören bir manzarayla karşılaşılır. Bu muhteşem görüntü, Asya sahili ve Olympos'un karlı tepeleriyle son bulur." Daha sonra Selymbria kalesine dair şu bilgiler verilir: "Surlar, döşeme taşları kadar geniş tuğla tabakaları ile kesme taşların içiçe dizilmeleriyle inşa edilmiştir. Kale hâlâ geceleri dikkatlice kapatılan beş kapıya sahiptir. Surların içi genellikle Yahudi ve Rumların yaşadığı pis sokaklarla doludur... Kapılardan birinin üstünde(=Kır kapısı) Theodora'nın adının geçtiği bir kitabe vardır." Sahil kesiminden de şöyle bahsedilir: "Aşağıda deniz sahilindeki kesimde yaşayanların hemen hemen hepsi Türktür. Burada küçük bir liman var ve içindeki küçük kayıklardan ibaret bir filo sayesinde İstanbul pazarlarına bu komşu kasabasında yetişen ürünler taşınır. Bir zamanlar bu kıyılardaki Yunan sahil kolonilerinde görülen o

yoğun ticaretten geriye kalan budur." Son olarak ise, kalenin Kır kapısındaki kitabede anılan Theodora(İmp. Theophilos'un eşi) ile ilgili bir hikâyeye yer verilir.(213) Görüldüğü gibi R.Walsh, Silivri hakkında en iyi bilgi veren seyyahtır. Burada bahsettikleri Selymbria kalesinin beş kapısından üçü kuzey cephede bulunuyordu. Diğerlerinin ise doğu cephede Paraporta mahallesine açılan kapı ile Kalenin güney-batısındaki sahile inen yola açılan kapı olduğunu tahmin ediyoruz. Demek ki kalede iki paraporta vardı.

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki topraklarında 1847-1848 yıllarında büyük bir coğrafya araştırması yapan A.Viquesnel'in çizdiği haritalar içinde Silivri'de yer almaktadır.(214)

1854 senesinde Silivri'yi ziyaret ederek, kasaba ve bilhassa fetihten sonra camie çevrilen Alexios Apokaukos kilisesi hakkında geniş bilgiler veren Jouve'un Silivri'den bahseden diğer seyyahlar içinde ayrı bir yeri vardır. Seyyah, kasabanın XIX.yüzyıl ortalarındaki görüntüsünü şöyle dile getirir: "Edirne yolu üzerindeki kalıntıların en ilgi çekici olanı eski Selymbria şehrinin harabeleriydi. Silivri bugün küçük, melankolik ve fakir bir kasabadır. Defalarca yapılmış duvarlara sahip, çökecek gibi perişan evlerin uzaktan hazin bir manzarası vardır. Gelibolu'nun evleri gibi bu evler de ıssız körfezin kıyısı boyunca körfezi koruyan sura yaslan-

---

(213) Thomas Allom-Robert Walsh, Constantinople and the scenery of the seven Churches of Asia Minor, London(baskı tarihi yok), II, s.74-75, gravür de bu iki sayfa arasında yer alır.

(214) A.Viquesnel, Carte de la Thrace d'une partie de la Macédoine et de la Maerie, dressée par Viquesnel, Paris 1854, toplam 33 harita, Silivri için bkz. harita no.2 ve 30.

mışlardır. Müslümanlar, tahrip olmuş surların içinde oturmayıp, kıyı kesimine yerleşmişlerdir. Surların içinde Rum, Yahudi ve Ermeni reayaları bulunur. Bu pis ve gübre dolu yerde yürürken insanın ayağına mermer ya da granitten sütun parçaları, frizler veya sütun başlıkları takılır. Türk çeşmeleri, sularını güzel yontulmuş sarkofaj(=lahit) ların içine dökerler, surlardaki Bizans kapıları hâlâ surlar üzerinde beyaz mermer levhalara yazılmış kitabelerini gururla taşırlar."[215] Seyyah daha sonra kale içinde gördüğü Bizans kilisesine dair de bilgi verir.[216] Bu bilgiler ilgili bölümde ele alınacaktır. Jouve'un buradaki tasvirinden de izlendiği gibi XIX.yüzyıl içlerinde Trakya kasabalarının çoğunda başgösteren çöküntü, Silivri kasabasında da söz konusudur.

XIX.yüzyıl sonunda Silivri ve çevresinde incelemeler yapan E.I.Drakos, kasabanın sosyal durumuna ve eski eserlerine dair en geniş bilgileri verir. Önce Silivri'nin kısa bir tarihçesine değindikten sonra, Anastasios surunun Iustinianos tarafından tamir ettirildiğini belirtir. Selymbria kalesinin Kır kapısı üzerindeki tamir kitabesinden de bahseder. İmparator Kantakuzenos'un burada bir saray inşa ettirdiğini ve kızı Theodora'yı Orhan Gazi ile evlendirdiğini naklederek, Patrik Pahomoios'un 1516 da Selymbria'da zehirlendiğini, 1702 de Amucazade Hüseyin Paşa'nın yine burada öldüğünü yazar. Selybria(=Selymbria) kalesinin doğuda bir, kuzeyde ise iki kapısı olduğunu ileri sürer. "Kalede tekrar yapılan Spyridon kilisesi yer alır" dedikten sonra Alexios Apo-

---

(215) M.Eugène Jouve, Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée, Paris 1855, II,s.8.

(216) M.E.Jouve, a.g.e., s.9.

kaukos kilisesini şöyle anlatır: "Kalede yarım yıkılmış vaziyette Hagios Ioannes Prodromos'a ithaf edilmiş bir Bizans kilisesi daha görülür. Bu yapı daha sonra camie çevrilmişti. Burada 1437 den evvel Aziz Prodromos bulundu ve bu tarihe kadar da bu kilise metropolitlik idi." Kargaburnu denilen mevkideki Alykes(=şimdi Karılar deresi ya da Boğluca dere) üzerindeki köprüyü IV. Murad(1623-1640)'ın yaptırdığını iddia ederek, sahildeki maden kömürü yataklarından ve burada oturan Türklerden söz eder. Bu sıralarda(1890 larda) Silivri kasabasının nüfusu 6000 civarındadır. Bunun 2000 i Rumdur. Silivri toplumunu oluşturan diğer cemaatler Yahudi, Ermeni ve Türklerden müteşekkildir. Kasabada 1600 ahşap ev olup, bunların 380 inde kasabanın en varlıklı aileleri olan Rumlar oturmaktadır. Daha sonra Drakos, Theotokos kilisesine dair şunları söyler: "Meryem'e ithaf edilen Theotokos kilisesi Bizans tarzında inşa edilmiş ve 1833 de bir tamir görmüştür. Bu tamir sırasında tamamen elden geçirilmiştir. Bir rivayete göre, kilisede bulunan Meryem ve kucağında İsa'yı tasvir eden ikona İncil yazarı Lucas tarafından yapılmıştı. Bu kilisede Eylülün sekizinde bir panayır yapılır ve civar köylerden, hatta Rodosto(=Tekirdağı)'dan bile bu yortu için Selymbria'ya gelenler olurdu. Aziz Ksenes ile Aziz Agathonikos(290 da öldürülen)'un kemikleri de bu kilisede muhafaza ediliyordu. Kilisenin batı cephesinde Panhagia Meryem ve Iustinianos'un bir kabartması vardı. Prokopios'a göre bu kilise Iustinianos tarafından yaptırılmıştı. Kilisenin avlusunda Sofron'un ve Zakharias'ın lahitleri bulunmaktaydı. Kilisenin batısında ise Metropolit'in 1782 de inşa edilen iki katlı ahşap bir evi yer alır." Daha sonra ise Koimesis kilisesini şöyle ta-

nıtır: "Selybria'da küçük bir kilise daha vardı. Bu Meryem'in ölümüne ithaf edilen Koimesis kilisesiydi. Burada 1-15 Ağustos günlerinde üç papaz görev yapıyordu. Bu kilise, kalenin içindeki Paraporta mahallesindeydi ve buradan taşlık bir yol vasıtasıyla kalenin dışına çıkılıyordu." Drakos, Silivri'de kırk kilisenin varlığına dair bir rivayet olduğunu belirterek, kasabada ismi hâlâ anılır dediği sekiz kiliseyi şöyle sayar: "Kale içinde Demetrios, Panteleimion, Apostoloi ve Theodora; kale dışında Agathonikos, Eleutherios, Anna ve Blakhernea kiliseleri." Son olarak da 1799,1849 ve 1959 larda yapılan Rum okullarından bahsederek, Silivri'nin civarındaki diğer kasabalara geçer.(217)

Son yıllarda B.Harell-E.L.Kalças tarafından İstanbul ve civarına dair bir rehber kitabı yayınlanmış olup, burada Silivri'ye, Anastasios suruna da yer verilmiştir. Ayrıca, Silivri ve civarına ait bir yol haritası ile Silivri kalesine ait şematik bir çizimle bu bilgiler tamamlanmıştır.(218)

---

(217) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.13-21.

(218) Betsy Harell-Evelyn Lyle Kalças, Mini tours near Istanbul, Istanbul 1975, I, Silivri s.193-195, Anastasios suru s.199-202, yol haritası s.92-93 arasında, Silivri kalesine ait şematik çizim s.193 de.

B. İlmi Araştırmalar

Silivri hakkında yapılan ilmi çalışmalar yeterli bir düzeye ulaşamamıştır. Bölgede düzenli kazıların yapılamaması, bilhassa antik devre ait anıtların toprak altında gömülü kalmasına ve bundan dolayı rastgele elde edilmiş birtakım buluntulara dayanan birtakım çalışmalarla yetinilmesine sebep olmuştur.

Silivri'nin çok eski dönemlere kadar uzanan bir geçmişi vardır. A.Ardel tarafından Silivri'de ve yakın civarda bazı araştırmalar yapılmış ve deniz kenarında birçok kavkılar elde edilmiştir. Ancak, bunların tarihî zamanda buralarda kurulmuş olan şehir ve kasabalarda oturmuş olan insanlar tarafından tüketilmiş deniz hayvanları bakiyeleri olduğu hususu şüphelidir.(219)

Silivri ve havalisinde tespit edilebilen en eski buluntular "kalkolitik çağ"a kadar uzanırlar. Silivri'nin takriben 10 km. kuzey-doğusundaki Kanallı köprü höyüğünden İngiliz araştırmacı D.H.French tarafından yapılan kazılar neticesinde bu çağa ait bazı keramik parçaları ortaya çıkarılmış ve "Anatolian Studies" dergisinde yayınlanmışlardır.(220) Bundan sonra, Türk Tarih Kurumu adına yapılan ilmi çalışmalar sayesinde aynı höyükten 1962 de ele geçirilen bazı diğer keramikler de 1963 de Ş.A.Kansu tarafından Kurum dergisinde yayınlanmışlardır.(221)

---

(219) Ahmet Ardel, Marmara Bölgesinde coğrafi müşahedeler, "İ.Ü.Coğrafya Enstitüsü Dergisi", IV, sayı 7(1956), s.1-2.

(220) D.H.French, Late chalcolithic pottery in northwest Turkey and the Aegean, "AS", XI(1961), s.103, res.6:1-3.

(221) Şevket Aziz Kansu, Kanallı köprü(Silivri) kalkolitiğine ait yeni keramik belgeler ve "Heraeum"?un yeri, "Belleten", XXVII, sayı 105(Ocak 1963), s.289-291, res.1-3. Ayrıca, Silivri'de Sülüklü mevkiinde ele geçen bir keramik için bkz. Mehmet Özdoğan, Trakyada Tarihöncesi araştırmalarının bugünkü durumu ve bazı sorunlar, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", sayı 10-11(1981-1982), res.20.

Selymbria(=Silivri)'da antik çağa ilişkin ilmi çalışmalar ise, bölgede rastgele ele geçirdiği antikaları toplayan M.A.Stamoulis'in koleksiyonuna büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Buna sebep de belirttiğimiz gibi bölgede düzenli arkeolojik incelemelerin yapılmamış olmasıdır. M.A.Stamoulis, Silivri'de unculukla uğraşan zengin bir tüccardı. Antikaya olan büyük merakı onun imkânları nispetinde ve uzun yıllar süren büyük bir gayretle çok değerli bir koleksiyon meydana getirmesini sağlamıştır. Ayrıca Stamoulis, zaman zaman yaptığı uyarılarla harap olmakta bulunan eserlerin korunmasına da dikkati çekmiştir.(222) Yazdığı makalelerle de tanıtıcı faaliyetlerde bulunmuştur.(223)

Stamoulis'in arkeoloji ve sanat tarihi bilimine yaptığı en büyük hizmet Silivri ve civarından topladığı antikaların bir koleksiyonunu oluşturmasıdır. Stamoulis'in 1859 yılından itibaren elli sene boyunca itinalı ve sabırlı çalışmalarından meydana gelmiş bu geniş koleksiyonu daha sonra birtakım ilmi araştırmalara konu olmuş ve değerlendirilmiştir.

Bu koleksiyondaki sikkeler, bu konuda uzman bir araştırmacı olan Edith Schönert tarafından geniş bir şekilde ele alınarak Selymbria'daki para basımı hususunda

---

(222) Stamoulis, yazdığı bir mektupta Fatih camii olan Bizans kilisesinin zengin freskolarla, gösterişli ve monogramlı sütun başlıklarına sahip olduğunu Beyoğlu'ndaki "İstanbul Rum Edebiyat Kurumu"na bildirmiş ve bu mektup Kurum dergisinde yayınlanmıştır, bkz. "ΕΦΣ", 6 (1871-1872, baskı 1873), s.245-246.

(223) M.A.Stamoulis, Ho en Selybria Byzantinos naos tou Hagiou Spyridonos, "Thrakika", XI(1938), s.37-44 de Mavrides'in bir raporu ile kiliseye ait iki resim de yer almıştır.

önemli bilgiler sağlamaya yaramışlardır.(224) Stamoulis'in topladıkları arasında kabartmalar, kitabeler, mezar anıtları, mimari plastik parçalar, sikkeler, çok sayıda Bizans mühürleri ve kaşeleri sayılabilir.

Stamoulis koleksiyonundaki anıtlar, çeşitli yayınlara konu olmuş(225) ve en son olarak da G.Seure tarafından etraflıca bir katalog halinde yayınlanmışlardır.(226) Bu katalog, yaklaşık üçte-biri bilinmeyen yüzden fazla eseri ihtiva eder. Bilinmeyenler içinde oniki adet dolayındaki kitabeyi saymak mümkündür.(227) Daha önce yayınlanan eserlerin çoğu Dumont-Homolle'ün derlemesinde mevcut bulunmaktaydı. Ancak, bu derlemeden sonra G.Seure'un ifadesine göre, bir yandan açıklamalardaki eksiklikler, öte yandan yazı ve kopyaların olmaması ve her zaman karşılaşılan yeniden oluşturma konusundaki eksiklikler bu yeni kataloğun yayınlanmasını gerektirmişti.(228)

Stamoulis koleksiyonunun önemli bir bölümünü meydana getiren G.Seure'un yayınladığı katalog, 1910 sonbaharı başlarında ortaya çıkarılarak bütün kitabeler kopya edilmiş, plastik sanatlara ait anıtların tamamı ile kita-

---

(224) Edith Schönert, Die Münzprägung von Bizante-Dikaia-Selymbria, "Griechisches Münzwerk", 13(1975), s. 39-44, lev.7-8.

(225) Aristarchis, "ΕφΣ"da; J.H.Mordtmann, Zur Epigraphik von Thrakien, "Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn", 8(1884) de; P.Kérameus, "ΕφΣ", 1886 da; Collitz, Dialektinschr.'da; A.Dumont-Th.Homolle, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892 de bu anıtların çoğu yer almıştır.

(226) G.Seure, Antiquités thraces de la Propontide: Collection Stamoulis, "Bulletin de Correspondance Hellénique", XXXVI(1912), s.534-641.

(227) Sakellarios, Θρακική Αδελφότης, 1897. Bilim dünyası tarafından tanınmayan bu derlemedeki Trakya'ya ait kitabelere G.Seure tarafından "Revue Archéologique" dergisinde yer yerilmiştir.

(228) G.Seure, Antiquités, s.535.

belerin en önemlileri elli resimde toplanmıştır. Bunların çoğu gösterişli olmasalar bile Trakya'ya ait olmaları sebebiyle dökümanter niteliğine sahiptirler.(229) Katalogda yer alan anıtların ortak bir kökene ait olmaları değerlerini ifade eder. Bunlar, Selymbria ve Heraklia denilen antik Perinthos(= Marmara Ereğlisi)'a aittirler. Anıtlar, yerlilerin ihtiyaç ve isteklerine göre antik yerleşim merkezleri arasında yer değiştirmişlerdir. Ancak anıtların çoğu Trakya sahilinden gelmişlerdir, karadan ise yolların kötülüğü sebebiyle bu iş için uygun mevsim süresince çok uzaktan getirilebilmeleri imkânsızdır.(230)

Kökeni belirlenemeyen anıtların daha çok Perinthos ya da Selymbria bölgelerine ait olması gerekmektedir. Köylüler, kanunî veya rekabet gibi sebeplerden dolayı anıtların gerçek buluntu yerlerini saklamışlardır. Silivri yakınındaki Kadıköyü'nden sağlanan "Thrak süvarisi" tipindeki kabartmaların çoğunun "Capacli" olarak adlandırılan bir tapınağa ait olduğu görüşü, G.Seure'un belirttiği gibi bu yüzden ortaya çıkmıştır.(231)

M.A.Stamoulis, antika koleksiyonunu oluştururken çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Kendisi uzun meslek yaşamı boyunca cömert ve ölçülü davranışlarıyla tanınmış olmasına rağmen bilinen sebeplerden dolayı zorluğa uğramış olduğu kesindir. Bu yüzden koleksiyonunu rastgele buluntulardan meydana getirebilmiştir. Dolayısıyla bu koleksiyonun, anıtların kökenlerinin bulunması ve yapılacak ilmi araştırmaların hangi bölgelere yöneltilmesi hususlarına

---

(229) G.Seure, Antiquités, s.535.
(230) G.Seure, Antiquites, s.535.
(231) M.Papadopulos Kérameus tarafından öne sürülen bu hipotez için bkz. Dumont-Homolle, Mélanges, s.375, no. 62c2; burasını ziyaret eden Seure ise bazı güçlüklerden dolayı araştırma yapıp, bilgi edinmenin imkânsızlığından söz eder, bkz. G.Seure, Antiquites, s.536.

ışık tutması beklenemez.

Bu bölgede kolonizasyon hareketlerinin M.Ö.7.yy.'-dan itibaren başlamasına rağmen, koleksiyondaki eserler içinde Hellenistik devre ait yok denecek kadar az kalıntıyla karşılaşılır. Böylece, Stamoulis koleksiyonunda yer alan anıtlar, yalnızca Grek(M.Ö.V-IV.yy.) - Romen(I-IV.yy.) ve Bizans devirlerine ait olmaktadırlar.

Kataloğu meydana getiren anıtların hemen hemen yarısı cenaze törenleriyle ilgili olup, az açıklamalıdırlar ve orta düzeyde bir ilgi çekerler. Bu durum Bizans kitabeleri için de böyledir. Bu mezar anıtlarının tanıtılması hususunda G.Seure, Nancy Üniversitesi profesörlerinden M.Laurant'ın bilgilerinden faydalanmıştır.

Burada, G.Seure'un da ifade ettiği gibi(232) Silivri'li bu zenginin, anıtların araştırılması ve korunmasında etkili olan büyük ilgisini, fedakârlığını ve sabrını belirtmek, onun övgüye değer nitelikteki çalışmalarıyla bilginlerin minnet duygularını haketmiş olduğunu anmadan geçmemek gerekir. Yalnız bu arada şunu da ifade edelim ki sahip bulunduğumuz topraklardan temin edilmiş bulunan bu değerli anıtların yok olması bizim açımızdan büyük bir kayıptır.

Stamoulis'in koleksiyonuna giren anıtlar rastgele buluntular olsalar dahi bunların içinde yer alan bazı kitabeler Selymbria'nın kale içindeki ve dışındaki iskânına, buradaki halklara ve surlardaki onarımlara dair malumat verirler. Orta seviyede ilgi çeken mezar anıtları da bölge hakkında bir dökümantasyon oluşturmakta ve genel bir fikir vermektedirler. Sikkelerden de Selymbria ve havalisindeki para basımı ve kullanımı hususlarında bilgi

---

(232) G.Seure, Antiquités, s.538.

edinilmekte olup, bu sikkelerde Selymbria'nın adı da geçmektedir. Böylece, koleksiyondaki anıtların bu bölge için ne denli bir değer taşıdıkları apaçık ortadadır.

Silivri hakkında sözünü ettiğimiz yayınların dışında kalan araştırmalara kronolojik bir sırayla yaklaşırsak ilk önce geçen yüzyılın son çeyreğine doğru yapılan bir araştırma olarak, S.Aristarkhis tarafından yayınlanan Perinthos, Eski Ereğli ve Selymbria'nın bazı yayınlanmamış kitabelerine dair makaleden söz etmek gerekir.(233)

Bundan sonra, 1901 senesinde yayınlanan ve Silivri'den İstanbul'daki İngiliz elçilik binası bahçesine getirilmiş bir askerin mezartaşını ele alan bir makaleye rastlamaktayız.(234)

Aynı yıllarda yapılan bir diğer araştırma ise Silivri'nin batısından Karadeniz'e kadar uzanan Anastasios suru hakkındadır.(235)

Daha sonraları, İstanbul Arkeoloji Müzesinin bir kataloğunu meydana getiren G.Mendel, Silivri'den temin edilerek müzeye getirilmiş birkaç anıta da yer vermiştir.(236)

Anastasios suruna ait diğer bir çalışma da Bulgar

---

(233) S.Aristarkhis, Περί τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν Α. Περίνθου· Β. Παλαιᾶς Ἡρακλείας· Γ. Σηλυβρίας, "ΕΦΣ", 4 (1871), s. 1-15.

(234) F.V.Calice, Militärischer Grabstein aus Selymbria, "Jahresefte des Österreichischen Archäologischen Institues in Wien", 4(1901), s.207-208, res.244-245; 5(1902), s.51-52.

(235) C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer bei Constantinopel und die Dobrudscha-Wälle, "Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts", XVI(1901), s. 107-127.

(236) G.Mendel, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Istanbul 1912-14, II, s.163, 560-563, 564 no.475, 761-768, 771; III, s.405 no.1166.

araştırmacı P.N.Oreshkov tarafından yapılarak 1915'de yayınlanmıştır.(237)

Bu sura dair A.M.Mansel de bir araştırma yapmış ve 1938'de yayınlanan "Trakya'nın kültür ve tarihi" adlı kitabında bu çalışmalarına yer vermiştir.(238)

Bundan sonra F.Dirimtekin, 1948 senesinde "Anasthase Surları" adı altında bu konuyu tekrar ele alarak "Belleten"de yayınlamıştır.(239)

Vaktiyle Silivri yakınındaki Ortaköy'de oldukça değerli döşeme mozaikleri bulunmuş ve bunların bir kısmı çıkartılarak İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilmiştir.(240)

Silivri'nin Türk devrine ait eserleri üzerinde yapılmış bir ilmi yayına rastlamak mümkün değildir. Ancak 1952'de yapılan bir Doçentlik Tezinde Silivri'deki iki köprüye ilişkin çalışmalar da yer almıştır.(241) Bu

---

(237) P.N.Oreshkov, Vizantiiski Starini okolo Tsarigrad(= İstanbul civarında eski Bizans eserleri), "Spisanie na Bulgarskata Akademiia na Naukita", X(1915), s. 71-118. Bulgarca olduğundan bu yayından faydalanamadık.

(238) A.M.Mansel, Trakya'nın kültür ve tarihi, İstanbul 1938, s.44-45.

(239) F.Dirimtekin, Anasthase Surları, "Belleten", XII, sayı 45(Ocak 1948), s.1-10, lev.I-X.

(240) Rüstem Duyuran, İzmit ve Silivri'de yapılan Arkeolojik araştırmalar: 1947-1948, "Belleten", XV, sayı 58(Nisan 1951), s.217-218, res.10-12; krş. "AMY", sayı 4(1950), res.7.

(241) O.Bozkurt, Koca Sinan'ın köprüleri(İst.Teknik Üniv.-Mimarlık Fakültesi yayını), İstanbul 1952, s. 20-24. Daha sonra bu yayından faydalanılarak bu köprüler şu iki lisans tezinde de ele alınmıştır: Nuran Canbil, Trakya'da Türk devri köprüleri, "İst.Üniv.Edb.Fak.Lisans Tezi", İstanbul 1969, s.44-45; Feriha Engiz, Silivri'de ve Küçükçekmece'de Osmanlı eserleri, "İst.Üniv.Edb.Fak. Lis.Tezi", İstanbul 1966, s.12-14. Bu ikinci tezde daha çok Pirî Mehmed Paşa camii üzerinde durulmuş olup, Silivri'nin Türk devri içindeki durumu ve diğer eserleri ihmal edilmiştir.

köprüler -bilhassa Mimar Sinan'a ait Uzun köprü- en son olarak C.Çulpan'ın eserinde yer almışlardır.(242)

F.Dirimtekin, Anastasios surundan sonra Silivri'deki Bizans kalesi hakkında bazı çalışmalar yaparak bunların ilk ürününü X.Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresine bir tebliğ olarak sunmuştur.(243) 1965'de ise daha geniş bir araştırmayı "Arkeoloji Müzeleri Yıllığı"nda yayınlamıştır.(244)

Silivri'de hakkında en geniş ilmi araştırmaların yapıldığı eser Bizans'ın son devrine ait Alexios Apokaukos kilisesidir. Fetihten sonra Fatih camii olarak kullanılan bu yapı hakkındaki ilk araştırma Prof.Dr.Semavi Eyice tarafından yapılmış ve 1964'de yayınlanmıştır.(245)

Bu yayından beş yıl sonra S.Eyice, "Trakya'daki Bizans devrine ait eserler" adlı makalesinde Silivri'deki Bizans yapılarına ilişkin kısa bir bölüm ayırmıştır.(246)

S.Eyice'nin Alexios Apokaukos kilisesine dair 1964'de yayınlanan makalesi sayesinde sonraları bu yapıya ait iki eski fotoğraf Alman Arkeoloji Enstitüsü arşivinde bulunarak tanıtıcı bir makale ile birlikte

---

(242) Cevdet Çulpan, Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975, s.147-148.

(243) F.Dirimtekin, La Forteresse Byzantine de Sélymbria, "X.Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri", İstanbul 1957, s.127-129, lev.XIII-XVI.

(244) F.Dirimtekin, Selymbria(Silivri) Bizans Kalesi, "AMY", sayı 6(1965), s.19-34.

(245) Semavi Eyice, Alexios Apokaukos et l'église byzantine de Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XXXIV (1964), s.77-104 ve 7 lev.

(246) Semavi Eyice, Trakya'da Bizans devrine ait eserler, "Belleten", XXXIII, sayı 131(1969), s.354-357, res.103 ve 104.

yayınlanmıştır.(247)

Bu kiliseye ait bahsi geçen makalelerden sonra yapı üzerinde arkeolojik çalışmalar yapılmış ve elde edilen yeni bilgileri yansıtan bir yayın yine S.Eyice tarafından yapılmıştır.(248) Böylece, Bizans'ın son devrine ait yapıların arasına dahil edilmesi gereken bu eser hakkında geniş malumatlar elde edilmiştir.

Bunların dışında Silivri'ye dair ufak bir yayın olarak N.Başgelen'in bir yazısını gösterebiliriz. Bu yazıda, 1976 yılı sonlarında bir bahçede antik kalıntılarla karşılaşıldığı ve bu yerin daha sonra bir inşaat sırasında bilinçsizce tahrip edildiği belirtilmiştir.(249)

Anastasios suruna ilişkin yeni bir çalışma İngiliz araştırmacı Harrison tarafından yapılmış ve bu konuda daha geniş araştırmaların acil bir ihtiyaç haline geldiğine işaret edilmiştir.(250) Bu yayından sonra, N.Fıratlı da 1979'da bu suru kısaca tanıtmıştır.(251)

Görüldüğü gibi, Silivri hakkında birleştirici bir anlayışla yapılmış ilmi bir araştırma mevcut olmayıp, bizim buradaki çalışmamızın bu boşluğu biraz olsun dolduracağını ümit ediyoruz. Buna ilâveten, bölgede çok daha geniş imkânlarla yapılması zorunlu olan araştırmalara girişilmesinin elzem olduğuna dikkati çekmek istiyoruz.

---

(247) O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos und die byzantinische kirche von Selymbria(Silivri), "Byzantion", 37(1967), s.57-65, lev.I-V.

(248) S.Eyice, Encore un fois l'église d'Alexis Apocauque à Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XLVIII (1979), s.406-416, IV levhada 12 resim.

(249) Nezih Başgelen, Trakya Bölgesinde yeni buluntular, "Pirelli Dergisi", sayı 157(Ekim 1977), s.2-3.

(250) R.M.Harrison, The Long Wall in Thrace, "Archaeologia Aeliana", 4.seri, 47(1969), s.33-38.

(251) Nezih Fıratlı, Trakya'da Anastasius surları denilen Uzun duvar, "T.T.O.K. Belleteni", sayı 63/343 (1979), s.21-22.

III. SİLİVRİ'DEKİ ESKİ ESERLER

A. Genel Bir Değerlendirme ve Antik Eserler

1. KALKOLİTİK ÇAĞA AİT BULUNTULAR

Silivri yakınlarında kalkolitik çağa(M.Ö.5000-3000) ait olduğu anlaşılan güzel keramik örnekleri bulunmuştur.(252) Bu çağda(= maden-taş çağında), Anadolu'da bir duraklama dönemi söz konusudur ve Anadolu, Mısır ile Mezopotamya'nın yanında geri bir seviyededir.(253) Ancak, Silivri'nin takriben 10 km. kuzey-doğusundaki Kanallı köprü höyüğünden elde edilen buluntuların önemi doğu, orta ve batı Anadolu kalkolitik kültür buluntuları ile Marmara ve Trakya Bölgesi prehistorik kültür buluntuları arasında bir bağın kurulmasına imkân vermiş olmalarından ileri gelir.(254)

Aynı höyükten Hellenistik devre ait bir parça da ele geçirilmiş olup, böylece burada şimdiki halde kalkolitik çağı da kapsayan birkaç seviyeli yerleşme katına ait arkeolojik izler tespit edilmiş olmaktadır.(255)

---

(252) D.H.French, Late chalcolithic pottery in northwest Turkey and the Aegean, "AS", XI(1961), s.103 vd.

(253) Ekrem Akurgal, Ancient civilisations and ruins of Turkey from prehistoric times until the end of the Roman Empire, Istanbul 1969, s.5; aynı yazar, Tarih öncesi çağlardan Osmanlılara, "Gösteri Dergisi", 30(Mayıs 1983) eki, s.3.

(254) Şevket Aziz Kansu, Kanallı köprü(Silivri) kalkolitiğine ait yeni keramik belgeler ve "Heraeum"?un yeri, "Belleten", XXVII, sayı 105(Ocak 1963), s.290; krş. V.Gordon Childe, Anatolia and Thrace some bronze age relations, "AS", VI(1956), s.47.

(255) Buradaki kalkolitik keramiklerle kültür birliği kurulabilecek diğer buluntular: Doğu Anadolu Pulur, Güzelova; Orta Anadolu Büyük Güllücek, Yazır höyüğü; Fikirtepe ve Pendik'ten elde edilmişlerdir.

Yine Silivri yakınındaki Selimpaşa'nın 3km. kadar batısındaki bir höyük D.French tarafından tespit edilmiş olup,(256) buluntuların hemen hemen hepsi Kanallı köprüde de rastlanan keramikler gibi Troya I evresi ile ilişki kurmaya imkân vermektedir. D.French tarafından kurşuni renkli olarak tanımlanan çark yapımı tek bir parça Troya VI'dan itibaren rastlanan "Gri Minyan" mallarını hatırlatmakta ise de, M.Özdoğan, Selimpaşa Höyük'de o döneme ait olabilecek başka parçalara rastlanmadığından bu parçanın klasik çağa ait olduğunu belirtmiştir.(257)

Silivri'nin hemen kuzeyinde Londra asfaltı yakınında Sülüklü mevkiinde de kalkolitik çağa ait bir keramik parçası ele geçirilmiş olup, bu buluntudan Silivri'de kalkolitik iskânın bu kesimde yer aldığını öğrenmekteyiz.(258) Ayrıca Mehmet Özdoğan'ın belirttiğine göre Silivri'nin hemen doğusunda da oldukça geniş bir alana yayılmış vaziyette Arkaik dönemden Hellenistik çağa kadar uzanan devreye ait buluntulara rastlamak mümkün olmaktadır.

---

(256) D.French, Recent Archaeological Research in Turkey, further Discoveries in Thrace, "AS", XVI (1965), s.49-50.

(257) Mehmet Özdoğan, Trakyada Tarihöncesi araştırmalarının bugünkü durumu ve bazı sorunlar, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", sayı 10-11(1981-1982), s.31.

(258) Mehmet Özdoğan, a.g.e., res.20.

2. SELYMBRİA(= SİLİVRİ) SİKKELERİ

Silivri'de iki çeşit gümüş para baskısı söz konusudur. Bu iki tipteki sikkelerin ön yüzleri aynı, arka yüzleri değişik olup, ön yüzde yer alan değişmez şekil bir "horoz" figürüdür. I.tip sikkenin arka yüzünde bir "quadratum incusum = oyma dörtgen"(1-58 numaralı sikkeler), II.tipte ise bir "başak"(buğday başağı) ya da bir "hububat tanesi"(buğday) bulunmaktadır(59-73 numaralılar). Bunların Selymbria(= Silivri)'ya ait olduklarına üzerlerine işlenmiş "ethnikon"dan dolayı kesin gözüyle bakmak mümkündür. Buna ilâveten, ele geçen materyelin büyük bir kısmı Selymbria'nın içinde veya hemen yakınında bulunmuştur.(259)

Selymbria sikkelerinin birim değerlerinin tespiti yapılarak belirli bir para sistemine dahil edilebilmeleri hususunda birtakım güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Genel olarak "horoz/dörtgen" baskısı Pers(= İran); "horoz/başak" baskısı da Attik olarak kabul edilmektedir.(260) Buradan da E.Schönert'in de belirttiği gibi, her iki tezin de kesin olmadığı anlaşılmaktadır.(261) Dolayısıyla Selymbria sikkeleri tarihlendirilirken de bazı güçlükler ortaya çıkmaktadır. İki tip gösteren sikkelerin "horoz/dörtgen" baskısı için M.Ö.492/90 ve 473/70; "horoz/başak" baskısı için de M.Ö.425/20 ve 411/10 tarihleri bir tahmin olarak ileri sürülmektedir.(262)

---

(259) Stamoulis koleksiyonunda yer alan bu sikkeler, bu Silivri'li zengin koleksiyoncunun gayretiyle yalnızca Selymbria ve çevresinden toplanmış olup, şimdi Yunanistan'da bulunmaktadırlar.

(260) Krş. Barclay V. Head, Historia Numorum, Oxford 1887, s.232-233.

(261) E.Schönert, Die Münzprägung, s.39-40.

(262) E.Schönert, Die Münzprägung, s.43-44.

TABLO I: 1-18 NUMARALI SİKKELER

OKTOBOLLER GRAM OLARAK AĞIRLIK	SAYI 4 3 2 1 0
4.01-4.05	1
4.06-4.10	2
4.11-4.15	0
4.16-4.20	0
4.21-4.25	4
4.26-4.30	4
4.31-4.35	1
4.36-4.40	1
4.41-4.45	0
4.46-4.50	2
	15 ADET

TOPLAM MİKTAR: 19
ASGARİ AĞIRLIK: 3.89 gr.
AZAMİ AĞIRLIK: 4.95 gr.
ORTALAMA AĞIR. 4.35 gr.
4 GRAMIN ALTINDAKİ ÖRNEK SAYISI:S1(3.89 gr.)
4.51 GRAMIN ÜSTÜNDEKİ ÖRNEK SAYISI: 3(4.61-4.83-4.95 gr.)

1-18 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI: Tablo I'de görüldüğü gibi ağırlıklar genelde 4.21-4.30 gr. arasındadır. Pers drahmisinin maksimum 5.40 normunda olduğu göz önünde bulundurulursa 1-18 numaralı sikkeler bu normun altında kalırlar. Pers drahmisi için Bizans'ta sık görülen 5.20 ve 5.40 gramlık birimler gibi daha aşağı bir ağırlık kabul edilse dahi elimizdeki sikkeler yine bu ağırlığın altındadırlar. Bu guruptaki Selymbria sikkeleri, daha küçük tipteki Pers drahmilerinden de farklı olduğuna göre akla en yatkın gelen norm "Trako-Makedonya" para sistemindeki II. ağırlık serisinde yer alan 4.36 gramlık para birimi olmaktadır.(263)

(263) E.Schönert, Die Münzprägung, s.40, tablo I: s. 39.

TABLO II: 59-62 NUMARALI SİKKELER

OKTOBOLLER GRAM OLARAK AĞIRLIK	SAYI 4 3 2 1 0	
4.21 - 4.25	2	TOPLAM MİKTAR: 6
4.26 - 4.30	2	ASGARİ AĞIRLIK: 4.22 gr.
4.31 - 4.35	0	AZAMİ AĞIRLIK: 4.44 gr.
4.36 - 4.40	1	ORTALAMA AĞIRLIK: 4.31 gr.
4.41 - 4.45	1	
	6 ADET	

59-62 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/BAŞAK BASKISI: Tablo II'deki sikkeler az sayıda olduğundan ilgili ağırlık cetveli de oldukça kısadır. Buna rağmen burada da Tablo I'deki gibi bir kümelenme görülür ve sikkelerin çoğu 4.21 ve 4.30 gr. arasındadır. 4.36 normunun altına inilmekle beraber burada da "Trako-Makedonya" sisteminin II. ağırlık serisine uygun ölçülerle karşılaşmaktayız. Regling'in "Wörterbuch der Münzkunde = Sikkeler Sözlüğü"nde başlangıç ağırlığı olarak 4.36 gramdan bahsettiği bu nominal, genelde "Attik" para kökenine dayandırılmasına rağmen dikkat edildiğinde bu 4.36 gramlık ağırlığın "Trako-Makedonya" sisteminin II. ağırlık serisiyle aynı olduğu görülmektedir.(264)

19-22 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI: AĞIRLIKLAR: 1.95 - 1.98 - 2.05 - 2.38 gr.

Babelon, Traité II/1'e göre 1223-1792 numaralar arası Pers para kökenine dayanan tetrobollerdir. Pers drahmi-

(264) E.Schönert, Die Münzprägung, s.40, tablo II: s. 39.

sinin maksimum ağırlığının 5.40 gr. olduğu hatırlanacak olursa ve Tetrobol de 3.60 gr. olduğuna göre bu ağırlık tartışmasız olarak 19-22 numaralı sikkeler için çok fazladır. Perslerin Hemidrahmisi de ağırlıklarımıza uygun düşmemektedir. Netice olarak elde kalan yine "Trako-Makedonya" para sistemiyle yapılacak bir karşılaştırma olacak ve bu sistemin II. ağırlık serisinden Tetrobol 2.18 gramı verecektir.(265)

23-24 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI:
AĞIRLIKLAR: 1.60 -1.64 gr.

Bu sikkeler de Babelon, Traité II/1'e göre Pers para birimleriyle benzer olarak gösterilmişse de E.Schönert yine "Trako-Makedonya" sisteminin II. ağırlık serisine olan uygunluğa dikkati çekmiştir.(266)

63-65 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/BAŞAK BASKISI:
AĞIRLIKLAR: 1.15 - 1.49 - 1.60 gr.

Hemen hemen aynı ağırlıklar burada da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu sikkeler de "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık serisinde yer alan Tribollere bağlanabilmektedir.(267)

---

(265) E.Schönert, Die Münzprägung, s.40.
(266) E.Schönert, Die Münzprägung, s.40-41.
(267) E.Schönert, Die Münzprägung, s.41.

TABLO III: 25-35 NUMARALI SİKKELER

DİOBOLLER GRAM OLARAK AĞIRLIK	SAYI 4 3 2 1 0
0.86 - 0.90	1
0.91 - 0.95	3
0.96 - 1.00	4
1.01 - 1.05	0
1.06 - 1.10	1
	9 ADET

TOPLAM MİKTAR: 11
ASGARİ AĞIRLIK: 0.77 gr.
AZAMİ AĞIRLIK: 1.16 gr.
ORTALAMA AĞİRLIK: 0.96 gr.
0.85 GRAMIN ALTINDAKİ ÖRNEK SAYISI: 1(0.77 gr.)
1.11 GRAMIN ÜSTÜNDEKİ ÖRNEK SAYISI: 1(1.16 gr.)

Tablo III'de görülen ağırlıkların çoğu 0.91 ile 1.00 gr. arasındadır. Babelon, Traité II/1'e göre 1223-1794 numaraları Pers Obolleridir. Bunlar için 0.90 gr. veya ∓ 0.80 gr.lık(Bizans) normlar hesaba katılmalıdır. Ağırlıkların bazıları her iki norma da yaklaşmaktadır. Ancak, çoğunluk göz önüne alındığında, "Trako-Makedonya" para sistemi burada da söz konusudur. Bu sistemin II. ağırlık serisindeki Diobol 1.09 gr. olarak gösterilmiştir. Bu arada tekrar ortaya çıkan bu normalin altındaki ağırlıklar Selymbria için kesin bir şekilde tipiklik göstermektedirler.(268)

---

(268) E.Schönert, Die Münzprägung, s.41-42, tablo III: s.41.

TABLO IV: 36-50 NUMARALI SİKKELER

OBOLLER GRAM OLARAK AĞIRLIK	SAYI 4 3 2 1 0	
0.41 - 0.45	3	TOPLAM MİKTAR: 17
0.46 - 0.50	4	ASGARİ AĞIRLIK: 0.43 gr.
0.51 - 0.55	2	AZAMİ AĞIRLIK: 0.66 gr.
0.56 - 0.60	3	ORTALAMA AĞIRLIK: 0.55 gr.
0.61 - 0.65	3	
0.66 - 0.70	2	
	17 ADET	

36-50 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI: Ağırlıkların çoğu 0.43-0.66 gr. arasında değişmektedir. Bu nominalin de "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık serisindeki 0.545 gr. normundaki Obollerden olduğu görülmektedir. Bu norm, pratik olarak ağırlık cetvelinin ortasındadır. Böylece, hiç bir sorun olmadan bu sikkeleri "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık serisine yerleştirmek mümkündür.(269)

TABLO V: 66-73 NUMARALI SİKKELER

OBOLLER GRAM OLARAK AĞIRLIK	SAYI 4 3 2 1 0	
0.61 - 0.65	3	TOPLAM MİKTAR: 12
0.66 - 0.70	3	ASGARİ AĞIRLIK: 0.62 gr.
0.71 - 0.75	2	AZAMİ AĞIRLIK: 0.85 gr.
0.76 - 0.80	3	ORTALAMA AĞIRLIK: 0.72 gr.
0.81 - 0.85	1	
	12 ADET	

(269) E.Schönert, Die Münzprägung, s.42, tablo IV: s.41

66-73 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/BAŞAK BASKISI: Buradaki sikkelerin bir sisteme dahil edilebilmesi çok daha zordur. % 50'sinin ağırlıkları 36-50 numaralı "horoz/dörtgen" baskısındaki en ağırlar ile uyuşursa da "Trako-Makedonya" sisteminin II. ağırlık serisindeki Obolün normu olan 0.545 gramın üzerinde kalmaktadır. Attik sikkeleriyle yapılan karşılaştırmalar da kesin bir sonuç vermemektedir. "Trako-Makedonya" sisteminin III. ağırlık serisindeki 0.61 gr.lık Obol ise buradaki nominal için çok hafif kalmaktadır.(270)

51-58 NUMARALI SİKKELER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI:
AĞIRLIKLAR: 0.30(2) - 0.31(2) - 0.32 - 0.38 - 0.39 - 0.40 gr.

Bütün bu ağırlıklar "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık serisine uymaktadır. "Trako-Makedonya" sisteminin III. ağırlık serisindeki 0.61 gr.lık Obolden yola çıkarak 0.365 gr.lık bir Hemiobol elde etmek mümkünse de bu Hemiobol de aslında eldeki ağırlıklara tamamen uymamaktadır. Bu durumda Pers sisteminin Hemiobolü ile yapılan mukayese yardımcı olmaktadır. Bizans'taki Pers Hemiobollerinin ağırlıkları 0.30-0.44 gr. olduğundan 51-58 numaralı sikkelerin ağırlıklarına yaklaşmaktadırlar. Aradaki fark ise Bizans'ta ağırlıkların 0.40-0.44 gr. arasında değişmesi, buna karşılık Selymbria'da 0.30-0.32 gr. arasında kalmasıdır.(271)

Bütün bu karşılaştırmaların neticesinde, Selymbria sikkelerini "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık

---

(270) E.Schönert, Die Münzprägung, s.42, tablo V: s.41
(271) E.Schönert, Die Münzprägung, s.42.

serisine yerleştirmek daha uygun görülmektedir. Bu arada, Selymbria sikkelerinin kendilerine has bir sisteme göre basıldıkları, normlarının diğer karşılaştırılabilecek paraların normlarından daha düşük olmasından anlaşılmaktadır. Ancak, sikkelerde açıkça görülen aşınmanın buna sebep olduğunu ileri sürmek mümkünse de, bütün bu aşınmalara rağmen "horoz/dörtgen" Obolünün nasıl olup da tam normu tutturduğuna bir açıklık getirilemez.

Küçük birimlerin değer tespitinde bazı şüphelerin olması ve bunların belirli bir para sistemine dahil edilebilmesi bazı sorunlara sebep olsa dahi, eldeki verilerden büyük ve önemli sayılmayan Selymbria sikkelerinin iyi düşünülmüş ve çeşitlendirilmiş bir sisteme göre basılmış olduğunu anlamak mümkündür. Bu sistem, kesinlikle Selymbria ve çevresindeki pazar için kurulmuştur. Selymbria sikkesinin kendine has bir özelliğe sahip olduğunu destekleyen hususlardan biri de in-situ - yani hep Selymbria içinde bulunmuş - olmalarıdır. Bu sikkelere antik Selymbria'dan başka hiç bir yerde rastlanmamıştır. Böylece, Selymbria sikkesinin bu bölgeye ait bir ödeme birimi olduğu, bu amaçla kullanıldığı ve bundan dolayı uzun bir süre yoğun olarak tedavülde kaldığı, bu kullanımın da zamanla sikkenin aşınıp ağırlığının azalmasına yol açtığı kesin olarak anlaşılmaktadır. Selymbria sikkesinin tarihlendirilmesi hususunda ise sikkelerdeki aşınmanın şekillere ait araştırmaları güçleştirmesi sebebiyle birtakım sınırlı tahminler yapılabilmektedir.(272)

---

(272) E.Schönert, Die Münzprägung, s.42-43.

SELYMBRİA SİKKELERİNİN TASVİRİ VE TARİHLENDİRİLMESİ

1-18 NUMARALI OKTOBOLLER = HOROZ/DÖRTGEN BASKISI:

Sikkenin ön yüzündeki kompozisyon(hayvan ve üzerindeki ethnikon) çok daha sonraki Bizans örneklerini hatırlatmaktadır. Burada kaskatı duran ve kabaca çizilmiş bir "horoz" mevcut olup, dış konturların keskin hatlarla belli edilmesine karşılık tüy vs. gibi iç detaylar ihmal edilmiştir. Geniş yüzeyli kanatlar ise açık durumda tasvir edilmiştir(V1-V3 = lev.26, 1-7). Bu horoz, "May, Abdera, lev.6, 93-97"de görülen ve III. zaman dilimine ait olarak kabul edilen "anka kuşu" ile benzerlik gösterdiğinden dolayı M.Ö. 492 ilâ 473/70 senelerine tarihlendirilmektedir.

Aynı kanat biçimine sahip olmasına rağmen tüyleri daha belirgin işlenmiş bir diğer horoz figürüne Dikaia sikkelerinde rastlanmakta olup, bu figür de 492/90 ilâ 476/5 senelerine tarihlendirilmektedir.

Selymbria sikkelerindeki "horoz"un kaskatı tasviri zamanla yumuşamaktadır ve V4 ile beraber(lev.26, 9-10) tüyler belirginleşmektedir. V5 ile beraber(lev.26, 11-13) kanatla gövde arasında gerçek bir bağlantısı olan ve tüyleri belirtilmiş bir şekilde karşımıza çıkan horoz tasviri de May'in M.Ö.492-473/70 senelerine tarihlendirdiği III. zaman dilimine ait Abdera'daki "anka kuşu"yla karşılaştırılmaktadır.(273)

Katılığın V6-V8(lev.26, 16-18) arasında tamamen yumuşamasına karşılık kanatlar yine V1-V3'de görüldüğü gibi açık durumda tasvir edilmiştir. Böylece, May'in Abdera'daki "anka kuşu" ve "Dikaia horozu" ile yapılan mukayeseler neticesinde Selymbria'nın 1-18 numaralar arasında yer alan Oktobolleri için M.Ö.492 ilâ 473/70 tarihleri uygun görülmektedir.

---

(273) Dikaia'daki benzer örnekler için bkz. E.Schönert, Die Münzprägung, lev.4, 60-66.

Arka yüzdeki "dörtgen" önceleri "yeldeğirmeni" şeklinde olup, sonradan "pencere" biçimini aldığından benzer örneklerle mukayaseye imkân vermemektedir. Karşılaştırma konusu olabilecek "Kyzikos = Thasos(Taşoz) dörtgeni" ise daha ince ve düzgün bir şekilde işlenmiştir. Ancak, sadece R11(lev.26, 10) Selymbria Oktobolü ile M.Ö.540/35 ilâ 492/90 senelerine tarihlendirilen "Dikaia dörtgeni"(E.Schönert, Die Münzprägung, R11 = lev.3, 17) arasında bir benzerlik söz konusu olmaktadır.(274)

Daha küçük birimlerdeki bazı sikkeler, fazla aşınmadıklarından dolayı karşılaştırmalara kolayca imkân tanımaktadır. Bunlarla Oktoboller arasında hiç bir fark olmadığı görülmektedir. Yalnızca bir tek örneği olan Tetrobolde(V2 = lev.26, 21) ise tüyleri belirgin ve tabiî bir durumda tasvir edilmiş bir "horoz" figürü yer almaktadır. Bu horozla, "May, Abdera, lev.8, 119-122"de görülen ve III. zaman dilimine ait kabul edilen(M.Ö.492-473/70) "anka kuşu" arasındaki açık benzerlik dikkati çekmektedir. V1-V4 Diobollerinde(lev. 26, 25-28) horozların kanatları yukarda olup, çizgiler de çok kaba hatlar halindedir. Selymbria'nın V9 horozu(lev.27, 33) ile 1-6 numaralardaki V1 Oktobolü arasında büyük benzerlikler görülmektedir. V5(lev.26, 29) ise çok itinalı bir baskıya sahiptir. Tüyler incelikle belirtilmiştir. Dioboller için tipik bir özellik de Dikaia örneklerinde olduğu gibi(E.Schönert, Die Münzprägung, lev.5, 52-57) yan işaretlerin varlığıdır. 33-35 ve 41-42 numaralı Obollerde de ön yüzde aynı şekilde yan işaretler yer almaktadır.(275)

HOROZ/BAŞAK BASKISI: "quadratum incusum"dan sonra figüratif arka yüz kompozisyonlarına geçilmesi bu gurupta

---

(274) E.Schönert, Die Münzprägung, s.43.
(275) E.Schönert, Die Münzprägung, s.43-44.

yer alan sikkelerin daha sonra basıldıklarını göstermektedir. 59-62 numaralı Oktobollerdeki "horoz" figürünün de gayet canlı ve tabiî bir biçimde tasvir edilmiş olması bu hususta ikinci bir delil oluşturmaktadır. Buradaki "horoz" detaylara sahip olup, yumuşak hatlar, incelikle belirtilmiş tüyler ve ibikler dikkati çekmektedir. Genelde bu tipteki horoz, "May, Abdera, lev.18, 352 vd."ında görülen ve VI. zaman dilimine ait kabul edilen(M.Ö.411/10-386/5) "anka kuşu" ile mukâyese edilmektedir. Arka yüzdeki işçilik de ön yüzdekinden hiç geri kalmamakta ve bu özellik 63-65 numaralı Triboller ile 66-73 numaralı Oboller için de geçerli olmaktadır. Selymbria'nın bu tipteki sikkelerinin baskı tarihi olarak genelde M.Ö.450 ya da M.Ö.5.yy. ortaları şeklinde bir inanışın olmasına rağmen E.Schönert, "Erxleben, Münzgesetz = Sikke kanunu, s.100"de işaret edilen M.Ö.425/20 senelerini kabul ederek, bu tarihlendirmenin M.Ö.411/10'a kadar da genişletilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir.(276)

Netice olarak şu hususlar özetlenebilir:

- Selymbria ve havalisindeki alış-verişlerde kullanılmak üzere kendine has niteliklere sahip, iyi düşünülmüş ve çeşitlendirilmiş bir sisteme göre gümüş para basımının yapıldığı anlaşılmaktadır.

- Bunlardan "horoz/dörtgen" baskısı için M.Ö.492/90 ilâ 473/70 ve "horoz/başak" baskısı için de M.Ö.425/20 ilâ 411/10 tarihleri uygun düşmektedir.

- Ayrıca, Selymbria sikkelerinin normal standartların altındaki bir ağırlığa sahip olmaları özelliğinden dolayı da yoğun bir şekilde ve uzun bir süre tedavülde kaldıkları ortaya çıkmaktadır.

---

(276) E.Schönert, Die Münzprägung, s.44.

- Bir sistemin belirlenmesi hususuna gelince, antik Selymbria'dan "in-situ" olarak temin edilerek Silivrili tüccar M.A.Stamoulis'in meşhur koleksiyonuna giren bu sikkelerin "Pers" ve "Attik" standartlarına göre basılmış oldukları görüşünden(277) ziyade bu hususta en son araştırmayı yapan E.Schönert tarafından teklif edilen "Trako-Makedonya" para sisteminin II. ağırlık serisine uygun olarak basıldıkları hipotezini kabul etmek bizce daha makul görünmektedir.

---

(277) Bu hususta bkz. Barclay V.Head, Historia Numorum, A manuel of Greek Numismatics, Oxford 1887, s. 232-233.

3. KATALOG I: ANTİK DEVRE AİT ANITLAR

Selymbria'nın ilk devir surları tamamen harap olmuştur. Bugün kalıntılarına rastlanan surların Bizans devrine ait oldukları kesindir. Surun inşa özelliklerinin yanısıra ele geçen kaleye ait kitabeler de bu hususta sağlam bir delil oluşturmaktadır.

Kasabada antik devre ait ele geçen eserlerin sayısı pek fazla değildir. Bunun sebebi, Bizans devrinden beri kasaba evlerinin yeniden yapılması neticesinde toprak dolgusunun devamlı yükselmesidir. Bölgede düzenli kazıların yapılamamış olmasından dolayı antik eserlere rastlamak tesadüfen sit alanı dışında yer alan nekropollerde mümkün olmuştur. Çünkü, sürekli iskân edilen yerleşim merkezleri dışındaki nekropollerde alt tabakalar, bu iskânların sebep olduğu toprak yükselmesinden daha az etkilenmektedirler ve böylece bazen antik devre ait anıtlara rastlamak imkânı olmaktadır. Dolayısıyla, buna bağlı olarak Selymbria'da bu devre ait anıtların büyük bir kısmı mezar anıtlarıdır. Bu husus yalnız Selymbria için değil, aynı zamanda sürekli yerleşime sahne olan ve düzenli kazıların yapılamadığı bütün diğer antik siteler için de geçerlidir.

Bu hususları belirttikten sonra, şimdi Selymbria'da ele geçen antik devre ait anıtlara bir katalog halinde kısaca değinmek istiyoruz:

1. Bir stel parçası:

   Silivri'de bulunarak Stamoulis koleksiyonuna girmiştir.(278) Boyutları: Om.15'lik normal bir yükseklik; genişlik, Om.37; kalınlık, Om.083.

---

(278) G.Seure, Antiquités, s.549-553, no.9.

İnce ve sert taneli sarı mermerdendir ve her iki yüzünde de kitabeye sahiptir. Harfler, düzgün ve iyi kazılmıştır. O(Omikron) harfi çok küçüktür. Φ(Phi) harfi ise oval ya da yuvarlak olarak kullanılmıştır. Yazılar Dor diyalektindedir. A ve B yüzünde itinalı çekiç darbeleriyle antik devirde yapılmış silintiler mevcuttur. Stel, Hellenistik devre tarihlendirilmektedir.

A Yüzü

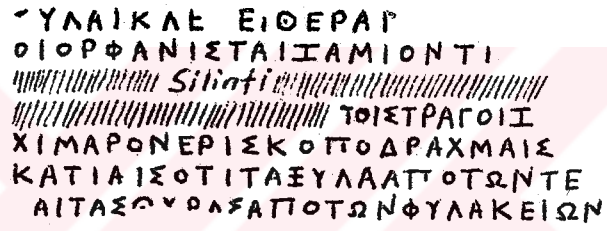

B Yüzü

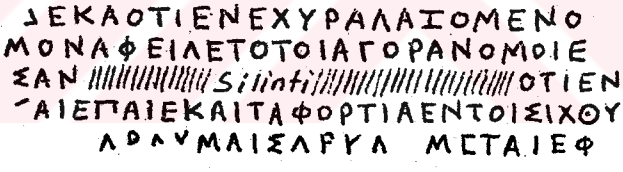

Burada, yüksek düzeydeki görevlilerin halka verdiği cezaları gösteren bir liste mevcut olup, sözü geçen görevliler öksüzlerin velileri, pazarcılar ve generallerdir. Suçlu adları, ceza oranları ve çeşitli şiddet eylemlerinin yol açtığı suçlar da kitabe üzerinde yer almaktadır.

Kitabenin eksik kısımları şu şekilde tamamlanır:

A. .σ]υλᾶι καὶ ἐ[λ]ε[υ]θέραι. . . . . - -
[τ]οῖ ὀρφανισταὶ ζαμίοντι - - - - -
— çekiç darbeleriyle kazınmış —
- - - - - - - - - τοῖ στρα(τα)γοῖ ζ[αμίοντι]
5 Χίμαρον Ἐρισκόπο(υ) δραχμαῖς [πεντα]- (?)
κατίαις, ὅτι τὰ ξύλα ἀπὸ τῶν τε[ιχῶν]
καὶ τὰς θύρας ἀπὸ τῶν φυλακείων

B. . . . . [τοίδε ζαμίοντι τὸν δεῖνα
δραχμαῖς] δέκα ὅτι ἐνέχυρα λαζόμενοῖς
δανειστ]μὸν ἀφείλετο· τοῖ ἀγορανόμοι ἐ-
ζαμιῶ]σαν [— τὸν δεῖνα ///silindi ////// — ὅτι ἐν
5 θαλάσ]σαι ἔπαιε καὶ τὰ φορτία ἐν τοῖς ἰχθύ-
[σιν ἐπώλει ?], δραχμαῖς δέκα — bir daşlık — ΜεταιΕΦ

2. Benzer bir stel parçası:

Silivri'de bulunmuş ve Stamoulis koleksiyonuna girmiştir.(279) Yeniden yontulmuş ve kazılmış olup, bir önceki stel parçasına benzemektedir. Boyutları: Yük., 0m.24; gen., 0m.165; kal., 0m.09. Ön kısım, yaklaşık 0m. 015 boyutlarında ve itinalı oyulmuş haflere sahiptir. Bu harfler, önceki stel parçasındaki harflere benzemekle beraber onlar kadar düzgün değillerdir. O(Omikron) daha da küçüktür. Önceki stelde olduğu gibi OY(Omikron-Üpsilon) harfleri yerine sadece O(Omikron) yazılmakla yetinilmiştir. Kazıma şekli de önceki kitabeyi andırır ve hemen hemen aynı tarihlere aittirler. Hellenistik devre ait bu steller M.Ö. 1.yy. olarak tarihlendirilmektedir.

---

(279) G.Seure, Antiquités, s.553-555, no.10-11, res. 9; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.204, no.10; Collitz, Dialektinschr., III, no.3068; Dumont-Homolle, Mélanges, s.367, 62b4.

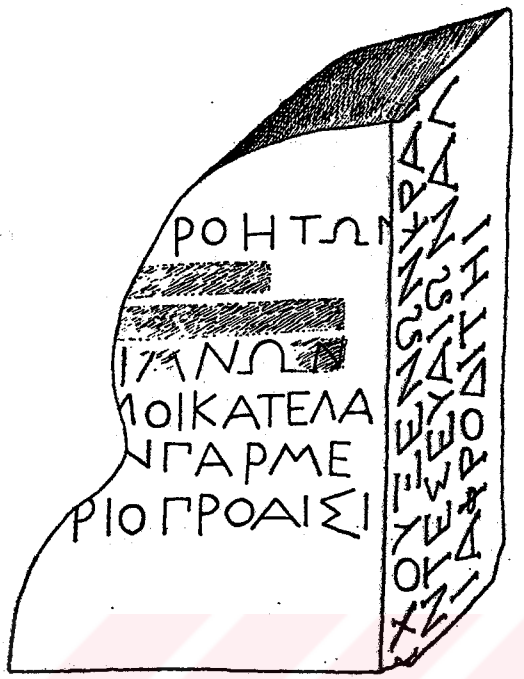

Şek. 1 A B

Bir ithafı bildiren bu kitabede iki kişiye ait isim ve soyad, birtakım prensipler, saygı duyulan kişinin adı ve anıtın adandığı bir ya da birkaç din adamının isimleri yer almaktadır.

Kitabenin B yüzündeki yazılar şu şekilde okunur:

.....ρχου, Ξένων Κρα[τησίου]
ντες Εὐαίωνα ʌ.....
ι Ἀφροσίτηι.

Burada geçen "Εὐαίωνα"(Evayona) kelimesi bir Tanrının sıfatı durumundadır. Üçüncü satırdaki "Ἀφροσίτηι" isminin önünde bu Tanrıçanın(Afrodit) bir sıfatı ya da iki Tanrının isimlerini birleştiren basit bir [θεᾶ]ι kelimesi bulunmaktaydı. Burada bulunma ihtimali olan diğer bir kelime ise [χα]ί'dır.

3. Mezartaşı(stel) parçası:

Buluntu yeri Silivri'dir ve Stamoulis koleksiyonunda yer almıştır.(280) Boyutları: Harfler yaklaşık Om.15 ebadındadır. Silmelerle süslenmiş bir mezartaşının sol iç parçasıdır. Greko-Romen devrine aittir.

⌊	. . . . .[εἰς τὰ]
ΚΟΙΝΛΑΝΑ	χοινὰ ἀνα[λώσαντα(?)]
ΥΑΙΓΥΜΝΑ<	καὶ γυμνα[σιαρχήσαντα]

Bu kitabede, toplum yararına birçok harcamalar yapan ve Selymbria'da ilk defa "gymnasiarque" ünvanını alan bir şahıstan bahsedilmektedir.

4. Üstten ve alttan kırık bir stel:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(281) Sağda ve solda iki yivli sütuna ve aradaki cephede kitabeye sahiptir. Boyutları: Yük., Om.23; kal., Om.05; gen., Om.27; sütunlar dahil kal., Om.075. Harfler, Om.007 ebadında olup, Hıristiyanlığın başlangıcından sonraya aittir. Kitabede yanlışlıkla iki defa yazılmış "ΔΙΚΑΙ" harflerinin silinmesinden kalan bir iz mevcut. Yazıların üzerinde mezartaşını ikiye bölen yivli bir şerit var. Bunun da üzerinde silindir biçiminde ve yapraklarla çevrelenmiş bir motif(autel ya

---

(280) G.Seure, Antiquités, s.555, no.12.

(281) G.Seure, Antiquités, s.556-557, no.13, res.10; Aristarchis, "Ἐφ", IV, s.11, lev.II,2; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.204, no.9; P.Kérameus, "Ἐφ", 1886, s.72; Collitz, Dialektinschr., no.3069; Dumont-Homolle, Mélanges, s.367, 62b3.

da modius) bulunmaktadır. Greko-Romen devrine ait bir anıttır.

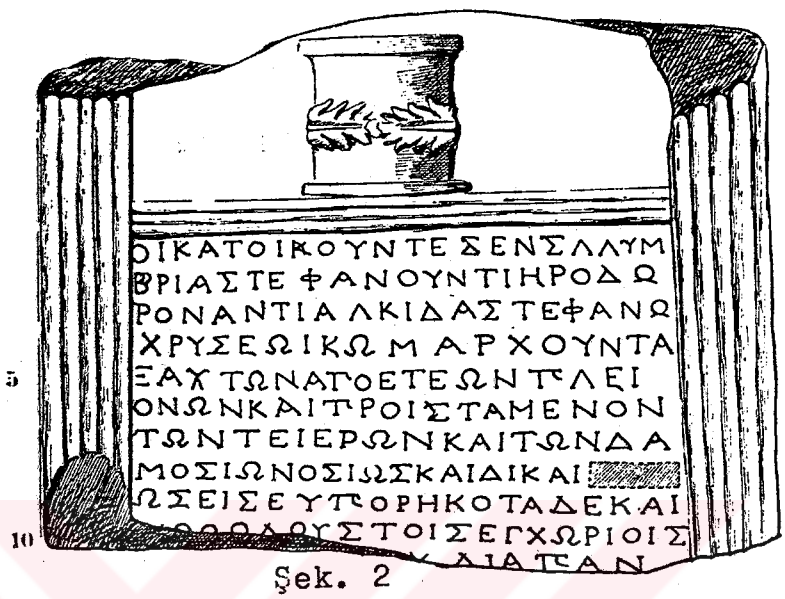

Şek. 2

Οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαλυμ-
βρίᾳ στεφανοῦντι Ἡρόδω-
ρον Ἀντιαλκίδα στεφάνῳ
χρυσέῳ, κωμαρχοῦντα
ἑαυτῶν ἀπὸ ἐτέων πλεί-
όνων καὶ προϊστάμενον
τῶν τε ἱερῶν καὶ τῶν δα-
μοσίων ὁσίως καὶ δικαί-
ως, εἰσευπορηκότα δὲ καὶ
[π]οθόδους τοῖς ἐγχωρίοις
- - - - - [ο]υ διὰ πάν-
- - -

Burada geçen "κατοικοῦντες" kelimesi, bölgeye yerleşmiş ve alış-verişle uğraşan yabancı halkı simgelemektedir. Bunlar Selymbria'ya bağlı olarak ve kasabanın yakın civarında toplu halde yaşamaktaydılar. Bu kelime, Latincede "bağlı" anlamına gelmektedir.

Bu yerleşik yabancılara karşı gibi görünen yerli halk ise "ἐγχώριοι" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bunlar Thrak'lardan olmayıp, muhtemelen Yunan kökenlidirler ve pek azı şehirlerde yaşamaya alışkındır.(282)

(282) Thukydides, 4.109; Ksenophon, Anabasis, 4.14.

Selymbria, ilk olarak bugün Bizans devrinden kalan surların çevirdiği kıyıdaki dik yamaç üzerinde kurulmuştur. Selymbria kalesine ait bu surlar da muhtemelen antik devre ait surların temelleri üzerine yeniden inşa edilmiştir. Bundan sonra, sur dışında ve aşağıda kalan ovayla, deniz kıyısındaki alan iskân edilmiştir. Böylece, bu kitabede geçen Selymbria'lıların "ἐγχώριοι"u kale içindeki antik iskâna ve "κατοικοῦντες"lerin "χώμη" si de ovadaki iskâna işaret etmektedir.

5. Bir sütun parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(283)
Harfler, Om.035 ebadındadır. Geniş çaptaki bir sütunun parçası olup, Greko-Romen devrine aittir.

ΕΥΙ,Χ Εὐτυχ(οῦς)
ΣΕΒΑ⌐ Σεβαστ(οῦ)

Bu sütun parçasının üzerinde yukarda görülen kelimelerin dışında başka bir harf yoktur.

6. Oturan bir Tanrıçayı tasvir eden yüksek kabartma:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(284)
Boyutları: Yük., Om.37; gen. altta, Om.21; kal., Om.20. Kolları ve başı olmayan oturur vaziyetteki bir Tanrıçayı tasvir etmekte olan

---

(283) G.Seure, Antiquités, s.562, no.15.
(284) G.Seure, Antiquités, s.577, no.32, res.19.

bu yüksek kabartma da Greko-Romen devrine tarihlendirilen anıtlardandır.

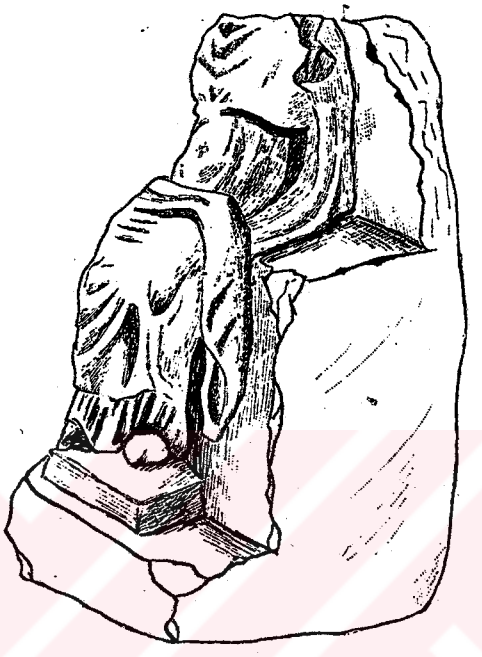

Şek. 3

Koltuğun şekli Perinthos'ta ele geçmiş olan diğer bir örneği andırmaktadır.(285) Tanrıçanın ayaklarının altında bir seki bulunmaktadır. Kalça hizasında uzanan kollar "Kybele"yi ya da ona akraba bir Tanrıçayı hatırlatmaktadır. Adak için yapılmış bir anıttır.

7. Yüksek kabartmalı bir gövde parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(286)

---

(285) G.Seure, Antiquités, s.575, no.31, res.18; P.Kérameus, "ΕΦΣ", 1886, s.74, no.7; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b22.

(286) G.Seure, Antiquites, s.580, no.35, res.22.

Yük., Om.29. Greko-Romen devrine ait bir adak anıtıdır.

Şek. 4

Burada yüksek kabartma olarak sağa doğru adım atmış bir adam tasviri yer almaktadır. Bu şahıs, beline dolanmış vaziyetteki bir kumaşı tutmaktadır.

8. Kitabesiz bir mezartaşı(stel) parçası;
Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(287)
Şimdiki boyutları: Om.30 x Om.31. Üst kısmı ve sol tarafı kırılmıştır.

---

(287) G.Seure, Antiquités, s.595-596, no.54, res.35; Ernst Pfuhl-Hans Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1977, I, s.151, no.471, şek.35.

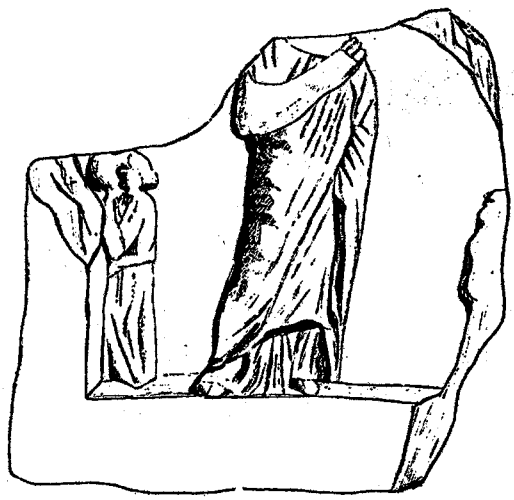

Şek. 5

Bu mezartaşının üstünde cepheden bir kadın tasviri yer almaktadır. Elbise ve tavır alelâde olup, sol tarafta da normal bir duruşta ve frontal olarak tasvir edilmiş küçük bir hizmetçi vardır. Belki bunun aynısı sağ tarafta simetrik olarak bulunmaktaydı. Bu anıt da Greko-Romen devrine tarihlendirilmektedir.

9. Kitabeli bir stel parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(238)
Şimdiki boyutları: Om.31xOm.24; kal., Om.115.
Anıtın yalnızca sol üst köşesi süslüdür ve arşitrav desteğine sahiptir. Greko-Romen devrine tarinlendirilen anıtlardandır.

---

(238) G.Seure, Antiquités, s.596, no.55; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.207, no.22; Larfeld, Jahresber., 1887, s.544; Dumont-Homolle, Mélanges, s.375, 62c8.

Stelin üstünde arkası yüksek bir sandalyede oturmuş bir kadın sol eliyle tülünü yana çeker vaziyette ve profilden tasvir edilmiştir. Bu tip tasvire Attik kökenli stellerde de rastlanmaktadır. Sade bir işçiliğe sahip olup, Greko-Romen devrine ait anıtların ilk örneklerindendir. M.Ö.2.yy.a tarihlendirilmektedir. Arşitravda bir kadın ismi yer alır:

Γ O Y K C /// = Γουκοῦς[289]

10. Manzum kitabeli bir stel parçası:
Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[290]
Boyutları: Gen., Om.36; yük., Om.07(solda), Om.22(sağda). Bu mezartaşı da Greko-Romen devrine aittir ve üçgen bir manzum kitabeye sahiptir.

ΙΛΑC
ΛΕΡΤΗ Değişiklik: ΙΛΙΙΓΥΗ
ΙΠΕΡΙΝΟCΙΤΗCΑΤΑ
ΙΟΥΤΟΤΟΤΕΛΟC
ΜΟΙΦΙΛΕC ΟΜΑΤΕΘΑΠΤΕ
ΙΑΡΟΛΕΥΟΜΕΝΗC
ΙΟΝΤΕΚΝΟΝΜΡΑΚΛΕΙΛΗC

Bu manzum kitabe şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde okunabilmiş değildir.

---

(289) Krş. Dumont-Homolle, Mélanges, s.401, 76b'deki Γόχων(Rhaidestos'tan).
(290) G.Seure, Antiquités, s.600-601, no.59.

11. Kitabesi kayıp bir stel parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[291] Uzunluk: Om.60. Kitabesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, kitabenin bulunduğu kısım kırılarak kaybolmuştur. Greko-Romen devrine aittir.

Stel, oldukça kaba ve farkedilmeyen bir cephe süslemesine sahip olup, bir gül motifi dikkati çeker ve üzerinde akrotesli bir çelenk, aşağıda ise bir dizi yumurta biçiminde süslemeler yer almaktadır.

12. Sol alt köşesi kırık bir stel:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[292] Boyutları: Yük., Om.33; gen., Om.26; kal., Om.04; kabartma: Om.18 x Om.20. Greko-Romen devrine ait bir mezar anıtıdır.

Stamoulis koleksiyonunda yer alan Fanari'de bulunmuş bir steli andırır.[293] Bu stelde de Fanari'deki gibi bir kabartma ile karşılaşıyoruz. Önemli şahsiyetlerin kıyafet ve duruşlarında tam bir benzerlik söz konusudur. Aradaki fark, kadına bir taç uzatan erkeğin tasvir edilişindedir. Kadının vücudunun yarısı görünür durumdadır. Üç ayaklı masanın üzerinde üç tane aynı tipte pasta dur-

---

(291) G.Seure, Antiquités, s.601, no.60.
(292) G.Seure, Antiquités, s.603, no.62; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.207, no.22; Dumont-Homolle, Mélanges, s.375, 62c7.
(293) Fanari'deki stel için bkz. G.Seure, Antiquités, s.601, no.61, res.38; Collitz, Dialektinschr., III, 1, no.3075; Dumont-Homolle, Mélanges, s.374, 62b47.

makta, sağ köşedeki küçük hizmetkârın kolları ve bacakları burada da çapraz ve frontal olarak tasvir edilmektedir. Üçgen biçimindeki taç kısmında süslemesiz olarak şunlar yazılıdır:

—ΑΑΙCΚΟΤΥΟC [Δ]ααῖς Κότυος

ϽΗΝΑΕΙCΔΑΑΙΟΥ [Ἀ]θηναεὶς Δααίου

Burada "Δάος"dan uyarlanmış bir Thrak ismi yer almakta olup, bu isim Grekçede ve Latincede(Davus) esir adı olarak kullanılmıştır.

13. Benzer bir stel parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(294)
Boyutları: 0m.28x0m.16x0m.08. Greko-Romen devrine ait mezar anıtlarındandır.

Mezartaşının üstünde bir kadın tasviri bulunmaktadır. Ancak, vücudun üst kısmından ve tacın yarısından başka birşey kalmamıştır.

14. Kabartmalı bir stel parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(295)
Cephesinde bir kompozisyona sahip bir stelin üst parçasıdır. Greko-Romen devrine tarihlendirilen mezar anıtlarındandır.

---

(294) G.Seure, Antiquités, s.603, no.63.
(295) G.Seure, Antiquités, s.603, no.64, res.39.

Şek. 6

Kırık vaziyetteki düz ve süssüz cephede şimdi silinmiş bir kitabe olduğu düşünülebilir. En azından harf izleri sanılan izlerin yalnızca taş ustasının izleri olmadığı söylenebilir.(296)

Cephede bir çift ve çocuklarından ibaret biraz karışık bir kompozisyon yer alır. Bu tipteki anıtlar arasında istisnaî sayılabilecek bir örnektir.

15. Büyük bir lâhit parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(297)
Boyutları: Yük.(şimdiki), 0m.52; kal. 0m.14; harfler, 0m.04; kabartma: 0m.29x0m.14. Büyük bir lahtin ön yüzünün üst kısmı olan bu parça Greko-Romen devrine aittir.

---

(296) G.Seure, Antiquités, s.590, no.45, res.28c'-deki örnek ile krş.
(297) G.Seure, Antiquités, s.611, no.68.

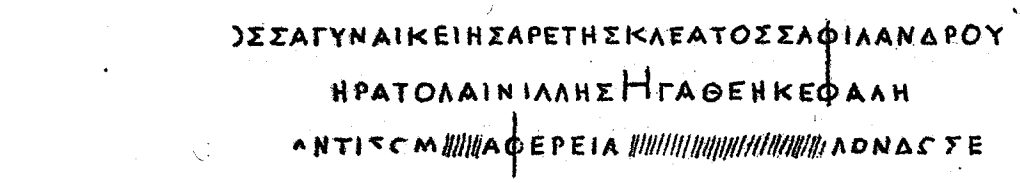

İtinayla yazılmış olan beyit şu şekildedir:

Ὅσσα γυναιχείης ὐρετῆς χλέα, τόσσα ψιλάνδρου
Ἤρατο Λαινίλλης ἠγαθέη χεφαλή.

16. Bir lâhit kitabesi:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(298)
Boyutları: Toplam yük., Om.38, Om.21(kitabenin); kal., Om.35; harfler, Om.035(l.1,2,5) ve Om.025(l.3,4). Greko-Romen devrine ait bir mezar anıtıdır.

ΘΕΟΜΝΗ	Θεόμνη-
ΣΤΟΣΑΡΙ	στος Ἀρί-
ΣΤΩΝΟΣΖΗ	στωνος ζή-
ΣΑΣΦΕΤΗΦΣ	σας ἔτη ξ'.
ΧΑΙΡΕΦ	Χαῖρε.

17. Diğer bir kitabe:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(299)
Boyutları: Toplam yük., Om.32, Om.18(kitabenin); kal., Om.13; harfler, Om.022-Om.025.

---

(298) G.Seure, Antiquités, s.612, no.69; Aynı yazar, "BCH", 1900, s.159, 1,1°.
(299) G.Seure, Antiquités, s.612, no.70.

Sağ tarafta kartuşun sonu ve alt kısmı yoktur. Sol tarafta da bir kısmı ve üst kenarı kırıktır. Greko-Romen devrine aittir.

Ν̄ ΚΟΡΝΗΛΙ	Ν(εμέριος) Κορνήλι[ος]
ΚΕΡΤΟΣΦΑ	Κέρτος Α[ὖφι]- (?)
ΔΙΑΠΩΛΛ	δία Πωλλ[ίτ]-
ΤΑΦΤΗΣΥΝ	τα τῆ συμ[βίω].

18. Bir lahit kitabesi:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(300) Boyutları: Yük., Om.30; gen., Om.38; kal., Om.16; harfler, Om.022. Kartuşlu bir lahtin sağ üst köşesinin parçası olup, üzerindeki iki küçük frontal büst belirsiz bir süsleme meydana getiriyor. Greko-Romen devrine ait mezar anıtlarındandır.

ΣΕΠΡΟΜΗΘΕΥΣ.ΩΣΟΠΑΛΑΙCΣ
////ΟΙΕΝ̄Ω-ΣΤΟΜΑΤΙΚ////
//////ΟΙΕΦΕΡΕΣ ΕΙΚΟΝΑΣΑΝΔΡCΣ
//////////ΠΡΟΣ ΕΘΗΚΕΦΥΣΙΣ
////////////////////////////ΡΟΙΤΑΣ
//////////////////////////////////ΑΙ
//////////////////////Τ//////////

... σε, Προμηθεὺς ὡς ὁ παλαιός,
... οι ἐν τῷ στοματικ[ῷ]
... οι ἔφερες εἰκόνας ἀνδρὸς
..... προς ἔθηκε φύσις
..... ροιτας
.....
.....

(300) G.Seure, Antiquités, s.613, no.71.

Mısralar halinde manzum olarak yazıldığı görülen bu kitabenin büyük bir kısmı okunamamaktadır.

19. Süslemeli bir stel parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(301) Şimdiki boyutları: Yük., Om.36; gen., Om.22; kal., Om.55; harfler, Om.022. Süslemeli bir stelin sol alt parçasıdır. Greko-Romen devrine ait mezar anıtlarındandır.

	ΙΗ		....
	ΜΝΕ		μνε[ίας χάριν .....]
	ΙΗΣ		ζήσ[αντι ? - - κατεσκεύασ]-
	ΕΝΤ		εν τ[ὸ λατόμιον σὺν τῇ στήλῃ] (?)
5	ΑΝΑΙ	5	Ἄν δ[έ τις ἕτερος ἐπιχειρή]-
	ΣΕΙΕΤ		σει ἕτ[ερον πτῶμα εἰσβα]-
	ΛΕΙΝΑ		λεῖν, δ[ώσει προστίμου τῇ]
	ΠΟΛΕ		πόλε[ι (δηνάρια) ....]
	ΧΑΙΡΕΠΙ		Χαῖρε πα[ροδεῖτα].

Kabartmaya sahip olmayan stellerden olan bu anıttaki kitabe de çok eksiktir. Son satırdaki yazı diğerlerinden farklı olup, daha az itinalıdır.

20. Thrak süvarisi(atlı tip) kabartmalı bir stel:

Buluntu yeri: Silivri?(302) İstanbul Arkeoloji

---

(301) G.Seure, Antiquités, s.622, no.78; Aynı yazar, "BCH", 1900, s.160, no.2.

(302) G.Mendel, Catalogue, II, s.163, no.475. Bu tipteki stellerin Silivri havalisinde çok oluşundan dolayı bu anıtın da Silivri'ye ait olabileceği ileri sürülmüştür. Bu tipteki anıtlar için bkz. G.Seure, a.g.e., s.582-595.

Müzesindedir. Env.no: 2085. Boyutları: Yük., Om.215; gen., Om.17; kal., Om.02; kabartmanın yük., Om.175. Beyaz mermerden olan bu anıtta Roma devri kaba işçiliği hâkimdir. Kesin tarihi ve nereden geldiği bilinmemektedir.

Şek. 7

Kabartma halinde bir Thrak süvarisi at sürer vaziyette tasvir edilmiştir. Süvarinin vücudunun üçte-ikisi ve başının tamamına yakın bölümü frontal olarak görülmektedir. Sağa doğru at süren süvarinin sağ eli mızrak veya kargı sallar vaziyette yukardadır. Silah ile atın ayağı belirsizdir. Sol tarafta kabartma alçaklaşmaktadır. Mezartaşının altında ince bir kaide yer almaktadır.

21. Girlandlı bir lahit parçası:

Buluntu yeri: Sürgün köyü-Silivri.(303) İstanbul Arkeoloji Müzesindedir. Müzeye geliş tarihi: Kasım 1900. Env.no: 1139. Büyük ve parlak beyaz mermerdendir. Boyutları: yük., Om. 59; maksimum gen., Om.80; kal., Om.135. Sağ tarafı kırıktır. Sol alt kısmı da yeniden oyulmuştur. Roma devrine ait mezar anıtıdır.

---

(303) G.Mendel, Catalogue, III, s.405, no.1166.

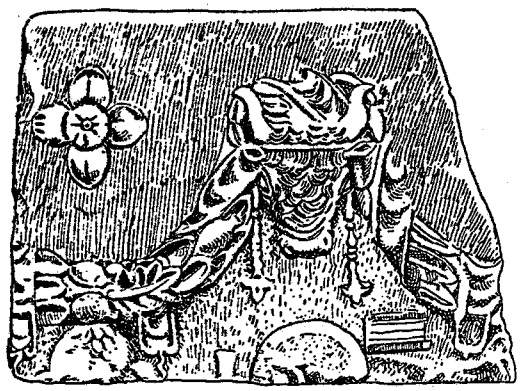

Şek. 8

Lahtin yan tarafırda bir söğe lambası yer almaktadır. Üzerindeki girlandlarda bir meyve gurubu, çam kozası veya üzüm salkımları tasvir edilmiştir. Girlandlardan sadece ikisi kalmıştır ve bunların birleştiği noktalarda öküz başları(Bukranion) bulunmaktadır. Bu öküz başlarından sadece biri kalmıştır.

22. Alexios Apokaukos lahti:

> Buluntu yeri: Silivri. Boyutları: Uz., 2m. 50; gen., 1m.20; kal., 0m.11; yük., 0m.80. Antik devre ait mezar anıtlarındandır. Apokaukos kilisesine ait eski resimlerde yıkık duvarların içinde yer aldığı görülen bu lahtin mevcut iki yüzünde çelenk biçiminde süslemeler bulunmaktaydı.(304)

Mordtmann'a göre bu sarkofaj(=lahit), kilisenin kurucusuna ait olmalıydı. Lahit, S.Eyice tarafından ka-

---

(304) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.101-102, lev. VII res.12.

le parkında görülmüştü. Bizim 1982 Haziranında yaptığımız araştırmalar esnasında da parkın içinde doğudaki duvarın dibinde durmaktaydı, ancak geriye sadece bir yüzüne ait kırık bir parça kalmıştı(lev.96, res.178). 1983 Mayısında ise bu kalıntı otlar arasına gömülmüş ve tanınamayacak bir hale gelmişti. Bu lahit, bir Bizans kilisesinde yer almasına ve muhtemelen bu kilisenin kurucusuna da ait olmasına rağmen, S.Eyice'nin de belirttiği gibi Bizans işi olmayıp, antik bir lahittir ve Bizans'da ikinci defa kullanılmıştır.

23. Benzer bir lahit:

Buluntu yeri: Silivri. Elektirik santralından Gazitepe köyüne giderken yolun 2.km.sindeki "Akçaçeşme çayır içme suyu tesisleri" mavkiînde sağ tarafta otların içine gömülü vaziyette bulunmaktadır. Boyutları: Uz., 2m. 43; gen., 1m.13; kal., Om.10 civarında; aşınmış haldeki yük., Om.65; çelenk biçimindeki kabartmanın yük., Om.002-003 civarında. Malzeme: Beyaz mermer. Çeşme yalağı olarak kullanılmış olduğundan Türk devrinde uzun yüzlerden biri düzletilmiş, ancak diğer uzun yüzünde üç; iki kısa yüzünde de birer olmak üzere toplam beş adet Apokaukos lahtindekilere benzeyen çelenk rölyefleri yer almaktadır. Çelengin gen., Om.50; yük., Om.40(yarım daire şeklindeki çelenk kısmının) ve Om. 25(çelengin altındaki üçgen uç kısmının) olmak üzere toplam Om.65(yani aşınmış lahtin yüksekliğinde). Lahtin üzerinde daire veya elips şeklindeki su olukları bulunmakta(lev.

98) olup, üst tarafta ise akan suyun tesiriyle yarım daire biçimindeki çelenk yayının tam ortasındaki Om.10 çaplı daire biçimindeki rölyeflerden bazıları aşınarak kaybolmuştur(lev.97). Bu lahitteki kabartmalar, Apokaukos lahtine oranla daha alçaktır, ayrıca lahit ebatları da biraz daha düşüktür.

Bu tipteki lahit örneklerine çok sayıda rastlanmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesinde de bunlara benzeyen birkaç lahit bulunmaktadır.(305) Pamphylia'daki Perge antik şehrinde yapılan araştırmalar da diğer benzerleri ortaya koymuştur.(306) Bu tipteki çelenk süslemeleri, Suriye ve Anadolu'da rastlanan öküz ve medusa başı ilâve edilmiş, Eros tarafından tutulan çelenkler kadar yaygındır. Trakya'da Silivri'dekilerin dışında, Edirne'deki Muradiye camiinin avlusunda da aynı tipte bir lahit bulunmaktadır. 1553'de ise İstanbul'daki elçi Augier Ghislain de Busbecq'e eşlik eden bir desinatör, Filibe(= Philippopolis)'deki bir başka örneği çizmişti.(307) S.Eyice de Trakya'daki araştırmaları sırasında Gelibolu-Tekirdağ yolu üzerindeki bir Türk çeşmesinde yalak olarak kullanılan bu tipteki bir lahit örneğine rastlamış olduğunu ifade etmiştir.(308)

---

(305) G.Mendel, Catalogue, I, s.113.

(306) A.M.Mansel-A.Akarca, Excavations and researches at Perge, Ankara 1949, lev.III-IV.

(307) E.Fischer, Melchior Lorck, Copenhague 1962, s.34, no.21, lev.s.92.

(308) S.Eyice, Selymbria, 1964, s.102, dipnot 3. Bu tipteki sarkofajlar için bkz. J.B.Ward Perkins, Roman Garland Sarcophagi from the quarries of Proconnesus, "Smithsonian Report for 1957", Washingthon 1958, s.455-467; Four Roman Garland Sarcophagi in America, "Archaeology", 11(1958), s.98-104.

Bizim, Silivri'de 1982 Haziranında yaptığımız araştırmalar sırasında rastladığımız söz konusu lahtimiz de S.Eyice'nin gördüğü lahit gibi çeşme yalağı olarak kullanılmıştı ve büyük bir ihtimalle Ali Bey mahallesindeki Türk çeşmesinin yalağı olan bu lahit, yol geçmesi sebebiyle çeşme ortadan kaldırıldığı sırada yerinden alınarak, bugün bulunduğu yere atılmıştı.(309) Ali Bey mahallesindeki çeşmeyi kaldırılmadan önce görenler de bu hususu doğruladılar.(310) Silivri'deki Türk çeşmelerinde lahitlerin kullanıldığını 1854'de kasabaya gelen seyyah Jouve da belirtmişti. Tasvirlerini yayınladığı kitabından aldığımız kısa bir pasaj şu şekildedir: "..Türk çeşmeleri, sularını güzel yontulmuş sarkofajların(= lahitlerin) içine dökerler."(311) Demek ki, Jouve'un gördüğü lahitlerden biri de Ali Bey mahallesindeki Türk çeşmesinde kullanılan ve burada ele aldığımız lahitti.

24. Bir askerin mezartaşı:

Buluntu yeri: Silivri'ye ait olup, İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğunun bahçesine getirilmişti.(312) Boyutları: Yük., Om.223; gen.,

---

(309) Aynı şekilde sağdan soldan getirilerek, Silivri elektirik santralı binası yakınlarına atılmış çok sayıda mimari parçalara da rastlanmaktadır(lev.99-101, res.183-187).

(310) C.Kozanoğlu ise, bize bu lahtin daha evvel Ortaköy manastırında yer aldığını ifade etti. Bunun ne derece doğru olduğunu bilmiyoruz, ancak bu manastırda da benzer tipte bir başka lahtin bulunduğu ihtimali akla geliyor.

(311) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8.

(312) F.V.Calice, Militärischer Grabstein aus Selymbria, "Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institues in Wien", 4(1901), s.207-208, res.244-245; Dumont-Homolle, Mélanges, s.376, no.62c10; Déthier, Epigr. v.Byzantion, s.68f, no.XLVIII; P.Kérameus, "ΕΦΣ", 1886, s.70; Ernst Pfuhl-Hans Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1977, I, s.118, no.306, şek.21 ve lev.54.

Om.105; harfler, Om.05 ebadındadır. L.Septimus Severus(193-198'de yalnız ve 211'e kadar da ortaklarıyla Roma imparatoru) zamanına ait olduğu ileri sürülmüşse de F.V.Calice, bunun yanlış olduğunu ve anıtın imparator C. Messius Quintus Decius Traianus(249-251) devrine ait olduğunu belirtmektedir.

Şek. 9

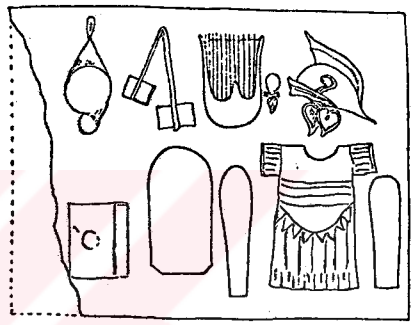

Şek. 10

ΜΑΡΚΟΣ - ΚΙΝΚΙΟΣ - ΝΙΓΡΕΙΝΟ (sic)
ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-ΧΩΡΤΗΣΕΝΔΕΚΑΤΗΣΟΡ
ΒΑΝΗΣ·ΗΡΩΣ·ΑΓΑΘΟΠΟΙΟΣ

Μᾶρκος Κίνκιος Νιγρεῖνο[ς
στρατιώτης χώρτης ἑνδεκάτης ὀρ-
βανῆς, ἥρως ἀναθοποιός.

XI.Urba'nın bir askeri olan Kohor Nigrinus, bir kabartma olarak, kılıç kuşanmış vaziyette, tüniği, pelerini ve sandalları ile tasvir edilmiştir. İkinci ve daha uzun kılıcı, sağ tarafında ve kalçası üzerinde durmaktadır. Sol tarafta aynı şekilde tasvir edilmiş küçük bir asker figürü görülmektedir. Bu asker, sol tarafında bir kılıç taşımakta ve sağ elinde bir tomar tutmaktadır. Altta kaide kısmında ise cephede birtakım belli-belirsiz ka-

bartmalar yer almaktadır. Kaidenin sol tarafı hasara uğramış olup, üzerinde iki şerit halinde çeşitli figürler yer alır. Bunlar arasında üst sırada soldan sağa olarak bir ağ ve bu ağın taşıdığı demir çember(A.V. Domaszewski'ye göre, ağ içinde kabak kabı), plektron, lir, siperlikli bir miğfer; alt sırada ise üstü yuvarlak büyük bir şilt ve kol-bacak zırhları dikkati çeker.

Bu mezartaşı, Perinthos ya da Rodosto(= Rhaidestos = Tekirdağ)'da bulunarak İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilen bir askerin(Aurélius Mucianus) mezartaşını hatırlatır.(313) Üslup bakımından büyük benzerlikler gösteren bu mezartaşında bazı ufak ayrılıklara rastlanır. Askerin sağ elinde tomar yerine bir asa yer alır. Ayrıca kaidede bir kitabe(burada farklı olarak Latince) yer almasına karşılık, çeşitli savaş araç ve gereçlerinden oluşan kabartmalara rastlanmaz.

Bu tipteki askerî mezartaşlarına Rhaidestos, Perinthos, Khalkedon(= Kadıköy) ve Beyazıt'ta da rastlanmıştır. Bunlar arasında benzer örnek olarak Beyazıt'ta bulunarak İst.Ark.Müzesine getirilen mezartaşını,(314) Perinthos'da bulunarak müzeye getirilen bir askerin mezartaşını,(315) yine Perinthos'dan müzeye getirilen diğer bir mezartaşını,(316) Rhaidestos'da bulunan bir askerin mezartaşını,(317) Perinthos'da bulunan bir başka örneği,(318)

---

(313) G.Mendel, Catalogue, III, s.105-106, kat.no. 889, env.no.116; Ernst Pfuhl-Hans Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1977, I, s.117, no.33, lev.55.

(314) E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.118, no.308, lev.55; İst.Ark.Müz.env.no.5826.

(315) G.Mendel, Catalogue, III, kat.no.1336, env. no.2724; E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.118, no.309, şek. 22 ve lev.55.

(316) G.Mendel, Catalogue, III, s.109, kat.no.892, env.no.1495; E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.120, no.316 ve lev.56.

(317) E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.119-120, no. 311, şek.24.

(318) E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.120, no.313, şek.25.

Rhaidestos'da bulunarak İst.Ark.Müzesine getirilen T.F. Sabestianus'a ait bir mezartaşını,[319] Perinthos'da bulunarak müzeye getirildiği halde Mendel kataloğunda yanlış olarak Karadeniz Ereğlisi'nde bulunduğu bildirilen bir askerin mezartaşını,[320] yine Perinthos'da bulunan diğer bir örneği,[321] İstanbul'un Anadolu yakasındaki Khalkedon(= Kadıköy)'da ele geçirilerek müzeye getirilen mezartaşını[322] ve ayrıca Silivri yakınındaki Kadıköy'de bulunan mezartaşlarını[323] burada anmak gerekir.

25. Diğer bir mezartaşı:

Buluntu yeri: Silivri'de bir kilisede bulunmuştur. Boyutları: Om.27xOm.19, Hellenistik devire tarihlendirilen mezar anıtlarındandır.[324] Üzerindeki kitabede şunlar yazılıdır:

Δῆμος Ἰωνιχός

Bu yazının ὁ δῆμος Ἰωνιχόν?(= Ionikhon halkı) şeklinde okunabileceği E.Pfuhl-H.Möbius tarafından ifade edilmiştir.

---

(319) G.Mendel, Catalogue, III, s.107, kat.no.890, env.no.2207; Ernst Pfuhl-Hans Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1977, I, s.120, no.314, lev.56.

(320) G.Mendel, Catalogue, III, s.108, kat.no.891, env.no. 1496; krş. E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.120, no.315, lev.56.

(321) E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.119, no.310, şek.23.

(322) E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.117, no.305, lev.54; İst.Ark.Müz.env.no.4084.

(323) E.Pfuhl-H.Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1979, II, s.421, no.1737; E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., II, no.1753.

(324) Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., 8(1885), 206; E.Pfuhl-H.Möbius, a.g.e., I, s.201, no.745.

B. Bizans Devrine Ait Eserler

1. SİLİVRİ'NİN BATISINDAN KARADENİZ'E KADAR UZANAN ANASTASIOS SURU(LIMES SURU/UZUN DUVAR)

Trakya'ya inen akınları durdurmak için inşa ettirilen bu sur, İmparatora izafeten "Anastasios Suru" ya da "Uzun Duvar" namıyla tanınmış ve kendi devrinde genellikle "to makron teikhos" veya çoğul olarak "ta makra teikhe" şeklinde adlandırılmıştır. Kendisinden beklenen görevi pek yerine getiremeyen bu müdafaa hattının tarihlendirilmesi hususunda da bir birlik sağlanamamıştır.(325) İstanbul'un takriben 65 km. batısındaki bu Uzun Sur, Selymbria'yı da içine alarak Marmara Deni-

---

(325) Prokopios,Buildings. (Loeb baskısı), 4,9'da surun inşası imparator Anastasios'a(491-518) mal edilmiştir; buna karşılık, surun 469(imp.Leon devri: 457-474)da ve 478(imp.Zenon devri: 476-491)de mevcut olduğunu gösteren kaynaklar da vardır, bu hususta bkz. E. Stein, Histoire du Bas Empire, Paris 1949, II, s.65(465 yılı için), 89(478 yılı için); J.B.Bury, History of the later Roman Empire, London 1923, I, s.435'de inşaatın 497 senesine ait olduğu iddia edilmiştir; Chronicon Paschale (Bonn baskısı), s.610'da 512 senesi verilmiştir.; C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer, s.107'de surların Anastasios devrinde yaptırıldığı kabul edilmiştir; R.M. Harrison, The Long Wall, s.33-34'de Anastasios devrinde yapılan çalışmanın bir yeniden inşa olduğu belirtilmiştir; gerçekten de bu devirde büyük bir inşaatın söz konusu olduğu kesindir, krş.F.Dirimtekin, Anasthase Surları, s.23; A.M.Mansel, Trakya'nın kültür ve tarihi, İstanbul 1938, s.44; N.Fıratlı, Uzun duvar, s.22; Uzun sur, şu kaynaklarda da anılmıştır: Suidas, Lexicon, Oxonii 1854, II, süt.3540; Euagrios(yay.J.Bidez-L.Parmentier), London 1898; Zonaras ise tarihinde surun bir ucunun Silivri'de olduğunu kaydetmekle yetinmiştir; Bu muazzam müdafaa hattının akınları durduramadığı cereyan eden tarihi hadiselerden anlaşılmaktadır, krş.S.Eyice, s.42; A.M.Mansel, Trakya, s.45; F.Dirimtekin, Anasthase Surları, s.4. Zaten, bu kadar uzun bir hattı askerle donatabilmek çok güçtü, bkz.Prokopios, a.g.e.

zinden Karadeniz sahilindeki Evcik İskelesine kadar 45 km.lik bir güzergâh boyunca uzanır.(326)

Bugün, surdan geriye kalan parçalar oldukça harap vaziyette -bazı yerlerde temel kalıntıları halinde ve bazı kesimlerde temel taşlarının sökülmesiyle meydana gelmiş bir izden ibaret- olup, kimi yerlerdeki bakiyeler üzerlerini örten sık çalılıklardan dolayı farkedilememektedir. Surun kalınlığı 3m.30 ilâ 3m.75 arasında olup, ön tarafta devamlı bir hendek kazılmamıştır. Surun batı cephesinde 10m. kadar dışarı taşan yuvarlak kulelere sahip olduğu, kapıların arkasında genellikle 20X30m. boyutlarında avlular olduğu ve bunların köşelerde kuleleri bulunduğu; doğu cephesinde ise bazı mahallerde etrafları ayrıca sur ile çevrilmiş, tehlikeli noktalara ya da kulelerin muhafazasına sevkedilecek kuvvetleri barındırmaya mahsus büyük ordugâhlar mevcut olduğu vaktiyle yapılan incelemelerden dolayı bilinmektedir.(327)

N.Fıratlı tarafından belirtildiği gibi, Anastasios Surunun az tanınmasının sebebi, Trakya Bölgesinin turistik ve arkeolojik açıdan yeterince değerlendirilememiş olmasıdır ki bu ilgi azlığına bölgenin yakın zamana kadar "birinci askeri yasak bölge" sayılmasının yol açtığı söylenebilir.(328)

Anastasios Suru zaman zaman bazı gezginlerin dik-

---

(326) C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer; A.M. Mansel, Trakya, s.44; krş.F.Dirimtekin, Anasthase Surları; R.M.Harrison, The Long Wall, s.33.

(327) C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer, s.120-125; A.M.Mansel, Trakya, s.44-45; F.Dirimtekin, Anasthase Surları, s.5; R.M.Harrison, a.g.e., s.36-37.

(328) N.Fıratlı, Uzun duvar, s.21.

katini çekmiştir. Bunlardan biri olan seyyah Gyllius, 16.yy.da surdan şöyle bahsetmiştir:
"İstanbul civarındaki bölgeler ve tarlalar şehirden iki günlük mesafedeki uzun surlarla çevrilmişti. Bunlar, İmp. Anastasios tarafından Bulgar ve İskit hücümlarına karşı şehri korumak amacıyla Karadeniz'den Marmara Denizine varacak şekilde inşa ettirilmiş olup, şehirden kırk bin adım uzaklıkta ve yirmi Roma adımı genişliğindeydiler. Bu sur sık sık barbarların hücumuna uğramış ve yağmalanmıştır. Ancak Iustinianus tarafından tamir ettirilerek müdafa avantajlarından istifade edilmek istenmiştir".(329)
1651 de Evliya Çelebi "Silivri ile Terkos kalesinin arası onbir saat olup, oradan Silivri kalesine gelinceye kadar yedi kat kale duvarı, yedi kat hendek hisarı nice bin yerlerde burç ve barolarıyla görünür"(330) diyerek abartmalı bir şekilde bu suru anlatır. 1686 da Silivri'ye gelen Coppin de şu bilgileri verir: "Şehrin dışındaki kırsal alanlarda eğlence evleri, güzel bahçeler görülür. İmp.Anastas(=I.Anastasios 491-518)'ın yaptırdığı uzun duvarların harabelerine rastlanır. Bu duvarlar barbar akınlarını durdurmak için Silivri'den Karadeniz'e kadar yaptırılmıştı. Kırk mil kadar uzunluktaydı."(331) Bu surun ilk defa Anastasios tarafından yaptırıldığı yolundaki yanlış bilgiyle çok sık karşılaşılır. Aslında bu sur daha evvel de mevcuttu.(332) Anastasios ise yeni baştan inşa ettirmişti.

Seyyah Lechevalier de 19.yy. başında yayınlanan

---

(329) Petrus Gyllius, De topographia Constantinopoleos et illius Antiquatibus, Lyon 1561, I, s.355.
(330) Evliya Çelebi seyahatnamesi, çev.Z.Danışman, İstanbul 1970, V, s.180.
(331) P.Jean Coppin, Le Bouclier de I'Europe ou la Guerre Sainte.., Lyon 1686, s.100-101.
(332) Bkz.gerideki not (325).

kitabında bu suru hemen hemen aynı şekilde anlatmıştı:

> "Silivri'den biraz ilerde, yer yer İstanbullula-rın şehirlerini barbar akınlarından korumak için yaptırdıkları uzun Macron-Teichos surunun(=Anastasios suru) kalıntılarını gördüm. Bu uzun duvar Silivri'den Karadeniz'e kadar (Meletiou Geographia, s.422'ye nazaran) 420 devir uzunluğundaydı."(333)

Daha sonra Silivri'yi ziyaret eden seyyah Comte Andreossy, 1818'de yayınlanan hatıraları arasında bu sura da yer vermişti:

> "..Silivri, Marmara'dan Karadeniz'e kadar uzanan ve Anastasios'dan beri Yunan imparatorluğunun sınırlarını teşkil etmiş olan uzun surun hep ileri karakolu olmuştu. Bu surlarda sınırlanan imparatorluk tüm yarımadayı kaplamaktaydı, dış tarafta ise barbarların kol gezdiği alanlar vardı."(334)

Bu seyyahlardan sonra, Anastasios suru üzerinde bir takım ilmi çalışmalar yapılmıştır. C.Schuchhardt tarafından bir araştırma yapılarak 1901 de yayınlanmıştır.(335) Bundan sonra ise P.N.Oreşkov, yaptığı araştırmalar ara-

---

(333) J.B.Lechevalier, Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin, Paris 1800, II, s.7.

(334) Comte Andreossy,Voyage a I'embouchure de la Mer-Noire, ou essai sur le Bosphore et la partie du delta dhe Thrda, comprenant le systeme des eaux qui abreuvent Constantinople, Paris 1818, s.159; aynı yazar, Constantinople et le Bosphore de Thrace, Paris 1841, s.345.

(335) C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer bei Constantinopel und die Dobrudscha-Wälle, "Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts", XVI(1901), s.10)-127; Bu makalenin tam bir tercümesi de bazı yorumlarla birlikte yayınlanmıştır, bkz.M.Sarantis, To makron teichos tou Anastasiou en te Thrake, "Mesaionika Grammata", IV(1939), s.3-27.

sında bu sura da yer vermiştir.(336)

1938 senesinde yayınlanan eserinde, A.M.Mansel bu sura ilişkin yaptığı araştırmalardan da bahsetmiştir.(337)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise F.Dirimtekin tarafından sur tetkik edilmiştir.(338) Bundan sonra, yıllarca bu konu ele alınmamış ve zaten harabeye dönüşmüş durumdaki kalıntılar kaderlerine terkedilmiştir.

Son yıllarda ise, İstanbul'daki Saraçhane kazılarıyla tanınan İngiliz araştırmacı R.M.Harrison, suru tekrar inceleyerek, etraflı çalışmaların acil bir ihtiyaç haline geldiğini ifade etmiştir.(339)

En son olarak da surun arkeolojik ve turistik değerine işaret etmek maksadıyla Nezih Fıratlı'nın yapmış olduğu kısa bir tanıtıcı çalışmaya rastlıyoruz.(340) N.Fıratlı, R.M.Harrison'un bu surun meşhur "Çin Seddi" veya İngiltere'deki "Hadrianus Duvarı" ile aynı önemde olduğunu belirttiğini naklettikten sonra, İkinci Dünya Savaşında Trakya'da bir müdafaa hattı düşünüldüğünde, o zaman Genel Kurmay Başkanımız olan Mareşal Fevzi Çakmak tarafından bu duvarlardan tamir ettirilmek suretiyle istifade edilmek istendiği yolunda bir söylentinin var olduğundan da bahsetmiştir.

---

(336) P.N.Oreshkov, Vizantiiski Starini okolo Tsarigrad, "Spisanie na Bulgarskata Akademiia na Naukite", X(1915), s.71-118.

(337) A.M.Mansel, Trakya'nın kültür ve tarihi, İstanbul 1938, s.44-45.

(338) F.Dirimtekin, Anasthase surları, "Belleten", XII, sayı 45(Ocak 1948), s.1-10, lev.I-X.

(339) R.M.Harrison, The Long Wall in Thrace, "Archaeologia Aeliana", 4.seri, 47(1969), s.33-38.

(340) Nezih Fıratlı, Trakya'da Anastasius surları denilen Uzun duvar, "T.T.O.K. Belleteni", sayı 63/343 (1979), s.21-22.

SURLARIN GÜZERGÂHI: Anastasios suru, Silivri'de Kargaburnu ile Semirkum denilen mevkiler arasındaki tepenin batısından başlar. Bu hususu deniz içinde hâlâ görülebilin temel kalıntıları da doğrulamaktadır. Sur, başlangıç noktasından itibaren Çamurlu Derenin doğu kenarını izleyerek E5 karayoluna kadar uzanır. Buradan, Yapağca ve Alipaşa köylerinin batısından geçmek suretiyle Yapağca-Fener yolunun Küçükkılıçlı köyüne ayrılan sapağına varır. Bundan sonra Fener yolunun doğu kenarı boyunca uzayarak Çilingirtepe'ye ve 245 metre yükseklikteki bu tepe üzerinden geçerek Karanlık ayazma denilen mevkiye ulaşır. Buradan da, düzgün bir hat takip ederek Gümüşpınar köyünün ve Ferahtepe'nin doğusu istikametinde ilerler ve Terkos Gölüne kavuşan Karamandere üzerinden geçerek Karadeniz sahiline ulaşır.

ANASTASİOS SURUNUN ÖZELLİKLERİ: Kesme taş kullanılmış olup, alelacele yapılmış bir inşaat dikkati çeker. Harç olarak horasanlı harcı(Bizans) kullanılmıştır.(341) Surun üzerinde bir seyirdim yolu ve kalkan siperleri bulunmaktaydı. Kuleler, kare, dikdörtgen, altıgen, daire ve yarım daire gibi muhtelif plânlara sahiptirler. Surun Dervişkapı denilen mevkiinde yerlilerin Büyük ve Küçük Bedesten diye tabir ettikleri ordugâhlar olup, bunlar surun hemen gerisinde yer alırlar. Kalelere ve tahkim edilmiş kapı tesislerine de rastlanır. Sur üzerinde birçok gözetleme yeri bulunmaktadır. Ancak bun-

---

(341) Bu inşaat için bölgede mevcut malzemeden yararlanılmış, surun iç ve dış cephelerinde küfeki taşı ya da kum taşından bir örgü meydana getirilerek, arada kalan boşluk harç ile karıştırılmış moloz taşlarla doldurulmuştur. Kesme taşların ebatları yaklaşık 48X58 veya 30X45 cm. olarak ölçülmüştür. Bkz.F.Dirimtekin, Anasthase Surları, s.5.

lar çok harap vaziyette olup, çoğu da ortadan kalkmıştır. Surun en iyi durumda kaldığı Dervişkapı mevkiinde duvarın eni, 3m.30 ve yüksekliği 5m.00-5m.50 olarak ölçülmüştür.(342)

C.Schuchhardt, Karanlık ayazmada yarım daire şeklindeki bir kulede 0m.04 kalınlığında tuğlalar gördüğünü bildirmişse de daha sonra bu burcun tahrip olmasıyla bunlar da yok olmuş ve dolayısıyla bu surlarda tuğla ile ilgili tespitler yapmak imkânı kalmamıştır.(343)

Tahkim edilmiş kapı tesislerinden büyük olanı 31x 57 metre ölçülerinde dikdörtgen plâna sahipti ve kapı bu dörtgenin tam ekseninde değil, biraz yana kaymış vaziyette idi. Bu kapı tesisi 1948'lerde yok olmak üzere bulunmaktaydı ve sur, taş ocağı olma görevini sürdürdüğüne göre şimdi buralarda bir ize rastlamak imkânsızdır.

Küçük ölçüdeki diğer kapı tesisi, Küçük Kuşkaya'nın güneyinde yer alan büyük kapı tesisinin 3 km. kadar güneyinde bulunmaktaydı ve şoseye yakın olduğundan daha fazla tahrip edilmişti.

Surlardaki diğer kapılar genellikle 2m. genişliğindeydi. 1948'lere kadar yıkılmadan gelebilmiş kuzey kesimde, Arabacı kapısı, Kör kapı, Derviş kapı, Suvat kapısı, Katran kapı gibi adlarla anılan giriş yerleri bulunmaktaydı. Bu kapılar, yol inşaatları sırasında yıkılmışlardır.

Alman araştırmacı Schuchhardt'ın araştırma yaptığı 1898 senelerinde Karadeniz'e yakın Karacaköy'de büyük ölçülerde(250x300m.) bir "castrum"a(=ordugâh) rast-

---

(342) N.Fıratlı, Uzun duvar, s.22.
(343) F.Dirimtekin, Anasthase Surları, s.5, dipnot 10; C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer, s.111.

lanmıştı.(344)

Bütün civardaki köylerin taş ihtiyacı bu surdan karşılanmış ve bazen temel taşları dahi sökülerek kullanılmıştır. Kurfallı köyünün kuruluşu tamamen bu surdan elde edilen malzeme sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bundan başka bölgedeki yol inşaatlarında da malzeme olan bu surun güney kesimi tamamen ortadan kalkmıştır. Karadeniz'e yakın kısımlarda kalan bazı parçaların da kısa zamanda tamamen ortadan kalkacağı ve bu suru bulabilmek için temel izlerini aramak gerekeceği anlaşılmaktadır.

Anastasios surunu ana hatlarıyla şöyle değerlendiriyoruz:

-Surun imparator I.Leon(457-474) ve Zenon devrinde(476-491) mevcut olduğunu gösteren kaynaklar bulunmasına rağmen Anastasios suru olarak adlandırılması 507-512 yılları arasında gerçekleştirilen büyük inşaat sebebiyledir ve bu sırada surun yeni baştan yapıldığı tahmin edilmektedir.

- Eski kaynaklarda surun sık sık adının geçmemesinden dolayı büyük bir görev yüklenmediğini anlıyoruz. Bunun sebebi ise suru savunabilmek için çok sayıda askere ihtiyaç olmasıydı. Bu hususu Prokopios şu şekilde dile getirmişti: "Sur çok uzundu ve acele yapıldığından pek sağlam değildi. Bunu müdüfaa etmek için çok asker kullanmak gerekiyordu. Düşman daima surun bir kısmına hücum ediyor ve bunu zaptettikten sonra diğer tarafı da alıyordu."(345) Tarihçe kısmında ele aldığımız olaylardan da bu surun İstanbul'u kuşatmaya gelen büyük kavim-

---

(344) C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer, s.113.
(345) Prokopios, Buildings(Loeb baskısı), Massachusetts 1961, 4,9, s.293.

ler tarafından kolayca aşıldığını izlemekteyiz. Dolayısıyla sur kendinden beklenen görevi yapamamıştı.

- Ancak, surun şehri korumak dışında başka görevleri de vardı. Bunlardan biri, şehre dışardan su getiren tesisleri ve su kaynaklarını korumaktı. Diğer bir görevi ise şehrin ihtiyacını karşılayan geniş tarım arazisini kontrol altında bulundurarak, saldırı ve yağmaların önüne geçmekti. Bu hususlarda da surun pek etkili olduğu söylenemez. XI.yüzyıldan sonra tarihi kayıtlarda anılmaması da bu surun artık kendi haline terkedildiğini gösterir.(346)

- Anastasios suru, sanat tarihinde "Limes surları" olarak adlandırılan bir gurup içinde incelenmektedir. Bu tarzda inşa edilen surlar, büyük kavimlerin akınlarından geniş bir sahayı ya da eyaleti korumak üzere bir set meydana getirirler. İngiltere'deki Roma devrindeki akınları durdurabilmek amacıyla imparator Hadrianus(117-138) tarafından inşa edilen sur da bu tiptedir ve Anastasios suru ile bu sur arasındaki benzerliğe Richard M.Harrison tarafından da işaret edilmiştir. Diğer bir örnek ise, Romanya'da imparator Traianus tarafından yine Roma devrinde yaptırılan Dolmea surudur. Ayrıca, meşhur Çin seddi de aynı amaç için yaptırılmış olup, bu gurupta yer alan askerî

---

(346) Bizans devrinde bu sur zaman zaman tamir ettirilmişti. İmparator II.Iustinianos(565-578), sur garnizonunun emniyetini sağlamak için bir kuleden diğerine geçit veren kapıları kapattırmış ve her kulenin altına bir kapı yaptırmıştı. Bu kapılar kapanınca garnizon emniyette oluyordu. İmparator ayrıca Selymbria ve Perinthos'u da tahkim ettirerek surların müdafaa kabiliyetini arttırmak istemişti(Prokopios, Buildings, Loeb baskısı, Massachusetts 1961, 4,9). Bazı tamir kitabeleri de bu surun tamirine dair bilgi vermektedir. Vaktiyle Çorlu'da Hagios Georgios kilisesinde bulunan bir kitabede VIII. Konstantinos(1025-1028) ile Nikephoros(963-969)'ın adları geçmekteydi. Diğer bir tamir kitabesi ise Karacaköy civarında bulunmuş olup, yine VIII.Konstantinos(1025-1028) ile II.Basileios(976-1025)'un adını vermekteydi, krş.C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer,s.114.

mimari örneklerindendir.

- Böylece Anastasios suru ile Roma geleneğinin yaşatıldığına tanık oluyoruz. Surun, Karacaköy yakınında 1898'deki araştırmaları sırasında C.Schuchhardt tarafından görülen 250x300 metre ebatındaki dikdörtgen bir plâna sahip "castrum"u da bu konuda tipik bir örnektir. Roma imparatorluğu devrinde, tehlikeli bölgelerde ve sınır boylarında çok sayıda böyle "castrum"lar inşa ettirilmişti. Bu castrumlar muntazam kare ya da diktörtgen biçiminde tahkimatlardır ve bir veya daha fazla kapıya sahip bulunabilirler, içlerinde ise garnizonun barınması için gerekli çeşitli tesisler mevcut olur. Bunlara güzel bir örnek olarak Edirne'deki "castrum"u vermek mümkündür.(347)

- XI.yy'dan beri kaderine terkedilmiş olan Anastasios suru, depremlerle ve daha sonra köy ve yol yapımında malzeme olarak kullanılması suretiyle günümüze bazı kalıntılar halinde gelebilmiş ve tamamen yok olmasına az bir zaman kalmıştır.

---

(347) Bkz. S.Eyice, Edirne, s.65-67.

2. SELYMBRİA(= SİLİVRİ) KALESİ

Bütün Bizans devri boyunca İstanbul'un yolunu koruyan güçlü bir tahkimata sahip Selymbria'nın kuruluşu, Megara kolonisinin buraya gelerek yerleşmesinden çok daha önceleri gerçekleştirilmişti. Büyük bir ihtimalle -bu bölgedeki bütün küçük yerleşim merkezleri göz önüne alındığı takdirde- kalenin bulunduğu mahaldeki ilk iskân Thrak kökenlidir. Üstelik, "Selymbria" kelimesi de buranın efsanevî kurucusu olan "Selys"(Σήλυς)'in adı ile Thrak dilindeki "bria"(şehir)nın birleşmesinden meydana gelmiştir.(348)

Megaralıların buraya geldiklerinde mevcut halkla birleştikleri kesindir. Kalenin günümüze kadar ulaşan surları muhtemelen daha evvel burada mevcut olması gereken sur temelleri üzerine kurulmuştur. Şimdi kaleden geriye kalan kalıntılarda Bizans devrine ait inşa özelliklerine rastlanır. Daha önceki devre ait surlardan hiç bir iz kalmamıştır.

Selymbria kalesinin intizamlı bir plânı yoktur. Surlar, çoğu yerde temelleriyle birlikte ortadan kalkmıştır. Bir kısmı ise otların içine gömülerek görülemez bir hale gelmiştir. Bir kısmının üzerine de inşaatlar yapılmış olup, arazinin meyilli olması sebebiyle bunlar batı tarafta deniz kenarından izlenebilmektedir. Kalenin kuzey cephesi üzerinde üç ana giriş tespit edilmiş olup, doğu cephede bir yan giriş ile, bunun da karşısında batı cephede denize inen yola açılan bir paraporta olması gerekmektedir. Demek ki kalenin beş kapısı olup, bunların ikisi paraportaydı. Buna göre, kaleyi tas-

---

(348) Bkz. gerideki "Adı ve İlk Kuruluşu" bölümü.

vir eden seyyahlardan kale kapılarının sayısını doğru olarak veren tek seyyah R.Walsh idi.(349) Kalenin güney tarafı denize dik bir yamaç olduğundan burada sur inşa edilmemişti.

Chevalier d'Arvieux, XVII. yüzyıl sonunda bu kaleden şöyle bahseder: "Şehir çok eski ve haraptı. Deniz kıyısında çok güzel bir yere kurulmuştu. Kaleden geriye sadece çok güzel ve sağlam duvarları kalmış. Grek kiliseleri şehrin hep yüksek yerlerinde kurulmuş olup, şehirdeki en güzel ve konforlu evler ise hep eski-şehrin uzağında ve dışında bulunuyorlardı."(350) Bu tasvirden XVII.yy.ın sonlarına doğru artık kalenin onarılamayıp harap olduğu anlaşılır. Kalenin içinde birkaç kilise yer almakta olup, Türkler, Rum ve Yahudi cemaatlerinin yoğun olduğu bu kale içinde oturmaya pek rağbet etmemişler ve kalenin hemen batısındaki sahil kesimine yerleşerek burasını iskân etmişlerdi.

1651'de Silivri'ye gelerek kasabayı etraflı bir şekilde tasvir eden Evliya Çelebi'nin kale hakkında da ilginç bilgiler verdiğine tanık oluyoruz. Seyyah, önce kısa bir tarihçeden bahsettikten sonra, "Silivri Kalesi Şekilleri" başlıklı bölümde şunları anlatır: "Marmara sahilinde İstanbul toprağında bir yalçın tepe üzerinde binâ edilmiş bir güzel kaledir. Kırkyedi kulesi, kuzeye açılır bir kapısı vardır. Etrafı 2500 adım olup kalenin içinde oturan 2000 adamı ve beşyüz kiremitle ör-

---

(349) Th.Allom-R.Walsh, Constantinople and the scenery of the Seven Churches of Asia Minor, London (1838?), II, s.75; Evliya Çelebi yalnız bir kapının varlığından söz eder, bkz. Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.179; E.I.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.16'da üç kapıdan söz edilir.

(350) Memoires du Chevalier d'Arvieux.., yay. R.P. Jean Baptiste Cabat, Paris 1785, IV, s.373.

tülü mâmur evi vardır. Kalenin içinde kiliseden yapma Hünkâr camii var. Han, hamam, bağ, bahçe falan yok. Saraylarından Haydar Ağa sarayı deryâya nazır cihannüma güzel saraydır."[351] Bu tasvirden de kale içinin sadece yerleşim alanı olduğu ve han, hamam gibi tesislerin bulunmamasından da Türklerin burada barınmayı tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin kalenin bir kapısı olduğundan bahsetmesi de kapılardan birinin o zaman iyi durumda olduğuna ve diğerlerinin ise dikkati çekmeyecek kadar harap vaziyette olduklarına ya da diğer kapıları görmediğine işaret eder. Kırkyedi kuleden bahsetmesi ise surların büyük bir bölümünün ve birçok kulesinin henüz o zaman ortadan kalkmadığını göstermektedir. Kale içinde "Hünkâr camii" diye bahsettiği yapı, fetihten sonra camie çevrilen Alexios Apokaukos kilisesidir. Kalenin güney tarafında inşa ettirilmiş olduğu anlaşılan "Haydar Ağa sarayı" şeklinde bahsettiği yapı da, tek tük de olsa kalenin içinde bazı gösterişli Türk inşaatlarına da yer verildiğini açıklamaktadır. Bunlardan başka, Evliya Çelebi'nin daha sonra kale dışındaki Türk yerleşim bölgesinden bahsetmesi de Türklerin Silivri'yi fetihten sonra Selymbria kalesinin batısındaki ovada yeni baştan inşa ettiklerine dair önemli bir kaynak olmaktadır.[352] Evliya Çelebi, bu kesimde yer alan Pirî M.Paşa camii ve külliyesinden, kızıl kiremitle örtülü küçük ve büyük onaltı mâmur handan, yüz

---

(351) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.179.

(352) Krş. Memoires du Chevalier d'Arvieux.., yay. R.P.Jean Baptiste Cabat, Paris 1785, IV, s.373; Th.Allom-R.Walsh, Constantinople and the scenery of the Seven Churches of Asia Minor, London (1838?), II, s.75; M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8; E.I.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.16-17.

dükkânlı Kassam Çelebi çarşısından, iki adet hamamdan, bahçe üstadı ve bostancıları olan Hünkâr bahçesinden, sahildeki pencereleri kıbleye bakan evlerden, balkonlu mükellef saraylardan, değirmenlerden, Mimar Sinan'a ait otuzüç gözlü köprüden, Sadi Baba tekkesinden bahseder.(353) Böylece, Selymbria(= Silivri) kalesi hakkında bilgi veren Evliya Çelebi'nin ayrıca yaptığı bu tasvirlerden de kale içinde ve dışında kurulan kasabanın Türk devri içindeki durumu aydınlanmakta ve hemen hemen kale içindeki nüfusa yakın bir Türk cemaatinin kalenin batısındaki sahil kesimine yerleşerek, değerli eserler vücuda getirdikleri anlaşılmaktadır.

Silivri hakkında en iyi bilgi veren seyyahlardan biri olan John Covel, kaleye ait tasvirlere de yer verir. Seyyah, ayrıca kalenin bir krokisi ile surların bazı bölümlerine ait birkaç çizimi de notlarına eklemiştir. Covel, kale kapıları üzerinde rastladığı kitabelerden de söz eder. Bunlardan biri Kır kapısı üzerindeki kitabedir. Bir diğeri ise "Allahım kulun kral Sergios'a yardım et" şeklindeydi. Bu kitabe daha sonra kaybolmuş olup, Stamoulis koleksiyonunda da yer alamamıştır. Seyyah daha sonra, kale içinde olduğu söylenen 22 kiliseden 14'ünün o zaman hâlâ mevcut olduğunu(1675'lerde) belirtirse de bu rakkamlar abartılmıştır.(354)

1854'de kasabayı gören Jouve ise şunları anlatır: "Müslümanlar, tahrip olmuş surların(kalenin) içinde oturmayıp, kıyı tarafına yerleşmişlerdir. Surların içinde Rum, Yahudi ve Ermeni reayaları bulunur. Bu pis ve gübre dolu yerde yürürken insanın ayağına mermer ya da

---

(353) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.180-181.
(354) Th.Germanos, Ἡ Σηλυβρία κατα τον ΙΖ' αἰῶνα, "Θρακικα", 10(1938), s.128-136.

granitten sütun parçaları, firizler veya sütun başlıkları takılır. Türk çeşmeleri, sularını güzel yontulmuş sarkofajların içine dökerler. Surlardaki Bizans kapıları da hâlâ beyaz mermer levhalara yazılmış kitabelerini gururla taşırlar."(355) Bu tasvirden, Jouve'un kasabaya geldiği sıralarda Selymbria kalesi içinde hiç de iç açıcı bir manzaranın olmadığı, birçok eserin harap olarak kalıntılarının etrafa saçıldığı ve bugün hiç bir kapısı olmayan, büyük bölümü harap olmuş ve kaybolmuş kuzey cephesinin ise kısmen de olsa iyi bir durumda olduğunu anlamaktayız. Jouve'un bahsettiği kitabelerden biri kuzey cephede Orta kapı üzerinde mevcut bulunmaktaydı, daha sonra M.A.Stamoulis'in koleksiyonuna girmiş ve birkaç yayına da konu olmuştur.(356) Evliya Çelebi'nin söylediklerini burada Jouve da belirtmekte olup, böylece Türklerin bu kalede oturmak istemedikleri, buna rağmen kale içindeki Türk çeşmelerinden burada az da olsa Türk cemaatine rastlandığı anlaşılmaktadır. Alexios Apokaukos kilisesinin fetihten hemen sonra camie çevrilmesi ve kale içindeki gösterişli Haydar Ağa sarayının mevcudiyeti, sözü edilen Türk çeşmeleriyle birlikte bu hususta sağlam delillerdir. Ancak belirttiğimiz gibi, Silivri'de Türk sanatının kendisini gösterdiği alan kalenin batısındaki sahil kesimidir.

Silivri kalesi hakkında F.Dirimtekin tarafından yapılan araştırmalar dışında hiç bir ilmi çalışmayla karşılaşmıyoruz. F.Dirimtekin, bu araştırmalarının neticesini önce 1957'de X.Milletlerarası Bizans Tetkikle-

---

(355) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8.
(356) Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., 1884, s.210, no.27; Dumont-Homolle, Mélanges, 1892, s.370, no.62b28; G.Seure, Antiquités, 1912, s.563-567, no.17, res.12.

ri Kongresi tebliğleri arasında,[357] daha sonra "Arkeoloji Müzeleri Yıllığı"nda birer makale halinde yayınlamıştır.[358] S.Eyice de kale içindeki Bizans kilisesine dair yaptığı araştırmaların neticelerini yayınlarken kaleye de değinerek bazı kısa bilgiler vermiş ve John Covel'in çizimlerini de buna eklemiştir.[359] Bunların dışında Selymbria kalesine dair bir yayınla karşılaşılmıyor. Üstelik, günden güne kaleye ait surların yok olması da bundan sonraki araştırmaları imkânsız hale getirecektir. Surların çoğu yerine üzerine kondurulan beton yığınlarından dolayı ulaşmak imkânı kalmamıştır. Kalenin en iyi durumdaki batı cephesi böylece parsellenirken, diğer cephelerin durumu daha da kötü olmuş, doğu cephesi birkaç kalıntının dışında tamamen ve kuzey cephesi de büyük bir bölümüyle ortadan kalkmıştır. Geriye kalan kalıntılar ise kelimenin tam anlamıyla bir harabeye dönüşmüştür.

Selymbria kalesi, İstanbul'un fethinden sonra Fatih'ih vakıfları arasına dahil edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden temin ettiğimiz "Cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin evkafı şeriflerine ait vakfiye" birinci orijinal arapça nüsha olup, 575 numaralı defterin 82 sayfa ve 46 sıra numarasında yer

---

(357) F.Dirimtekin, La Forteresse Byzantine de Sélymbria, "X.Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri", İstanbul 1957, s.127-129, lev.XIII-XVI.

(358) F.Dirimtekin, Selymbria(Silivri) Bizans Kalesi, "AMY", 6(1965), s.19-34. Burada kalenin bir krokisi de yer almıştır.

(359) S.Eyice, Alexios Apokaukos et l'église byzantine de Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XXXIV(1964), s.78, res.1 ve s.80, res.1a,b,c'de J.Covel'in kaleye ait bir krokisi ile surların o zamanki(1675'lerdeki) görüntüsünü yansıtan iki karakalem detay çizimi de yer alır.

almaktadır. Türkçe çevirisi ise 1947'de Ali Sami Yücesoy tarafından yapılmıştır ve arşivde 2114 numaralı Türkçe defterin 175. sayfa ve 19 sayılı sırasında kayıtlı bulunmaktadır.(360)

Türkçe defterin 244-245 numaralı sayfalarındaki vakfiyede Silivri kalesinin sınırları şu şekilde belirlenmiştir:

"Silivri namındaki kal'anın temamı: Bunun hududu kıble taraftan Bahrimalia ve oradan Zeytunluk namile maruf mevzi'a müntehni olur ve oradan geçer Savra namile maruf mezrea tarafında vaki Beniye pınarı namile maruf pınara oradan uyuni vafiyeye oradan mezbur pınarların şark tarafında vaki tepeye müntehni olur oradan Kermine deresine iner ve oradan geçer Lodende mezreası nam mezreasının şimal tarafını tutar ve dereini namile maruf mevzi'i tutarak büyük tepeye müntehni olur ve oradan yola varır ve yolu keser Silivri tarikine müntehni olur ve bu tariki de keser ve dağa yükselir ve oradan geçer Felto mezreası nam mezrea tarafında kâin sınır taşına varır oradan Felto canibine müntehni olur oradan geçer Çatalca yoluna müntehni olur oradan iner Tasnağoy namile maruf feddanın kenarındaki haceri mansuba müntehi olur oradan garb tarafına meyleder yerkesiği nam mevzi'a müntehi olur burası kadim sınırdır buradan hudut içün dikilmiş olan nişantaşına müntehi olur ve oradan Küçükdereye iner ve orayı keser tariki amme varır anı'da keser dağın başından geçer ve iner ve deredeki Merforya deresi ini namile maruf mevzi'a müntehi olur oradan garp tarafı tutar kurudereye müntehi olur

---

(360) Fatih'in vakfiyesinin iki diğer nüshası daha vardır ki, bunlar 16.yy. ortalarında tanzim edilmiş olup, H.947 ve 953 tarihlidirler.

burası kadim sınırdır ve burayı alır şimal tarafa gider Davutca karyesinin Silivri'ye giden yolu tarafındaki haceri mansuba müntehi olur oradan Zadte mezreası nam mezreanın kenarına müntehi olur ve garb tarafı tutar dosdoğru büyük tepeye yükselir oradan Zaborta mezreası yolundaki nişantaşına ve oradan yola varır ve yolu keser ve Borta alogatori namile maruf mezreanın sınırtaşına varır oradan büyük tepe üzerinde vaki karasinanlı yoluna müntehi olur ve bu yolu tutar Takmaklık köyü namındaki mezreanın garb tarafındaki dikilitaşa müntehi olur oradan yolu tutar Bayağcı karyesi karşusunda vaki tepenin başındaki haceri mansuba müntehi olur ve oradan yolu tutar tarikim tarafıdaki haceri mansuba müntehi olur oradan dosdoğru geçer garb tarafı tutarak Deniz tarafına gider ve mahalleye müntehi olur oradan meyleder kırık mezreası nam mezreanın dairesini devreder küçük deredeki haceri mansuba oradan tariki amme müntehi olur ve bu yolu tutarak gider yolun şimal tarafındaki yerkesiği nam mevzi'a vasıl olur oradan garb tarafı tutarak fazla namile maruf büyük tepeye varır ve oradan dosdoğru iner ve deniz tarafına gider İsterna pınarı namile maruf pınara vasıl olur ve oradan dosdoğru denize iner ve denizi tutarak gider Silivri hududuna müntehi olup burada hudut nihayet bulur. Vakıf zikrolunan mevkufatı tafsilen şerh ve beyan edilen bilcümle hudut ve hukuk ve tevabi ve levahik ve taraik ve merafıkı ve zemini ve bünyanı ve damları ve divarları ve fevkani ve tahtani ve yazlık ve kışlık odaları ve dam örtüleri ve kerasta ve karlıkları ve oluk akacak ve kül ve toprak atılacak mahalleleri ile birlikte vakfetti."

Bu vakıf işlemi sırasında kale içindeki Alexios Apokaukos kilisesi de camie tahvil edilmiş ve Fatih'in bir vakfı olarak kurulmuştu.(361)

Selymbria(= Silivri) kalesi, küçük ve doğal bir limanın çok yakınında ve Propontis'e(= Marmara Denizine) bakan dik bir yamaç üzerinde kurulmuştur.(362) Perinthos ve Byzantion arasındaki bu bölgenin coğrafi konumu da ilk kuruluşundan beri sürekli iskân edilmesinden dolayı tam olarak bilinmektedir.(363)

Kale, 357 senesinden itibaren Byzantion'a bağlı kalmış ve imparator Anastasios(491-518) devrinde de büyük bir ihtimalle yeni baştan imar edilmişti ve bundan dolayı da Selymbria, imparatorun eşi Eudoxia'ya ithafen "Eudoxiopolis" adını taşımıştı. İmparatorun ölümünden sonra ise tekrar Selymbria adı kullanılmıştır.(364)

Kale, Bizans'ı batıya bağlayan sahil yolu üzerinde olduğundan büyük bir önem taşımaktaydı ve müdafaa kabiliyetiyle de adından söz ettirmişti.(365)

Selymbria kalesi, Fatih'in İstanbul'u fethetmesinden üç gün sonra kurtuluş ümidi kalmayınca Türklere teslim olmuştu.(366)

---

(361) Bkz. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938, var.46, 357 ve s.202, 266; T.Gökbilgin, XV.-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952, s.300.

(362) Krş. H.Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin 1878, s.328; E.Oberhummer, Selymbria mad., "RE", II,2, süt.1325.

(363) Burası, Silivri körfezinin hemen doğusunda 56m. yüksekliğinde olup, üzerinde kaleye ait surlar hemen farkedilir; bir İngiliz deniz haritasında ise bu yamacın yüksekliği 47m. olarak verilir, bkz. Sailing Directions for Dardanelles, sea of Marmara, London 1893, s. 143, harita no.224.

(364) Bkz. gerideki not(66).

(365) C.Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, Prague 1877, s.62.

(366) Bkz. gerideki not(129).

Yukarda bahsettiğimiz vakıf işlemi gerçekleştirildikten sonra Türklerden bir kısım ahali kale içine yerleşmişse de, buradaki etnik yapıdan dolayı Türkler zamanla burasını terk ederek kale dışındaki arazi kesiminde yaşamayı yeğlemişlerdir. Daha sonraları kale ve içindeki eski eserler zamanla bakımsız kalarak yok olmaya mahkûm edilmişlerdir. Gerek etnik yapı gerekse depremler de buna yardım etmiştir. Yakın zamanlarda ise buraya yerleşenler, surların ve diğer anıtların kalıntılarını malzeme olarak kullanıp, zincirin son halkasını tamamlamışlardır.

Selymbria kalesinin bugünkü durumu ve özellikleri:

Oldukça haraptır. Doğu cephesi surları hemen hemen tamamiyle kaybolmak üzeredir. Bu cephedeki dört ayrı sur kalıntısından bu hattın güzergâhına dair bir fikir edinebiliyoruz. Deniz tarafından başlamak üzere bunlardan birincisi 11m.20 uzunluğunda bir kalıntı olup, en yüksek yeri 2m.75'dir. Sur kalınlığı ise 2m.30 civarındadır. Kalenin güney tarafında yer alan belediye parkının duvarıyla doğu cephede kaleye ait bu sur parçası birleşmiştir(lev.24, res.46). Bu sur kalıntısı üzerinde büyük bir kısmı toprağa gömülmüş vaziyette taştan bir tahfif kemeri izlenebilmektedir(lev.24, res.47). Bu kısımda küçük taşların kullanılması suretiyle yapılan inşaat Bizans "gussmauer" tekniğini hatırlatmaktadır. Buradan kuzeye doğru hemen hemen düz bir istikamette ilerleyen doğu cephesi surlarına ait ikinci kalıntı parçası ise 25m.50 uzunluğunda olup, en yüksek yeri 1m.nin daha altındadır. Kalınlık ise burada da 2m.30 civarında olup,bu temel kalıntısı halindeki sur parçasının dış tarafında olması gereken kesme taşlar sökülmüş olduğundan geriye kalan sadece orijinal iç dolgudur(lev.23, res.44). Bun-

lar da hesaba katıldığında bu kesimdeki sur kalınlığının 3m. civarında olması gerekmektedir. Dolgu içersinde yer alan dört köşe taşları çevreleyen tuğlalara rastlanmakta olup, itinalı bir inşaat söz konusudur. Burada, Bizans devrine ait bir inşaat tekniğiyle karşılaşılmaktadır. Bu kısım surların surların muhtemelen Palaiolagos'lar devrinde yapılmış olduğu ileri sürülmüştür.(367) Ancak, teknik Bizans sanatının en az incelenmiş olan sahası olduğundan bu hususta kesin bir sonuç elde etmenin imkaânı yoktur. Palaiolagos'lar devrine has zannedilen bazı teknikler(tuğla ve taştan örülen kemerler, tuğla hatıllarındaki gizli tuğla sıraları) Komnenos'lar devrinin yapılarında da karşımıza çıkmaktadır.(368) Bunun tersi de olabilmektedir. Meselâ 11.yüzyıla ait bir teknik olarak kabul edilen meyilli satıhlı harç tabakalarına Palaiologos'lar devrine ait olduğu kesin yapılarda da rastlanmaktadır.(369) Söylenebilecek tek şey buradaki surların Bizans devrine ait olduklarıdır. Orta Bizans devrinde veya son devirde bu kısımların tamir ettirilmiş ya da yeniden yaptırılmış oldukları anlaşılmaktadır.

---

(367) Bkz. F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.29. Burada bu kısım surların muhtemelen VII.Ioannes Kantakuzenos devrine ait olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, Bizans imparatorları içinde VII.Ioannes.Kantakuzenos diye bir imparator yoktur. Herhalde VI.Ioannes.Kantakuzenos(1347-1354) kastedilmiş olmalıdır.

(368) S.Eyice, Son devir Bizans mimârisi, İstanbul'da Palaiologos'lar devri anıtları(genişletilmiş ikinci baskı), İstanbul 1980, s.101-102. Teknik sahasında eskimesine rağmen hâlâ kullanılan bir yayın: A.Choisy, L'art de bâtir chez les byzantines, Paris 1883; aynı yazarın birçok baskı yapan, "Histoire de I'architecture, Paris, II, böl.XIII" de de bir etüdü vardır; eksik ve kesin olmayan bir deneme: A.M.Schneider, Bemerkungen zur byzantinischen Mauertechnik, şu eserde: Byzanz, 13-14; renkli duvar örgü teknikleri hakkında yapılan bir doktora tezi: F.Reusche, Polychromes Sichtmauerwerk byzantinischer.., Köln 1971.

(369) S.Eyice, bir önceki nottaki eser, s.101.

Bu ikinci kalıntıdan sonra kuzeye doğru 46m.lik bir kesimde surlar temelleriyle birlikte ortadan kalkmıştır. Daha sonra ufak bir kalıntıya bir evin duvarı içinde rastlıyoruz. 4m. uzunluğundaki bu kalıntı(lev. 22, res.42) beş sıra tuğla hatıllara sahiptir(lev. 22, res.43). Tuğlalar, 30cm. civarında bir uzunluğa ve 3cm. lik kalınlığa sahip olup, büyük tuğla kırıntılı bir harç kullanılmak suretiyle örülmüşlerdir. Surun cephesindeki kesme taşlar sökülmüşse de orijinal dolgu burada izlenebilmektedir. Bu küçük kalıntı, 3m.35 yüksekliğinde olup, şimdiki halde sur bedeninden 1m. kadar bir çıkıntı yapmasından(lev. 21, res.41; lev.22, res.43) bir burç kalıntısı olduğu anlaşılmaktadır. İnşaat tarzı, orta Bizans devrinde rastlanılan özelliklere sahiptir. Böylece bu küçük parçadan surların bu kesiminin Bizans devri içlerinde inşa edildiğini veya mevcut surların tamir edildiğini kesin olarak anlıyoruz. F.Dirimtekin bu kesimde bir paraporta olması gerektiğini ifade etmişse de şimdi bu hususu tespit etmenin imkânı kalmamıştır.(370)

Bu üçüncü kalıntıdan sonra ise 62m.lik bir kesim tamamiyle yok olmuştur. Dördüncü sur kalıntısı da temel kalıntısı şeklinde izlenebilmektedir ve yerden en yüksek yeri 1m.yi bulmaktadır(lev.21, res.40). Uzunluğu 8m. olan bu kalıntının da kaplama taşları tamamiyle alınmıştır. Orijinal dolguda ise yine tuğlalarla çevrelenmiş taşlardan meydana gelmiş itinalı bir işçilik hakimdir. Bu kalıntı, orta Bizans devrine ait olabileceği gibi Palaiologos'lar devrime de ait olabilir.

Buradan kuzeye doğru yine 73m.lik bir kesim tamamen ortadan kalkmıştır. Daha sonra kalenin kuzey-doğu köşesinde kare plânlı bir kulenin ve bazı temel kalıntı-

---

(370) F.Dırimtekin, Bizans Kalesi, s.29.

larının izlerine rastlıyoruz(lev.20, res.38). Burada surların orijinal yapısı ortadan kalkmış olup, sur taşları bu köşeye inşa edilmeş bir evde kullanıldığından sökülmüşlerdir. Kulenin temel kalıntılarından bir kenarı 8m. olan kare bir plâna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Böylece doğu cephesi surları bu kule de dahil olmak üzere 314m. 25'lik bir uzunluğa sahip olmaktadır.

Kuzey cephedeki surlar ise genellikle otlar ve inşaatlar arasında kaybolmuştur. Kuzey-doğu köşede kare plânlı bir kule kalıntısı mevcuttur(lev.19, res.37). Buradan batı iskikâmetine doğru surlar içeri doğru hafif bir girinti yaparak devam eder(lev.19, res.37). Surlar bu kesimde evlerin temelleri altında ve yeşillikler içinde kaldıklarından pek farkedilmez durumdadır(lev.19, res.36). 48m. kadar bu şekilde devam ettikten sonra sağlı sollu iki kule harabesiyle karşılaşılır. Bunlardan soldaki kule hemen hemen kaybolmak üzeredir, sağdaki ise daha iyi bir durumdadır(lev.18, res.34). Bu kulenin sadece kuzey ve batı cepheleri kısmen sağlam kalmış olup, 3m. yükseklikten sonraki üst kısım tamamen yıkılmıştır(lev.18, res.35). Diğer kule harabesi ise 1m.30'luk bir yüksekliğe sahiptir. İki kule arasındaki mesafe ise 6m.dir. Bu kuleler, Kır kapısı olarak adlandırılan ve kuzey cephe üzerindeki üç kapıdan biri olan bir kapıya ait kulelerdir. Bu kulelerde orijinal kaplamalar tamamiyle harap olmamıştır, ve altta kaide kısmında iri kesme taşlardan sonra küçük kesme taş örgüsü ve tuğla hatıllarla kule yükselmektedir. Küçük kesme taşlar yedi sıralıdır; tuğla hatıllar ise beş sıralıdır. Kaide kısmındaki kesme taşlar, 35x90 veya 30x95; yedi sıra halinde yükselen kesme taşlar, 20x50 ya da 15x 35; tuğlalar ise 5cm. kalınlığında ve 35cm. uzunluğundaki ölçülere sahiptirler. Burada da iri tuğla kırıntılı ve kırmızı renkte harç kullanılmıştır. Batı kulesinden

itibaren 55m. mesafede yuvarlak plânlı bir kule kalıntısı mevcut olup, çok harap vaziyettedir(lev.13, res.24). Cephesinde sadece kesme taşlardan ibaret bir örgü sistemi görülmektedir. Burası etrafını çevreleyen çalılardan temizlenip, bir kazı yapıldığı takdirde bu kulede tuğla hatılların kullanılıp, kullanılmadığını anlamak mümkün olacaktır. Kulenin iki metre batısında bir mazgal pencere bulunmaktadır. Surun dış cephesindeki genişliği 1m. olan bu mazgal pencereden sonra ise 5m. batıda ise bir pencere ya da nişe ait bir oyuk bulunmaktadır. Burasının belki de küçük bir giriş yeri olduğu tahmin edilebilir, ancak suru kaplayan toprak dolgusu ile çalılıkların temizlenmesinden sonra kesin bir sonuç elde etmek mümkündür. Bu noktadan batıya doğru surlar aynı şekilde inşaatların altında temel kalıntıları şeklinde ve kendisini saran dokunun içinde farkedilmeyecek bir şekilde(lev.17, res.32-33) 35m. kadar ilerler. Buradan ise, orta kale kapısına ait olması gereken bir kule harabesi yol kenarında ve modern bloklar içinde görülebilmektedir(lev.14, res.26). Bu harabe, kapı tesisinin doğu burcu idi. Kaplama taşları sökülmüştür(lev.14, res.27). 8cm. kalınlığında ve orta büyüklükte tuğla kırıntılı bir harç kullanılmıştır. Vaktiyle üzerinde kitabeler tespit edilen batı kulesi ve kapı tesisi tamamen yıkılmıştır. 40-45 sene öncesine kadar bu kapı tesisi mevcut bulunmaktaydı. Bugün mevcut harabe ise ayrıntılı bilgi verecek durumda değildir. 1960'larda burada çalışmalar yapan F.Dirimtekin'in zamanında batı kulesi kalıntısı ve kapının istinad ettiği duvarlar da mevcuttu. İki burç arasındaki mesafe 12,60., asıl kapının genişliği 4m.20 ve kapının istinad ettiği duvarların eni ise dörder metre olarak ölçülmüş ve kapı yanındaki burçların üç devre ait olduğu belirtilmişti: Birinci kısım,

surlardan ileri doğru bir çıkıntı teşkil eden ve ilerledikçe kalınlığı artan duvarlar; ikinci kısım, bu duvarlara eklenen ve itinalı bir işçiliğe sahip, kapının istinad ettiği duvarlar; üçüncü kısım ise, bunlara eklenen ve ileriye gittikçe eni azalan duvarlardan ibaretti. Birinci kısım asıl surlardan 4m.35 ileri çıkıyor, ikinci kısmın arzı da 0m.95 olduğundan kapı surlardan 5m.30 ilerde bulunuyordu. Kapı burçlarına sonradan ilâve edilen ve ileri gittikçe darlaşmasından dolayı burçları sekiz köşeli şekle sokan son kısım ise 3m.50 uzunluğunda idi.(371) Orta kapıdan batıya doğru 28m.lik bir kesim temelleriyle birlikte ortadan kalkmışdır. Bundan sonra 50m. kadar surlar binaların altında ve çalılık, ağaç ve otlarla kaplanmış bir şekilde uzanır. Bu kesimde, 3m.20 derinliğinde ve 4m. kalınlığındaki surlara istinad eden derin bir niş ve tuğla tahfif kemeri iki bina arasında sıkışıp kaldığından burayı görüp, ulaşmak çok zordur. 1965 de surları inceleyen F.Dirimtekin de bu kısmı göremeden geçmişti(lev.11, res.21). Tahfif kemerinde 6cm.kalınlığında ve 36x36 ebadındaki tuğlalara rastlanmaktadır. 8cm. kalınlığında ve orta büyüklükte tuğla kırıntılı bir harç kullanılmış olup tahfif kemeri tamamen tuğladan inşa edilmiştir(lev.12, res.23). Aşağıda, sağlı sollu olarak bu tuğla kemerleri taşıyan iri kesme taş bloklardan ibaret bir örgü sistemi mevcuttur ve 20cm. kalınlığında, 65x130 ebatlarındaki taş bloklar alıştırmalı bir teknikle yerleştirilmişlerdir(lev. 12, res.22). Bu oyuğun yanında ikinci bir tuğla tahfif kemeri sur cephesinde izlenmektedir, ancak bu kemerin içi küçük taş yığınlarıyla örülerek doldurulmuştur(lev.

---

(371) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.25.

11, res.21). Bu kesimdeki surlar herhalde Palaiologos'-lar devrinde tamir edilmişlerdi. Buradan batıya doğru surların 20 metreye yakın bir kısmı temelleriyle beraber yok olmuştur. Bundan sonra kuzey cephedeki üçüncü kapı yer almaktadır. Bu kapı tesisi kuleleriyle birlikte tamamen yıkılmıştır ve batı kulesinden ufak bir parça kalmıştır(lev.10, res.19). Bu kapı Çarşı kapısı olarak adlandırılmaktadır. Batı kulesi ise 48 yıl öncesine kadar mevcuttu. F.Dirimtekin, 1965'de yayınladığı makalesinde bu kapının çarşı seviyesine nazaran biraz yüksekte olduğunu ve buraya önce güneye doğru başladıktan sonra batıya dönen rampalı bir yolla çıkıldığını, bu suretle buraya taarruz edenlerin surların önünde yan vaziyete geçtikten sonra kapıya vardıklarını ifade etmiştir.(372)

Kalenin kuzey-batı köşesinde evlerin altında surun kesme taş bloklarından ibaret bir temel kalıntısı mevcuttur(lev.10, res.18). Bundan sonra batı cephesi surları topoğrafyaya bağlı olarak güneye doğru ilerlemektedir. Kuzey-batı köşesinden itibaren güneye doğru 45 metrelik bir kesimi tamamen yok olmuştur. Daha sonra 50m. lik bir sur kalıntısı ev temelleri ve çalılıklar arasında harap bir vaziyette bulunmaktadır. Burada 8m. çaplı, yuvarlak plânlı bir kule kalıntısına rastlıyoruz(lev.9, res.16). Kule orijinal inşa tarzını kaybetmiş ve tahribata uğramıştır. Bu kuleden güneye doğru 20 metrelik bir kesim tamamiyle ortadan kalkmıştır. Bundan sonra 18 metrelik bir kısım hasara uğramış ve evlerin temelleri altında kalmıştır. Burada bir kenarı 8m.olan kare plânlı bir kule kalıntısı daha sonra onarıldığından ve üzerine inşaat yapıldığından orijinal şeklini kaybetmiştir(lev. 8, res.15). Bu kuleden itibaren güneye doğru 38m.lik bir

---

(372) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.24.

kesimde surlar düz bir hat takip ederek, evlerin altında temel kalıntıları olarak ve orijinalliklerini kaybetmiş bir şekilde ilerlemektedirler. Bu noktadan doğuya doğru arazi şartlarına uygun olarak surlar bir girinti yaparak ilerlemektedir(lev.4, res.7). Bu girintiden itibaren güneye doğru batı cephesi surlarının üzerinde tahfif kemerleri sıralanır. Bunlar tamamen tuğla kemerler olup, içleri küçük taşlarla doldurulmuştur. Bu kesimde 8m.çapında yuvarlak plânlı ve kaba bir işçiliğe sahip küçük kesme taşlardan ibaret bir kule kalıntısı yer almaktadır(lev. 4, res.8). Bu kuleden itibaren 54 metre mesafede diğer bir kule kalıntısı mevcuttur(lev.3, res.6). Bu kule, üzerindeki inşaatlardan dolayı orijinalliğini kaybetmiştir. Güney-batı istikametinde ilerleyen batı cephesi surlara bugün kaleye çıkan yola kadar devam etmektedir(lev.2, res. 3,4; lev.1, res.1,2). Bu kesimde de tuğladan yapılmış ve içleri taşlarla örülmüş tahfif kemerleri izlenmektedir. Bunlar da üzerlerine yapılan inşaatlardan ve toprak kayması neticesinde orijinalliğini kaybetmiştir. Burada, 1509 senesinde seri halde meydana gelen depremlerden sonra II. Bayezid tarfından yapılan onarımlar da yer almıştı. Bugün kaleye çıkan yolun yerinde tahmimen daha önceki devirlere ait antik bir yol da mevcuttu. Çünkü kalenin hemen batısında kasabanın limanı bulunmaktaydı ve bu kapı da deniz yoluyla Selymbria'ya gelenlerin kaleye girmelerini sağlamaktaydı. Bütün kapı tesislerinde olduğu gibi, burada da sağlı sollu iki kulenin bulunması gerekmektedir. Bu cephenin uzunluğu yola kadar 377 metre sahile kadar ise 400 metre civarındadır.

Güney cephesinde ise sur inşaatına lüzum görülmemiştir. Bunun sebebi burasının denize dik bir yamaç halinde inmesinden dolayı emniyette olmasıydı ve bu cephenin uzunluğu 440 metre civarındaydı.

Kuzey cephesi yaklaşık 360m. uzunluğunda, doğu cephesi 315m., güney cephesi 440m. ve batı cephesi 400m. civarında olduğundan arazi şartlarına uygun olarak feda edilen kare plânlı bir kale ile karşılaşmaktayız. Bu kalenin kapladığı alan yaklaşık 142,984m² dir. Çevresi ise 1515m. kadardır. Dolayısıyla bu surlar şehir suru sayılabilecek genişlikte değillerdir. Selymbria kalesini bir "castrum" olarak kabul etmek gerekmektedir. Surların önünde bir hendek bulunmamaktaydı ancak buna karşılık surlar itinalı bir şekilde inşa edilmiş ve kale güçlü bir şekilde tahkim edilmişti. Yuvarlak, kare, sekizgen plânlı kırkın üzerinde kulesi mevcuttu.(373) Kapılar güçlü bir şekilde tahkim edilmişti. Sur kalınlığı buralarda 4 metreyi bulmaktaydı. Surların iç tarafında mazgallardan kaleyi savunmak maksadıyla merdivenle çıkılan bir seyirdim hattı mevcuttu(bkz. Selymbria kalesi surları restitüsyonu).

Selymbria(=Silivri) surlarına ait tamir kitabeleri:

Orta kale kapısının kuzey-batı kulesi üzerinde bir şerit halinde uzanan kitabe kuşağından bazı parçalar tespit edilmiş ve birkaç yayına konu olmuştur.(374) Bütün parçalar en son olarak G.Seure tarafından bir arada yayınlanmıştır.(375) Bu parçalarda "Theophylaktos" ile V.Konstantinos'un devrinde Trakya Dükü olabileceği ileri sürülen "Theophanes"in adı da geçtiğine göre V.Konstantinos (741-775) zamanında yani 8.yüzyılda Selymbria surlarının tamir ettirildiğine dair malumat elde etmekteyiz.

---

(373) Krş. Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.179.

(374) Mordtmann, Arch..Epigr.Mitt., s.210, no.27; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b28.

(375) G.Seure, Antiquités, s.563-567, no.17, res. 12.

1960'larda kalenin kuzey cephesindeki surların yakınındaki bir evin bahçesinde merdiven basamakları olarak kullanılan dört parça kitabe uzun aramalardan sonra Ş.Barutçu ve F.Dirimtekin tarafından tesadüfen bulunmuş, yerinden sökülerek İstanbul Ayasofya Müzesine nakledilmişlerdir. Bu parçalardan ikisi kesinlikle Orta kale kapısına aittirler. Diğer iki parça ise aynı kitabe kuşağının eksik diğer kısımlarına ait olabilecekleri gibi, daha az harap ve itinalı oluşlarından dolayı başka bir yere de ait olabilirler(lev.15-16, res. 29-31).

Halen Silivri'de askerlik şubesi binasının arka duvarı içinde Orta kale kapısının batı kulesi üzerindeki kitabe kuşağını hatırlatan iki kitabe parçası mevcuttur(lev.101, res.188). G.Seure, Silivri hükümet konağındaki küçük bir kitabe parçasını yayınlamasına rağmen bu iki kitabe parçasından bahsetmemiştir. Bu kitabeler de Selymbria surlarına ait parçalar olabilirler.

Kalenin Kır kapısına ait bir kitabe ise 1910'da görülmüş ve yayınlanmıştır.(376) Bu kitabe parçasından da imparator III.Mikhail ve Theodora'nın naipliği sırasında, 842-855 senelerinde yapılan tamire ait bilgi edinilmektedir. Bu kitabede yer alan "Thekla", III.Mikhail'in kızkardeşidir. Bu kitabenin hiç bir parçası bugün ele geçirilebilmiş değildir.

Bunların dışında Selymbria surlarına ait hiç bir kitabe malumumuz değildir. Bahsettiğimiz parçalardan ise Bizans devrindeki bazı tamirleri izleyebilmekteyiz.

Surlara ait damgalı tuğlalar:

---

(376) G.Seure, Antiquités, s.567, res.13; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b27.

Bunlardan yedi parça G.Seure tarafından yayınlanmıştır.(377) Daha sonra F.Dirimtekin tarafından biri Orta kale kapısına, diğerleri batı cephesi surlarına ait olan bazı tuğla damgaları da tespit edilerek yayınlanmıştır.(378)

Ana hatlarıyla Selymbria kalesinin değerlendirilmesi:

- İlk kuruluşu "kalkolitik çağ"a kadar inen Selymbria, antik devirde Marmara'ya dik bir yamaç üzerinde Megaralılar tarafından burada mevcut "Thrak" kökenli halkla birleşmek suretiyle iskân edilmiş ve surlarla çevrilmişti.

- Daha sonraları, muhtemelen aynı sur kalıntıları üzerine yeni surlar inşa edilmiş ya da eski surlar esaslı bir şekilde onarılmıştı.

- Surların hiç bir zaman şehir suru niteliğinde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu surlar daha ziyade topoğrafya koşullarına bağlı olarak feda edilmiş kare plânlı bir "castrum" olarak nitelendirilmelidir. Bu küçük ama güçlü tahkimatıyla Selymbria, sahil yolu üzerinde Bizans'ı koruyan bir ön karakol olarak görev yapmıştı.

- XVI. yüzyıl başındaki depremlerden de zarar gören kaleye ait surlar, II.Bayezid devrinde tamir ettirilmişse de daha sonra Türklerin kale dışına yerleşmelerinden ve etnik yapıdan dolayı zamanla bakımsız kalmış ve harabeye dönüşmüştür.

---

(377) G.Seure, Antiquités, s.573-574, no.21-26, res.17(I-VI).

(378) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.32-33. Burada değindiğimiz kaleye ait kitabeler ve damgalı tuğlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. ilerideki "Katalog II: Bizans devrine ait kalıntılar" bölümü.

3. ALEXIOS APOKAUKOS KİLİSESİ

Selymbria(= Silivri)'daki dini mimari örneklerinden en önemlisi, Bizans'ın son devrine ait olan ve fetihten sonra Fatih'in bir vakfı olarak camie çevrilen[379] ve şimdi hemen hemen yok olmuş durumda bulunan Alexios Apokaukos kilisesidir.

Selymbria kalesinin içinde merkezi bir konumda yer alan bu yapıdan bazı seyyahlar da söz etmiştir. XVII. yüzyıldaki Büyük Türk gezgini Evliya Çelebi, bu yapıyı "Hünkâr camii" diye adlandırır.[380]

1854 senesinde Silivri'yi ziyaret ederek önemli bilgiler veren E.Jouve'un bu yapı hakkında biraz olsun ışık tutan bir tasviri mevcuttur.[381] Jouve'un dışında bu yapıyı etraflıca tasvir eden başka bir seyyaha rastlamak mümkün olmadı.[382]

Fatih camii adıyla kiliseden çevrilen bu yapının hüviyeti, bu konuda en geniş çalışmaları yapan Prof.Dr.

---

(379) T.Öz, Zwei Stiftungurkunden des Sultans Mehmed II Fatih, İstanbul 1935, s.IX ve X(önsöz), var.12, 17; Vakıflar Umum Müdürlüğü, Fatih Mehmed II Vakfiyeleri, Ankara 1938, s.202, 266, var.46, 357; ayrıca bkz. T.Gökbilgin, XV ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952, s.300.

(380) Evliya Çelebi seyahatnamesi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1970, V, s.179; Seyahatname, İstanbul 1314, III, s.293.

(381) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimee, Paris 1855, II, s.9.

(382) Bu kilise ve içindeki röliklerden bahseden birkaç seyyah: Lady Mary Wortley-Montague, Letters(yay. Everyman's Library, böl.69, London 1934, s.140; G.Cornelius Von Den Driesch, Historische Nachricht von der Röm, Kayserl.Gross-Botschaft nach Constantinopel, Nürnberg 1723, s.147-148; Ε.Ι.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.16.

Semavi Eyice'nin yayınlarından[383] önce bilinmemekteydi.[384] S.Eyice'nin bu araştırmaları sayesinde İstanbul'a yakın dış çevrelerden Selymbria'da XIV. yüzyılın ilk yarısı içlerinde, Bizans tarihinde önemli bir yeri olan Alexios Apokaukos[385] tarafından yeniden yaptırılan ve Palaiologos'lar devrinin mimarî özelliklerine sahip bu eserin etraflıca tanınması sağlanmıştır.[386]

Alexios Apokaukos kilisesinin bugünkü durumu:

Selymbria kalesinin ortasında ve Fatih camii caddesinin sonunda meyilli bir arazi üzerinde yer alan ya-

---

(383) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.77-104 ve 7 lev. Bu makale yayınlandıktan sonra bulunan iki eski fotoğraf hakkında bkz. O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos.., s.57-65 ve 4 lev; aynı resimler şu yazıda da yer almıştır: S.Eyice, Trakya'da Bizans devrine ait eserler, "Belleten", XXXIII(1969), s.355-357, res.102, 103; ayrıca bkz. S.Eyice, Son devir Bizans mimârisi, İstanbul'da Palaiologos'lar devri anıtları(genişletilmiş ikinci baskı), İstanbul 1980, s.127-128, lev.135 res.216-217; dış mimarisi bakımından Palaiologos'lar devri yapı sanatına tam bir uygunluk gösteren bu kilisenin plânı bilinen klasik tiplerin hiçbirine uymamaktadır(S.Eyice, Son devir Bizans mimârisi, s.127 dipnot 48). Bu hususdaki bazı düşünceler ayrıca yayınlanmıştır, bkz. S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.406-416 ve lev.I-IV.

(384) Fatih camii olarak kiliseden çevrilen bu yapının hangi kilise olduğu bilinmemekteydi, bkz. E.H.Ayverdi, Fatih devri mimarisi, İstanbul 1953, s.81; F.Dirimtekin ise Fatin camii adı altında bu yapıya kısaca değinmiş ve Rumlar arasındaki rivayetlere göre binanın eski isminin Ayasofya kilisesi olduğunu ifade etmişti, bkz. F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.33-34.

(385) Bizans'ın seçkin simalarından olan bu şahıs 1345'de öldürülmüştür, bkz. G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.478; O.Tafralı, Thessalonique au quatorzieme siècle, Paris 1913; R.Guilland, Alexios Apocaucos, "Revue du Lyonnais", 1921,s.523-543; R.Guilland, Nicéphore Grégoras, Correspondance, Paris 1927, s.299-301; S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.92-93.

(386) Krş. S.Eyice, Son devir Bizans mimârisi, s.127.

pıya düz bir zemin hazırlamak gayesiyle kuzey tarafta büyük taş bloklarından yapılmış bir duvar ve buna dayanan destekler kullanılmıştır. Kilise bu düz platformun üzerine inşa edilmiştir(lev.30, res.56). Yapının altında ise geniş ölçüde bir sarnıç uzanmaktadır(lev.38, res.71, 72; lev.45, res.82, 83).

Kilisenin dışarı taşkın pastophorion hücrelerinin temel kalıntıları harçla sıvanmış bir şekilde izlenebilmektedir. Yapının harabeleri en son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış ve bugünkü halini almıştır.(387) Ancak, kalıntıların tamamen harçla sıvanması yenidir. Nitekim, kuzey yan apsis kalıntısı 1982 Haziranında tamamen harçla kaplı olmayıp, doğu cephede taş ve tuğla inşaat görülebilmekteydi(lev.32, res.60). 1983 Mayısında ise tamamiyle harçla sıvanmıştır. Güney apsis kalıntısı için de aynı durum söz konusudur(lev.34, res. 64: Haziran 1982; krş. lev.34, res.65: Mayıs 1983). Güney cepheden kalan bir temel duvarı da aynı şekilde harçla sıvalıdır(lev.36, res.68,69).

Kuzey cepheden ise yerden yüksekliği 1m.yi bulmayan temel duvarları kalmıştır(lev.31, res.58, 59). Kilisenin zemini üzerinde sağa sola dağılmış vaziyette mimarî parçalara rastlanmaktadır(lev.30, res.56, 57; lev. 31, res.58).

Apsis kalıntılarının hemen doğusuna yeni Fatih camii inşa edilerek, 1980'de ibadete açılmıştır. Camie ait yeni bir şadırvan da kilisenin güney cephesi kalıntılarının hemen yanına inşa edilmiştir(lev.33, res.63). Daha geride ise eski Fatih camiine ait yıkılmış minare-

---

(387) Bu tamir, 1972 senesinde ve 17.589.50.- TL. sarfıyla gerçekleştirilmiştir, bkz. Cumhuriyetin 50. yılında vakıflar(Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını), Ankara 1973, s.29.

nin kaidesi hâlâ durmaktadır(lev.37, res.70).

Alexios Apokaukos kilisesinin ana apsisine ait hiç bir duvar kalıntısı görülmemekte olup, gerek bu apsisin yerinde gerekse yan apsislerin içinde ağaç ve çiçek yetiştirilmektedir(lev.32-35, res.60-66).

Görüldüğü gibi bu son kalıntılar, yapı hakkında bir fikir verecek durumda olmayıp, sadece kilisesin yerini tespit etmeye yaramaktadırlar.

Vakfın belgelerine göre, bakımını sağlamak için Trakya'da zengin mülke sahip olan caminin yok olması tamamen kasabanın etnik yapısıyla ilgilidir.(388)

Plân özellikleri:

Apokaukos kilisesine ait plânın izlerini bugün teşhis etmek imkânı kalmamıştır. Kilise, altında yer alan sarnıçtan daha küçük ölçüdedir. Binaya giriş batı tarafta bir narthex vasıtasıyla sağlanmıştı. Bu narthex'in güney yanına bitişik, eski resimlerde Fatih Camine ait olarak seçilebilen bir minarenin kaidesi mevcuttur.

Vaktiyle, S.Eyice tarafından yapının apsislerinin biçimi ve birkaç duvar harabesinden hareketle, Atina Akademisindeki "Stamoulis Arşivi"nden sağlanan bozuk bir fotoğrafın da yardımıyla bu kilisenin mimarî özellikleri tahmin yolu ile tespit edilmişti: Yunan haçına benzeyen bir plâna, batıda narthex bölümüne ve dışarı taşkın apsise sahipti, kuzeydeki küçük apsis yıkılmadan kalan tek parça olup, güneydeki yan apsis ise temel kalıntıları halinde seçilebilmekteydi. Ana apsis daha o zaman bile ta-

---

(388) O zamanlar Silivri'de bilhassa kale içinde Rum, Yahudi ve Ermeni toplumların yaşadığı ve Türklerin ise sur dışındaki araziyi tercih ettikleri malumumuzdur, krş. S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.84-85.

mamen kaybolmuştu. 1964'de yayınlanan bu ilk yazıda, mevcut buluntulardan dört sütunlu yunan haçı plânına olan benzerliğine değinilmişti.(389)

Selymbria kalesi ve Anastasios suru üzerinde çalışmalar yapan F.Dirimtekin ise, vaktiyle burada bir basilikanın bulunduğunu ve Bulgarların bu yapıyı 915'de tahrip ettiğini daha sonra eski basilikanın yerine daha küçük plânlı bir kilise yapıldığını ileri sürerek, bu kilisenin kuzey ve güney apsislerinin kalıntılarından anlaşıldığına göre üç apsisli olduğunu ve zamanın âdetine uygun olarak inşa edildiğini, üç kapıdan girilen ufak bir narthex bölümüne sahip bulunduğunu belirtmiştir.(390)

S.Eyice'nin 1964'deki yazısından sonra, Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivinde bulunan bu kiliseye ait iki eski fotoğraf sayesinde S.Eyice'nin ileri sürdüğü "binanın apsislerinin son devir Bizans mimarîsinin karakterine sahip olduğu" görüşü kesinlik kaznmıştır.(391)

Dış mimarî hususunda sağlam deliller olan bu fotoğraflar yapının iç mimarîsi hakkında pek yardımcı olamamıştır ve yapının üst örtü ve iç destek sistemini yansıtmaktan çok uzak kalmıştır. Bilinen klâsik tiplerin hiçbirine uymayan bu kilisenin plânı ve karanlıkta kalan bu hususlara dair bazı düşünceler ise ayrıca yayınlanmıştır.(392)

---

(389) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.97-99, plân: s. 96, res.3.

(390) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.33-34. Daha önceleri burada büyük bir basilikanın olduğu görüşü kesin sayılmaz.

(391) İstanbul Alman Arkeoloji Enst. Arşivinde 44-28-4429 neg. numaralarıyla kayıtlı olan bu resimler şu eserlerde yayınlanmıştır: O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos und die byzantinische Kirche von Selymbria, "Byzantion" XXXVII(1967), lev.I,II; S.Eyice, Trakya, res.102-103; S. Eyice, Son devir Bizans mimarisi, lev.135, res.216-217.

(392) S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.406-416 ve lev. I-IV.

1972'de önce üzerinde kilisenin yer aldığı terası oluşturan büyük sarnıç temizlenerek restore edilmiştir. Başlangıçta bu alt kısmın camie çevrilmesi düşünülmüş, daha sonra caminin terasa konulması tercih edilmiştir. İlk projede, yeni yapılacak Fatih camii, kaybolmuş kilisenin tüm yerini işgal ediyordu. Bu proje iptal edilerek, caminin yine sarnıç üzerine ve biraz daha doğuya yapılması teklif edilmiştir. Bu yeni proje, caminin girişinde ve avlusunda Bizans kilisesinin izlerinin ve kalıntılarının bulundurulmasını öngörmekteydi. Bu proje de, önceleri Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarfından kabul edilmesine rağmen yürümemiş, tek yapılan kilisenin bulunduğu yerin temizlenmesi olmuştur. Böylece, kilisenin izleri ve mermer döşemesi de ortaya çıkmıştır.(393) Ancak, daha sonra bu proje uygulamaya konulmuş ve 1980 senesinde ibadete açılan yeni Fatih camii inşa edilmiştir.

Kilisenin altında bulunan 50m.10x10m.20 ebadındaki büyük ölçüdeki sarnıcın iki duvarı, kilisenin kuzey ve güney yan duvarlarıyla birleşmekteyse de kilisenin diğer mimari elemanları alt kısmın yapısı ile bağdaşmamaktadır. Bu da S.Eyice tarafından belirtildiği gibi, binanın üst yapısının fazla ağır olmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Kilisenin batısındaki narthex, iki küçük kapıdan yan neflere geçişi sağlamaktadır. Ortada ise narthex, mermer sütunlara oturan bir kemerle kilisenin ana mekânına açılmaktaydı. Sütunların araları mermer pervazlarla süslenmişti. Bu sütunlara oturan kemerlerden ortadaki ana girişi çevreliyordu. Yandakiler ise pencerelere aitti.

Kilisenin dışarı taşkın üç apsisi vardı. Ana ap-

---

(393) S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.406-407.

sis, camie tahvil sırasında ortadan kalkmış olup, bir duvar kalıntısı bu apsisin yerini gizlemekteydi. Buna karşılık iki yan apsis bu yüzyılın başlarına kadar gelebilmişti.

S.Eyice'nin ilk yazısında ileri sürülen "ortadaki kubbenin dört sütunla desteklenerek teşekkül eden Yunan haçı plânı" düşüncesi, temizleme çalışmaları sırasında hiçbir köşe duvarının kalıntısı veya temeli ortaya çıkmadığından çürümüş ve bunun üzerine yeni bir çözüm aramak lâzım gelmişti. Bu hususta yardımcı olabilecek birtakım yeni dökümanlara da gerek vardı ve S.Eyice, seyyah E.Jouve'un tasvirini hatırlatmakta yarar görmüştü.(394)

Jouve'un kitabından alınan bu pasaj şu şekildedir:

"...Şehrin merkezinde garip camie bakmak için durdum. Bir Rum kadınının haç çıkarmasıyla bunun eski bir kilise olduğunu anladım. Zaten binanın stili, sütun başlıklarındaki ve süslemelerdeki haçlar ve azizlerin monogramları tapınağın eski şeklini açıklıyordu. Kilisenin eski apsisi hâlâ duruyordu. Türkler bir köşeye tahtadan yapılmış ve boyanmış kendi minberlerini koymuşlardı. Ana bölümün mermer tavanı iki sıra küçük kemerlerle taşınıyor, bu kemerleri de ince ve yassı, yani on parmak genişliğinde ve altı parmak kalınlığındaki köşeli sütunlar tutuyor. Müslümanlar, bu ele geçirilmiş kiliseyi, kendilerinin sebep olduğu sefalet yüzünden terketmişler. Bir kasırga tarafından yarı yayarıya yıkılmış kurşun çatı tamir edilmediği için yağmur iç kısımlara sızmış, tavanları çürütmüş ve sarmaşıklar da boş çaprazlardan girmeye başlamış.."(395)

---

(394) S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.410.
(395) E.Jouve, bkz. gerideki not (381).

J.H.Mordtmann da bu kiliseyi görmüş ve şu şekilde tasvir etmişti:

"Surların arasında camie çevrilmiş -Fethi camisi- bir kilisenin harabeleri duruyordu. Bu cami yıllar boyu harap olmuştu. İçerde sıvaların altından Hıristiyan süslemeleri görülüyordu. Duvarlardan birinin üzerinde bir lahit vardı. Üstünde monogramların bulunduğu sekiz Bizans sütunu da orada duruyordu.."(396)

Jouve'un ve Mordtmann'ın bu tasvirlerinden de faydalanılmak suretiyle S.Eyice tarafından kilisenin bir çatıya sahip olduğu ve neflerin de yuvarlak değil de dört köşeli sütunlar tarafından ayrıldığı sonucu çıkarılmıştır. Bu sütunların sayısının sekiz olduğu düşünüldüğünde, her sırada kemerlerle birleştirilmiş dört sütun olması gerektiği, bunların da pencereli ya da penceresiz tavan duvarlarını taşıdıkları da ifade edilmiştir.(397)

Bu harap kiliseden onaltı adet sütun başlığı(lev. 39-44, res.74-81) 1903 senesinde İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilmiştir.(398) J.H.Mordtmann ise, bu müzedekiler arasında olmayan başka iki sütun başlığından bahsetmiştir. Bunlar da, G.Seure tarfından Stamoulis koleksiyonunda yayınlananların aynısı gibi görünmektedir.(399) O

---

(396) J.H.Mordtmann, Arch.-Epigr. Mitt., s.211-212.

(397) S.Eyice, Selymbria, 1979, s.413.

(398) G.Mendel, Catalogue, II, s.560-563 ve 564, no.761-768 ve 771, env. no: 1235. Bunlardan sadece 771 kat. numarasına sahip olan başlığın buluntu yeri Silivri olarak yazılmıştır. Diğerlerinin buluntu yeri olarak Epibates gösterilmiştir. Bu yanlışlığın sebebi S.Eyice'nin belirttiği gibi, Apokaukos'un Epibates'de bir kulesi olduğundan, başlıklarda Apokaukos adı teşhis edilince bunların oraya ait olduğunun sanılmasıydı.

(399) G.Seure, Antiquites, s.572-573, no.19-20, fig. 15-16; krş. Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt.,s.211, no28; Dumont-Homolle, Melanges, s.371, 62b29.

zamandan beri bu iki başlık kaybolmuştur. Böylece sütun başlıklarının toplam sayısı 18 olmaktadır. Bunlardan bir çoğu "T" biçiminde, iki tanesi ise "L" biçiminde yontulmuştu. Bu mimari elemanların boyutlarına bakılırsa, bunların bir "ikonastasis"e ait olabilecekleri, ancak bunları dikdörtgen sütunlar üstünde gördüklerini yazanlar olduğuna göre ortaya iki varsayım çıktığı hususu S.Eyice tarafından belirtilmiştir. Bu varsayımlar şöyledir:

"1. Yunan haçı şeklinde olan kilisenin iki yan kollarında, ayaklarla taşınan galerileri vardı. Aynı durum, İstanbul'daki Gül camiinde mevcuttur. Bu "Yunan haçı" batıda dört sütun ile, diğer taraflarda köşe duvarlarıyla teşekkül etmektedir. Bu sonuç biraz şüphelidir, çünkü kilisenin kubbesi yoktu ve ana destekler arasındaki mesafe iki ya da üç sütun ayağı için yeterli ise de bir dördüncüye yer kalmamaktadır.
2.Kilise, her sırada dört sütunun bulunduğu bir "basilika" idi. Bu akla yakın bir sonuçtur. Sütunlar üzerinde, "narthex"in ve "pastophorion" tarafındaki kemerlerin bağlantı noktalarına yerleştirilmiş küçük sütun başlıklarının, yan duvarlarda oyulmuş benzerleri vardı. Hiçbir yazar, galerilerden bahsetmediğine göre yapının böyle bir özelliği yoktu."(400)

Böylece, kilisenin "basilika" plânına sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır. Benzer bir örnek olarak da Arta'daki St. Theodora kilisesini(401) göstermek müm-

---

(400) S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.413-416.
(401) 13.yüzyıla ait bu yapı hakkında bkz. G.Millet, L'école grecque dans I'architecture byzantine, Paris 1916, s.29; A.Orlandos, Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντιων Μνημειων.., fas.1, 1936, s.88-104, özellikle s.92 res.4.

kündür. Alexios Apokaukos kilisesinin Palaiologos'lar devrinde yeniden yapıldığı kesin olup, bu yapı karşımıza Bizans'ın son devrine ait ilginç bir "basilika" tipinde örnek olarak çıkmaktadır.

Üst örtü sistemi:

Apokaukos kilisesinin üstünün nasıl kapatılmış olduğu başlı başına bir sorundur. Seyyah Jouve'un ifadesinden de anlaşıldığı kadarıyla bir kubbe söz konusu olamaz. Kilisenin çatısı destek sisteminden ve alt yapısından dolayı hafif, yani ahşap olması gerekmektedir. Bu çatı da yukardaki varsayımlar gibi iki değişik biçimde olabilir. Bu hususlar da S.Eyice tarafından ortaya konulmuştur:

> "Eğer kilsenin kemer üzerinde pencereli çatı duvarları var idiyse, ana bölümün çatısının doğal olarak yan neflerden yüksek olması gerekmektedir. Böyle bir durum yoksa iki eğimli bir çatı bütün binayı örtmüş olabilir. Ancak, keresteden yapılmış bile olsa, böyle bir çatının incecik ayaklar tarafından taşınması bu tezin zayıf tarafıdır. Buna karşılık eldeki verilerle daha tatminkâr bir sonuca ulaşmak imkânsızdır."(402)

Dış mimarisi:

Kilisenin dış mimarisi Palaiologos'lar devri yapı sanatına tam bir uygunluk göstermektedir. Aynen Fenârî İsa camiinde olduğu gibi burada da apsis çıkıntısı iki sıra düz ve yarım yuvarlak nişler ile hareketlendirilmiş, bu düzen güney cephede de devam ettirilmişti. Burada ayrıca alt nişlerin kemer aralarındaki üçgen satıhlarda çe-

---

(402) S.Eyice, Sélymbria, s.416.

şitli motiflere göre yerleştirilmiş, taş ve tuğladan herbir satıhtaki değişik bir bezeme dizisi meydana getirilmişti. Burada da vertikal hatların hâkimiyeti, muntazam taş ve tuğla şeritlerinin ve aralarındaki silmelerin horizontal hatları ile dengelenmişti.(403)

Tarihlendirme:

Kilisenin dış mimarîsinden dolayı Bizans'ın son devrinde yeniden inşa edildiği kesinlik kazanmaktadır. Ayrıca bunu destekleyen bir husus, 1903 senesinde İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilen bu yapıya ait sütun başlıklarından bir kısmının isim, soyad ve ünvan gibi okunabilecek monogramlar ihtiva etmeleridir.

Bu monogramlar şu şekildedir:

= Ἀλ(έ)ξ(ι)ο(ς) = Alexios.

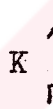

= Ἀπ(ό)χ(αυ)χ(ος) = Apokaukos.

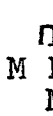

= π(α)p(α)χ(οι)μ(ώ)μ(ε)ν(ος) = parakoimomenos.

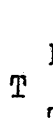

= χτήτωρ = ktetor(kurucu).

Stamoulis ve Mordtmann aynı tipte iki sütun başlığından da söz etmektedirler. Bunların monogramları da şu şekilde çözülmüştür:

---

(403) S.Eyice, Son devir Bizans mimârisi, s.127-128, lev.135, res.216; aynı yazar, Sélymbria, 1964, s. 99.

N ω N = Ἰω(ά)ννη(ς) = Ioannes.

O Λ P = Θ(ε)ολ(ό)γ(ος) = Theologos?

Buradaki Theologos çözümü doğru olarak kabul edilemez, çünkü monogramda yer alan "P"(Rho) harfinin çözümde bulunmaması bu hususu desteklemektedir. G.Mendel ve S.Eyice de bu çözümü yeterli bulmamışlardır. Bu biri çözülemeyen monogramı ihtiva eden sütun başlıkları müzeye nakledilememiş ve kaybolmuştur.

Bunlardan başka G.Seure, Stamoulis koleksiyonunda yer alan üç monogramı da yayınlamıştır. Bu monogramlardan ikisi kolaylıkla çözümlenirken üçüncüsünün ise neyi ifade ettiği anlaşılamamıştır.(404)

Bu monogramlar da şu şekildedir:

Λ Ζ Λ O = Ἀλ(έ)ξ(ι)ο(ς) = Alexios.

Δ γ K = Δούκ(ας) = Dukas.

A O K N = ?

Bu monogramları ihtiva eden başlıklar da müzeye nakledilemeyerek kaybolmuşlardır. Ancak, bunlar Fatih camii harabelerinde değil, Ortodoks Başpiskoposluğu bi-

---

(404) G.Seure, Antiquités, s.573, no.20, res.16.

nasında bulunmuşlardı.(405)

S.Eyice'nin ilk yazısında bütün bu hususlar göz önüne alınarak şu şekilde bir değerlendirme yapılmıştır:

"1. İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan sütun başlıkları eskiden Epibates olan sonra adı Bigados şeklini alan bugünkü Selimpaşa'dan değil, Silivri'den gelmiştir. Onları Selimpaşa'dakilere benzetmek için hiç bir ipucu yoktur.

2. Bu sütun başlıkları, 1903 senesinde müzeye gelinceye kadar Fatih camiinde bulunmaktaydılar.

3. Başlıklardaki monogramlarda binanın kurucusunun ad ve soyadı ile ünvanı olan Alexios, Apokaukos, parakoimomenos ve ktetor ad ve terimleri yer alıyordu.

4. Kilisenin patronu Aziz Ioannes Prodromos'a ait olabilecek iki monogramın ne oldukları hâlâ bilinmiyor. Bunlardan birincisi "Ἰω(ά)ννη(ς)"(= Ioannes) olabilir, fakat ikincisinde "θεολόγος"(= Theologos) çözümünde dört harfi görmek imkânsızdır.

5. Başpiskoposluk binasında bilinmeyen diğer sütun başlıkları muhafaza ediliyordu. Üstlerinde Alexios, Dukas ve sonuncusu anlaşılamayan isimlerin monogramları mevcuttu."(406)

S.Eyice, ayrıca $\overset{\wedge}{\underset{\lambda}{\zeta}}$O'nun çözümünü Ἀλέξιος ve $K\overset{A}{\underset{\Pi}{}}X'$-inkini Ἀπόκαυκος olarak doğru farzettiğimizde, Alexios Apokaukos'un bu kilisenin kurucusu veya en azından restore edicisi olduğunun aşağı yukarı kesinlik kazanacağı-

(405) Ortodoks Başpiskoposluğu binası Turgut Reis ilkokulu olarak kullanılmıştı. Ancak son yıllarda bu eski bina yıktırılarak, yerine yeni ilkokul binası yaptırılmıştır(lev.28, res.52).

(406) S.Eyice, Selymbria, 1964, s.91.

nı da belirtmiştir.

Alexios Apokaukos, 1321-1328 senelerinde "parakoimomenos" ünvanına sahip olmuştu. Sütun başlıklarındaki monogramlar içinde de teşhis edilen bu ünvan, böylece onun hayatıyla da uygun düşmektedir.

Alexios, yıkılmakta olan Bizans imparatorluğunun zayıflığından kendi menfaatleri doğrultusunda faydalanmış, entrikaları ve düşmanlarına karşı acımasızlığıyla Bizans tarihinde tanınmıştır.(407) Bithynia doğumlu olup, II.Andronikos'un yeğeni ve Mora valisi Andronikos Asen (1316-1321)'in yanında eğitilmiştir. Kurnazca hazırlanan bir entrika ile kısa sürede çok zengin olmuştu. II. Andronikos(1282-1328) ile genç III.Andronikos(1328-1341)'un mücadelesine karışarak, iç savaşa paraca destek olmuştur. 1321'de cereyan eden bu iç savaştan dolayı "parakoimomenos" ünvanını elde etmiştir. Başa geçen III.Andronikos'un saltanatı sırasında sarayda etkin bir rol oynamış ve "Megadioiketes"(= Megas Duks = Büyük Dük) ünvanını da almış, ayrıca imparatorluğun hazinesi ve malî yönetimi ona emanet edilmiştir. Kısa bir süre sonra adaların genel müdürü ve amiral olarak atanmıştır. Büyük bir ihtirası olduğundan daima tahta geçmek arzusunu içinde taşımış ve 1341'de III.Andronikos ölünce bunun için plânlar yapmıştır. V.Ioannes Palaiologos(1341-1391)'u Epibates'de yaptırttığı kaleye kaçırarak zehirlemek istemiş ve VI.Ioannes Kantakuzenos(1347-1354)'a da müttefiklik teklif etmişse de bir netice alamamıştır. Kantakuzenos imparatorluğu ele geçirince, Megas Duks Alexios Apokaukos ona düşman olmuştur ve bir terör rejimi kurarak devamlı imparatorla mücadele etmişse de neticede 1345 yılında, sarayın zindanlarına attırdığı kurbanlarının elinde linç

---

(407) Bkz. gerideki not(385).

edilerek öldürülmüştür.(408) Alexios Apokaukos, ayrıca çağdaşları tarafından içtenlikle olsun veya olmasın hekimlik dalındaki bilgileri Hippokrates'inkinden daha fazla olan bir âlim olarak da gösterilmiştir.(409)

S.Eyice'nin belirttiği gibi, Selymbria(= Silivri)'daki bu Bizans kilisesine ait sütun başlıklarının monogramları Alexios Apokaukos'un ünvanı ve isimleriyle kolayca teşhis edilmektedir.

Aleksios'un halk tarafından tutulmamasına rağmen katledildikten sonra nasıl olup da isminin unutulmadığı merak edilebilir. Ancak, bu linç etme olayından sonra katiller acımasızca cezalandırılmış ve resmi olarak da Alexios Apokaukos'un anısı silinmemiştir.(410)

Böylece burada Bizans'ın son devrine ait oldukça ilgi çekici bir kilise ile karşılaşmaktayız. S.Eyice'nin çalışmaları sayesinde kilisenin kurucusu, tarihi, dış mimarîsi ve bazı tahminlere dayanan plân özellikleri ortaya konulmuş olup, üst örtüsü ve plânı üzerinde kesin çözümlere ulaşmak içinse elde edilecek yeni bulgulara kesinlikle ihtiyaç vardır. Eldeki veriler, şimdiki halde hiç olmazsa eserin hatırasını yaşattıklarından önemlidirler ve son devir Bizans mimarîsi içinde ele alınması gereken ilginç bir örneği ortaya koymaktadırlar.

---

(408) Ch.Diehl, Figures byzantines, II, s.264; Ch. Diehl, L.Oeconomos, R.Guilland, R.Grousset, L'Europe Orientale, s.310-311; L.Bréhier, Le monde byzantin, Paris 1948, I, s.428, 434; P.Lemerle, L'Émirat d'Aydin, Byzance et l'Occident, Paris 1957, s.215; G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.478.

(409) Alexios Apokaukos'un bir portresi Bibl. Nat.'deki 2144 sayılı elyazma içinde yer almaktadır. Bu portrenin reprodüksiyonları da yayınlanmıştır, bkz. H.Omont, Miniatures des plus anciens manuscrits grecs.., Paris 1929, lev.CXXIX; renkli olarak, D.Talbot-Rice-M.Hirmer, Kunst aus Byzans, Munich 1959, s.84, lev.XXXIV; D.Talbot Rice, Art of the Byzantine Era, London 1977, s.248, res. 230. (410) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.93.

Diğer kalıntılar:

Alexios Apokaukos kilisesiyle ilgili birkaç kalıntıdan bahsedecek olursak, bunlardan birincisi eski resimlerde kilisenin içinde görülen bir lahittir. Mordtmann'a göre bu sarkofaj(lahit) kilisenin kurucusuna aitti. Lahit, S.Eyice tarafından kale parkında görülmüştü. Bizim 1982 haziranında yaptığımız araştırmalarda da parkın içinde doğudaki duvarın dibinde durmaktaydı, ancak sadece bir cephesine ait kırık bir parça otlar arasında görülebilmekteydi(lev.96, res.178). 1983 mayısında yaptığımız çalışmalar sırasında ise tanınmayacak bir hale gelmişti. Lahtin ölçüleri S.Eyice tarafından şu şekilde verilmişti: Uz., 2m. 50; gen., 1m.20; kal., 0m.11; yük., 0m.80. Mevcut iki yüzünde çelenk süslemeleri yer almaktaydı(S.Eyice, Selymbria, 1964, lev.VII, res.12).

Bu lahtin tam bir benzerine Silivri elektirik santralından Gazitepe köyüne giderken 2km. mesafede Akçaçeşme çayır içme suyu tesisleri mevkiinde yol kenarında sağ tarafta otlar içinde rastladık. Bu lahit, Türk devrinde yalak olarak -büyük bir ihtimalle Ali Bey mahallesindeki çeşmenin yalağı- kullanıldığından dört kenarı da sağlam kalmıştı(lev.97-98, res.179-182). Lahtin üç yüzünde aynı stildeki çelenk süslemeleri bulunmaktadır. Bir tarafı çeşmeye dayandığından dolayı düzleştirilmiştir. Ölçüleri şu şekildedir: Uz.,2m.43; gen.,1m.13; kal.,ortalama 10cm. civarında; yük.,0m.65. çelenk süslemeleri 2-3cm.lik kabartmalar halindedir. Malzeme olarak beyaz mermer kullanılmıştır. Üzerinde suyun akması için açılmış oluklar mevcuttur.

Bu tipte çok sayıda lahit örneklerine rastlanmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesinde de birkaç benzer örnek

vardır.(411) Pamphylia'daki Perge'de yapılan araştırmalarda diğer benzerleri ortaya çıkarmıştır.(412) Bu lahitlerin üzerindeki süslemeler, Suriye ve Anadolu'da rastlanan öküz ve medusa başı ilave edilmiş ve Eros tarafından tutulan çelenklerden daha az yaygın değildir. Trakya'da Silivri'dekilerden başka, Edirne'deki Muradiye camiinin avlusunda da aynı tipte bir lahit bulunmaktadır. 1553'de de İstanbul'daki elçi Augier Ghislain de Busbecq'in yanındaki bir desinatör Filibe'deki diğer bir örneği çizmişti.(413) S.Eyice de, Trakya'da yaptığı araştırmaları sırasında Gelibolu-Tekirdağı yolu üzerindeki bir Türk çeşmesinde yalak olarak kullanılan bu tipteki diğer bir lahit örneğine rastlamıştı.(414)

Alexios Apokaukos kilisesine ait bir korkuluk levhası parçası da Stamoulis koleksiyonunda yer almış ve G. Seure tarafından yayınlanmıştır.(415) Sol alt köşesi kırık olan bu levha, altından kıvrık dallar çıkan bir haçla süslenmiştir.

Alexios Apokaukos kilisesi sarnıcı:

Kilisenin tam altında Bizans devrine ait büyük ölçüde bir sarnıç uzanmaktadır. Boyutları: Uz.,50m.10; gen.,

---

(411) G.Mendel, Catalogue, I, s.113.

(412) A.Müfid Mansel-A.Akarca, Excavations and researches at Perge, Ankara 1949, lev.III-IV.

(413) E.Fischer, Melchior Lorck, Copenhague 1962, s.34, no.21, lev.s.92.

(414) S.Eyice, Selymbria, 1964, s.102 dipnot 3. Bu tipteki lahitler için bkz. J.B.Ward Perkins, Roman Garland Sarcophagi from the quarries of Proconnesus(Marmara), "Smithsonian Report for 1957", Washington 1958,s.455-467: ID.,Four Roman Garland Sarcophagi in America, "Archaeology" 11, 1958, s.98-104.

(415) G.Seure, Antiquites,s.546-547, no.6,res.7.

10m.20. Bu ölçüler iç taraftan olmak üzere M.Birol İ. Alpay tarafından alınmış ve bu su haznesinin tam bir planı çıkarılarak, S.Eyice tarafından yayınlanmıştır( ).

Sarnıcın ve üzerindeki kilisenin inşa edildiği arazi meyilli olduğundan kiliseye düz bir platform(lev. 29-31, res.54-59) hazırlamak gayesiyle kuzey tarafta büyük kesme taş bloklarından yapılmış duvar, aynı zamanda bu sarnıcın da kuzey duvarını teşkil etmiştir. Sarnıcın üzerindeki kilise daha küçük ölçülerde inşa edilmiş olup, kilisenin kuzey ve güney duvarları bu sarnıcın iki yan duvarının oluşturduğu temel üzerinde yer almaktadır. Batıdaki giriş bölümü hariç toprak altında uzanan sarnıcın boyu 45 metredir. Sarnıcın batı taraftaki bölmelerini ana bölümden ayıran duvar orijinal olmayıp, yakın bir geçmişe aittir.

Sarnıcın batısındaki üstü yıkılmış ve enine uzanan dikdörtgen biçimindeki giriş bölümü(lev.38, res.71-72) iç kısıma doğru meyilli olarak kemer halindeki dört açıklıkla bağlanmaktadır. Bu bölümün özelliklerinden, burasının kemer halindeki açıklıklardan su çekenler tarafından kullanılan kapalı bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Üstü beşik tonoz vasıtasıyla kapatılmıştı. Bu tonozun kalıntıları hâlâ farkedilebilmektedir(lev.38, res. 72). Dış görünüşü hakkında ise büyük ölçüdeki çökmeden dolayı birşey söylemek imkânına sahip değiliz.

Sarnıç, dikdörtgen bir plâna sahip olup, itinalı bir şekilde ve ustaca inşa edilmiştir. Ortada dikine sıralanan -on adet- tuğladan örülmüş payeler, bunları birbiriyle ve duvarlara dayanmış payelerle birleştiren kemerler(lev.46, res.84) ile her bölümü örten kare ve yuvarlak

---

( ) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.93-97, res.4-9; S.Eyice, Sélymbria, 1979, s.407, res.1. Burada sarnıcın M.Birol İ.Alpay tarafından ölçüleri alınarak çizilen bir planı ile sarnıcın üzerine oturan kilisenin konumunu gösteren bir çizim yer almaktadır.

tuğlalarla örülerek meydana getirilen beyzi kubbeler(lev. 46, res.85) kaliteli ve göz alıcı bir işçiliği ortaya koymaktadır. Bilhassa kubbelerdeki içiçe geçmiş vaziyetteki yoğun tuğla işçiliği dikkat çekicidir. Payeler ve bunları birleştiren kemerler sayesinde meydana getirilen üstü kubbe ile örtülü bölümlerin sayısı, bir sırada 11 olmak üzere toplam 22'dir. Duvarlarda sarnıçtan su sızmasını engellemek için Bizans devrinde kullanılan karakteristik bir sıva görülmektedir.

Bu sarnıca benzer bir örnek olarak İstanbul'daki Pantokrator manastırının büyük sarnıcıdır. Onun da plânı aynı şekilde uzunlamasına gelişmektedir ve ön tarafta bir giriş bölümüne sahiptir, ancak kemerlerin sütunlar tarafından taşınmasıyla Apokaukos kilisesi sarnıcından ayrılmaktadır.(417) Payeleriyle Apokaukos kilisesi sarnıca benzeyen tek örnek Manganes mahallesinde olan su haznesidir.(418)

---

(417) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.95; Ph.Forchheimer-J.Strygowski, Die byzantinischen Wasserbehalter von Konstantinopel, Wien 1893, s.71, no.13.

(418) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.95-97; R.Demangel-E.Mamboury, Le quartier des Manganes, Paris 1939, lev. IV. Bu sarnıca benzeyen Rusafa'daki diğer bir örnek için bkz. H.Spanner-S.Guyer, Rusafa, Die Wallfahrtstadt des heiligen sergios, Berlin 1926, s.69. Bu sarnıcın boyutları şu şekildedir: Uzunluk,51m.50; gen.,21m. Apokaukos kilisesinin sarnıcında olduğu gibi, bu su haznesi de payeler vasıtasıyla iki nefe ayrılmaktadır, krş.lev.45, res.83.

4. HAGIOS SPYRIDON KİLİSESİ

Bu kilise tamamen ortadan kalkmıştır. Bugünkü Turgut Reis ilkokulunun karşısında 65-70 yıl kadar önce bir kilise mevcuttu. 16 sene evvel ise burada bir bahçe içinde eski kiliseye ait bir parça duvar, bir sütun başlığı ve sütun gövdelerinden ibaret kalıntılar durmaktaydı. Bunları gören O.Feld, bu kalıntıların Spyridon kilisesine ait olabileceğini belirtmişti.(419) Şimdi ise bu bahçede hiç bir kalıntıya rastlanmamaktadır(lev.28, res.53). Dolayısıyla, artık bu yapıyı teşhis etmenin imkânı kalmamıştır..Bundan 7 sene önce, N.Başgelen de bu bahçedeki kalıntıların Bizans devrine ait kayıp bir kilisenin olabileceğini ifade ederek birkaç ay sonra da bu kesimden bir müteahhitin temel açma çalışmaları sırasında makinalarla bir Bizans devri yapısına ait oldukları anlaşılan parçalar çıkarıldığını ve bu eski yapının böylece tahrip edildiğini belirtmişti.(420)

Spyridon kilisesinin esasının Bizans devri içlerine kadar indiği kesindir, ancak 1881 senesinde Silivrili zengin Rumlar tarafından bu binanın yeni baştan ihya edilmesi sağlanmıştır. Bunun için de 1878'de eczacı Stavros Stavrides başkanlığında kurulmuş olan "Hagios Spyridon Derneği" tarafından mimar Konstantin Mavrides görevlendirilmiştir.(421)

Daha sonraları, koleksiyoncu Stamoulis'in kısa bir yazısı ile mimar Mavrides'in bir raporu, kilisenin

---

(419) O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos.., s.65.
(420) N.Başgelen, Trakya Bölgesinde yeni buluntular, "Pirelli Dergisi", sayı 157(Ekim 1977), s.3.
(421) M.A.Stamoulis, Ho en Selybria Byzantinos naos tou Hahiou Spyridonos, "Thrakika", XI(1938), s.37.

1878'deki harap halini ve ihya edildikten yani 1881'den sonraki durumunu gösteren iki fotoğraf ile birlikte "Thrakika" dergisinde yayınlanmıştır.(422)

Spyridon kilisesi, Mavrides'in raporundan anlaşıldığı kadarıyla geçen yüzyılın sonlarına doğru kubbesi delinmiş ve oldukça harap bir vaziyetteydi. İki büyük depremde tahribata uğramıştı. Dış mimarîsi bakımından Bizans sanatının geç devrinin özelliklerini gösteriyordu. Yunan haçı plânlı tipte bir bina olup, ileriye doğru uzayan ve ikonastasis vasıtasıyla naos'tan ayrılan bir bema bölümüne, dışarıya taşkın bir apsis'e, üzeri ahşap çatı ile örtülü bir narthex'e ve bunun üzerinde de gynekaion'a sahipti. Ölçüleri ise şu şekildeydi: Bema bölümü dahil uzunluk, 14m.35; gen., 9m.20; kubbe kasnağına kadar yük., 6m. 70; kubbe çapı, 5m.20; narthex gen., 2m.25. Kilise iki devir göstermekteydi. Esası VI. yüzyıla ait olup, daha sonra Orta Bizans devrinde değişikliğe uğramıştı. Naos bölümü X-XII. yüzyıla aitti. Kubbe, dört sütun vasıtasıyla taşınmakta olup, yüksek ve onaltıgen bir kasnağa sahipti(lev.7, res.13).

Tamirden evvel bina harap vaziyette uzun bir süre beklediğinden halk tarafından bazı malzemeleri sökülerek başka amaçlarla kullanılmıştı. Bina kalitesiz ve yetersiz malzemenin kullanılmasından ve çok harap bir hale geldiğinden dolayı kurtarma faaliyetleri sırasında orijinalliğini tamamen kaybetmiştir. Bu yeni binanın önce-

---

(422) M.A.Stamoulis, Ho en Selybria Byzantinos naos tou Hagiou Spyridonos, "Thrakika", XI(1938), s.37-44, s.42'de kilisenin 1878'deki durumunu gösteren fotoğraf, s.43'de 1881'deki tamir sonrasına ait fotoğraf; Spyridon kilisesinin 1878'deki durumunu gösteren fotoğraf daha sonra ayrıca şu eserde çok kötü bir klişe halinde yayınlanmıştır: A.D.Basilopoulos, He Otomanike Thrake, Istanbul 1914, s.25.

kinden ne derece farklı olduğu 1881'deki fotoğrafta açıkça görülebilmektedir(lev.7a, res.14). S.Eyice de bu hususa: "Mimarın orijinal binayı ya tamamen yıktığına ya da bazen yapıldığı gibi bir kılıf içine alındığına ihtimal verilebilir." diyerek işaret etmiştir.(423)

Spyridon kilisesinin içi çeşitli freskolarla ve ikonalarla süslüydü, ancak bunlar alelacele yapılmış eserlerdi.(424) Bu kiliseden, E.I.Δρακός da 1892'de basılan kitabında: "Selybria kalesinde tekrar yapılan Spyridon kilisesi yer alır." şeklindeki bir cümle ile bahseder.(425)

Spyridon kilisesi, yeni baştan ihya edildikten sonra ancak 1905'de ibadete açılabilmişti. Kilisenin etrafında Rum Ortodoks cemaatinin mezarlığı bulunuyordu. Bu mezarlığın dışında da eski Rum okulu yer alıyordu. Kilisenin hemen yanında ise koleksiyoncu M.A.Stamoulis'in evi ve aile mezarlığı vardı.(426)

Kilisenin duvarları yüzyıllar boyunca 1m. kadar toprağa gömülmüştü.(427) Bundan dolayı, belki de yapıya ait kalıntılar tamamen yok olmamıştır ve şimdiki Turgut Reis ilkokulunun hemen yanındaki sahada yapılacak kazılar yardımıyla bu eski binanın temel izlerine rastlamak mümkün olabilir.

---

(423) S.Eyice, Trakya'da Bizans devrine ait eserler, "Belleten", XXXIII, sayı 131(1969), s.355. Burada ayrıca, 1968 senesinde bir okul inşası sırasında kalıntıları kaldırılan eski kilisenin Spyridon kilisesi olabileceği belirtilmiştir.

(424) M.A.Stamoulis, Ho en Selybria Byzantinos naos tou Hagiou Spyridonos, "Thrakika", XI(1938), s.40.

(425) E.I.Δρακος, Τὰ θρακικά, s.16.

(426) M.A.Stamoulis, a.g.e., s.37.

(427) M.A.Stamoulis, a.g.e., s.40.

5. SELYMBRIA(= SİLİVRİ)'DAKİ DİĞER KİLİSELER

Etrafa hâkim dik bir yamaç üzerinde kurulan Selymbria kalesinin içinde birçok kilisenin mevcut olduğu malumumuzdur. Bunların içinde kalıntıları günümüze gelebilen tek yapı Alexios Apokaukos kilisesiydi ve gördüğümüz gibi bu kalıntılar şimdi yapı hakkında hiç bir şey açıklayabilecek durumda değillerdir. Ancak, eski fotoğrafların da yardımıyla bu yapı hakkında bir dereceye kadar da olsa önemli bilgiler sağlandı.

Kale içindeki ikinci kilise olan Spyridon kilisesinin ise hiç bir kalıntısı günümüze ulaşamamıştır. Yalnız bu yapıya ait eski fotoğraftan ve Stamoulis tarafından yayınlanan Mavrides'in raporundan az da olsa bazı malumatlar elde edilebildi.

Bu iki kilisenin dışındakiler için durum aynı şekilde tecelli etmemiş ve hiç bir döküman sağlanamamıştır. Bu kiliselere ait dökümanları sağa sola atılmış, orda burda kullanılmış bazı kalıntılar ile birkaç seyyahın çok kısa tasvirleri oluşturmaktadır. Bunların hiç biri ne yazık ki bir yapıyı açıklayabilecek durumda değildir.

1854'de Silivri'ye gelen seyyah Jouve, surların içindeki görüntüyü şöyle tasvir etmekteydi:

> " Müslümanlar, tahrip olmuş surların içinde oturmayıp, kıyı kesimine yerleşmişlerdir. Surların içinde Rum, Yahudi ve Ermeni reayaları bulunur. Bu pis ve gübre dolu yerde yürürken insanın ayağına mermer ya da granitten sütun parçaları, firizler veya sütun başlıkları takılır.."(428)

Bugün de bu tasvirdeki gibi bazı mimarî parçalara rastlamak mümkündür, ancak bunların bir bölümü elektirik santralı binasının yanına atılmış, bir kısmı ise

---

(428) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8.

kale parkı içine taşınmıştır. Şimdiki halde bunların hangi kiliseye ait olduklarını tespit etmek imkânı kalmamıştır(lev.96 ve 99-101).

Silivri'de herhalde yine kale içinde olması gereken, Meryem'e ithaf edilmiş Theotokos kilisesinin de aslı Iustinianos devrine kadar uzanmaktaydı. Bizans mimarîsinin özelliklerini taşıyan bu yapı, 1833'de yapılan tamirde tamamen elden geçirilerek değişikliğe uğramıştı. Kilisenin batı cephesinde Panhagia Meryem'e ve imparator Iustinianos'a ait birer kabartma yer alıyordu. Atrium'da da Zakharias ile Sofron'a ait lahitler vardı. Aziz Ksene'nin ve Agathonikos'un rölikleri de yine burada muhafaza ediliyordu. Kilisedeki Meryem ile kucağında İsa'yı tasvir eden ikona, bir rivayete göre İncil yazarı Lukas tarafından yapılmıştı. Kilisenin batısında ise 1782'de inşa edilen, Metropolit'e ait iki katlı ahşap bir ev bulunuyordu. Theotokos kilisesinde her sene Eylül'ün sekizinde yapılan yortu için civar köylerden hatta Rhaidestos (= Rodosto = Tekirdağ)'dan dahi gelenler olurdu.(429)

Selymbria'da kale içinde küçük bir kilise daha vardı. Bu, Meryem'in ölümüne ithaf edilen Koimesis kilisesiydi. Kalenin güney-batısındaki Paraporta mahallesindeydi ve buradan taşlık bir yol vasıtasıyla kalenin dışına çıkılıyordu. Kalenin batı cephesindeki giriş-çıkışı sağlayan tek kapı, işte bu Paraporta mahallesine bağlanıyordu. Koimesis kilisesinde her sene 1-15 Ağustos günlerinde yapılan yortu için üç papaz görev yapıyordu.(430)

---

(429) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.18-19; 1675'de Silivri'yi ziyaret eden Dr.John Covel de Theotokos kilisesinde Aziz Ksene'nin röliklerinin bulunduğundan söz eder, bkz. Th.Germanos, Ἡ Σηλυβρία κατα τὸν ΙΖ' αἰῶνα, "Θρακίκα", 10(1938), s.136.

(430) Ε.Ι.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.19; J.Covel ayrıca: "Meryem'e ithaf edilmiş olan kilise kasabadakilerin içinde en güzeliydi" demektedir, bkz. Th.Germanos, a.g.e., s. 134.

John Covel, 1675 senesinde Silivri'de gördüğü Hagios Georgios'a ithaf edilmiş kiliseyi, kasabadaki kiliselerin en eskisi ve en iyi durumda olanı diye nitelendirir. Bu kilisenin bitişiğinde bir parekklesion bulunmaktaydı. Parekklesion'un kubbesinde ve bema tonozunda mozaikler vardı. Kubbedeki mozaiklerde yer alan bir kitabeden bu ek aksamın bir ayazma olduğu anlaşılmaktaydı.(431)

J.Covel, Silivri'de yalnız kale içinde bir zamanlar 22 kilisenin mevcut olduğuna dair bir söylentiyi naklettikten sonra 1675'de bunlardan 14'ünün hâlâ mevcut olduğunu belirtir.(432)

XIX. yüzyıl sonlarında Silivri kasabasının durumuna ilişkin geniş bilgiler veren E.I.Δρακος da kasabada vaktiyle 40 kadar kilisenin bulunduğuna dair bir rivayetten bahseder ve bunlardan isimleri unutulmayanları sayar. Bunlar kale içinde ve dışında olmak üzere sekiz kiliseden ibarettir. Kale içindeki dört kilise şunlardı: Demetrios, Panteleimon, Apostoloi ve Theodora kiliseleri.(433)

Selymbria kalesi dışında da antik devirden beri süregelen bir iskân söz konusuydu. Silivri'de bulunan Greko-Romen devrine ait bir stel üzerindeki kitabede geçen "κατοικουντες"lerin "κώμη"si bu ikinci iskâna işaret eder.(434) Hıristiyanlık devrinde de herhalde bu kıyıdaki antik iskânın yer aldığı kesimde yerleşim devam etmişti. Δρακος'un saydığı kale dışındaki dört kilise ise şu şekildeydi: Agathonikos, Eleutherios, Anna ve Blakhernea kiliseleri.(435)

---

(431) Th.Germanos, a.g.e., s.135.
(432) Th.Germanos, a.g.e., s.134.
(433) E.I.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.19-20.
(434) Bkz. "Katalog I: Antik devre ait anıtlar" bölümü, no.4.
(435) E.I.Δρακος, Τὰ Θρακικά, s.20.

Burada bahsettiğimiz bütün kiliseler günümüze ulaşamadan -Alexios Apokaukos kilisesi hariç- yok olup gittiklerinden bu hususta başka birşey söyleyemiyoruz. Ancak, Silivri'deki mevcut mimarî parçaları göz önüne alırsak, bu eski yapıların genellikle Hıristiyanlığın erken devirlerine ait olduklarını bir tahmin olarak ileri sürmek mümkündür.(436)

Silivri'de ayrıca daha geç devirlerde yaptırılmış bazı kiliseler de mevcuttu. Bunlardan bilinenler bir Rum kilisesi(437) ile iki Ermeni kilisesiydi. Ermeni kiliselerinden biri 1676 senesinde Edirne'de ölen Ermeni zenginlerinden Abro Çelebi tarafından inşa ettirilmişti.(438) Diğeri ise 1863 senesinde yaptırılmıştı.(439) Eskiler bir yana, bu yapılar dahi günümüze ulaşamadan ortadan kalkmışlardır.

---

(436) O.Feld de, kasabada muhtelif yerlerde gördüğü haçlarla süslenmiş, akanthuslara sahip ve Ion tipindeki(bkz.lev.100, res.186) başlıkların, çeşitli mimarî parçaların V.-VI. yy.daki kilise mimarîsine işaret etmesinden dolayı Silivri'deki adı geçen kiliselerin bu yüzyıllara ait olduklarını belirtmişti, bkz. O. Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos.., s.65. Ancak, bu mimarî parçalar kiliselerin kesin bir şekilde bu yüzyıllara tarihlendirilmelerini sağlayamaz. Yapıların isimleri de göz önüne alındığı takdirde, meselâ Blakhernea ve Anna kiliseleri Orta Bizans devrine ait olabilirler. Ayrıca, geç devre ait yapılarda da spoli malzemeler kullanılmış olabilir.

(437) Bugün Silivri'deki Kale Parkında yer alan kırılarak iki parçaya ayrılmış bir lento(lev.137, res. 249 ve 250) üzerindeki kitabe şu şekildedir: "Bu kilisenin nur ışığıyla aydınlanan kubbesi altında biz Allah'a inananlar, Ondan bu kutsal mabedi takdis etmesini niyaz ediyoruz. Eylül 1833." Buna göre bu Rum kilisesinin inşasının 1833'de bitirilmiş olduğu anlaşılır. Kitabe için bkz. ilerdeki "Kale Parkındaki Kalıntılar" bölümü, no.9.

(438) Eremya Çelebi Kömürcüyan, İstanbul tarihi, yay. Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1952, s.251.

(439) O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos.., s. 64.

6. KATALOG II: BİZANS DEVRİNE AİT KALINTILAR

1-2. İki parmaklık parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[440]
Korkuluk levhası veya ambon plakaları. Boyutları(birinciden): Yük., 1m.01; gen., 0m.68; kal., 0m.052; süslemeli kısmın gen., 0m.075.

Birincisi, Apokaukos kilisesine aittir. Sol alt köşesi kırıktır. Altından kıvrık dallar çıkan haçla süslüdür.

Şek. 1

(440) G.Seure, Antiquités, s.546-548, no.6-7, res.7-8.

İkincisi, birbirleriyle ilgisi olmayan ve hangi kiliseye ait oldukları anlaşılamayan iki parçadır. Bunların dekorasyonları daha komplikedir ve daima şeritlerle sınırlandırılmış bir kare içine işlenmişlerdir. Karenin kenarı yaklaşık: 0m.030 ebadındadır. Motifler kartal, haç, daire ve yapraklardan meydana gelmiştir.

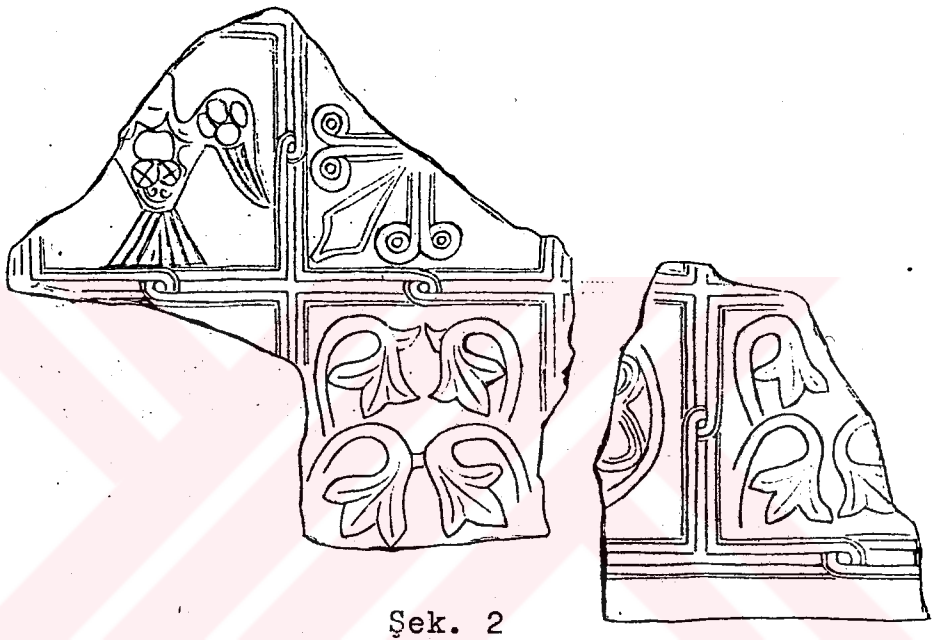

Şek. 2

Bizans'ın geleneksel teknik ve dekorasyonunu yansıtan bu tür eserlerin kesin olarak hangi devre ait olduklarını söylemek kolay değildir.(441) G.Seure da, bu iki parçanın Bizans devrine ait olduğunun kesin olmadığını ve Türk devrine de ait olabileceğini belirtir.(442)

---

(441) Bkz. C.Diehl, Manuel d'Art Byzantin, Paris 1925; O.Wulff, Die Koimesiskirche in Nicäa, 1903; A.Hartel, Altäre und Kanzeln'de çok sayıda örnek; ayrıca kartal motifi için bkz. "Ath.Mitth", 1889, s.286-287; "BCH", 1895, s.428; maden paralar: Sabatier, Monn.byz., lev.8, no.3-4 ve lev.68-69; mühürler: Schlumberger, Sigillogr., s.36, 447; kumaşlar: Épopée, I, s.409; mimarî: Cattaneo, Passim.

(442) G.Seure, Antiquités, s.549.

Bu parçalarda, biçimli palmiye ya da selviyi akla getiren iğneli yapraklardan meydana gelen bir kompozisyona rastlanıyor ki bunlara, Türk cami süslemelerinde ve Bizans devrine ait stellerde de yer verilmiştir. Bu süslemeler, Bizans örneklerinden kopya edilebildiğinden bilhassa camie çevrilmiş kiliselerde karşılaşılan bu tür kompozisyonlara sahip kalıntıların Bizans devrine mi yoksa Türk devrine mi ait oldukları hususunda tereddütler ortaya çıkmaktadır.

3. Kitabe parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(443) Selymbria kalesinin Orta kapısının kuzey-batı kulesi üzerindeki kitabe kuşağının bir parçasıdır.(444) Boyutları: Yük., Om.15; bü-

---

(443) G.Seure, Antiquités, s.563-567, no.17, res. 12A; bu kitabe kuşağının yedi parçası daha evvel de yayınlanmıştı, bkz. Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., 1884, s. 210, no.27; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370, 62b28; bütün bu parçalar, Seure'un yayınında bir araya getirilmişlerdir.

(444) 1960'larda Silivri'de araştırmalar yapan Feridun Dirimtekin, Şinasi Barutçu ile birlikte Stamoulis koleksiyonunda yer alan Orta kale kapısına ait kitabeleri bulmak maksadıyla incelemeler de yapmışsa da bir netice alamayıp, kalenin kuzey cephesi surlarının yanındaki bir evin bahçesinde dinlenmek üzere merdiven basamaklarına oturdukları sırada Ş.Barutçu, tesadüfen elini oturduğu basamağın üzerinde gezdirince burada bir kitabenin olduğunu farketmiş ve böylece bulunarak temizlenen dört küçük kitabe parçası, İstanbul Ayasofya Müzesine nakledilmiştir. Halen dış narthex'in içinde, orta kapının solunda, yerde yan yana getirilmiş halde yer almaktadırlar(lev.15-16, res.28-31). Bana bu hatırasını nakletme lütfunda bulunan Sayın Şinasi Barutçu'ya teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum. Bu kitabe parçaları için bkz. ilerideki 4-7 numaralı İstanbul Ayasofya Müzesindeki kitabe parçaları.

yük A kenarının uzunluğu, Om.80; küçük b kenarının uzunluğu, Om.17. İki tarafa yerleştirilmiş bir kuşağa aittir.

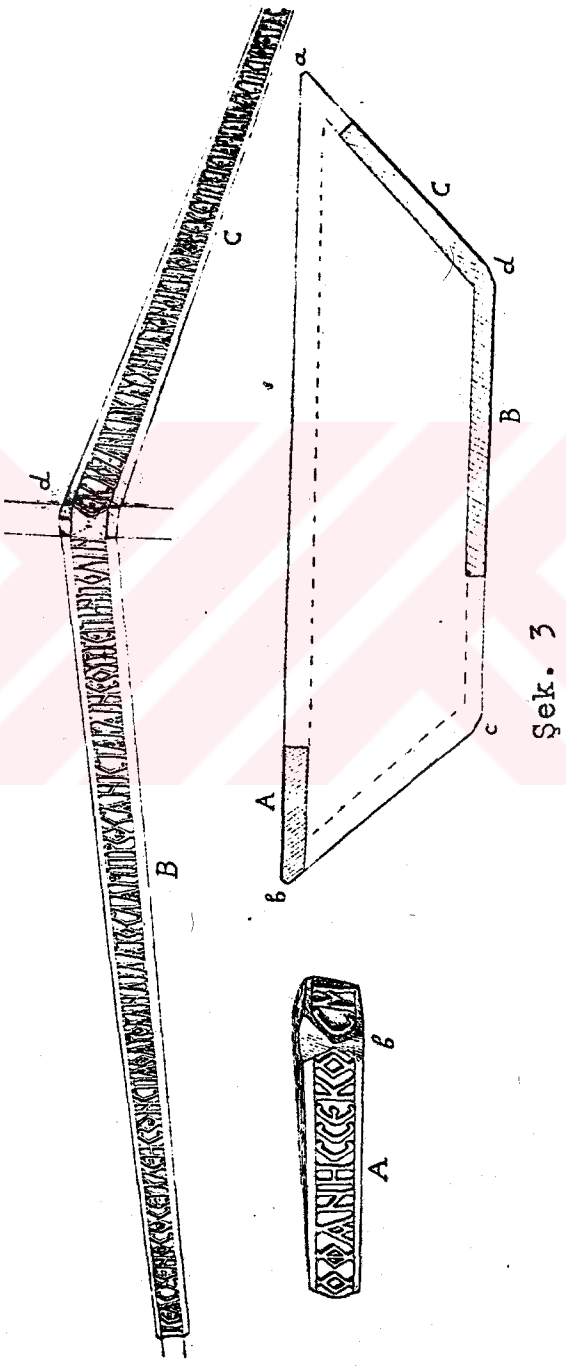

Şek. 3

Stamoulis tarafından ele geçirilen bu parçanın nereye ait olduğu yazılmamıştı. Kitabe, altıgen bir kule üzerindeki kitabe kuşağının bir parçasıydı. Kule oldukça yüksekti(8-10m.) ve üzerindeki kitabe kuşağı taştan olup, harfler belli belirsiz okunabiliyordu. BC kitabesi kule üzerindeyken dürbünle kopya edilmişti. G. Seure bu elde ettiği kopyayı, Mordtmann'ınkinle karşılaştırarak şu şekilde okumuştu:

a Mordtmann: + Κάλλιστον ὄντα καὶ κατιγλαισμένον
φερωνύμω χλήσι τε καὶ θεωρήα
ἔδει σε, πύργε, τη .....
kuşak A: ..... [Θε]οφάνης σε
b Mordtmann 5 κόσμησιν ὄντως προσλαβεῖν καταξίαν,
c [illegible] ἥνπερ Θε[οφυλ]άκτου τοῦ πρὶν εὐκλεοῦς
πατρικίου δ.....
d [illegible] kuşak B .....εως ξένος
ὡς, εὐκλεὴς ὢν σπαθαροκανδιδᾶτος,
10 λαμπρῶς ἀνιστᾶ καὶ νεουργεῖ τὴν πόλην
e [illegible] kuşak C εἰς δόξαν καὶ καύχημα τῶν εἰκητόρων.
εἰς εὐπρέπειαν καὶ κλέος τῆς πορφύρας.

Bu kitabe kuşağına, ele geçirilen A parçasıyla önemli bir ilâve yapılıyordu. Bu "Theophanes"in adı idi. G.Seure, kitabenin bütünü göz önüne alınırsa bu şahsın kulenin yaptırıcısı olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, Bizans tarihinde bu adla çok karşılaşıldığından kesin bir tespit yapabilmek zordur. G.Seure, bu şahsın V. Konstantinos(741-775) zamanındaki Trakya dükü olabileceğini belirtir.

Kitabe, düz satıhlara işlenen itinalı ve dekoratif nitelikteki harflerden meydana gelmektedir. Bu harfler hep köşeli olup, üstte ve altta kendilerini sınırlayan çizgilere dayanmaktadırlar. Aynı tarzdaki örneklere

tahta üzerine yazılan Arap ve Fars kitabelerinde de rastlanmaktadır.

4-7. İstanbul Ayasofya Müzesindeki kitabe parçaları:

Buluntu yeri: Silivri. 1960'larda kalenin kuzey cephesindeki surların yakınındaki bir evin bahçesinde merdiven basamakları olarak kullanılırken Şinasi Barutçu ve Feridun Dirimtekin tarafından bulunarak müzeye getirilmişlerdir. Dört parça halindedirler. İki parçası, vaktiyle Orta kale kapısı üzerindeyken yayınlanan(445) kitabe kuşağına aittirler. Boyutları ve diğer nitelikleri tamamen G.Seure'un yayınladığı kitabe kuşağıyla uyuşmaktadır. Birincisi, bu kuşağın B ile gösterilen bölümüne, ikincisi ise C'nin d köşesine aittir. Diğer iki parçanın da aynı kuledeki kayıp bölümlere ait olma ihtimali büyüktür.

I.

II. 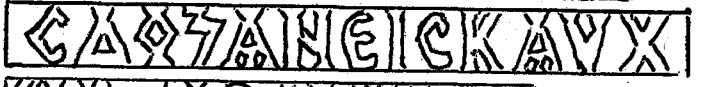

III. 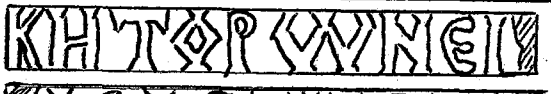

IV. 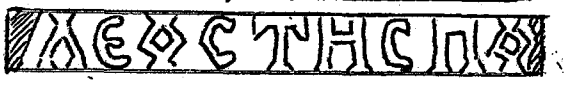

Şek. 4

I. ....ος, λαμπρῶς ἀ....; II. ..ς σόξαν εἰς καύχ...

(445) Bkz. gerideki not(443)'deki yerde.

G.Seure'a göre bunlar, 8-10 metrelik kule üzerinden aşınmış durumda olduklarından şöyle tespit edilebilmişti:

Birincisi, kuşağın B ile gösterilen bölümünün ortasında idi:

B. . . . . εἰας ξένος
ὡς, εὐχλεὴς ὢν σπαθαραχανδισᾶτος,
λαμπρῶς ἀνιστα καὶ νεουργεῖ τὴν πόλην

İkincisi, C ile gösterilen bölümün d köşesinde idi:

C. εἰς δόξαν καὶ καύχημα τῶν οἰκητόρων,
εἰς εὐπρέπειαν καὶ κλέος τῆς πορψύρας.

Bu okunuşlara göre, I numaralı parçamız (..ος, λαμπρῶς ἀ..) G.Seure tarafından okuma güçlüğüne rağmen doğru tespit edilmişti. II numaralı parçamız(..ς δόξαν εἰς καυκ..) ise "εἰς δόξαν καὶ καύχημα" şeklinde okunmuş olduğundan elimizdeki orijinal kitabe parçasına tam olarak uymamaktadır: "δόξαν" kelimesinden sonra gelen "εἰς" edatı yanlışlıkla "καὶ" şeklinde; "καύκ.."la başlayan kelime de ufak bir değişiklikle Kappa harfi(κ) yerine Khi(x) kullanılmak suretiyle "καύχημα" şeklinde okunmuştu.

III ve IV numaralı orijinal kitabe parçaları "κητορωνει" ve "λεοστησπο" kelimelerini taşımakta olup, Mordtmann, Dumont-Homolle ve Seure tarafından görülemediğine göre, daha o zamanlar yerinden düşmüş ve kaybolmuşlardı. Demek ki önce, III ve IV numaralılar bir evin

bahçesinde merdiven basamakları olarak kullanılmışlar, daha sonra kuleden düşen I ve II numaralı parçalar da aynı yere getirilmişti. Bu sebeple I ve II numaralılar, kule üzerindeyken, III ve IV numaralılar yerlerinde olmadıklarından görülememişlerdi. Bu parçalar, aynı kulenin üzerindeki kuşağın eksik olan diğer kısımlarına ait olabilecekleri gibi, daha az harap ve itinalı oluşlarından dolayı başka bir yere de ait olabilirler.

8-9. Benzer iki kitabe parçası(lev.101, res.188):

Buluntu yeri: Silivri. Halen askerlik şubesi binasının arka duvarı içine gömülü vaziyettedirler. Orta kale kapısının batı kulesi üzerindeki kitabe kuşağını hatırlatırlar, boyutları da aynıdır. Alt alta gömülü bir büyük, bir küçük parçadan ibarettirler.

I.

II. 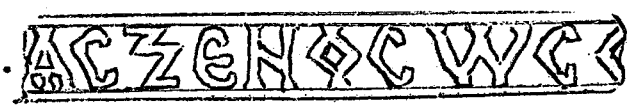

Şek. 5

I. ...ὧν σπαοαροκαν ϛιϛατ II. ... ασξεν οσωσο ....

Bu kitabeler, G.Seure'un araştırmaları sırasında mevcut değildiler. Çünkü Seure, Silivri hükümet konağında bulunan küçük bir kitabe parçasından söz ederken, hemen konağın yanındaki askerlik şubesinin arkasındaki burada tanıttığımız iki parça kitabeden hiç bahsetmemişti. Bu kitabeler de büyük bir ihtimalle Selymbria kalesi surlarına ait olmalıdır.

10. Küçük bir kitabe parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamulis kol.).(446) Hükümet konağında yer almaktaydı.(447) Orta kale kapısındaki kitabe kuşağındaki harflerle bu kitabeninkiler farklı olup, işçiliği de daha az itinalıdır.

=..ἑκλης οὖς

Şek. 6

M.Homolle'e göre, Selymbria kalesinin kır kapısının kemeri üzerindeki anma kitabesinin bir parçası olma ihtimali vardır ve bu kitabedeki yeri şöyle gösterilmiştir:

+ Ἀνενεώθη ἱ θεοσωστὸς πώλις ταύτη ἐπὶ
Μηχαὴλ : Θεοδόρας καὶ Θέκλης οὖς ἐσικαίωσεν ὁ
Κ(ύριος) Βασιλεύγην ἐπὶ τῖς γῆς:

Tarihlendirme: 842-855. Mikhail III. ve Theodora'nın naibliği. Thekla, Mikhail III.'ün kızkardeşidir. Bu kitabe, 1910 tarihinde henüz yerinden düşmemişti ve tamdı. Thekla'yı bu kitabede olduğu gibi, sikkelerde de iki çoçuğuyla görebilmekteyiz.(448) Bu kitabenin parçaları kaybolmuş durumdadır.

---

(446) G.Seure, Antiquités, s.567,fig.13; Dumont-Homolle, Mélanges, s.370,62b27; krş."CIG",8683.

(447) Bugünkü kaymakamlık binası yeni bir inşaattır. Demek ki, bu kitabe, G.Seure tarafından görüldüğünde eski binada idi ve yeni inşaat sırasında da kaybolmuştur.

(448) W.Wroth, İmp.byzant.coins in the Br.Museum, s.429-430-431,lev.XLIX,14,19.

11. Anastasios suruna ait bir tamir kitabesi:

Buluntu yeri: Karacaköy(Stamulis kol.).(449)
Boyutları: Yük., Om.73; gen., Om.62; kal., Om.095, harfler, Om.025.

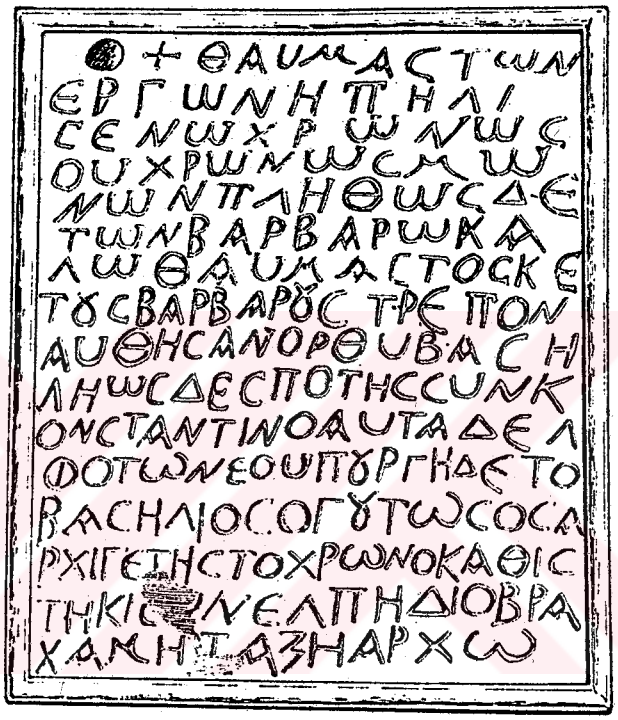

Şek. 7

Kitabe şu şekilde okunmaktadır:

+ Θαυμαστων
ἐργων ηπηλι-
σεν ω χρωνως,
ου χρωνως μω-

(449) G.Seure, Antiquités, s.567-571, no,18,res.14; Θρακικὴ Ἐπετηρίς, s.291,no.1; C.Schuchhardt, Die Anastasius-Mauer, s.114(aynı kopya).

νων πληθως δε
των βαρβαρων· α-
λ' ω θαυμαστος κε
τους βαρβαρους τρεπον
αυθης ανορθυ βασι-
ληως δεσποτης συν κ-
ωνσταντινο αυταδελ-
φο τω νεο. Υπουργη δε το
βασηλιος ο Γουτως, ος α-
ρχιγετης το χρονο καθισ-
τηκι συν Ελπηδιο βρα-
χαμη ταξηαρχω.

+ Θαυμαστὸν ἔργον ἠπείλησεν ὁ χρόνος,
οὐ χρόνος μόνον, πλῆθος δὲ τῶν βαρβάρων.
Ἀλλ' ὁ θαυμαστὸς καὶ τοὺς βαρβάρους τρέπων
αὖθις ἀνορθοῖ Βασίλειος δεσπότης
σὺν Κωνσταντίνῳ αὐταδέλφῳ τῷ νέῳ.
Ὑπουργεῖ δὲ τῷ Βασίλειος ὁ Γοῦτος,
ὃς ἀρχηγέτης τῷ χρόνῳ καθεστήκει,
σὺν Ἐλπιδίῳ βραχάμῃ ταξιάρχῳ.

Bu tamir kitabesinde, İmparator II.Basileios Bulgarokton(976-1025) ile VIII.Konstantinos(1025-1028)'un adları geçmektedir.

12-13. Monogramlı iki sütun başlığı:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(450)

Boyutları: Yük.(A başlığı), Om.16 olup,

---

(450) G.Seure, Antiquités, s.572-573, no.19-20, res.15-16; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., 1884, s.211, no.28; Dumont-Homolle, Mélanges, s.371, 62b29.

diğer ölçüler için bkz. şek.9; yük.(B başlığı), Om.18; her yüzdeki gen., Om.25.

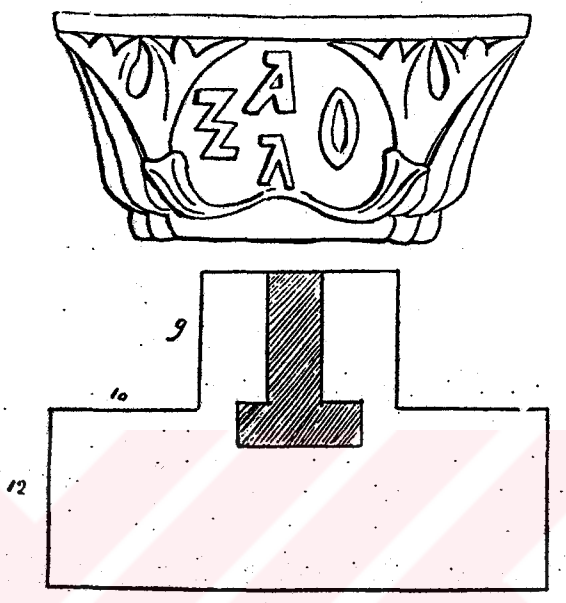

Şek. 8

Bu başlığın sadece bir yüzü yontulmuş ve T biçiminde kesilmiş olup, üzerinde mühür deliğine sahiptir. Başlıktaki monogram, Alexios(Ἀλέξιος) şeklinde çözülmektedir:

$$\begin{matrix} \Lambda & \\ \Xi & O \end{matrix} = \text{Ἀλ}(\acute{\varepsilon})\xi(\iota)\text{ο}(\varsigma).$$

B başlığı da üzerinde üç monograma sahip bulunmaktaydı. Bu monogramlar şu şekildedir:

Şek. 9

$$\xi \overset{A}{\underset{\Lambda}{}} 0 = \grave{A}\lambda(\acute{\varepsilon})\xi(\iota)o(\varsigma) = \text{Alexios}$$

$$\gamma \overset{\Delta}{\underset{K}{}} = \Delta o\acute{u}x(\alpha\varsigma) = \text{Dukəs.}$$

$$\Lambda \overset{O}{\underset{K}{}} N = ?$$

Bu monogramlardan sonuncusu anlaşılamamıştır. Bu monogramın Dumont-Homolle tarafından "Απόχαυχος" olarak çözüldüğünü hatırlarsak[451] bu çözüm $A \overset{O}{\underset{K}{}} N$'nın karşılığı değildir. Buna göre Seure'un yayınladığı üç tarafında Alexios, Dukas ve bilinmeyen bir şahsa ait monogramların bulunduğu bu sütun başlığı diğerlerinden farklı olup, bir dizi yeni monogram ihtiva etmekteydi.

14-22. İstanbul Arkeoloji Müzesindeki küçük sütun başlıkları:

Buluntu yeri olarak hatalı bir şekilde Epibates gösterilmiştir.[452] Bu sütun başlıklarının Alexios Apokaukos kilisesine ait oldukları kesin olarak anlaşılmaktadır. Müzeye giriş tarihleri 1903'dür. G. Mendel, bu başlıkları açıklamış ve G.Payraud'dan desenler vermiştir.[453] Bunlar

---

(451) Dumont-Homolle, Mélanges, s.371.

(452) Epibates(= Bigados), şimdi ise Selimpaşa adı ile anılan kasaba, Silivri'nin yakınında olup, kalesi ile meşhurdu, bkz. A.G.Paspates, Τὰ Θρᾳχιχὰ προάστεια του Βυξαντίου, "ἘΦΣ", 12(1877/78, baskı 1879), s.33-34; Bigados için ayrıca bkz. Admiralty War Staff, A Handbook of Turkey in Europe, (London) 1917, s.146, 206; Admiralty Hydrographic Dept., The Black Sea Pilot[9], London 1942, s.104; A.Rasim, Marmara Denizi klavuzu, İstanbul 1945, s.273.

(453) G.Mendel, Catalogue, II, s.560-563 ve 564, no.761-768 ve 771. Müzedeki fotoğraf no.1980(= 761, 763, 765, 766 numaralı başlıklar).

toplam, 16 adet olup, altısı monogramlıdır ve Müzede 1235 envanter numarasıyla kayıtlıdırlar. Monograma sahip olmayanlar bahçede sergilenmektedir. Malzeme olarak büyük billur taneli hafif mavimsi mermer kullanılmıştır. Bu başlıklar, Stamoulis ve Mordtmann tarafından da tanıtılmışlardır.(454) İçlerinden altısı aynı biçim ve dekorasyona sahiptirler. Bunlar T şeklinde olup, yukarı doğru genişlerler.

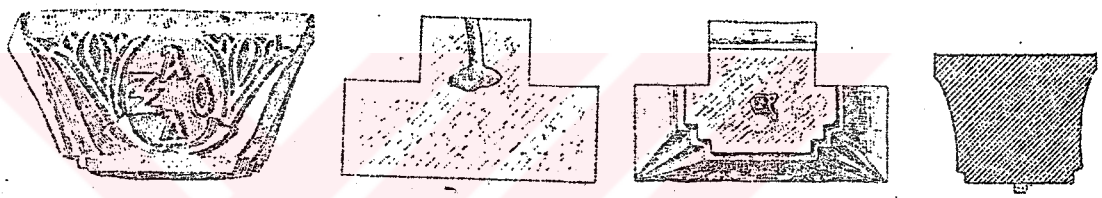

Ön yüz | Üst yüz plânı | Perspektif (alttan) | Kesit

Şek. 10

No.14. Ön sağ köşesi kesik olup, üst yüzünde ἀναθύρωσις ile birlikte dikdörtgen bir kertik ve bir dökme kanalı mevcut. Alt yüz demir guyonla tutturulmuş, yan yüzler ve arka yüz parlak. Boyutları: Yük., Om.17; gen. (yukarda), Om.335; aşağıda, Om.213; kal.(yukarda), Om. 215 ve Om.127; aşağıda, Om.142 ve Om.09. Ön yüzde bir monograma sahip.

Monogram şu şekilde çözümlenmiştir:

$$\overset{A}{\underset{\lambda}{\xi}}\ 0 = \text{Ἀλ}(\text{έ})\xi(\iota)o(\varsigma) = \text{Alexios.}$$

(454) Bkz. Stamoulis mektubu, "ΕΦΣ", 6(1871-72, baskı 1873), s.245-246; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.211-212.

No.15. Sol tarafı eksiktir. Üst ve alt yüzler parlak. Yan yüzler ve arka yüz de itina ile yontulmuş ve parlatılmış. Üst yüzde mühür deliği yok. Alt yüzde demir guyon, üst yüzde harç tortuları mevcut. Boyutları: Yük., Om.18; gen.(en fazla yukarda), Om.28; aşağıda, Om. 195; kal.(tepede), Om.21 ve Om.125; aşağıda Om.13 ve Om. 088. Ön yüzde monograma sahip.

Monogram, 14 no.lu başlıktakinin aynısı.

No.16. Üst yüzde ἀναθύρωσις ile dikdörtgen bir kertik ve dökme kanalı mevcut. Alt yüz demir guyonlu. Yan yüzler ve arka yüz parlak. Boyutları: Yük., Om.16; gen.(tepede), Om.33; aşağıda, Om.233; kal.(tepede), Om.215 ve Om.09. Ön yüzünde bir monograma sahip.

Şek. 11

Monogram şu şekilde çözümlenmiştir:

$$K \overset{A}{\underset{\Pi}{}} x = \text{Ἀπ(ό)χ(αυ)χ(ος)} = \text{Apokaukos.}$$

No.17. Üst ve alt yüzler kesik. Üst köşeler ya kesilmiş ya da aşınarak yuvarlaklaşmış. Üst yüz parlak olup, bir dikdörtgen kertiğe ve dökme kanalına sahip. Alt yüz kurşunlu bir kertikle tuturulmuş. Boyutları: Yük., Om.145; gen.(yukarda), Om.33; aşağıda, Om.23; kal.(yukarda), Om. 215 ve Om.12; kal.(aşağıda), Om.14 ve Om.09. Ön yüzde bir monograma sahip.

Monogram, 16 no.lu başlıktakinin aynısı.

No.18. Üst yüz parlak, dikdörtgen kertik ve dökme kanalı mevcut. Alt yüz ἀναθύρωσις ile tutturulmuş, kurşunlu kertiği var. Yan ve arka yüzler sağlam ve parlak. Bazı harç tortularına rastlanıyor. Boyutları: Yük., Om.168; tepedeki gen., Om.325; aşağıdaki gen., Om.224; tepedeki kal., Om.213 ve Om.127; aşağıdaki kal., Om.127 ve Om.87. Ön yüzde iki monograma sahip bulunmaktadır.

Şek. 12

Monogramlar şu şekilde çözülmektedir:

Solda K $\overset{A}{\underset{\Pi}{}}$ X = Ἀπ(ό)x(αυ)x(ος) = Apokaukos.

Sağda M $\overset{\Gamma P}{\underset{M}{K}}$ N = π(α)p(α)x(οι)μ(ώ)μ(ε)ν(ος) = parakoimomenos.

No.19. Üst yüzün bazı kısımları parlak. Üst yüzde kertik ve ἀναθύρωσις yok. Yan yüzler ve arka yüz itinalı bir şekilde yontulmuş ve parlatılmış. Boyutları: Yük.(solda), Om.166; yük. (sağda), Om.175. Yükseklik farkı, alt yüzün eğriliğinden kaynaklanmaktadır. Tepedeki gen., Om.28; alttaki gen., Om.203; tepedeki kal., Om.21 ve Om. 128; alttaki kal., Om.136 ve Om.092. Ön yüzünde bir monogram yer almaktadır.

Şek. 13

Monogram şu şekilde çözülmektedir:

T $\overset{K}{\underset{\text{Ꞧ}}{}}$ ω = xτήτωρ = ktetor(kurucu).

No.20. Yan yüzün sağ alt köşesi kırılmıştır. Yan

yüzün sol alt tarafı yarıya kadar kırılmıştır. Üst yüz ἀνα-

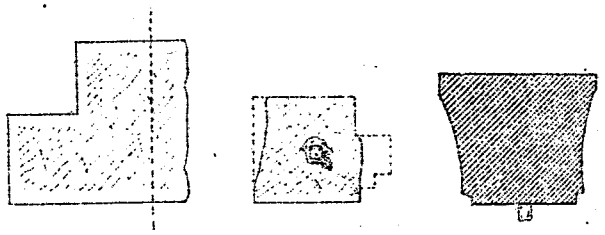

Üst yüz plânı — Alt yüz plânı — Kesit

Şek. 14

θώρωσις'e sahip, mühür deliği yok. Alt yüz demir guyonla tutturulmuş. Sol yan yüz, arka yüz sağlam ve parlak. Sağ yan yüz aşınmıştır. Boyutları: Yük., Om.173; tepedeki gen., Om.245 ve Om.155; alttaki genişlik ölçülememiştir. Tepedeki kal., Om.215 ve Om.129; alttaki kal., Om.137 ve Om.09. Ön yüzde monogram mevcut. Monogram, 19 no.lu başlıktakinin aynısı.

No.21. Süslemeli yüzün solu aşınmış. Üst yüzde ἀνα-θώρωσις mevcut, mühür deliği yok. Alt yüzde demir guyon var. Sağ yan ve arka yüz sağlam ve parlak. Sol yan yüz aşınmış ve kırılmış. Boyutları: Yük., Om.17; gen.(yukarda), Om.245 ve Om. 148; aşağıdaki gen.(yaklaşık olarak), Om.20 ve Om.129; aşağıdaki kal., Om.155; yukardaki kal., Om.215 ve Om.137 ve Om.09. Ön yüzde bir madalyonun içinde yer alan haç motifi var. Monograma sahip değildir.

Üst yüz plânı — Alt yüz plânı — Kesit

Şek. 15

No.22. Sekiz yüzlü küçük bir sütun başlığı olup, envanterdeki bir nota göre, bahçeye konulan monogramsız başlıklardan biridir. Buluntu yeri: Silivri. Müzeye giriş tarihi: 1903. Malzeme olarak iri billur taneli mermer kullanılmıştır. Üstte bazı aşınmalar mevcut. Üst ve

alt yüzde bir yere tuturulmaktan ileri gelen izler var. Boyutları: Yük., Om.145; koloncuğun yük., Om.028; gen. ve kal., Om.235; koloncuğun çapı, Om.14. Dikdörtgen biçimindedir. Ancak, köşeler meyilli olarak kesildiğinden başlığın alt yüzünde sekiz yanlı bir şekil meydana gelmiştir. Başlık, kendisiyle aynı mermer bloktan oyulmuş olan sekizgen bir koloncuğun üzerinde yer almaktadır. Sütun başlığının dört ana yüzü, yaprakları enine açılmış palmiye figürleri ile süslenmiştir. XIV. yüzyıla aittir.

G.Mendel, kataloğunda yer verdiği 1235 envanter numarasına sahip başlıklardan 761-768 sıra numaralıların buluntu yeri olarak Epibates'i yazmasına karşılık, aynı envanter numarasındaki ve kataloğunun 771 sıra numarasındaki bu başlığın buluntu yerini Silivri olarak doğru bir şekilde göstermiştir.

23-30. Sekiz parça damgalı tuğla:

Buluntu yeri: Silivri(23-28) ve Anastasios suru(29-30). Stamoulis koleksiyonunda yer almışlar ve G.Seure tarafından yayınlanmışlardır.(455) Boyutlar şu şekildedir:

23. Kenar, Om.345; kal., Om.035; damga, Om.122xOm.035; harfler, Om.025.

24. Yük., Om.355; gen., Om.345; kal., Om.035; damga, Om.145xOm.035; harfler, Om.025.

25. Yük. ve gen., Om.36; kal., Om.045; damga, Om.098xOm.062; harfler, Om.025 civarında.

26. Yük., Om.36; gen., Om.365; kal., Om.045; damga, Om.105 x Om.95; kenarda, Om.065 kalınlığında bir çizgi var.

(455) G.Seure, Antiquités, s.573-574, no.21-28, res.17.

27. Harfler, Om.023.

28. Yük., Om.36; gen., Om.365; damga, Om. 14xOm.045; harfler, Om.03; kenarda, Om.045 kalınlığında bir çizgi var.

Şek. 16

23. Kitabe hemen hemen merkezde olup, Μαυρί(χιο)ς'-dan ziyade M.Αὐρή(λιο)ς şeklinde okunmaktadır.

24. Bu tuğla ile bir öncekinin Roma devrine ait olabileceği belirtilmiştir. Kitabe: Μαχεδ(όνιο) veya (λεγ-ε')Μαχες(ονιχῆ) şeklindedir.

25. Tuğlayı yapan ustanın parmak izlerine rastlanmaktadır. Ortadaki kitabede "Κόσταν̣ς" yazısı okunmaktadır. Sol köşede bir haç yer almaktadır.

26. Ortadaki kitabe biraz eğrice olup, üzerinde "Κοσταντίνου" yazısı okunuyor. Sol köşede bir haç var.

27. Sol tarafta Ε şeklini alan bir çerçeveye sahip olan kitabede ἡνδ(ικτιῶνος) yazısı yer alır.

28. Ortadaki kitabe, bir öncekinde olduğu gibi ἰνδ(ικτιῶνος) yazısına sahip bulunmaktadır. Buradaki küçük "o"nun indiktion numarası olmayıp, "θ" şeklinde okunması gerektiği belirtilmiştir.

29. Anastasios suruna ait bu parçada, bir taçın içinde öçgen kollu haç ve altta ise A.ω. harfleri bulunmaktadır.

30. Bu parça da Anastasios surundan elde edilmiş olup, kolları eşit olmayan bir haç üzerinde yatay ve dikey olarak dağılmış harflere rastlanır. Kitabe çözülebilmiş değildir.

31. Tuğla damgaları:

Buluntu yeri: Silivri. F.Dirimtekin tarafından Selymbria surlarından kötü bir şekilde kopya edilerek yayınlanmışlardır.(456) Bunlardan yalnız bir tanesi Orta kale kapısının doğu kulesine ait olup, diğerleri ise kalenin batı cephesi surları üzerinde bulunuyordu.

Bu tuğlalardaki F.Dirimtekin tarafından kopya edilen damgalar şu şekilde idi:

---

(456) F.Dirimtekin, Bizans Kalesi, s.32-33.

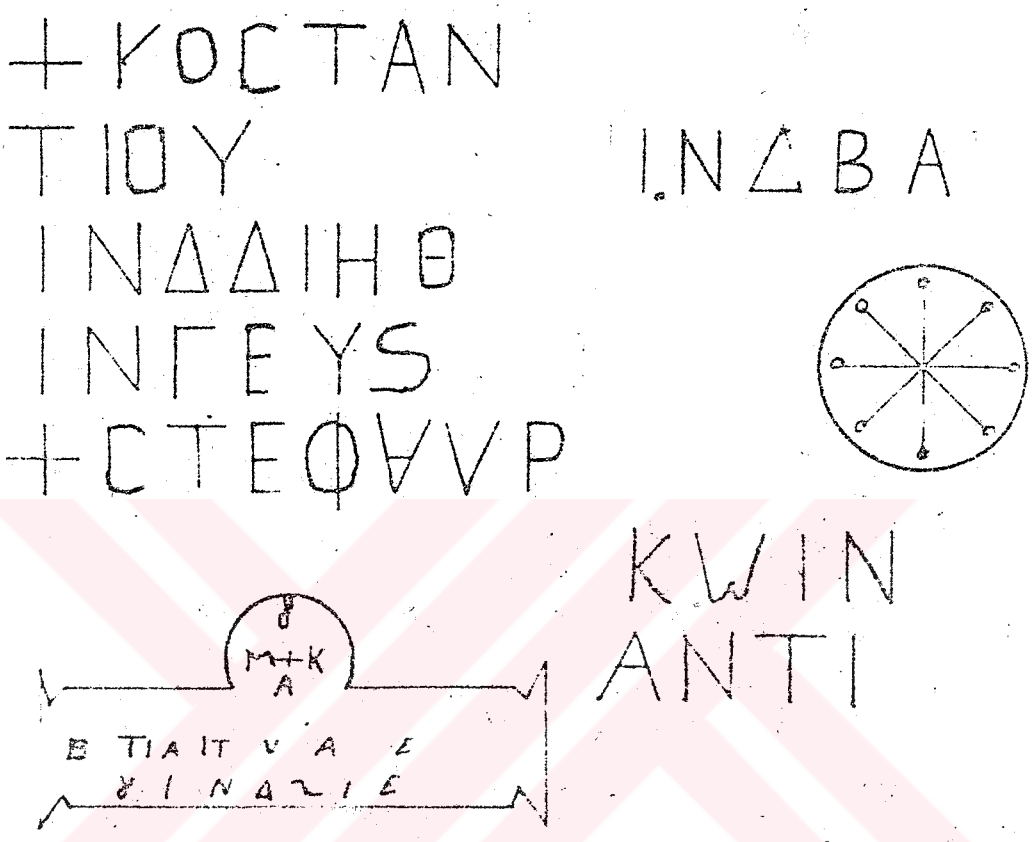

Şek. 17

32. Üç parça eğri kiremit:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(457)
Boyutları: Yük., Om.60; kal., Om.03; kemer kordu, Om.29. Alt ve iç kısımlarda eş merkezli yarım dairesel süsler mevcuttur. Parmak izlerine rastlanır.

Bu kiremit parçalarının mezar kiremitleri veya ka-

(457) G.Seure, Antiquités, s.574, no.28b,c,d.

nalizasyon şapları olabileceği ileri sürülmektedir.

33-34. Benzer iki sınır taşı:

Buluntu yeri: I- Sarıköy, II-Silivri (Stamoulis kol.).(458) Boyutları: I- Yük., Om.40; harfler, Om.05 civarında; II- Yük., Om.55; çap, Om.22; harfler, Om.04 civarında.

+ΟΡΟΙΔΙ
ΑΦΕΡΩ
ΤΕCΤΩΝ
ΖΗΜΩΚΑΡ
ΤΟΥ

Ὅροι δι-
αφέρω(ν)-
τες τῶν
Ζημωχάρ-
του.

Dip tarafı kırılmış bir kolon parçası olup, kitabesi vardır.

ΟΙΤΩΝ
ΜΟΚΑΡΤΟ

[ὅρ]οι τῶν
[Ζη]μοχάρτου.

İkinci parçanın sağlam kalan kısmında, kırıktan itibaren bir haç ve yukarda görülen kitabe yer alır. Bu kitabenin Bizans devrinin başlarına ait olduğu kesin kabul edilmektedir. Propontis kıyısı civarında bulunmuş bütün diğer sınır taşlarının da IV. ve V. yüzyıllardaki sınırlamalarla ilgili olduğu tahmin edilmektedir.(459)

---

(458) G.Seure, Antiquités, s.574-575, no.29-30; Θρακικὴ Ἑπετερίς, no.31 ve 32, s.308.

(459) IV.yy.ın başlarına ait olanlar için ayrıca bkz. G.Seure, "BCH", 1900, s.167; Trakya'ya ait örnekler için bkz. "Revue Archéologique", 1911-1912, no.29-32 ve notlar.

Kitabede geçen Ζημοχάρτης ile Ζήμαρχος ya da Ζιαμάρχη[460] adları, Grekçe adlar olan Δημοχράτης, Δήμαρχος'a benzemekle beraber daha ziyade Trakya kökenlidirler. Prokopios tarafından Ζήμαρχος adı İllirya'ya ait olarak gösterilir.[461] Ζημάρχου ise Trakya'da bir yere ait olarak geçer.[462] Ζημοχάρτης adı iki Thrak kökenli unsuru ihtiva etmekte olup, bunlar: 1. Ζήμης veya Τσιμες[463]; 2. χαρτης, bir harf değişikliğiyle χρατης, ufak bir değişiklikle χερτης olan adlarla tam Thrak'lara ait bir ad olan χερσος'la bağlantılıdır.[464]

35. Dörtnala giden bir Thrak süvarisi:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[465]
Boyutları: Yük., Om.156; gen.(piramidal), Om.12-Om.10; kal., Om.025; harfler, Om.007.

a) Cephede:

ΛΟΛΛΙΟC	Λόλλιος
ΤΙΤΟCΘΕΩ	Τίτος θεῶ
ΑΡΧΑΓΕΤΑ	ἀρχαγέτα

b) kaidede:

ΕΥΧΗΝΑΠCΑΩΚΕ εὐχὴν ἀπέδωκε

---

(460) Dumont-Homolle, Mélanges, 62b24.
(461) Prokopios, Hist.arc.(Bonn baskısı), VI, s.43.
(462) Prokopios, Buildings(Loeb baskısı), Massachusetts 1961, 4,11.
(463) Prokopios, Buildings, 4,11.
(464) G.Seure, Antiquités, s.575.
(465) G.Seure, Antiquités, s.585, no.38; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.208, no.24; P.Kérameus, "ΕφΣ", 1886, s.71; Collitz, Dialektinschr., III, no.3072; Dumont-Homolle, Mélanges, s.376, no.62c12.

Hiç bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Çalı gibi saçlara sahip bir kafa ve dalgalanmış bir elbise dikkati çekiyor. Elbise vücuda yapışmış şekilde olup, kalçalarda bitmektedir. Belki de bacaklarda çok yapışmış bir pantalon olarak devam ediyor. Süvarinin kolu kılıç tutar gibi tasvir edilmiştir. Bu anıt, "votum solvit"in dengi olan tek örnek olarak gösterilmiştir.(466)

36. Süvarili bir kabartma parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(467)
Boyutları: Yük., Om.18; gen., Om.10; kal., Om.10.

Kitabenin üzerinde sola dönük bir hayvan ayağının kalantıları görülüyorsa da, süvarinin istikameti ters yöndedir. Hayvanın ayağı adalesiz ve kalçaya dayanmış bir durumda tasvir edilmiştir. Bu ayak, bir atınkinden ziyade bir yaban domuzunun ayağını andırmaktadır. Eğer böyleyse, yaban domuzu sağ köşede olup, soldaki ata ve süvariye dönük durumda idi. Ancak, bu husus kesin değildir. Kabartmanın üzerindeki kitabede ise şunlar yazılıdır:

ΓΕΤΑ [Ἥρωι ἀρχα]γέτα
ϚΡΕΑΥΤ ..... [ὑπ]ὲρ ἑαυτ[οῦ]
ƆΝΕΥΧ [καὶ τῶν ἰδί]ων εὐχ[ὴν]
ΑΝ [ἀνέθηκ]α.

---

(466) G.Seure, Antiquités, s.585.
(467) G.Seure, Antiquités, s.588-589, no.42; aynı yazar, "BCH", 1900, s.160, no.1, 3.

Burada yalnızca anıtı diktirenin adı mevcut değildir. Bu kitabenin uzunluğu ile 30-35sm.lik kabartmanın yer aldığı satıh genişliği uyuşmamaktadır.

37. Süvarili bir parça:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(468)
Boyutları: Alt sağ köşede, Om.10xOm.09.

ΑΒΑC
CΠΑC
VXHN

Atın sağ ayağı kabartma zemininden dışarı taşmış bir şekilde tasvir edilmiş olup, kaide üzerinde bir kitabe yer almıştır.

38. Kitabeli bir levha:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(469)
Boyutları: Yük., Om.505; gen., Om.35; kal., Om.035; harfler, Om.027 civarında ve düzgün. Levhada gravürcünün çizgi izleri kalmıştır.

+ΕΝΘΑΔΕΚΑΤΑ		+Ἐνθάδε κατά-
ΚΙΤΗΟΤΗCΜΑΚΑ		κιτη ὁ τῆς μακυ-
ΡΙΑCΜΝΗΜΙCΦΑΑ		ρίας μνήμης Φ(λ)α-
ΒΙΑΝΟCΑΠΟΘΗ		βιανὸς ἀποθη-
ΚΑΡΙΟCΦΡΥΓΙ	5	χάριος Φρυγί-
ΑCΚΤΗΜΑΤΟC		ας, κτήματος
ΒΟΥΖΙCΤΩΝΑΥ		Βούζις τῶν Αὐ-
ΧΕΝΙΟΥΕΤΕΛ		χενίου. Ἐτελ-
ΕΥΤΗCΕΝΜΗΝΙ		εύτησεν μηνὶ
ΙΟΥΛΙΩΗΙΙΝΔ	10	Ἰουλίῳ ηι´ ἰνδ(ικτιῶνος)
Ε+ C		ε´+ ς

(468) G.Seure, Antiquités, s.595, no.52.
(469) G.Seure, Antiquités, s.633, no.87.

Bu kitabede 6.satırda Phrygia'daki Gordion'un yakınındaki Βουξαῖα'dan[470] bahsedilmektedir. Burada geçen Βούξις, Iustinianos'un bir generalidir.

39. Kalemle işlenmiş bir levha:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[471] Boyutları: Yük., 0m.52; gen., 0m.305; kal., 0m.04; harfler, 0m.032 civarında. Gravürcünün kaleminin seri darbelerinden meydana gelmiş birçok ize rastlanmaktadır.

	+ΕΝΘΑΔΕ	+'Ενθάδε
	ΚΑΤΑΚΙΤ	κατάκιτ-
	ΕΚΑΛΙΝ	ε Καλίν-
	ΙΚΟCΜΙΝΙ	ικος μινὶ
5	ΔΕΚΕΝΒΡΙ	5 Δεκενβρί-
	ΟΕΝΔΙΚΤΙΟ	ο ἐνδικτιό-
	ΝΟCΙΗΜΕΡΑ	νος ι΄ ἡμέρα
	ΠΕΝΠΤΙ	πένπτι.

40. İki parçaya ayrılmış bir levha:

Buluntu yeri: Murat çeşmesi-Silivri(Stamoulis kol.).[472] Boyutları: Yük., 1m.50; gen., 0m.80; kal., 0m.04; harfler, 0m.04. Biçim olarak bir önceki levhanın özelliklerine sahiptir. Yalnız onun kadar düz-

---

(470) W.M.Ramsay, The historical geography of Asia Minor, London 1890, s.246.
(471) G.Seure, Antiquités, s.634, no.89.
(472) G.Seure, Antiquités, s.634, no.90; Θρακικὴ Ἐπετηρις, s.306, no.10.

gün değildir.

+'Ενθάδε κατάκιτε
ὁ τῆς θεοφιλοῦς
μνήμης ἄξιος Στέ-
φανος πρεσβ(ύτερο)ς, 'Ετε-
λιώθη μηνὶ ὠκτω-
βρίου β' Ἰνδ(ικτιῶνο)ς δ' +

41. Bir korkuluk levhası parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(473)

Boyutları: Yük., Om.45; gen., Om.45; kal., Om.0275; harfler, Om.025-Om.03 civarında.

Şek. 18

'Ενθάδε κατάκιτε ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Μαρκελῖνος, υἱὸς Θωμᾶ κα(ὶ) 'Αμ-
5 ώ, βρωτῶν (?)· τελευτᾷ δὲ μηνὶ Δεκεμβρίῳ κγ'.

Buradaki kitabe, bir ithafla ilişkili olmalıdır ve tam olarak çözümlenebilmiş değildir. Taş levha ise, daha kenarı kesilmeden ve üzerine kitabe kazınmadan evvel kırılmıştı.

(473) G.Seure, Antiquités, s.635, no.92, res.50.

42. Süslemesiz bir parmaklığın parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[474]
Boyutları: Yük., Om.36; gen., Om.27; harfler, Om.025. Sağ yüzün ortalarına doğru, bu levhayı yanındakine birleştiren kramponun bulunduğu kertiğin izleri mevcuttur. Kitabesi vardır.

Kitabe şu şekildedir:

+ЄNΘAΔЄ	+Ἐνθάδε
KITEOMNIMIC	κῖτε ὁ μνίμις
AZIOCCOΦPO	ἄξιος Σοφρό-
NICΠICTOC	νις πιστός.

43. Her yüzünde mezar kitabesine sahip bir levha:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).[475]
Boyutları: Yük., Om.455; gen., Om.325; kal., Om.025; harfler, A yüzünde Om.03; B yüzünde Om.025. Sağdan sola doğru ayrılmış olmasına rağmen harfler zarar görmemiştir. Sağ köşede meydana gelen kırılma yüzünden B yüzündeki birkaç harf(sağda) yok olmuştur. A yüzü daha eski görünmektedir. Kare şeklinde ve eşit ölçüde olan harflerin işlenişi ile satırların

---

(474) G.Seure, Antiquités, s.637, no.93.
(475) G.Seure, Antiquités, s.637-638, no.94-95.

düzenlenmesi B yüzüne kıyasla daha başarılıdır.

A.	ΕΝΘΑΔΕΚΑΤΑΚΙ	Ἐνθάδε κατάκι-
	ΤΕΑΝΝΑΗΤΗΓΜ	τε Ἄννα ἡ τῆ[ς] μ-
	ΑΚΑΡΙΑΣΜΝΗΜΗΣ	ακαρίας μνήμης
	ΚΑΙΤΗΣΟΡΘΟΔΟΞ	καὶ τῆς ὀρθοδόξ-
	ΟΥΠΙΣΤΕΟΣΕΤΕ	ου πίστεος. Ἐτε-
	ΛΕΥΤΗΣΕΝΔΕΙ	λεύτησεν δὲ⟨ι⟩
	ΜΗΙΙ ΑΓΟΥΣΤΟΥ	μη[νὸς] Ἀγούστου
	ΙΘΗΜΙΡΑΣΙΝΔΣΑΙ	ιθ΄, ἡμέρα ς΄, ἰνδ(ικτιῶνο)ς αι΄.
B.	+ ΕΝΘΑΔΕΚΑ	+ Ἐνθάδε κα-
	ΤΑΚΙΤΕΔΟΜΝΑ	τάκιτε Δόμνα
	ΗΤΗΣΜΑΚΑΡΙΑΣ	ἡ τῆς μακαρίας
	ΜΝΗΜΗΣΘΥΓΑ	μνήμης, θυγά-
	ΤΗΡΚΥΡΙΑΚΟΥ	τηρ Κυριακοῦ
	ΙΑΤΡΟΥΓΑΜΗ	ἰατροῦ, γαμη(τὴ)
	ΘΕΩΔΩΡΟΥΖΗΣΕ	Θεωδώρου, ζήσ(α)-
	ΣΑΜΕΤΑΑΥΤΟΥ	σα μετὰ αὐτοῦ
	ΜΝΑΣΙΗΠΑΡΑΗ	μῆνας ιη΄ παρὰ ἡ-
	ΜΕΡΑΣΖΤΕΛΕ	μέρας ζ΄. Τελε[υ]-
	ΤΑΜΗΣΕΟΥΝΙ	τᾶ μη(νὸ)ς Ἐουνί[ου].
	ΚΓΕΝΔΙ	κγ΄, ἐνδι(κτιῶνο)ς .....

Bu iki kitabenin ilgi çekici noktalara işaret ettiği G.Seure tarafından belirtilmiş, ancak kitabelerin tam tercümeleri yapılmamıştır.(476) Burada, İmparator Theophilos(829-842)'un ölümüyle dul kalan karısı Theodora ile III.Mikhail(842-865) tarafından tasvirler kültünün tekrar canlandırılması olayının bir anısı olarak her yıl ortodoks kiliselerinde "Tessarakoste"-nin ilk pazar gününde "doğru inanç bayramı"nın kutlanmaya başladığına işaret edilir.

Bizans tarihinde tasvir kırıcılık hareketinin çöküşü ile büyük inanç mücadeleleri devri kapanmıştır.(477)

(476) G. Seure, Antiquités, s.638.
(477) G.Ostrogorsky, Bizans devleti tarihi, s.205.

44. Bir mezar kitabesi parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(478)
Boyutları: Yük., Om.37; gen., Om.35; kal., Om.06; harfler, l.l, Om.04, diğerleri, Om.035.

ΑΚΗΤΕΗ	[Ἐνθάδε κατ]άκητε ἡ
ΥΗΜΙCCΙCΙ	[τῆς μακαρίας μ[ν]ήμης [Ε]ἰση-
ΙΜΟΥΓΑΤΗΡ	[δώρα(?) .....]ια, [θ]υγάτηρ
ΚΑΙΙΙΑΥΛΟΥ	..... καὶ Παύλου

Εἰσήδωρα için bkz. G.Seure, Antiquités, no. 88.

45. Diğer bir parça:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(479)
Boyutları: Yük., Om.29; gen., Om.18; kal., Om.065; harfler, Om.03.

		[Ἐνθάδε κα]-
CΟΤΙ		[τάκητ]ε ὁ σ[ῆς]
ΧCΜΝΗΝ		[μακαρί]ας μνήμ[ης]
ΑΚΕΔC		..... [Μ]ακεδό[νιος]
ΟΧΟΡΙ	5	[ἀπ]ο χορί[ου]
ΜΕΓΑΙ		.....
ΑCΦΡ		.....
ΤΙΑ		.....

(478) G.Seure, Antiquités, s.638, no.96; Mordtmann, Arch.-Epigr.Mitt., s.212, no.33; Dumont-Homolle, Mélanges, s.372, 62b34.
(479) G.Seure, Antiquités, s.639, no.97.

46. Başka bir parça:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(480)
Boyutları: Yük., Om.26; gen., Om.15; harfler, Om.045. Son satırdaki tarihten başka geriye birşey kalmamıştır.

ΡΑΤΙΝΑS [ἡμέ]ρα γ, ἰνδ(ικτιῶνο)ς...

47. Hafif konveks bir parmaklık parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(481)
Boyutları: Yük., Om.38; gen., Om.24. Üst tarafı süslemelidir. Süslemeyle pano arasındaki şeritte şu yazılar kalmıştır:

.. χαὶ μνή[μης].

48. Bir sütun parçası:

Buluntu yeri: Silivri(Stamoulis kol.).(482)
Boyutları: Çap, Om.44; yük., Om.26. Harfler çok kaba ve eşit ölçülerde değil, zor okunuyorlar. Tamamlanamamıştır. Birinci ve sonuncu satırlar çok noksandır. Bir mezar anıtıdır.

ΚΑΙΠΕΛΗC ΙΡΙCΕ..CΕ
ἰς τόπον χλόης
τοῦ παραδίσσου,
ἐὰν ἀκολουθίοις
αὐτὸν ἕως τέλειως
ΒΟΟΥΓΑ ΛΠ

(480) G.Seure, Antiquités, s.639, no.98.
(481) G.Seure, Antiquités, s.639, no.99.
(482) G.Seure, Antiquités, s.639-640, no.100.

Bu kitabede, sebat edenin ve sonuna kadar kurtarıcının izinden gidenin serin, yeşil ve huzurlu olan cennette yaşamakla mükâfatlandırılacağı bildirilmektedir. Cennetin bu şekilde hatırlatılmasına ve azizlerin cennetteki mutluluklarının belirtilmesine pek rastlanmaz. Son satır çözülememiştir.

49-51. Belirlenememiş parçalar:

Buluntu yerleri: Silivri(Stamoulis kol.).(483)

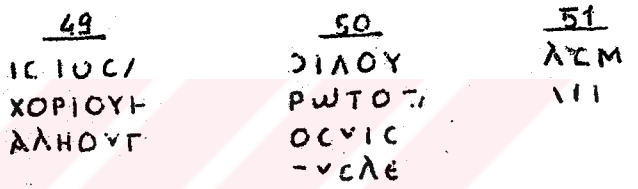

49 [ἀπὸ] χωρίου — 51 [τῆς μακαρί]ας μ[νήμης].

52. Bir parmaklık parçası:

Buluntu yeri:Silivri(Stamoulis kol.).(484) Süslemeli üçgen bir panoya sahip. Ortada haç biçiminde yerleşmiş ve kabartma bir daireyle çevrelenmiş beş küçük çemberin içinde bir gül kompozisyonu bulunmaktadır. Üstte bölük bölük guruplar halindeki harflerden oluşan Om.075 genişliğindeki bir kuşakta şu kelimeler yazılıdır:

...ης τῶν κα...

(483) G.Seure, Antiquités, s.640, no.101-103.
(484) G.Seure, Antiquités, s.640, no.104.

C. Türk Devrine Ait Eserler

1. FATİH CAMİİ(= HÜNKAR C.)

Selymbria kalesi İstanbul'un düşmesinden üç gün sonra hiç bir kurtuluş ümidi kalmadığını anlamış ve teslim olmuştu.(485) O devrin anlayışına göre Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un belli başlı kiliselerini camie tahvil ettirmiş ve bu da imparatorluğa doğru atılan temel bir adım olmuştur.(486)

Fatih tarafından gerçekleştirilen bu vakıf kurma işlemlerine dair bilgi edinebileceğimiz üç kaynak mevcuttur. Bunlardan birincisi ilk olduğu için önemlidir, ancak Osman Ergin Bey tarafından yayınlanan fotoğraflarının her yeri okunabilecek durumda değildir. İkinci vakfiye ise birinciden daha sonra yapılmış bir vakfiyenin kopyası olup, orijinali ele geçmemiştir ve II. Sultan Bayezid'in tuğrasına sahiptir. Eksiksiz ve fazlalıksız bir kopya olduğu vakfiyenin sonunda belirtilir. İndeksi olmayan bu vakfiyenin H.901(= 1496) tarihli arapça çevirisi Topkapı Sarayı arşivinde bulunmaktadır. Üçüncü vakfiye ise Türkçe bir yayındır, birincinin ve ikincinin çevirisi olmayıp, mufassal bir anlayışla ele alın-

---

(485) İbn-i Kemal, Tevarih-i Al-i Osman, yay. Ş. Turan, Ankara 1957, s.95; Neşrî, yay. F.R.Unat-M.Köymen, Ankara 1957, II, s.707; G.Schlumberger, Le siège, la prise et le sac de Constantinople, Paris 1914, s.61; F.Babinger, Mehmed der Eroberer und seine Zeit, Munich 1953, s.112, Fransızca yayında s.111; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, I, s.468; İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, I, s.236, 272; S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.81; Mufassal Osmanlı tarihi, İstanbul 1957, I, s.406.

(486) Fatih Sultan Mehmet Vakfiyesi(H.901=1496'da II.Sultan Bayezid'in emriyle çıkartılan kopya), s.9-10, krş. S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.81.

mış ve bir de indeks ilâve edilerek kullanılması kolaylaştırılmıştır. En erken II.Sultan Selim(1566-1574) zamanına ait olup, belki de H.990 tarihlidir.(487)

Bu vakfiyelerin içinde en güvenilir kaynak olarak II.Bayezid(1481-1512) devrine ait olan suret kabul edilmekte olup, Tahsin Öz tarafından Alman Arkeoloji Enstitüsü yayınları arasında tanıtılmış va ayrıca Türkçe olarak Vakıflar U. Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır. Bu vakfiyeden, sözünü ettiğimiz Fatih'in vakıf işlemleri sırasında Silivri'deki Alexios Apokaukos kilisesinin de camie çevrildiğini öğrenmekteyiz. Böylece Selymbria kalesinin en büyük Bizans kilisesi Fatih'in bir vakfı olarak kurulmuş ve Fatih ya da Fethiye camii adını almıştır.(488)

İstanbul'un fethinden sonra vakfın dini bir amaç almasından dolayı kiliseden çevrilen camileri şöyle sıralayabiliriz: 1. Ayasofya, 2. Zeyrek camii(= Pantokrator manastırı kilisesi), 3. Eski İmaret camii(= Pantepoptes manastırı kilisesi), 4. Kalenderhane camii(= Akataleptos? manastırı kilisesi), 5. Arap camii(= Galata'daki Dominikenlerin San Domenico kilisesi), 6. Silivri kalesindeki Aleksios Apokaukos kilisesi.

Alexios Apokaukos kilisesi(= Fatih ya da Fethiye camii) vakfın belgelerine göre, doğuda İlyas'ın oğlu Nasuh'un mülkünün komşusuydu, batıda ve güneyde yol-

---

(487) E.H.Ayverdi, Osmanlı mimarisinde Fatih devri(H.855-886 = 1451-1481), İstanbul 1973, III, s.356.

(488) Bkz. dipnot (361); Fatih'in gerek Arapça gerekse Türkçe vakfiyelerinde İstanbul'daki hayır eserleri arasında yedinci sırada bu caminin adı zikredilir. İstanbul'un fethinden sonra vakıf dinî bir hüviyet almıştır. Buna örnek olarak başta İstanbul'daki Fatih camiini(1463-1470) ve daha sonra birçok cami ile içlerinde Silivri kalesindeki Bizans kilisesinin de yer aldığı kiliseden çevrilme altı camiyi işaret etmek gerekir.

larla sınırlandırılmıştı, kuzeyde ise Kadı Kasım'ın oğlu Musa Çelebi'nin komşusuydu. Böylece Bizans devrinden beri ya da hiç olmazsa İstanbul'un fethinden beri bu yollarla çevrili sahanın pek az değiştiği anlaşılır. Caminin kapladığı saha bugün de aynı şekilde batıda ve güneyde yollarla, kuzeyde ise özel mülkiyetlerle çevrilidir. Tek değişiklik doğu tarafta olmuş ve buraya 1980'de ibadete açılan yeni Fatih camii inşa edilmiştir.(489)

1651'de bu camiyi ziyaret eden Evliya Çelebi "Kalenin içinde kiliseden yapma Hünkâr camii var" diyerek yapıdan Hünkâr camii olarak söz eder.(490)

Vakfiye kayıtlarından anlaşıldığına göre, vakfın bakımını sağlamak için Trakya'da zengin mülke sahip olmasına rağmen bu caminin yok olmasının sebebi kasabanın etnik yapısıyla ilişkilidir.(491) Silivri'de H.935 = 1528/29 senelerinde üç müslüman mahallesine karşılık yabancılara ait oniki mahalle vardı. H.947 = 1540'larda ise 150 müslüman evine karşılık müslüman olmayan toplumlara ait ev sayısı 366 idi.(492) John Covel'in 1675'de kasabada varlığından bahsettiği kiliselerden biri belki de 1676'da Edirne(= Adrianopolis)'de ölen Ermeni zenginlerinden Abro Çelebi'nin yaptırdığı Ermeni kilisesiydi.(493)

---

(489) Krş. S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.82.

(490) Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1314 (= 1896), III, s.293; Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.179.

(491) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.84-85.

(492) T.Gökbilgin, XV. ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952, s.312.

(493) Th.Germanos, Ἡ Σηλυβρία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, "Θρακικά", 10(1938), s.128-136. Krş. Eremya Çelebi Kömürcüyan, İstanbul tarihi, yay. H.D.Andreasyan, İstanbul 1952, s.251; ayrıca kasabadaki karışık nüfus hususunda bkz. J. Hutz, Beschreibung der Europäischen Türkei, Munich 1828, s.237; A.Joanne-E.Isambert, Itinéraire de l'Orient, Paris 1860, s.436.

1680'de kasabaya gelen Grélot, burada oturanların Yahudi, Türk ya da Rum olduğunu yazmıştı.(494) Silivri'de geç devirde yapılmış binalar içinde bir Ortodoks kilisesi ve biri 1863'de inşa edilmiş iki Ermeni kilisesi de bulunmaktaydı.(495) Başlangıçta kale içine yerleşen Türkler, sonraları burasını terk etmişler ve kalenin batısındaki sahil kesimine yerleşmişlerdi. 1820-30'larda Türkler surların dışında yaşamaktaydılar, kale içinde ise Rum ve Yahudi toplumları bulunmaktaydı.(496) Bu etnik yapıyı 1854'de Silivri'yi ziyaret eden seyyah Jouve şöyle tasvir eder: "Müslümanlar tahrip olmuş surların içinde oturmayıp, kıyı tarafına yerleşmişlerdir. Surların içinde Rum, Yahudi ve Ermeni reayaları bulunur."(497) Yakın zamanda ise Yahudiler Silivri'den göç etmişler ve terk edilen sinagog(= havra) binası da tamamen yıkılarak ortadan kalkmıştır.(498)

Türklerin sur dışına yerleşmelerinden dolayı Fatih camii de tamamen terk edilmiş ve gitgide daha çok harap olmuştur. Balkan savaşı ve Birinci Dünya Savaşı döneminde ve daha sonra işgal yıllarında bu bina ile hiç ilgilenilmemiş, neticede cami savaşın bittiğinde birkaç kalıntı dışında tamamen yok olup gitmişti.(499)

---

(494) G.J.Grelot, Relation d'un voyage de Constantinople, Paris 1680, s.59; 1681 baskısı, s.71.

(495) Bkz. gerideki dipnot (437,438 ve 439).

(496) R.Walsh-Th.Allom, Constantinople and the scenery of the Seven Churches of Asia Minor, London (1838?), II, s.75.

(497) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8.

(498) Bu sinagog, Kale Parkının kuzey-doğusundaki alanda bulunuyordu. Şimdi bu binadan geriye hiç bir şey kalmamıştır.

(499) E.H.Ayverdi, Fatih devri mimarisi, İstanbul 1953, s.81'de caminin 1925'de bir kaymakam tarafından yıktırıldığı ifade edilirse de, S.Eyice'nin de belirttiği gibi bu yanlıştır, çünkü Atina'daki fotoğrafta yapının İstiklâl Savaşından önce de harap olduğu bellidir.

Geriye kalan harap minaresi ve birkaç duvar parçası yerini belli ediyordu. Sakinlerin iddialarına göre, 1924-26 yıllarına doğru minareyi yıkıp, geriye kalan kalıntılardan yararlanmak fikrine kapılanlar olmuştu.(500) Şimdi Fatih camiinin, daha doğrusu camie çevrilen Bizans kilisesindeki Türk devri inşaatının ve tadilatının hatıraları olarak yıkılan minarenin kaide kısmı(lev.37, res.70) ve kuzey cephede 50cm. yüksekliği geçmeyen bir duvar kalıntısı mevcut bulunmaktadır.(501)

Türk devrinde Fatih camii adı ile tanınan bu binanın aslı Alexios Apokaukos tarafından yaptırılan ya da büyük ölçüde ihya ettirilen bir Bizans kilisesi olduğundan tabiatıyla burada Türk devrine dair başka bir şey söylemek imkânı yoktur.

---

(500) S.Eyice, Sélymbria, 1964, s.86.

(501) Bu cephedeki Türk devrine ait inşaat tekniğine şu eserde de işaret edilir: O.Feld, Noch einmal Alexios Apokaukos.., s.59, res.3. Bu duvarın bugünkü durumu için bkz. lev.30-31, res.56-59.

2. PİRÎ MEHMED PAŞA CAMİİ VE KÜLLİYESİ

Silivri Kalesi surlarının batısında sahil boyunca uzanan aşağı kasabada yer alan Pirî Mehmed Çelebi(Paşa)' nin külliye halinde inşa ettirdiği binalar topluluğunun tam merkezindeki zâviyeli bir camidir. Kitabesinden 937 (1530/31) tarihinde yaptırıldığı öğrenilmektedir. Zâviyeli-camilerin son örneklerinden olan bu bina, ortada kubbe ile örtülü bir ibadet mekânına, bunun kıble tarafında yarım kubbeli dışarı taşkın bir mihrap kısmına, kubbeli yan hücrelere, beş kubbeli son cemaat yerine ve kuzeybatıda bir minareye sahiptir.(502) Ayrıca, yan hücrelerin yanlarında odalara sahip olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Kurulduğu kesime adını veren(503) bu külliyeden şimdi geriye cami, han, sıbyan mektebi ve muvakkıthaneden başka hiçbir yapı kalmamıştır.(504)

---

(502) S.Eyice, İlk Osmanlı devrinin dinî-içtimaî bir müessesi zâviyeler ve zâviyeli camiler,"İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası",c.23, sayı 1-2(Ekim 1962-Şubat 1963), s.47-48, plân:s.78 no.55. Burada bu binanın zâviyeli-camilerin son örneklerinden olduğu belirtilerek,"Pirî Paşa imareti" adı altında yapıya, bu tipin gelişmesi içinde yer verilmiştir.

(503) Halen "Pirî Paşa" mahallesi adı altında anılan bu mahalle, 16. yüzyılın başlarından itibaren kasabanın Türk devri içindeki gelişiminde önemli bir rol oynamıştır, bugün de nüfus yoğunluğu oranı diğer mahallelere kıyasla bu mahallede ve Alibey mahallesinde artmaktadır, bkz. Belma Sakaoğlu, Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü "İ.T.Ü. Lisans tezi", İstanbul 1982, s.23.

(504) 1966 da yapılan bir lisans tezinden henüz o yıllarda medresenin, imarethanenin temel kalıntılarının mevcut olduğu ve çarşı tarafında avlu duvarına bitişik, orijinalliğini kaybetmiş dükkânlardan birinin eski halini muhafaza ettiği anlaşılmaktadır, bkz.Feriha Engiz, Silivri ve Küçükçekmece'de Osmanlı eserleri,"İ.Ü.Edb.Fk. Lis.tezi", İstanbul 1966.

Pirî Mehmed Paşa camii, dikkat çekici bir eser olmasına rağmen, şimdiye kadar gerekli olduğu derecede itinalı bir şekilde incelenerek yayınlanmamıştır.(505) Büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi bu binayı şu şekilde tasvir etmiştir:

> "Kara-Pirî Paşa camii bir minareli, büyük avluludur. İsmi Ulu camidir. Yapanı Yavuz Selim Han vüzerasından ve Hazret-i Ebubekir "Radiyallahu anh"ın soyundandır. Cemaati çoktur. Dışarı avlusunun mihrap sofası üzerindeki balgami sütunlar hiçbir diyarda yoktur. İmareti, medresesi, darütta'lim ve çocuk mektebi olup, hep bu mamureler mavi kurşun ile örtülüdürler. Bundan başka cami malumum değil." (506)

Pîr Mehmed Paşa İbni Mehmed İbni Cemâleddinî Aksarâyî vakfına ait 2 Receb 927 = 28 Mayıs 1521 tarihli arapça vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerinde mevcut olup, 747 numaralı defterin 178. sahife ve 151. sıra numarasında kayıtlıdır. Vakfiyenin arapçadan tercümeleri de yaptırılmış olup, bu metin de 1991/9 numaralı Türkçe defterde yer almaktadır. Bu vakfiyeden, Pirî Mehmed Paşa'nın

---

(505) Bu hususa, 1963 deki yazısında S.Eyice de işaret etmişti, bkz.S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli camiler,s. 48 dipnot 122. Aradan yirmi yıl geçmesine rağmen değişen birşey olmamış ve bu bina hiçbir yayında yer almamıştır. 1937 de yayınlanan bir yazıda ise sadece vakfiyesinin H. 927 tarihli olduğu ve bir imaretin bulunduğu ifade edilmişti, bkz. A.Erdoğan, Silivri ve Konya, "Konya Halkevi Dergisi", sayı 12 (1937), s.740 vd.

(506) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.180.

Konya'daki vakıflarının[507] yanısıra İstanbul,[508] Selânik, Rumeli, Tekirdağ, Hayrabolu, Silivri, Filibe ve Anadolu'nun birçok yerinde vakıflarının bulunduğunu öğreniyoruz. Diğer bir vakfiyeden de bu büyük devlet adamının Şam'da bile vakfı olduğu anlaşılmaktadır.[509]

Vakfiyede de görüldüğü gibi, Şeyh Cemâleddin Aksarâyî soyundan gelen Pîr ya da Pirî Mehmed Paşa, güzel sanatlara düşkün ve iyi ahlâk sahibi olup, devletçe tayin edildiği görevlerin hepsinde başarılı olmuştur.[510] Yaptırmış olduğu sanat eserleri ve hayır işleri de onun bu yönünü ölümsüzleştirmiştir.[511] Yavuz Sultan Selim(15-12-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) gibi büyük hükümdarların ve halkın güvenini kazanıp, Osmanlı devle-

---

(507) Konya'da Piri Paşa mahallesinde 930(1523) de yaptırılmış camii, imarethane ve bir hanikâh bulunmaktaydı, ancak bunlardan hiçbiri günümüze gelememiştir, ayrıca bkz. Faik Soyman-İbrahim Tongur, Konya eski eserler kılavuzu, Konya 1944, s.141.

(508) Bunların arasında, Mercan camii yakınındaki Terlikçiler mescidi, Hasköy'de Piri Paşa mahallesindeki Pirî Paşa mescidi(I.Dünya savaşı sırasında yanmıştır) ve hamamı, Zeyrek yakınındaki Soğuk kuyu camii ve medresesi, Molla Gürani'deki Şeyh Cemâleddin İshak Karamânî dergâhı ve Koruklu tekkesi(yetmiş sene önceki Fatih yangınında kül olmuştur) sayılabilir, bkz. Hüseyin Efendi, Hadikatül cevami, İstanbul 1281(1868), I, s.137; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, Osmanlı müellifleri, yay. A.F.Yılmaz-İ.Özen, İstanbul 1972, c.2, s.295.

(509) Bkz. Vakıflar Gen.Md.Arş., Şam'da Pîr Mehmed Paşa camii şerifinde, Şam müftüsü Abdullah Efendi tarafından yapılan şadırvanının vakfiyetine dair 1122 tarihli arapça vakfiye, Türkçe 1999/9, s.277 vd.

(510) İ.Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi, İstanbul 1948, II, s.94; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, a.g.e.

(511) Pirî Mehmed Paşa, "Remzi" mahlasıyla şiirler de yazmıştır, bkz. Aşık Çelebi, Teracim-i Ahval-i şuara-i Osmaniye, vr.296/A; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, a.g.e., s. 295, Divançesi olduğu da Bursalı Mehmed Tâhir Bey tarafından belirtilmiştir, ancak bu divançe bulunamamıştır.

tinin tarihinde önemli rol oynayan bu vezîr-i âzamın hayatı kısaca şöyle özetlenebilir:

Amasya'da doğan ve aslen Karamanlı olan Pirî M. Paşa'nın doğum tarihi kesin olmayıp, 870(1465-66) de dünyaya geldiği tahmin edilir.(512) H.924(1518) den 929(1523)a kadar aralıksız olarak 5 sene, 5 ay, 4 gün vezîr-i âzamlık yapmıştır. Bu tarihler, Yavuz devrinin sonlarıyla Kanunu'nin ilk senelerine rastlamaktadır.(513) 1514'deki Çaldıran muharebesine karar veren harp meclisinde hayırlı bir rol oynadığından aynı sene içinde üçüncü vezirlik makamına tayin edilmiştir.(514) Haliç tersanesinin inşası(515) ve donanmanın takviyesiyle Avrupa devletlerini sindirmiş, böylece Mısır seferinin emniyetini sağlamıştır(1515).(516) Yavuz'un Mısır seferinde 1516'da İstanbul Muhafızlığına,(517) nihayet 1518'de vezâret-i uzmâ(=vezir-i âzamlık =sadaret)

---

(512) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.94.

(513) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.93.

(514) İ.H.Danişmend, a.g.e., s.15,93; krş. Mehmed bin Mehmed, Nuhbet üt-Tevarih, İstanbul 1276, s.48; Mehmed Hemdemî(Solak zâde) tarihi, İstanbul 1297, s.372; Hüseyin Hüsameddin Efendi(Abdi zâde), Amasya tarihi, İstanbul 1927, III, s.275.

(515) Bu inşaat, 921(1515) de başlamış ve bir yıl içinde tamamlanmıştır. Gelibolu'nun yerine Haliç donanmanın merkezi haline getirilmiştir, bkz. Mehmed Şükrü, Esfar-ı Bahariye-i Osmaniye, İstanbul 1306, s.342-343.

(516) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, İstanbul 1948, II, s.21, 93-94. Pirî M.Paşa'nın bazı vilayetlerin yanısıra Sofya, Filibe, Galata ve Silivri kadılaklarında bulunduğu hususunda bkz. Hasan Çelebi (Kınalı zâde), Tezkere, vr.148/B. Burada 150 akçe ile kadılık yaptığı belirtilmiştir. P.M.Çelebi'nin 1514'e kadar yaptığı memuriyetler için bkz. Hüseyin Hüsameddin Efendi, a.g.e, s.239; Mecdi Efendi, Şakayık tercümesi, İstanbul 1269, s.324; Mehmet Paşa(Nişancı) tarihi, s.165.

(517) Atâyî(Nev'i zâde), Şakayık zeyli, İstanbul 1268, s.103; Ahmed Tayyip(Osman zâde), Hadikat ül- Vüzera, İstanbul 1271, s.23; Mehmed Efendi(Hamazan zâde), Mirat ül- Kâinat, İstanbul 1290, II, s.460.

makamına tayin edilmiştir.[518] Aynı sene Irak'ın Ane ve Hit kasabalarını fethetmiştir. Yavuz'un vefatıyla Kanuni'nin cülusu(tahta çıkması) sırasında(1520) aldığı tedbirlerle güvenliği sağlamıştır.[519] 1521'deki Belgrad seferinde ve 1522'deki Rodos seferinde büyük hizmetleri olmuştur.[520] 1523 senesinde görevden alındığında[521] 58 yaşında olup, devlete daha uzun seneler hizmet edebilecek bir durumda bulunuyordu. Görevden alınışının sebepleri arasında, Pirî M.Paşa'nın manevi büyüklüğü karşısında Kanuni'nin eziklik hissetmesi[522] ; Padişahın, Hâs-Oda-Başı ve İç-Şâhinciler Ağası Pargalı devşirme İbrahim'i tercih etmesi,[523] devşirmeler zümresinin İbrahim Ağa'yı desteklemek için gizli entrikalar çevirmeleri ve çeşitli iftiralar sayılabilir.[524] 200.000 akçe ile emekliye ayrılan Pirî M.Paşa, İstanbul'da durmayarak Silivri'deki çiftliğine çekilmiş ve yalnız bazı münasebetlerle ar sıra İstanbul'a gelip gitmiştir.[525] Pirî M.Paşa'nın böyle

---

(518) Hammer, Tarih-i Devlet-i Osmaniye(Ata tercümesi), İstanbul 1330, IV, s.240; Atâyî, şakayık zeyli, s. 103; Ahmed Tayyip, Hadikat ül- Vüzera, s.23; Derviş Ahmed Efendi(Müneccim Başı), Tercüme-i Sahaif-i Ahbar, İstanbul 1285, II, s.469. Bu son üç eserde ise tayin tarihi 923 olarak gösterilmiştir. Bu tarihi, 924(1518) olarak gösteren eserler ise şunlardır: İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.94; Mehmed İbn Mehmed, Nuhbet üt- Tevarih, İstanbul 1276, s.53; Feridun Bey Münşeatı, İstanbul 1274, I, s.456,495.

(519) Mehmed Hemdemî(Solak zâde) tarihi, İstanbul 1297, s.423.

(520) İ.H.Danişmend, a.g.e, s.73 ve 75.

(521) Abdülaziz Efendi(İzzet zâde), Teracim-i Ahval, vr. 46/A.

(522) Hayrullah Efendi, Osmanlı devleti tarihi, İstanbul 1292, II, s.59; Âli, Künh-al-Ahbar, vr. 107/B.

(523) Âli, Künh-al-Ahbar, vr. 107/B.

(524) İ.H.Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, II, s.94-99.

(525) İbrahim Peçevi Efendi tarihi, İstanbul 1283, I, s.20.

inzivaya çekilmesi, iş başındaki devşirmelerin hayatına kastetmiş olmalarıyla ilişkil olup, nitekim bu zümre tarafından 1532'de zehirletilmiş[526] ve oğlu Muhiddin Mehmed Efendi bu iş için âlet olmuştur.[527] Kendisinin ve oğlunun mezarları, Silivri'deki Pirî M.Paşa camiinin kıble tarafındaki hazire bölümünde yan yana bulunmaktadır.

Pirî M.Paşa'nın Silivri'deki camiine ve külliyesine dair bilgi veren 747 numaralı defterin 481. sahife ve 315.sıra numarasında kayıtlı 2 Recep 927 tarihli arapça vakfilenin metni şöyledir:

"Müşarünileyh veziri mükerrem ve müşiri müfehham vâkıf: Envalinin en temizinden ve emlâkinin en güzelinden Silivri kasabasında deniz kenarı kurbünde binası kuvvetli, erkânı muhkem, sofaları müekked, devredilecek yerleri pek güzel, duvarları sağlam, minaresi yüksek, bakanlara ferah ve sürûr iras eden, içine girenleri hüzün ve elemden emnü selamette kılan bir mescid-i sâni bina ve teşyîd eyledi ve bu camiye yolunu ayurup ve kapusunu açup mescidlerde şer'an kılınması caiz olan farzlar ve sünnetler ve nafileler ve kelamullahı tilâvet ve tesbih ve takdis ve tehlil ve sair namazların ikamesi ve ibadeti marufenin edası için müslümanların içine girmesine izin verdikten sonra vakıf ve tescil etti. Ve yine mumaileyh vâkıf mezbur camiin yanında gelenlere gına ve konanlara istiğna iras edecek ve mertebeleri nispetinde fevaid ve avaidden istifadeleri tekeffül edecek bir imaret ve bir yemekhane ve misafirlerin yemeklerini pişirmek için bir matbah ve kiler ve furun ve odunluk ve misafirlerin hayvanları için bir ahur bina teşyîd eyledi.

---

(526) İ.Hami Danişmend, Osmanlı tarihi kronolojisi, İstanbul 1948, II, s.96.

(527) Âli, Künh-al-Ahbar, var. 107/B.

Ve vâkıf 3 nolu dahilinde bazısı bazısına muttasıl üç oda bina eyledi. Bunlardan biri müderris olan kimseye, ikincisi imam olan kimseye, üçüncüsü camii şerifin hatibine mahsustur. Bundan sonra bazısı bazısına muttasıl altı oda bina edüp bunlardan üçüncü müezzinlerle muarrife, ve diğer üçüncü ehli vazaiften ve saireden mütevellinin hasbelâda münasip gördüğü kimselere tahsis eyledi.

Mumaileyh vâkıf: Mezkur imaretin kurbünde, içinde ehli ilimden talebenin sakin olmaları için hücreleri bulunan bir medrese ve yine o mahalde yetüm çocukların taallümü için bir mektep bina eyledi.

Mumaileyh vâkıf: Belgrat kalesinde gelüp konanlar için matbah ve yemekhane ve ahur ve furun ve odunluk ve imaretlerde mutad olan sair tevab'i ile beraber bir imaret ve bina teşyîd eyledi. Bu imaret vakıfa intisap ile maruf olmağla tarif ve tahditten müstağnidir.."(528)

.....

".Silivri kasabasında vakı cami ve imaret ve medrese ve mektebin mesalihine ait mevkufata gelince: İstanbul şehrinde vakı vakıflar dahi o cümledendir o da:

Merhum Mevlâna Ahmet Gürani hamamı kurbünde kâin tahtani ve fevkâni odaları ve büyük bir ahuru ve ön tarafına muttasıl altı dükkânı havi hanın tamamı olup dört taraftan pazar yerinde kâin mezbur Ahmet Gürani vakfı ile ve kılıççı İskender milki ile ve arabacılar kahyası milki ile mahduttur. Müşarünileyh vâkıf; bu hanı cümle hudut ve kâffei hukuku ile vakf etti.

Biri kalleci dükkânı olmak üzre birbirine biti-

---

(528) 1991/9 numaralı Türkçe defter, "Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi", s.210 vd.

şik yedi dükkânın tamamı. Bu dükkânlar Nefise hatun namındaki kadından alınmış olup umumi yol ile ve okcu Hayrüddin milki ile mezbur vâkıfın hücreler ile ve kısmen vâkıfın mezbure Nefise hatundan satun aldığı menzil ile ve Cemile namındaki kadının milki ile mahduttur. Mumaileyh vâkıf; zikrolunan mevkufatını cümle hudut ve kâffei hukuku ile vakfı sahihi şer'i ve kazai sarihi mer'i ile vakf etti.

Silivri kazasında vaki vakıfları dahi o cümledendi o da:

Silivri kasabası kurbünde Kumberguz ve Bigadus karyeleri arasında vaki sipahi Balaban ağa oğlu Mehmed Çelebiden alınan ve mahallinde ehali ve komşuları mezdinde şöhretinden dolayı tahdit ve tarif ve tebyin ve tasviften müstağni bulunan şahturu namile maruf karyenin mezbur karyede kâin taştan yapılı ve kiremitle örtülü dahili ve harici iki kısma münkasim ve dahilisi aralarında sofa bulunan karşılıklı iki odayı ve bir su kuyusunu ve bir bahçeyi ve bir furunu ve bir köşkü havi ve haricisi büyük bir ahuru ve kiremetle örtülü bitişik iki beyti müştemil büyük bir muhavvatayı havi menzili ile ve mezbur büyük muhavvata haricinde öküzlere mahsus ahur ile ve orada kâin bağ ile ve mezbur karyeye tabi Raiyelerin arazisinden hariç olarak karyei mezbureye tabi binnefis mutasarrıf bulunduğu; miktarı otuz müdlü bulunan ve tavsif ve tebyin ve tarif ve tahditten müstağni bulunan arazi'i müteferrikai haramiye ile birlikte tamamı. Mumaileyh vâkıfı bunları dahil ve haric hukuku şer'iyye ve âdiyesi ile ve vakıflardan cari kendine muzaf ve mensup olan rüsumu âdiyesi ile ve tepeleri ve kuyuları ve mer'aları ve mezreaları ile birlikte vakf etti.

Mezbur kasabada imaretin ahuru önünde kâin dük-

dükkânın tamamı.

Silivri kasabasında vaki on bab dükkânın tamamı olup bunlardan ikisi imaret hanı namile maruf ahurun önünde ve beşi birbirine bitişik olup Darüttalim duvarının önünde ve dördü birbirine bitişik olup mezkûr dükkânların önünde kâindir.

Burgaz kazasında vaki vakıflar dahi o cümledendir o da:

Burgaz karyelerinden bir karyede kâin ve Ergene nehri üzerinde bir değirmenin tamamı.

Pirinç dingi.

Pirinç dingi.

Üç adet çiftlik. Naib köyü, Kutlucu, Paşayiğit.

Değirmen. Tunca nehri üzerinde dört göz.

Mezraa, değirmen.

Çuha, değirmen ve sair."(529)

"CAMİ, MEDRESE VE İMARETE VAZİFE İLE TAYİN EDİLENLER:

Mütevellî, hatip, imam, iki müezzin, dört hafız, toplu kıraat ve tilavet için onbeş nefer, imaret için iki ferraş.

MEDRESE:

Mezbur medreseye âlim mütedeyyin, salih ulûmu nakliyeye ve akliyyeyi talime kadis bir müderris tayin eyledi. Talebe adedinin on neferden fazla olmamasını buyurdu.

MEKTEP:

Bir muallim, bir kalfa.

İMARET:

Misafir üç gün üç gece ağırlanacak; başkan bir şeyh, bir kilerci, bir ambarcı, bir kâtip, iki

---

(529) 1991/9 numaralı Türkçe defter, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi", s.227-228.

nakıp, iki ahçı ve iki çırak, bir vekil harç, iki ekmekçi, iki bulaşıkçı, buğday öğütücüsü, cami ve imaretin çeşmelerine mahsus sularla vazifeli şahıs, imaretin ahurunu ve helasını süpüren bir süpürgeci, odun yarıcısı ve getiricisi.."(530)

Vakfın belgelerinde gördüğümüz gibi, külliyede cami ile beraber gelenlerin üç gün barınması için misafirhane-imaret; yemekhane; misafirlerin yemeklerini pişirmek için bir matbah(= mutfak= aşhane), kiler, fırın, odunluk; misafirlerin hayvanları için ahır; müderrise, imama ve camii şerif hatibine olmak üzere üç oda ile yine üçü müezzinlere ve muarife, diğer üçü ise ehli vazaiften(görevlilerden) ve saireden kimselere tahsis edilen altı oda daha; medrese; medrese yakınında yetim çocuklar için bir mektep; darüttalim; Belgrad kalesinden gelip konaklayanlar için mutfak, yemekhane, ahır, fırın, odunluk ve imaretlerde bulunan diğer hizmet binalarından başka ayrıca bir bina ile imaret daha inşa edilmiştir. Bu müesseselerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için de vakfedilen tepe, kuyu, mera, tarla, değirmen, çiftlik ve dükkânların yanısıra Silivri kasabası içinde on dükkân(bunlardan ikisi imaret hanı önünde, beşi birbirine bitişik olarak darüttalim duvarı önünde ve diğerleri de bu dükkânların önünde bulunuyordu) da vakfedilmiştir. Böylece bu malumatlardan, Pirî M.Paşa külliyesinin evvelce önemli restorasyon ve değişiklik gördüğü anlaşılmaktadır.

Pirî M.Paşa camiinin bugünkü durumu:

---

(530) 1991/9 numaralı Türkçe defter, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi", s.229 ve devamından kısaltılarak alınmıştır.

Geniş bir avlunun ortasında birkaç basamakla çıkılan yüksek bir set üzerinde inşa edilmiş yapı, bugünkü görünümünü 1961-1971 seneleri arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan onarımlardan sonra almıştır.(531) Minarenin ve restore edilen iç teyzinatın dışında bina orijinal durumunu muhafaza etmektedir. Yalnız, ana mekânın yanlarında yer alan zâviyelere bitişik oldukları anlaşılan iki hücre şimdi mevcut değildir. Bunlardan geriye sadece konsol ve saçak izi kalıntıları kalmış olup, doğudaki yan mekânın duvarında(lev.52, res.96) ve aynı şekilde batıdaki yan mekânın duvarında(lev.53,res. 98) bu izleri görmek mümkündür. Bu hücrelerin oldukça küçük ve alçak olduğu anlaşılmaktadır. 1966 senesinde bunlara ait temel kalıntıları görülebilmekteydi, şimdi ise bu temel kalıntıları tamamiyle ortadan kalkmıştır. Bu hücreleri yıkılmadan önce görenler, kesme taştan inşa edilmiş olduklarını ifade ettiler. Camide de muntazam kesme taşlar kullanılmış ve bunlar alıştırmalı bir teknikle örülmüştür. İtinalı bir işçilik hemen dikkati çekmektedir. Kubbelerin ince olan kurşun kaplamaları ise son tamirden kalmadır(lev.56-57, res.103-105). Caminin kuzeyinde ve mihrap ekseni üzerinde bir şadırvanı mevcuttur. Bu şadırvanın bulunduğu kesim de cami ile aynı yüksekliktedir(lev. 49, res.89). Caminin kıble tarafında hazire(lev.71, res. 130), doğu yanında darüttalime ait bahçeyi sınırlayan duvar ve müezzinler odası olan(belki de muvakkıthane olarak da kullanılmıştı) bina yer almaktadır(lev.52, res.96 ve lev.86, res.159). Batı tarafı ise, setin bitiminden itibaren çim sahalar ve bunları ayıran avlu yolları ile çev-

---

(531) Cumhuriyetin 50.yılında vakıflar, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları", Ankara 1973, s.27. Bu tamirler 97.789.49 TL.sı sarfıyla gerçekleştirilmiştir.

rilidir. Yapıdaki orijinal inşaat, vakfiyede belirtildiği gibi oldukça sağlam ve dayanıklı olduğundan bina bugün oldukça iyi bir durumda bulunmaktadır.

Plânı:

Zâviyeli-camilerin son örneklerinde olduğu gibi, ortada kubbe ile örtülü bir ibadet mekânına, bunun kıble tarafında yarım kubbeli dışarı taşkın bir mihrap kısmına, kubbeli yan hücrelere, beş kubbeli soncemaatyerine ve kuzey-batıda bir minareye sahiptir. Sağ taraftaki yan mekân minarenin yerleştirilmesi yüzünden ufalmıştır, ancak bu durum dış görünüşe tesir etmemiştir(lev.69, res. 126-127).

Ortadaki ana mekân yapının tamamına hâkimdir. Bu özellik abidevî bir karakteri belirtmektedir(lev.47, res. 86). Yan mekânlar ise basık ve küçük olmalarıyla ana mekândan tecrit edilmişlerdir. Bu mekânlardan ana mekâna birer kapı ile geçilmektedir(lev.63, res.115-116). Yan mekânlar ayrıca kendilerine bitişik durumdaki şimdi mevcut olmayan hücrelere yine kapı vasıtasıyla bağlanmaktaydı. Soncemaatyeri dört sütun vasıtasıyla beş eş kubbeli bölüme ayrılmıştır(lev.49, res.89-90) ve ortadaki bölüm, duvarın üst kenarını sınırlayan saçak hattının hafifçe yükseltilmesi suretiyle belli edilmiştir(lev.49, res.89). Bu bölümün kubbesi de az farkla diğerlerinden yüksektir. Soncemaatyeri dört yuvarlak sütuna oturan beş sivri kemer vasıtasıyla dışarıya açılır, buna karşılık doğu ve batı taraflar duvarla kapatılmıştır(lev. 52, 54 ve 58, res.96, 99 ve 106). Soncemaatyerinin kubbelerinin yan mekân kubbelerinden yüksek tutulması(lev. 47 ve 52, res.86 ve 95), ana mekân-sonc.yeri ilişkisindeki bütünlük düşüncesinden ileri gelmiş ve bunun netice-

sinde zaviyeler tâli unsurlar olarak kalmışlardır. Ana mekânın kıble tarafında yer alan mihrap bölümü de bu yan mekânlarla aynı yüksekliktedir. Duvarların üzerinde dolaşan saçak hattı bu özellikleri açıkça belirtmektedir. (lev.61, res.112; lev.47, res.86). Bina küçük ölçüde olmasına rağmen abidevi bir görünüşe sahiptir. Ana mekânın üzeri 11m.90 çaplı bir kubbe ile örtülmüştür(lev.57, res. 105), ve bir kenarı 11m.90 olan tam bir kare plâna sahiptir. Bu kare mekândan kubbeye geçiş yivli tromplarla sağlanmıştır(lev.46, res.121). Kubbe dışardan her köşede bir tane olmak üzere dört payanda ile desteklenmiştir(lev.49, res.89). Batıdaki yan mekânın üzerine minare ınşa edildiğinden buradaki kubbe çapı 3m.20 ye düşmüştür. Doğudaki yan mekânın kubbe çapı ise 5m.10 u bulmaktadır. Bu mekânlarda da bir kenarı 5m.10 olan bir kare plâna sahip olarak düşünülmüştür, ancak batı taraftaki mekânda minare sebebiyle kuzey-batı köşede kare plân bozulmuştur. Bu özellik dışarıdan pek farkedilmemektedir. Son cemaat yerinin boyutları da şu şekildedir: Uzunluk, 25m.30; genişlik, 6m.20; kubbelerin çapı, 4m.50; sivri kemerlerin oturdukları sütunların çapı, 0m.65. Mihrap bölümünün uzunluğu, 5m.90; genişliği, 4m.65 dir. Bu söz konusu ölçülerin hepsi içten içe olarak verilmiştir. Beden duvarlarının kalınlığı ise, 1m.50 civarındadır, bu kalınlık yan mekân duvarlarında 1m.20 ye düşmektedir. Görüldüğü gibi, yapının boyutlarına göre duvarların kalın ve sağlam inşa edildiği dikkat çekiyor. Caminin dıştan dışa boyu, 25m.10; eni, 27m. 60 ebadındadır. Bu ölçüler oldukça dengeli bir plânın uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır. Yan mekânlarda kubbeye geçiş, son cemaat yeri kubbelerindeki gibi pandantifler vasıtasıyla sağlanmıştır(lev.69-70, res.126-129). Son c.yerinin orta bölümündeki portalle camie giriş sağlanmak-

tadır(lev.64, res.117). Yan mekânlara da kapılar vasıtasıyla geçilmektedir. Yan mekânların kapıları daha evvel burada mevcut hücrelere açılıyordu. Hücreler yıkıldığından şimdi kullanılmamaktadırlar. Mihrap ise geniş bir kemerle ana mekâna açılır(lev.65, res.118).

İç mimarî:

Caminin dengeli plânı iç mimarisiyle bütünleşmektedir. Çok sayıdaki pencereler vasıtasıyla aydınlık ve ferah bir mekân meydana getirilmiştir. Kubbedeki, kemerlerdeki, duvarlardaki ve pencerelerin üzerindeki kalem işleri(lev.63-67, res.115-122) orijinal olmayıp, 1961-1971 seneleri arasındaki restorasyondan kalmadır, ancak orijinal kalem işleriyle iç mekândaki belirttiğimiz bu satıhlar benzer şekillerde daha önce de dekore edilmişti. Ortadaki yaklaşık 12m.çapındaki kubbe, dilimli tromplar(lev.66, res.121) vasıtasıyla kare plânlı ana mekânı örtmektedir. Ana mekânın her duvarının üst bölümünde sivri kemer içinde bir pencere olmak üzere, dört adet pencere bulunmaktadır. Bunların etrafını çeviren lotus-palmet bordürlerinde sarı, açık kahverengi ve yeşil renkler kullanılmıştır. Pencerelerin üzerindeki sivri kemer şeklinde nihayetlenen üçgen alınlıklarda da merkezi kompozisyonlar yer almıştır. Orta mekânı mihrap bölümünden ayıran kemerin iç sathı da, açık ve koyu kahverengi, yeşil renkli zeminler üzerindeki beyaz renkli simetrik kıvrık dallardan meydana gelen bir kompozisyonla süslenmiştir(lev.65, res.118). Mihrap bölümünü örten yarım kubbe de dilimli olup, bunların adedi yirmidir; tromplarda ise onbirer dilim vardır. Mihrap yarım kubbesindeki dilimler bir merkezden çıkarak, yarım kubbeye yayılmakta ve herbirinin altında iri bir mukarnas bulunmaktadır. Bu mu-

karnasların altında bir sıra daha, köşelerde buna ilâveten iki sıra daha mukarnaslar devam etmektedir. Yarım kubbenin içi ve mukarnaslar alçı ile sıvanmıştır(lev. 65, res.118). Mihrap duvarında ortada bir gül pencere, bunun sağında ve solunda üst bölümleri sivri kemerli birer pencere bulunur. Bu pencereler vitraylı olup, mavi, kırmızı, sarı ve yeşil renkli geometrik motiflere ve bitki süslemelerine sahiptirler. Gül pencerede ise merkezi bir kompozisyon işlenmiştir. Gül pencerenin etrafındaki yuvarlak bordürde lacivert, beyaz ve kahverengi hakim olup, lotus ve palmetler bir güneş motifi oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Sivri kemerli pencerelerin bordürlerinde ise, koyu kahverengi, sarı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır(lev.65, res.118). Mihrap, restorasyon sırasında alçı ile kaplanmış olup, sekiz sıra mukarnasa ve beşgen bir nişe sahiptir. Nişin sağında, solunda kum saatleri yer almıştır. Mihrap kitabesi de restorasyon sırasında yazılmıştır. Mihrabın üzerinde bir dizi palmet dikkati çeker(lev.65, res.119). Mihrap duvarında alt tarafta mihrabın sağında ve solunda yer alan birer diktörtgen pencere de bu bölümün aydınlık olmasını sağlamıştır. Bu bölümde ayrıca doğu ve batı duvarlarının içinde de altta ve üstte birer olmak üzere toplam dört pencere yer almıştır. Böylece, dikdörtgen plânlı mihrap bölümünde toplam dokuz pencere sayesinde aydınlık bir mekân meydana getirilmiştir. Minber geometrik geçmelerden ibaret sade bir kompozisyona sahiptir ve mermerdendir. Mihraptaki mermer kaplamaların kaybolmasına rağmen, minberdekiler Bulgar yağmasından kurtulmuşlardır.

Ana mekânda, batı duvarında altta sol tarafta iki adet dikdörtgen pencere ve sağda yan mekâna geçişi sağlayan kapı bulunur. Doğu duvarı da batı duvarıyla simetriktir. Bu duvarlarda üst tarafta ise üçer pencere yer

almıştır. İkişer pencere, alttaki pencerelerin üzerine; birer pencere de yan mekânların giriş kapılarının üzerine yerleştirilmiştir. Mihrap bölümünü ana mekândan ayıran kemerin sağında ve solundaki satıhlarda da dört pencere(solda, altta ve üstte birer; sağda da aynı şekilde) bulunmaktadır. Kuzey duvarında ise sağda ve solda ahşap kadınlar mahfili yer alır(lev.63, res.115-116). Mahfillere çıkan merdivenlerin altında birer pencere açılmış; yukarda da yine birer pencere yer almıştır. Aşağıdaki pencereler, bütün alt sırada bulunan pencereler gibi dekorsuz olup, demir şebekelere sahiptir. Yukardaki sivri kemer arasındaki(en üstte ve tromplar arasında) pencere de hesaba katıldığında, bu duvarda toplam beş adet pencere açılmıştır.

Böylece, caminin aydınlatılması, Mihrap bölümünde dokuz; mihrabı ana mekândan ayıran duvarda dört; doğu duvarında altı; kuzey duvarında beş adet olmak üzere toplam otuz pencere vasıtasıyla sağlanmıştır. Binanın bir kenarı yaklaşık 12m. olan kare mekânı göz önüne getirildiğinde, bu kadar pencerenin içerisini ferah ve aydınlık bir mekân haline getireceği hemen anlaşılabilir. Dış mimarideki sağlam, dengeli ve intizamlı işçiliğin iç mimari ile bir bütün oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Dış mimarî:

Pirî M.Paşa camiinin-küçük ölçülerine rağmen-abidevi bir tesir bıraktığını söyleyebiliriz(lev.47, res.86; lev.49, res.89). Ortadaki kubbe yapının tamamına hâkim bir unsur olup, ana mekân son cemaat yeri ile bütünleşmiştir. Yan mekânlar ise küçük ve basık olmalarıyla tâli unsurlar olarak kalmışlardır, zaten ana mekâna bir kapı ile bağlanmış olmaları bu zaviyelerin tecrit edilmiş olduk-

larını gösterir. Mihrap bölümü de ana mekândan ayrı olarak düşünülmüş bir mescit intibaını vermektedir(lev.58-61, res.107-113), iç tarafta geniş bir kemer vasıtasıyla ana mekândan belirgin bir şekilde ayrılmıştır ve dış tarafta da bu bölümün saçak hattı ancak yen mekânların saçak hattı seviyesine ulaşmaktadır(lev.61, res.112).

Yapıda kesme taşlar oldukça itinalı bir şekilde kullanılmışlardır. Taş ebadlarından birkaç örnek verecek olursak, 62x30, 95x30, 50x24, 86x30, 115x30 cm.lik bloklarla karşılaşırız. Bunlar alıştırmalı teknikle ve ustaca örülmüşlerdir. Beden duvarlarının 1m.30 a kadar varması da yapıyı oldukça sağlam kılmıştır. Burada bütün cepheleri ayrı ayrı tasvir etmeye gerek yoktur. Yapının bütününde dış mimaride süsleme unsurları mevcut olmayıp, monotonluğu kıran tek özelliğin iki pencere arasında yer alan üstü sivri kemerle nihayetlenen kör bir üçgen alınlıktan ibaret olduğunu görmekteyiz(lev. 58, res.106; lev.61, res.112-113); ancak mihrap duvarındaki gül pencerenin istisnaî bir özellik olduğunu belirtmek gerekir(lev.59, res.109).

Üzerinde ayrıca durulması gereken bölüm son cemaat yeri olup, zarif sütunları ve mukarnaslı sütun başlıklarıyla dikkati çeker(lev.49, res.89-90 ve lev.50, res.91). Son c.yeri bu dört sütun vasıtasıyla, hemen hemen eşit beş bölüme ayrılmıştır. Ortadaki bölümün saçaklık firizi diğer bölümlerden biraz daha yükseltilmiş ve kubbesi de aynı şekilde hafif bir yükselmeyle belirtilmiştir. Bu özellik, Türk mimarisinde son cemaat yeri inşasında görülen karakteristik geleneğin bir neticesidir. Son c.yeri kubbelerinin içleri de kalem işleriyle süslenmiştir. Bunlar da son tamirden kalma olup, orijinal olarak burada aynı şekilde süslemelerin yer aldığı kesinlikle söylenebilir(lev.50, res.91; lev.70, res.129).

Son c.yerinin beş bölümü de kubbe ile örtülü olup, ortadaki kubbe kasnağı hariç diğerlerininki sekizgendir(lev. 50, res.103) ve kaplamaları kurşundur. Ortadaki kubbenin kasnağı yarım olup, arka tarafta devam etmemektedir. Bu tamirlerden sonra husule gelen bir durum olmalı, orijinalde burada da sekizgen bir kasnak düşünülebilir.

Caminin tek minaresi olup, kuzey-batı köşede yer almaktadır. Minarenin sadece kaidesi eski binaya aittir, üst tarafı ise 18.yüzyılda biçimsiz bir şekilde yeniden yaptırılmıştır(lev.54, res.100; lev.55, res.102). Bu yenileme, son cemaat yerinin orta bölümünün altındaki portalin sağında ve solunda yer alan kitabelerde belirtilmektedir. Buna göre, Saadettin Bey tarafından minarenin hicrî 1179(1765) senesinde tekrar inşa ettirildiği anlaşılmaktadır(lev.53, res.97 ve lev.51, res.94).

Ana mekânın yanındaki küçük mekânlara bitişik odaların bulunduğu doğu ve batı cephelerinde kalan konsollardan ve saçak izlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu hususu bu odaları yıkılmadan önce görenler de doğruladılar. Bu odalar, yan mekânlara kapı vasıtasıyla açılmaktaydı(lev.52, res.96; lev.53, res.98). Bunlar yan mekânlardan oldukça küçük ve alçak inşa edilmişlerdi. Bu odalar, ana mekândan tecrit edilmiş yan mekânların devamıdırlar ve yan mekânların fonksiyonları neyse bunlar da onu tamamlamaktaydılar.

Bütün bu nitelikler açıkça bu binayı, zâviyelicamiler gurubuna sokmaktadır. Bu tipin gelişimi içinde ele alınması gereken bina, bu tipin son devrindeki yapılarında görülen özellikleri taşımaktadır.

Kitabeler:

Soncemaatyerinin orta bölümünden camie girişi sağlayan ana portalin üzerinde bir kitabe yer almaktadır. Bu kitabede kelime-i şahadet mısraı ile beraber sol alt köşede binanın inşa tarihi olarak hicrî 937(1530/1) senesi verilmektedir(lev.51, res.93). Kitabe şu şekildedir:

لا اله الا الله محمد رسول الله سنه ۹۳۷

"Allah'tan başka tapılacak ilah yoktur. Muhammed Aleyhisselam onun resulüdür.
Sene: 937(1530/1)"

Diğer kitabeler yapılan onarımlara ait olup, bunlardan soncemaatyerinde ana girişin sağındaki pencerenin üzerinde bulunan kitabe(lev.53, res.97) şu şekildedir:

تعمیر جامع شریف مرحوم پیر محمد پاشا و تجدید مناره

"Tamir-i cami-i şerif-i merhum Pîr Mehmed Paşa ve tecdid-i minare"

Bir diğer kitabe de portalin solundaki pencerenin üzerinde mevcuttur(lev.51, res.94) ve şöyle okunmaktadır:

عن زمان سید سعدالدین بیک المتولی فی م سنه ۱۱۷۹

"An zaman-ı seyyid Saadettin Bey el mütevelli.
Sene: 1179 Muharrem ayı(Haziran-Temmuz 1765/66)"

Portalin sağında ve solunda pencereler üzerinde yer alan bu kitabelerin birbirlerinin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan binanın 1765 senesinde vakfın

mütevellisi Saadettin Bey tarafından onarıldığı ve minarenin de yeniden yapıldığı öğrenilmektedir.

Soncemaatyerinin ortasındaki kemerin üzerinde de şu şekilde bir kitabe bulunmaktadır(lev.50, res.92):

"Tarih-i tamiri 1313(1895/6)"

Bunların dışındaki kitabeler orijinal değildir ve yakın zamanda konulmuşlardır. Böyle bir kitabe mihrapta yer alır(lev.65, res.119). Şöyle okunmaktadır:

"Ey habibim yüzünü mescid-i harama çevir"

Ortadaki kubbenin içindeki daire şeklindeki kitabe kuşağında da "Âyet el-kürsî" duası bulunur(lev.66, res. 120).

Ayrıca, portalin iki yanındaki pencerelerin üzerlerinde "graffitti"lere rastlanmaktadır. Bunlardan sol taraftaki pencere üzerinde: "Düşüncesiz mal biriktirme ki kimin için topladığını bilemezsin" ve "Dünyada hırsı bırak, yaşamında diğerlerine tamah etme" şeklindeki öğüt verici nitelikteki yazılara rastlanıyor(lev.51, res.94). Sağ taraftaki pencerenin üzerinde de buna benzer "graffitti"ler yer almaktadır(lev.53, res.97).

Mimarı:

Mimar Acem Ali, Yavuz Sultan Selim(1512-1520) zamanında İran savaşında esir edildiğinden Esir Ali lâkabıyla tanınmıştır. Vakfiyesinde de Esir Ali adı geçmektedir. İstanbul'a getirildikten sonra Hassa mimarı olmuş ve Kanunî Sultan Süleyman(1520-1566) zamanında da baş-mimarlık makamına atanmıştır.(532) Acem Ali ya da Esir Ali, H.944(= 1536/37) senesinde vefat etmiştir(533) ve yerine yeteneksiz bir mimar tayin edilmişse de daha sonraları baş-mimarlık makamı 1539'da Koca Sinan'a tevcih edilmiştir.(534)

Pirî Mehmed Paşa camiinin ana portalinde yer alan ve yapının inşa tarihini bildiren kitabede H.937(= 1530/31) senesi yazılıdır. Bu tarih, Acem Ali'nin zamanına tekâbül etmektedir. Ancak bu mimarın baş-mimarlığı sırasında yapılan inşaatların tümünü ona mâl atmek imkânsızdır.(535)

---

(532) İzzet Kumbaracılar, Türk mimarları, "Arkitekt", sayı 7/3(1937), s.59.

(533) Ernst Egli, Sinan der Baumeister osmanischen Glanzzeit, Zürich 1954, s.36; krş. İ.Kumbaracılar, a.g.e.

(534) Tezkiretü'l-bünyan'da bu husus açıkça belirtilir. Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri hakkında etraflı bir bibliyografya için bkz. Oktay Aslanapa, Sinan mad., "İslâm Ansiklopedisi", cilt 10, İstanbul 1966, s.655-661; Ayla Alpöge, Türkiye'de sanat tarihi ve arkeoloji ile ilgili yayınlar bibliyografyası(1966-1968), İstanbul 1970; ayrıca bkz. Ahmet Refik, Türk Mimarları, İstanbul 1977; Şerafettin Turan, Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları, "Tarih Araştırmaları Dergisi", sayı 1/1 (1964), s.157-200; Mimar Sinan ve eserleri hakkında etraflı bir çalışma da halen Boğaziçi Üniv. Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Sayın Prof.Dr. Abdullah Kuran tarafından yapılmaktadır.

(535) Mimar Esir Ali hakkında yazılan bir makalede böyle bir hataya düşülmüştür, bkz. Kemal Altan, Klasik Türk Mimarlarından Esir Ali, "Arkitekt", sayı 3(1937), s.81.

Mimar Sinan'ın ise Hassa Başmimarı görevine getirilmeden önce de eserler meydana getirdiği bilinmektedir.(536) Birçok yönden Koca Sinan'ın eserlerini hatırlatan Silivri'deki Pirî Mehmed Paşa camiinin de işte bu sıralarda onun tarafından inşa ettirilmiş olması ihtimali akla gelebilir. Ancak Mimar Sinan'a ait eserlerin listesini veren vesikalardan yalnız Tuhfetü'l-Mimarin'de "Camii Şerif der Silivri" şeklinde bir cami zikredilir.(537) Eserleri arasında Silivri'deki 32 kemerli uzun köprünün de yer aldığı bu büyük Türk mimarının Hassa Başmimarı seçilmeden önce meydana getirdiği eserleri içinde Pirî Mehmed Paşa camiinin de bulunduğu hususu, Mimar Sinan'a ait eserlerin zikredildiği diğer listelerde yer almamasından dolayı doğrulanamamaktadır.

Görüldüğü gibi, Piri M. Paşa camiinin mimarının kim olduğunun belirlenebilmesi için etraflıca bir araştırma yapmak ihtiyacı doğmaktadır. Belki böylece bu abidevî eserin mimarını kesin olarak tespit etmek mümkün olacaktır.

---

(536) Bunlar arasında Gebze'de Çoban Mustafa Paşa külliyesi -bu külliye 1523 tarihli ve oldukça büyük ölçüde olup, Tezkiretü'l-ebniye ve Tezkiretü'l-bünyan adlı tezkirelerde de Mimar Sinan'ın eserleri cetvelinde "Geğbüze'de merhum Mustafa Paşa camii" adı ile yer almaktadır- ile Halep'te Hüsrev Paşa için yaptığı Hüsreviye külliyesi sayılabilir, bkz. O.Aslanapa, Sinan, "İslâm Ansiklopedisi", cilt 10, İstanbul 1966, s.656.

(537) Bu hususta bkz. Rıfkı Melûl Meriç, Mimar Sinan hayatı, eserleri, Mimar Sinan'ın hayatına, eserlerine dair metinler, Ankara 1965, s.25.

Sanat tarihi gelişimi içindeki yeri:

Pirî M.Paşa camii, zâviyeli-camiler arasında yer alması gereken özelliklere sahip bulunmaktadır. Bu tipteki binaların son örneklerinde görüldüğü gibi tek kubbe ile örtülü bir ibadet mekânına sahiptir, ancak bir değişiklik olmak üzere kıble tarafına yarım kubbeli dışarı taşkın bir mihrap inşa edilmiştir. Ana mekânın her iki yanında da kubbe ile örtülü yan mekânlar bulunur. Bu küçük mekânların yükseklikleri mihrap yarım kubbesi ile aynı olup, binanın dışında dolaşan saçak hattı bu hususu açıkça belirtmektedir. Asıl ibadet mekânı ise binanın bütününe hâkim bir karakterde inşa edilmiştir. Soncemaatyeri klasik Türk mimarisindeki özellikleri yansıtır: Sivri kemerlere, birbiriyle eş beş kubbeli bölüme sahiptir ve ortadaki bölümün kubbesi hafif bir şekilde yükseltilmek suretiyle belirtilmiştir. Sütunlu muntazam revaklarla da dışarıya açılmıştır. Ancak, bu çeşit binalarda soncemaatyeri Osmanlı mimarisindeki gelişmesini takip etmiştir.(538) Yan mekânların ana mekâna olan bağlantısı kapı vasıtasıyla sağlanmıştır ve bu husus zâviyeli-camilerin belli başlı özelliklerindendir.(539)

Zâviyeli-camiler, önceleri en çok tanınmış örneklerine Bursa'da rastlanmış olmasından dolayı "Bursa tipi camiler" olarak,(540) daha sonraları da "ters T" veya "⊥ biçiminde camiler" olarak adlandırılmışlardır.(541) S.

---

(538) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.9.
(539) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.8.
(540) Abdullah Kuran, İlk devir Osmanlı mimarisinde cami, Ankara 1946, s.64'de bu tip yapılar "Bursa tipi veya çapraz mihverli camiler" adı altında ele alınmıştır.
(541) O.Aslanapa, İznik'te Sultan Orhan İmaret camii kazısı, "Sanat Tarihi Yıllığı", I(1965), s.16-39'da bu tipteki yapılar "Yan mekânlı camiler" olarak adlandırılır.

Eyice tarafından ise, zâviyeli-camiler gurubuna girmesi gereken altmış kadar eser bir araya toplanmış ve bunların Osmanlı devletinin ilk yüzyıllarında çok sayıda inşa edildikleri, XVI.yüzyıl içlerine yani Kanunî Sultan Süleyman devrinin(1520-1566) ilk yıllarına kadar uzandıkları müşahede edilerek, bu tipteki binaların yalnız bu iki yüzyıllık süre içinde önemli olan ve XVI.yüzyıldan itibaren kaybolan bir teşkilât ile ilgili olması ihtimaline yer verilmiştir.(542) Ayrıca, bu tip binaları zâviye-cami, veya zâviyeli-cami olarak adlandırmanın daha doğru olacağına ve bu tipi, bu ad altında Osmanlı-Türk mimarisinde ayırdetmenin gerektiğine de işaret edilmiştir.(543)

Bu tip binaların menşei olarak bazı garip hipotezler de ortaya atılmış ve taraftar toplamıştı. Bunlardan biri, bu tip binaları Bizans kilise mimarisi ile akraba gören bir zihniyetten kaynaklanan ve şaşılacak şekilde de yayılan hipotezdir.(544) Diğer bir hipotez ise, bu yapılara "ters T" tipindeki binalar olarak bakmanın yanıltıcı olduğunu ve yan hücrelerin medrese olduklarını ispat mümkün olsa bu eserleri "medrese-cami" adı altında

---

(542) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.4, 23, 26, 29.

(543) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.32.

(544) C.Huart, Konia, ville des Derviches tourneurs-souvenirs d'un voyage en Asie Mineure, Paris 1897, s.13(Hüdâvendigâr); H.Wilde, Brussa, Berlin 1909, s.10; G.Gurlitt, Die Bauten Adrianopels, "Orientaliches Archiv", (1909/10), s.51-52; E.Diez, Die Kunst der Islamischen Völker, Berlin 1917, s.129 vd.; Holscher, Entstehung und Entwicklung der osmanischen Baukunst, "Zeitschrift für Bauwesen", 89(1919), s.370(Milâs Firuz Bey imareti); A.D. Mordtmann, Anatolien(yay.F.Babinger), Hannover 1925, s. 69(İnegöl); R.Hartmann, Im Neuen Anatolien, Reiseeindrücke, Leipzig 1928, s.43(Yenişehir-Postinpuş); E.Mamboury, Istanbul Touristique, Istanbul 1951, s.115(Bursa-Şahadet ve Hüdâvendigâr); G.Martiny, Zur Entwicklungsgeschichte der osmanischen Moschee, "Ars Orientalis", IV(1961), s. 108-112.

ele alınmasının daha isabetli olacağını ifade etmekteydi.(545) Doğan Kuban tarafından ise bu tip, toplu bir mekân olarak ele alınmıştır. Nihayet, S.Çetintaş tarafından bu tip binaların zâviye olabileceği tezi üzerinde durulmuştur.(546) Aynı sıralarda S.Eyice de İznik'te Nilüfer Hatun imareti münasebetiyle bu yan mekânların zâviye olabileceğini belirtmişti.(547) S.Eyice daha sonra biraz evvel değindiğimiz etüdünde bu problemi etraflıca ele almış ve önemli sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre, prototipleri İslam öncesi Asya yapı sanatına kadar inen dört eyvanlı(bazı hallerde üç ya da iki eyvanlı), ortası avlulu binaların Türkler ile Anadolu'ya gelerek, burada hızlı bir gelişme sonucunda yeni şekillerin doğmasına yol açmış olduğu kesindir.(548)

Bu tip binalar esas itibariyle bilhassa erken misallerde aynı aks üzerinde birbirini takip eden herbiri

---

(545) K.Erdmann, Boebachtungen auf einer Reise in Zentralanatolien im Juli 1953, "Archaologischer Anzeiger", 1954, s.160 vd.; aynı yazı, Weitere Nachtraege zu den Beobachtungen auf einer Reise, "Archaologischer Anzeiger", 1957, s.361 vd. Burada K.Erdmann neticede bu tipteki yapılar için "bir eksen üzerinde çifte veya tek ana kubbeli yanları odalı cami" tarifini teklif etmiştir. Bu tipin yan hücrelerini medrese olarak gören bir hipotez için bkz. Ulya Vogt-Göknil, Türkische Moscheen, Zürich 1953, s.129(Yeşil cami); Bu tip camilerin cami ve medrese görevlerini birleştirdikleri ise şu eserde ileri sürülmüştür: Behçet Ünsal, Turkish-Islamic architecture, London 1959, s.22.

(546) S.Çetintaş, Yeşil cami ve benzerleri cami değildir, İstanbul 1958, s.1-26; aynı yazar, Türk Mimarî Anıtları, İstanbul 1946, I, s.19-20'de yan odaların ilk Osmanlı beylerinin "icra-ı kaza" ettikleri bir çeşit devlet daireleri olduklarını ileri sürmüşse de daha sonra itirazlarla karşılaşmıştı, bkz. S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.13.

(547) S.Eyice, İki Türk âbidesinin mahiyetleri hakkında notlar: İznik'te Nilüfer Hatun imareti ve Kayseri'de Köşk medrese, "AÜİFSTY", II(1958), s.107-110.

(548) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.15-17.

bir kubbe ile örtülü iki ayrı mekândan ve bunlardan ana portal tarafında olanın iki yanında bitişik yine kubbeli (nadir hallerde tonozlu) küçük hücrelerden meydana gelir.(549) S.Eyice tarafından tespit edilen irili ufaklı altmış kadar örneğin hepsinde bu ana şemanın esas prensipleri hâkimdir. Yalnız geç devirlere doğru, Pirî M.Paşa camiinde de izlediğimiz gibi büyük kubbeli mekânlardan birincisinden vazgeçildiği görülmektedir. Biz burada, Pirî M.Paşa camii ile yakın özelliklere sahip olan zâviyeli-camiler arasında yapılacak mukayeselere yer vererek, Silivri'nin en iyi durumdaki eseri olan bu zaviyeli-caminin bu tip içindeki yerini belirteceğiz.

Pirî M.Paşa camii ile en yakın benzerlikler gösteren zâviyeli-cami Saray-Bosna'daki Gazi Hüsrev Bey camiidir.(550) Pirî M.Paşa camii ile aynı tarihte yani hicrî 937(1530/31) senesinde Bosna sancak beyi Hüsrev Bey tarafından inşa ettirilen bu cami de ortada kubbeli bir ana mekâna ve onun kıble tarafında da yarım kubbeli bir mihrap bölümüne sahiptir. Ana mekânın her iki yanında küçük mekânlar bulunur. Soncemaatyeri beş eş kubbeli bölüme sahiptir ve sütünlarla taşınan revaklarla dışarı açılır. Bu özellikler Pirî M.Paşa camiinde de görülür. Ancak, bazı küçük ayrılıklar dikkati çeker. G.Hüsrev Bey camiinde mihrap bölümünün ana mekânla tamamen kaynaşmasına karşılık, Pirî M.Paşa camiinde daha küçük ölçülerdeki mihrap bölümü ana mekândan oldukça geniş bir kemer vasıtasıyla ayrılır. Yan mekânlar Pirî M.Paşa camiinde ana mekâna kapı vasıtasıyla açılırken, G.Hüsrev Bey ca-

---

(549) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.5.

(550) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.48, plânı s.78, no.56; E.H.Ayverdi, Yugoslavya'da Türk abideleri, "VD", III(1957), s.48, res.74-79. Röleveleri şu eserden alınmıştır: C.Truhelka, Gazi Husrev Beğ njegou zivot, njegova Doba, Sarajevo(Saray-Bosna 1912).

miinde kemerle açılmaktadır. Bu husus, yan mekânların namaza tahsis edilebilmesi için basit bir değişiklik yapıldığını yani bu mekânları kubbeli ana mekândan ayıran perde duvarının içinin boşaltılmış olduğunu gösterir. Yan mekânın kubbesini taşımak üzere zaten burada bir kemer yer aldığından, bu iş için sadece bu kemerin içindeki dolguyu boşaltmak yetmiş ve yan mekânlar binada statik ve üslup bakımından bir zarar vermeden orta kısma açılabilmiştir. Bu durum zâviyeli-camilerden bazılarında karşımıza çıkmakta olup, ilk bakışta yanıltıcı olabilmektedir.(551) Bu ihtiyaca yönelik bir uygulama ile sonradan iç mekâna açılan bir eyvan haline getirilen yan mekânların zâviyeli-cami tipindeki binalarda aslı kapalı odalardır. Dolayısıyla, bu özelliğin Pirî M.Paşa camiinde bozulmadan süregeldiği izlenmektedir. G.Hüsrev Bey camii de Pirî M.Paşa camii gibi müştemilata sahip bir yapı olup, imareti, medresesi ve darüttalimi vardır. Her iki yapı da görüldüğü gibi zâviyeli-camilerin son örneklerinde görülen özellikleri taşımaktadırlar.

Halep'te bulunan Hüsreviye camii,(552) 1534'de Şam Beylerbeyi olan Hüsrev Paşa için yapılarak, hicrî 952 (1545) senesinde tamamlanmıştır.(553) Mimar Sinan'ın ilk eserlerinden olan bu cami de büyük kubbeli tek mekândan

---

(551) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.9.

(552) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.48, plânı s.79, no.57; E.Egli, Sinan der Baumeister Osmanischer Glangzeit, Zürich 1953, s.57-58, res.26; J.Sauvaget, Alep, Paris 1941; O.Aslanapa, Sinan maddesi, "İslâm Ansiklopedisi", cilt 108(İstanbul 1966), s.656.

(553) Ancak, O.Aslanapa, bu yapının İznik ve Bursa geleneğine bağlandığını, yan mekânlı cami fikri taşıdığını belirtmiş ve Mimar Sinan'ın mimar-başa seçilmesinden(1539) önce meydana getirdiği ilk yapı olduğuna işaret ederek, 1536/37'de yapıldığını bir tahmin olarak ileri sürer, bkz. O.Aslanapa, Sinan mad., İslâm Ansiklopedisi", cilt 108(İstanbul 1966), s.656.

ve yanlarda yine küçük ve kubbeli birer hücreden meydana gelmiş olup, zâviyeli-camilerin son örneğidir. Burada önünde beş kubbeli soncemaatyeri de mevcuttur. Bu cami de külliyeye sahiptir. Küçük ölçüdeki külliyede U biçiminde revaklı avlusu ile medrese, hamam, imaret ve misafirhane binaları yer almaktadır. Yan hücreler camiye kapı vasıtasıyla bağlanmaktadır. Pirî M.Paşa camiine oranla daha küçük tutulmuşlardır(soncemaatyerindeki kubbeler dahi yan hücrelerin kubbelerinden büyüktür). Cephenin sağında kalın ve kuvvetli bir minare gövdesi yükselmektedir. Tek ana mekâna ve bu mekâna kapı ile bağlanan yan hücrelere ve beş kubbeli bölüme sahip soncemaatyeri ile Pirî M.Paşa ve Gazi Hüsrev Bey camileriyle aynı prensiplere sahip bu cami, ana mekânın kıble tarafında ayrıca bir mihrap bölümüne sahip olmaması bakımından ufak bir değişiklik gösterir.

Pirî M.Paşa camii, Gazi Hüsrev Bey camii ve Halep'teki Hüsreviye camii XVI.yüzyılın ilk yarısında inşa edilen binalar olup, bu tipin en son safhasına ait örnekleri teşkil ederler.

S.Eyice'nin belirttiği gibi, Osmanlı devri Türk mimarisi bu tipi XIV.yy.da işlemiş, prototiplerden yeni biçimler vererek uzaklaştırmış, XV.yy.da en mükemmel şekilleri ile geliştirmiştir. XV.yüzyılın başlarına doğru II.Bayezid(1481-1512) devrinde son parlak çağını yaşayan bu tip, I.Selim(1512-1520) devrinde geç örneklerini verdikten sonra Kanunî Süleyman(1520-1566) devrinde birkaç en son örnekle sönmüş ve unutulmuştur.(554)

Pirî Mehmed Paşa camiinin en yakın benzerleri olan Bosna'daki Gazi Hüsrev Bey camii(H.937 = 1530/31) ve Ha-

---

(554) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s. 23, 26; S.Eyice, Sinan Paşa imareti, s.327.

lep'teki H.952(1545) senesinde tamamlanan Hüsreviye imareti ile birlikte bu en son safhanın ürünü olan diğer yapılar ise Diyarbakır'da Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından H.928(= 1521/22)'de yaptırılan Fatih Paşa imareti,(555) İstanbul'da H.929(= 1522/23)'de tamamlanan Sultan Selim manzumesi,(556) Rodos'un 1523'de fethinin arkasından inşa ettirilen Süleymaniye camii,(557) Sincanlı'da H.931(= 1524/25)'de inşa edilen Gazi-Lala Sinan Paşa imareti(558) ve Malatya yakınında Fethiye köyünde Kanunî Süleyman devrinde yapılan imarettir.(559) Ayrıca, S.Eyice'nin belirttiği gibi, bu tipin son temsilcileri olarak Diyarbakır'da 1551 tarihli İskender Paşa camii ile Halep'de Osman Paşa camiini de anmak kabildir.(560)

Burada saydığımız bu yapıların hepsi birtakım ortak özelliklere sahiptir. Yapıların kuzey cepheleri boyunca uzanan soncemaatyeri, yanlarında sadece dörtköşe plânlı birer tabhanesi ve artık tamamen ortadan kalkan kubbesi aydınlık fenerli avlu bölümü ortak özellik olarak belirmektedir. Cami olarak kullanılan ana mekânda ise bazen İstanbul'da Sultan Selim, Fethiye, Rodos ve Halep'de olduğu gibi basit, dörtköşe ve kubbe ile örtü-

---

(555) Bibliyografya için bkz. S.Eyice, Sinan Paşa imareti, s.327 dipnot 58'deki yazı.

(556) Bibliyografya için bkz. S.Eyice, Sinan Paşa imareti, s.327 dipnot 59.

(557) S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.47, res.54; H.Balducci, Rodos'da Türk mimarisi, çev. Celâleddin Rodoslu, Ankara 1943, s.118.

(558) S.Eyice, Sinan Paşa imareti, s.303-331, 76 res.

(559) Bu eser, önceleri S.Eyice tarafından Uzun Hasan'a izafe edilmişti, bkz. S.Eyice, Zâviyeler ve zâviyeli-camiler, s.44. Ancak, daha sonra yapının iyi okunamayan kitabesinden Abdürrezzak(ya da Abdüsselâm) Paşa tarafından Sultan Süleyman devrinde yaptırılmış olduğu anlaşılmıştır, kşl. S.Eyice, Trakya'da İncecik'de bir tabhaneli cami, "Tarih Enstitüsü Dergisi", I(1970), s.192.

(560) S.Eyice, Sinan Paşa imareti, s.328 dipnot 65.

lü bir mekân anlayışı hâkim olmuş bazen de Sincanlı, Saray-Bosna, Diyarbakır'daki örneklerde görülen cami mimarisinin gelişmesine uygun olarak yeni şekiller denenmiştir. Pirî Mehmed Paşa camii de işte bu ikinci gurupta yer almaktadır.(561)

Diyarbakır'da Fatih Paşa imaretinde ana mekân, İstanbul'un Selâtin camilerinde tatbik edilen dört payeli, dört yarım kubbeli şeklin bir benzeri olarak; Sincanlı'da Sinan Paşa imaretinde birbirini takip eden enine gelişen iki mekân inşası suretiyle; Saray-Bosna'da Gazi Hüsrev Bey imareti ile Silivri'de Pirî M.Paşa camiinde mihrap kısmında yarım kubbeli bir bölümün daha katılması suretiyle meydana getirilmiştir.

Böylece, görüldüğü gibi Pirî Mehmed Paşa camii, mutlak surette "zâviyeli-cami" ya da "tabhaneli-cami" adı altında toplanması gereken yapı tipinin son devrine ait bir temsilcisi olarak sanat tarihi gelişimi içindeki yerini almaktadır.

---

(561) S.Eyice, Sincanlı'da Sinan Paşa imareti, "VD", X(1979), s.328.

Avlu:

Avlu'da camiden başka vakfiyede imaret hanı diye geçen ahır, muvakkıthane(şimdi müezzinler odası), sıbyan mektebi(darüttalim), imarethane, mezarlık ve vakfiyede zikredilen çeşitli hizmetler için kullanılan odalar ile beraber mutfak, kiler, odunluk, fırın gibi tesisler yer almaktaydı. Avluya bitişik olarak darüttalimin arka tarafında dükkânlar ve imaret hanına bitişik dükkânlar da vakfiyede geçmektedir. Bunlardan başka avlunun kuzey cephesinin yanında dış tarafta medrese bulunmaktaydı. Bu saydığımız binalardan günümüze gelebilenler cami, darüttalim, muvakkıthane? ve imaret hanından ibarettir. Caminin kıble tarafında da içinde Pirî Mehmed Paşa ile oğlunun mezarlarının da yer aldığı açık bir hazire bölümü bulunmaktadır.

Avlunun ana giriş portali, tam mihrap ekseni üzerinde olup, bu eksen üzerinde şadırvan da yer almaktadır. Avludaki esas girişi sağlayan portal(lev.80-81, res.148-149) orijinal olmayıp son tamirden kalmadır. Avlu duvarları moloz taş kullanılmak suretiyle inşa edilmiştir. Ancak bazı kesimlerde bu orijinal moloz taş inşaatına rastlanmakla beraber(lev.79, res.146) çoğunlukla yeni inşaatla karşılaşılır, nitekim batı taraftaki alçak avlu duvarları da son senelerde yaptırılmıştır. Güney-batı tarafta ise avlu duvarı olmayıp, burada nasıl olup da bir özel mülkiyete yer verilmiş olduğu anlaşılamamaktadır.

Avlunun çarşı tarafına açılan bir yan girişi de vardır. Girişin çarşı tarafına bakan cephesi sıvanarak boyanmıştır. Bu girişin üzerinde şöyle bir kitabe yer alır: "Pirî Mehmet Paşa camii, inşa tarihi H.937, Milâdi tarihi 1517" Buradaki H.937 tarihi, camie giriş portalinin üzerindeki kitabede yer alan tarihin karşılığıdır ama bu tarihin Milâdi karşılığı 1517 olamaz, doğrusu 1530/31 tarihine tekabül etmektedir. Bu sebepten do-

layı son zamanlarda latin harfleriyle yazılmış bu hatalı kitabenin düzeltilmesi gerekir.

Bunlardan başka avlunun iki yan girişi daha bulunmaktadır. Biri yine kuzey duvarında olup, ana portalin sağında ve köşedeki binaların yanında yer alır(lev.80, res.147 ve lev.82, res.150). Bu kapının sivri kemerinin orijinal bir parçası hâlâ mevcuttur.

Kuzey cephedeki bu yan kapının tam karşısında yani güney cephede de sağ köşede dördüncü yan kapı mevcuttur. Bu kapının da sivri kemeri olup, kapı tamir görmüştür.

Avlu duvarları kuzey ve doğu tarafta düz bir istikâmette ilerlemektedir. Güneyde ise yan girişten itibaren güney-doğuya doğru ilerledikten sonra güney-doğu köşesiyle birleşmek üzere düz bir hat halinde uzanır.

Avlu yakın zamanda düzenlenerek bugünkü görünümünü almıştır. Çim parseller ve bunları bölen yollarla, ağaçlardan ibaret bir görüntü hakimdir. Avlunun içindeki darüttalimin bahçesi ayrıca alçak bir duvarla sınırlandırılmıştır(lev.85, res.157). Ancak, kuzey-batı kesim (lev.49, res.89) henüz düzenlenmemiştir ve çocuklar avlunun bu kesimini top sahası olarak kullanmaktadırlar. Bu kısmın da çimlenip, ağaçlandırılması bu abidevî anıtı daha da değerlendirecektir.

Darüttalim:

Caminin doğusunda ağaçlar arasında yer alan iki katlı bir bina olup, bugün boş bir haldedir. Cami avlusunun içindeki bahçesi alçak duvarlarla çevrilmiştir(lev. 85, res.157). Tamamen kesme taştan inşa edilmiştir ve kiremit bir çatıyla kaplanmıştır(lev.84, res.154-155). İlk bakışta cami ile aynı inşa tekniğine sahip olduğu farkedilmektedir. Altta dikdörtgen ve demir şebekeli pencereler, üstte sivri kemerle nihayetlenen uzun dikdörtgen pencereler ve bunların arasında üstü sivri kemerli üçgen alınlık(lev.84, res.155) tamamiyle camidekilerin aynısıdır(krş. lev.58, res.106 ve lev.61, res.112-113). Girişi kuzey-batıda bulunan sade bir kapı sağlamaktadır (lev.85, res.156). Burada da camide olduğu gibi gösterişten uzak, sade ama buna karşılık dengeli ve itinalı bir işçilik kendini göstermektedir.

6m.80x9m.13 ebadında dikdörtgen bir plâna sahiptir. Alt katta kuzey cephesinde sağda giriş kapısı, solda dikdörtgen bir pencere yer almıştır. Bu pencere bugün doldurularak iptal edilmiştir ve binanın bu köşesi mutfak olarak düzenlenmiştir. Binanın batı cephesinde alt kata ait iki dikdörtgen pencere, güney cephesinde de aynı şekilde iki pencere, doğuda ise bir pencere bulunmaktadır; üst kata ait pencereler ise şu şekildedir: Giriş cephesinde iki, batı cephesinde iki, güney cephesinde iki ve kuzey cephesinde üç pencere. Üst katın kuzey-doğu köşesinde iç tarafta alttaki mutfağın ocağına ait çıkıntı görülebilmektedir. Üst katta merdivenle çıkılan bir sofadan biri küçük, ikisi aynı uzunlukta üç odaya geçilmektedir; altta ise bir büyük dershane, iki oda ve mutfak bulunmaktadır. Binanın çatı seviyesine kadar olan yüksekliği beş metreyi biraz aşmaktadır. Binanın iç taksima-

tı hariç, dış mimarisinin değişikliğe uğramadan günümüze ulaştığı görülmektedir. Böylece ilgi çekici bir darüttalim örneğine Pirî M.Paşa külliyesi içinde rastlamış bulunmaktayız. Bu binanın H.927(1520/21) tarihli vakfiyede adı zikredilmekte olduğundan inşa tarihinin de 1520 senesi olması gerekmektedir.

Müezzinler odası(muvakkıthane?):

Darüttalimin bahçesinin kuzey-batı köşesinde ve caminin kuzey-doğu köşesi yakınında küçük bir bina yer almaktadır(lev.86, res.158-159). Giriş kapısının üzerinde "Müezzinler Odası" yazmaktadır. Şimdi içi boş olup, onarılmaktadır. Hemen hemen kare plânlı bir yapıdır(4m. 90x5m.) ve tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Giriş cephesinde(batı) binanın yüksekliği çatı seviyesine kadar 3m.dir, güneye doğru bina yüksekliği artmakta olup, yan cephelerde 3m.40'lık bir yükseklik mevcuttur. Bu küçük odanın güney ve doğu duvarları sağırdır, güney-batıda yer alan yuvarlak bir kemerle nihayetlenen kapının solunda bir pencere ve kuzey cephenin tam ortasında dikdörtgen olup, yuvarlak kemerle nihayetlenen bir pencere yer almaktadır. Bina geç devre ait olmalıdır ve belki de 1895/96 tamiri sırasında inşa edilmiştir. Burada mevcut bulunan bir binanın esaslı bir şekilde tamir edildiği de düşünülebilir. Bu tamire ait H.1313(= 1895/96) tarihli kitabe camide soncemaatyerinin orta kemerinin kilit taşı üzerinde yer almaktadır. Bu odanın üzeri kiremit bir çatı ile örtülüdür. Burası 1966'da müftülük olarak kullanılmaktaydı. Şimdi avlunun batı tarafında yeni müftülük binası inşa edilmiş bulunmaktadır. Bu küçük odanın vaktiyle muvakkıthane olarak kullanılmış olabilece-

ği hatıra gelmektedir. Ancak, vakfiyede bir muvakkıthanenin varlığından bahsedilmemektedir. Burada aslında vakfiyede zikredilen müezzinlerle muarife tahsis edilmiş bulunan üç odadan birisinin bulunması gerekmektedir. Bu odalar altı tane olup, bazıları birbirine bitişikti, şimdi ise bunların temel izleri dahi yok olmuş ve yerlerini tespit etmek imkânı kalmamıştır. Muvakkıthane olarak daha geç devirlerde kullanılmış olabilir. Bina şimdi harçla sıvanıp, badana edilmiş olduğundan kesme taş örgüsü görülememektedir, halbuki bina temizlenerek kesme taş örgüsü ortaya çıkarılmış olsaydı daha değer kazanacaktı.

İmaret hanının arkasında çarşı tarafına bakan bazı dükkânların da vakfedildiğini yine vakfın belgelerinden öğrenmekteyiz. Bu dükkânlar şimdi tamamen modern yapılara yerlerini bırakmışlardır, ancak 1966'larda bunlardan bazılarının pencere ve kapı kemerlerinin burada ele aldığımız müezzinler odasınınkilerle aynı tipte oldukları görülebilmekteydi. Bu da, 1895/96 tamirinde bu oda ile dükkânların birlikte onarıldığına işaret eder. Fakat ne yazık ki bu eski dükkânlardan hiç biri günümüze ulaşamamıştır.

İmaret hanı:

Vakfiyede imaret hanı olarak zikredilen bu bina[562] avlunun doğu cephesi boyunca çarşı kapısından kuzey-doğu köşesine kadar uzanmakta olup, 13x47m. ebatlarında dikdörtgen bir plâna sahiptir(lev.87, res.160-161). Moloz taştan inşa edilmiş ve kiremit bir çatı ile örtülmüştür. Vakıf, Silivri kasabasındaki on dükkânın tamamını vakfetmiş olup, belgelere göre bunlardan ikisi imaret hanı adı ile bilinen bu ahırın önünde yer almaktaydı. 1966'da mevcut olduğu anlaşılan bu dükkânlar 1895/96'da tamir edilmişlerdi. Şimdi yerlerinde yeni dükkânlar yer alır.

Evliya Çelebi, Silivri'nin hanlarından şöyle bahsetmektedir: "Küçük ve büyük onaltı adet mâmur han olup hepsi kızıl kiremitle örtülüdür. Bunlardan Kassam Çelebi hanı çarşılıdır. Çarşısı tamamı yüz dükkândan ibaret olup içinde her sanat mevcuttur. Geçid yer olmakla en galib kârcısı nalbandıdır. Bunun sahibi Kassam Çelebi dahi Kara-Pirî Paşa soyundandır."[563] Evliya Çelebi'nin onaltı handan bahsetmesi abartmalı üslubunun bir neticesi olsa gerektir. 1672'de Silivri'ye gelen A.Galland da kasabadaki "büyük han"dan bahseder.[564] 26 Mayıs 1762 günü Silivri'de konaklayan R.G.Boscovich, kasabada dört hanın mevcut olduğunu belirtir.[565] Evliya Çelebi tarafından "Kassam Çelebi hanı" ve A.Galland tarafından da "büyük han" olarak bahsedilen binanın Pirî Mehmed Paşa ca-

---

(562) Bu bina, H.927(1520/21) tarihli vakfiyede mâruf durumda olarak zikredildiğine göre, daha cami inşa edilmeden evvel "imaret hanı" namıyla mevcuttu.

(563) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.180.

(564) A.Galland, Journal pendant son séjour à Constantinople(1672-1673), yay. Ch.Schefer, Paris 1881, I, s.87.

(565) İsmail Eren, Rucer Yosip Boşkoviç'in 1762 tarihli İstanbul-Lehistan seyahatine ait hatıra defteri, "Tarih Dergisi", XII, sayı 16(1962), s.92.

miinin avlusuna bitişik bu "imaret hanı"nın olduğunu düşünebiliriz.

Hanın kapısı çarşı tarafındadır. Batı cephesinde küçük pencereler yer almaktadır(lev.87, res.160). Çatı iç tarafta orta sırada yer alan ahşap direkler vasıtası ile taşınmaktadır. Doğu cephesinin iç tarafında yani ocak nişlerinin bulunduğu taraftaki tahta sedirlerde yolcular yatmaktaydı. Ayrıca, binanın içinde hayvanların da muhafaza edildiği ahır kısmı bulunmaktaydı.

İmaret:

Avlunun içinde ve batı tarafında yer almaktaydı. Bugün bu bina ve müştemilatından geriye çocukların üzerinde top oynadıkları toprak bir arazi kalmıştır(lev.49, res.89). 1966'larda ise bu yapıya ait bazı temel kalıntılarına rastlamak mümkündü.

Vakfın belgelerine göre bu imaret binasında gelenlerin üç gün barınması için misafirhane, yemekhane, mutfak, kiler, fırın ve odunluk bulunmakta olup, misafirlerin hayvanları için bir de ahır inşa ettirilmişti. Bu ahırda da imarethanede olduğu gibi moloz taş kullanılmıştı ve zaten belirttiğimiz gibi bu ahır, imarethaneye izafeten "imaret hanı" olarak adlandırılmaktaydı.

İmaretin başında bir şeyh bulunmaktaydı. Vazifeli olarak tayin edilenler arasında ise bir kilerci, bir ambarcı, bir kâtip, iki nakıp, iki ahçı ve iki çırak, bir vekil harç, iki ekmekçi, iki bulaşıkçı, buğday öğütücüsü, cami ve imaretin çeşmelerine mahsus sularla vazifeli şahıs, imaretin ahırını ve helâsını süpüren bir süpürgeci, odun yarıcısı ve getiricisi gibi görevliler bulunmaktaydı.

İmaretin suyu yakınında bulunan iki kuyudan temin edilmekteydi. Şimdi bu binanın plân özelliklerini, önünde revaklı bir bölümün olup olmadığını, nerede son bulduğunu ve avlu kapısının yanındaki duvar kalıntılarına kadar uzanıp uzanmadığını tespit etmeye artık imkân kalmamıştır. Çizdiğimiz 1/200 ölçekli vaziyet plânında bu binanın yerini F.Engiz'in 1966'da tespit edebildiği temel kalıntılarına göre belirttik.

Medrese:

Avlunun kuzeyinde yer almaktaydı. 1966'larda temel kalıntılarına rastlamak mümkündü. Şimdi ise medresenin olduğu kesime yeni inşaatlar yapılmış olduğundan bu eski binanın hatırasını yaşatacak hiç bir kalıntı mevcut değildir(lev.82, res.151). Vakfın belgelerine göre, imaretin yakınında yapılan bu medresede ehli ilimden talebenin sakin olmaları için hücreler bulunmaktaydı. Medresenin bulunduğu kesimde yetim çocuklar için de bir mektep inşa ettirilmişti. Bu mektepte bir muallim ve bir kalfa görev yapıyordu. Medreseye ise âlim mütedeyyin(dine bağlı), salih ulûmu(bilimi) ve akliyyeyi talime muvaffak olabilecek bir müderris tayin edilmiş ve talebe adedinin on neferden fazla olmaması emredilmişti.

Medrese, 1966'daki temel kalıntılarına göre, ortadaki kubbeli ana mekâna bitişik olarak iki tarafta yer alan kare plânlı ve kubbeli beşer talebe hücresinden ibaret bulunmaktaydı. Ön tarafta revaklı bir bölüme sahip olup, bu revakın sağında birbirine bitişik üç oda inşa edilmişti. Bu odalar H.927(= 1520/21) tarihli vakfiyede müderris, hatip ve imama ait olarak zikredilmektedir. Bunların da temel kalıntıları dahi ortadan kalkmıştır.

Binada üst örtü olarak kubbenin kullanıldığı tamamen tahmine dayanmaktadır. Plân itibariyle daha çok Mimar Sinan'ın eserlerinden Halep'teki Hüsreviye camii(1537-1545) medresesini andırmaktadır. Bu plân tipi, Mimar Sinan'ın 1555'de inşa edilen Topkapı'daki Ahmed Paşa camiinin medresesinde ise daha da geliştirilmiştir.(566)

Silivri'deki Pirî M.Paşa medresesinde görev yapan müderrisler içinde Kanunî'ye güzel kasideler sunarak teveccühünü kazanan şair Baki ve kazasker oğlu Lütfullah Çelebi de sayılabilir.(567)

Şadırvan:

Avlunun ortasındaki set üzerinde ve caminin tam mihrap ekseninde yer alan şadırvanın üzerini örten çinkodan piramidâl külahı ve bunu taşıyan sekiz kare sütun orijinal olmayıp, 1966-1971 arasındaki onarımlar sırasında yapılmıştır(lev.83, res.152). Böylece, merkezdeki onaltıgen fıskiyeli havuz ve çeşmelerin dışarıya sekiz

---

(566) Ernst Egli, Sinan der Baumeister Osmanischer Glangzeit, Zürich 1954, s.72.

(567) Şair Baki'nin müderris oluşu ilgi çekicidir. Daha bir medrese talebesiyken iki sene içinde mülâzım ve arkadan da müderris olmuştu. Görev yapmak için Baki'den evvel bekleyenler olduğunu öne süren kazasker Hâmid Efendi itirazda bulunmuşsa da, Padişah katî olarak emredince Baki Efendi H.971(1564)'de otuz akçe ile Silivri'deki Pirî Mehmed Paşa medresesi müderrisliğine tayin edilmişti, bkz. Atâyî, Şakayık zeyli, s.435; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı, Ankara 1965, s.46. Lütfullah Efendi ise, babası Zekeriya Efendi'nin kazaskerliğinde bu göreve tayin edilmişti, bkz. Atâyî, Şakayık zeyli, s.325, 506, 529, 539, 553, 747. O zamanlar "Mehâdım-i Sudûr-i Kiran Kanunu" gereğince kazasker oğlu olan müderrislere ilk defada kırk akçelik bir müderrislik görevi verilmekteydi, bkz. İ.H.Uzunçarşılı, Osm.dev.ilm.teş., s.73.

eşit aralıkla açılması sağlanmıştır. Bu şadırvanın orijinal halinin de böyle olduğu tahmin edilebilir. Fatih camii(1468-1470), Sultan Selim camii(1522) ve Şehzade camii(1543) şadırvanlarında da benzer şekilde fıskiyeli havuza(Fatih ve Sultan Selim camilerinde onaltıgen; Şehzade camiinde onikigen) ve üst örtüyü taşıyan sekiz sütuna rastlanmaktadır.(568) Ancak, bu örneklerde ahşap üst örtü ile karşılaşıldığına göre belki de Pirî M.Paşa camii şadırvanının da üst örtüsü aynı şekilde ahşaptı ve onarım sırasında ahşap malzeme dayanıksız olduğundan herhalde tercih edilmemişti. Şadırvan, sağındaki ve solundaki çim parseller vasıtasıyla sınırlanmıştır. Bu iki parsel arasındaki 2m.35 genişliğindeki ve mihrap ekseni üzerindeki yol kuzeye doğru ilerleyerek üç basamaklı setten iner ve sonra avlunun ana portaline kadar uzanır(lev. 81, res.149).

Mezarlık(hazire):

Avlunun içinde geniş bir alana yayılmış durumdaki mezarlar Vakıflar Genel Müdürlüğünün onarımları sırasında küçük bir alan içersine alınarak daha derli toplu bir hale getirilmiştir(lev.71, res.130, 131). Etrafı bir duvarla sınırlandırılan 12x23m. ebadındaki bir dikdörtgen biçimindeki bu mezarlığın üstü açık olup, herhangi bir türbe binası mevcut değildir. Caminin kıble tarafında ve 7m. yakınındaki bu mezarlıkta birbirinden güzel mezartaşları ve lahitler dikkati çekmektedir(lev.75-79, res.138-145). Mezarlığın kuzey-batı köşesinde Pirî Mehmed Paşa'nın ve onun yanında da oğlu Muhiddin Mehmed Efen-

---

(568) Bkz. Enver Tokay, İstanbul şadırvanları, İstanbul 1951, s.9 vd.

di'nin sandukaları yer almaktadır(lev.73, res.134).

Pirî M.Paşa'nın sandukasının(lev.72, res.132) ayak ucunda kurandan alınmış âyetler ihtiva eden bir mezartaşı(lev.74, res.137); baş ucunda ise ad ve ölüm tarihi taşıyan diğer bir mezartaşı(lev.74, res.136) bulunmaktadır. Baş şahidesinde H.939 tarihi ile birlikte şunlar yazılıdır:

پیری پاشانك مكانك عدن ایده حیّ ودود

"Pirî Paşa'nın mekânın Adn ide Hayy-i Vedûd"

Bu baş şahidesinin taç kısmı alt tarafta simetrik olarak tekrarlanmaktadır. Ayak şahidesinde ise böyle bir durum mevzubahis değildir.

Devşirmelerin kışkırtmasıyla babasını zehirlediği söylenen Muhiddin Mehmed Efendi'nin sandukasının(lev. 73, res.134) baş şahidesinde de şunlar okunabilmektedir:

مولانا محمد چلبي افندی ابن
المرحوم پیر محمد پاشا سنه احدی
واربعین وتسعمایه

"Mevlana Mehmed Çelebi Efendi İbn
El-merhûm Pîr Mehmed Paşa sene ihdâ
Ve erba'in ve tis'a mie.."

Burada da en alt satırda: H.941(1534/35) tarihinin verildiğini görmekteyiz. Bu mezartaşındaki kitabe, Pirî M. Paşa'nınkilerden farklı olarak bir niş içersinde yer almakta ve üçgen biçiminde nihayetlenen üst tarafında mukarnaslar bulunmaktadır(lev.76, res.140).

Hazire bölümünde yer alan diğer kitabeli mezartaş-

ları da tarafımızdan fotoğrafla tespit edilmiş olup, bunlar Fakültemizden değerli dostumuz Hüsamettin Aksu tarafından şu şekilde okunmuşlardır:

الى رحمة الله
تعالى عائشه بنت
محمد ... سنه ٩٤٦

"İlâ rahmeti'l-lâhi
Teâlâ Aişe binti
Mehmed
Sene 946"

Kitabe(lev.77, res.141), H.946(= 1539/40) senesine ait olup, üç kartuş halinde güzel bir hatla yazılmıştır. Üst taraftaki kartuş sivri kemer biçimindedir.

Diğer bir kitabeli mezartaşı(lev.78, res.143) ise "Emin Ağa'nın kerîmesi Hafize Molla'nın ruhuna" diktirilmiştir. Üst kısmı sivri bir şekilde nihayetlenmekte ve iki sıra kartuş halinde gösterişli dal kıvrımları, çiçek motifleri ile süslüdür. Aşağı doğru incelen kitabe dokuz satır halinde güzel bir hatla yazılmıştır. En alttaki satırın altında H.1228(1813) senesi olarak tarih yer almaktadır.

Üst bölümü kırılmış diğer bir kitabeli mezartaşında ise(lev.78, res.144) "Enis Ağa'nın kerîmesi kuru yemişçi Mustafa Ağa'nın ehli merhume Sâhûre Hanım'ın ruhuna el-fatiha" yer almış olup, burada da H.1228(= 1813) senesi tarih olarak verilmektedir.

Diğer bir kitabeli mezartaşı lev.77, res.142'de görülen mezartaşının hemen arkasında yer alır. Burada "Mustafa Kethüda bin ..." adı okunmakta olup, vefat tarihi olarak H.1287(= 1870/71) senesi verilmektedir

Bir başka mezartaşında(lev.77, res.142) da şöyle bir kitabe okunmaktadır:

هو الحی الباقی
یا الهی کلمشم دیوانه رحمت ایت بنا
مسکنم قیل لطفکله جنّتی یا ربنا
غربت الده اردی اجل تارمار ایتدی بنی
راضیم الحکم لله بو امش امر خدا
ارنا بود الیاس اغانک قاین
والده سی مرحومه خدیجه خانم
روحیچون فاتحه
سنه
۱۲٤۰

"Huve'l-Hayyu'l Bâkî
Yâ ilâhi gelmişim dîvâna rahmet et banâ
Meskenim kıl lutfunla cenneti yâ Rabbenâ
Gurbet elde erdi ecel târ-mâr etti benî
Razıyım el-hukmu lillâh bu imiş emr-i Hudâ
Arnavud İlyas Ağa'nın kayın
Validesi merhûme Hatice Hanım
Ruhiyçun fatiha
Sene 1240"

H.1240(= 1824/25) senesine ait bu kitabenin üst kısmı süslü oval bir taç kısmıyla nihayetlenmekte olup, mezartaşı yukardan aşağı doğru incelmektedir. Tarih sekizinci hat sırasının altında yer almaktadır. Kitabe itinalı bir şekilde yazılmış olup, manzum bir karakterdedir.

3. SİLİVRİ'DEKİ DİĞER CAMİLER

Aslı bir Bizans kilisesi olan Fatih camii ve Pirî Mehmed Paşa camiinin dışında kasabada beş-altı cami daha mevcuttu. Evliya Çelebi bunlardan dördünü tasvir etmeksizin ismen vermiş, diğerlerinden ise bahsetmemiştir.(569) Bu camilerden hiç biri günümüze kadar gelememiştir.

Çakır Ağa camii:

XV.yüzyılın büyük memurlarından olup, İstanbul Subaşılığı görevinde de bulunan Çakır Ağa,(570) Edirne'de, İstanbul'da Aksaray civarında, Yenikapı'da Yağlıkçılar'da ve Kadıköyü'nde yaptırdığı camilerin yanısıra Silivri'de de bir cami inşa ettirmişti.(571) Bu cami şimdi tamamen ortadan kalkmış olup, herhalde Pirî Paşa ilkokulu arkasındaki meydanda yer alan ve yin Çakır Ağa tarafından yaptırılmış olan zâviye, han ile türbeden pek uzakta bulunmuyordu.

Danişmend camii:

Pirî Paşa mahallesinde, Atatürk caddesindeki sahil gazinolarının karşısındaki Dede sokağında(şimdi Mescit sokağı) bulunuyordu. Şimdi bu bölüme yeni inşaatlar yapılmış(lev.89, res.164) ve eski binaya ait hiç bir iz

---

(569) Evliya Çelebi tarafından adı anılan camiler şunlardı: Danişmend, Ali Bey, Kasım Paşa ve Kır camileri, bkz. R.E.Koçu, Evliya Çelebi seyahatnamesi, İstanbul (1944?), III, s.85.

(570) Çakır Ağa'nın Fatih Sultan Mehmed devrinde bu görevde bulunduğuna dair Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde bulunan vesika için bkz. Kâmil Kepecioğlu, Tarihi bilgiler ve vesikalar, "VD", II(1942), s.412.

(571) Kâmil Kepecioğlu, a.g.e., s.413.

kalmamıştır, yalnız şimdi çıkmaz bir sokak olan bu Mescit sokağının sonunda sağ taraftaki apartmanın altında kalan eyvan şeklinde dar bir boşluk içersinde Danişmend Dede'nin mezarı olarak adlandırılan taştan bir sanduka bulunmakta olup, halk buraya gelerek mum yakmaktadır. Hiç bir özelliği olmayan taş sanduka, kitabesiz ve serpuşsuz kaba bir baş ucu ve bir de ayak ucu taşına sahiptir(lev.88, res.162, 163).

Ali Bey camii:

Yukarı kasabada Dispanser sokağında bulunuyordu. Bulunduğu mahalleye de adını vermiş olan bu cami tamamen ortadan kalkmış olup, şimdi eski caminin yerine modern ve küçük bir cami inşa edilmiştir. Bu caminin hemen yanında yer alan bir mezar yeni bir mermer sanduka ile muhafaza altına alınmıştır(lev.103, res.192).

Kasım Paşa camii:

Bu cami de yukarı kasabada ve Londra asfaltına yakın olup, Hamam sokağındaki sonradan kaldırılan Ali Bey çeşmesinin karşısındaki apartman sahasında bulunuyordu. Şimdi bu yapıdan da hiç bir iz kalmamıştır.

Kır camii:

Bu yapı da yukarı kasabada ve Londra asfaltına yakın olup, Fevzi Çakmak caddesi(eski Hamam sokağı) ile Ali Bey Çeşme sokağını kesen Eminkaya sokağında bulunmaktaydı. Bu cami de hiç bir iz bırakmadan yok olup gitmiştir.

Neslişah Sultan camii:

Neslişah Sultan, II.Bayezid'in torunu ve Gevheri

Mülûk Sultan'ın kızıdır, babası Dokakin Mehmet Paşa'dır. Sultan 1579'da vefat etmiştir ve Deftardar'daki Mihrişah Sultan Türbesi haziresinde medfundur. İstanbul'da Edirnekapı'da bir cami inşa ettirmiştir.(572)

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Silivri kasabasında mevcut olan Neslişah Sultan camiini 1964 senesinde 30.591.48.- TL.sı sarfıyla onardığını raporunda belirtmektedir.(573) Bu tarihte onarılan bir yapının şimdi ayakta olması ya da en azından yerli halk tarafından ve belediyece tanınması gerekirse de yaptığımız soruşturmalardan bir netice alamadık, dolayısıyla bu caminin nerede olduğu ve yıkılıp yıkılmadığı hususlarında bir malumata sahip değiliz.

---

(572) Tahsin Öz, İstanbul camileri, Ankara 1962, I, s.110; Hadika, I, s.214.

(573) Cumhuriyetin 50. yılında vakıflar(Vakıflar Genel Müd. yayını), Ankara 1973, s.28.

4. MESCİTLER

Silivri'deki mescitlerden bugün geriye hiçbir şey kalmamıştır. Bunlardan bilinenler şunlardı:

Danişmend mescidi:

Bu mescit, belki de Danişmend camiinin yıkılmasıyla inşa edilmiş olup, bulunduğu sokağa da adını vermişti. Bugün hâlen bu sokağın içindeki bir apartmanın altında bulunan Danişmend Dede'nin mezarı halk tarafından ziyaret edilir(lev.88-89, res.162-164).

Bodur mescidi:

Ali Bey mahallesinde yer almaktaydı. Balkan savaşı sırasında Bulgarlar tarafından yerle bir edilmiştir. Bulgarlar bu sırada Ali Bey camiini de yıkmışlardı. Şimdi hiç bir kalıntısına rastlanmayan Bodur mescidi hakkında başka bir malumata sahip değiliz.

Bali Süleyman Ağa mescidi:

Silivri'de yaptığımız araştırmalarda bu adla bilinen bir mescide rastlayamadık. Herhalde yıkılarak ortadan kalkmıştır. Ancak, bu mescidin 1964'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarıldığı bildirilmiştir.(574) Yirmi yıl kadar önce onarılmış bir binanın nasil yok olduğu, eğer yok olmadıysa nerede bulunduğu malumumuz değildir.

---

(574) Cumhuruyetin 50. yılında vakıflar(Vakıflar Genel Müd. yayını), Ankara 1973, s.28'de Silivri'deki bu mescitin 1964'de 9.124.17.-TL.sı sarfıyla onarıldığı belirtilmektedir.

5. ZAVİYELER VE TEKKELER

Silivri'de "Pirî M.Paşa zâviyesi"nden başka zâviye ve tekkeler de mevcuttu. Bunlardan bilinenler şunlardır:

Çakır Ağa zâviyesi ve hanı:

Bu zâviyeden Çakır Dede tekkesi olarak da bahsedilir. Çakır Ağa bu zâviyenin yanına bir han da inşa ettirmişti, ayrıca Silivri'de bir cami yaptırdığı bilinen Çakır Ağa'nın bir çok yerde de mescitleri vardı.(575) Bunlardan biri İstanbul'da Tekfur Sarayı yakınında, kale duvarına karşı inşa edilmişti ve kendisi şimdi yıkılmış olan bu mescidin mihrabı önünde medfundur. Bir kitabeye rastlanmamakla beraber buradaki mezar ve mezartaşı bellidir.(576) Ayrıca Yapağılu Çakır Ağa diye tanınan başka bir Çakır Ağa daha vardır ki Yapağılu Çakır Ağa köyü adını ondan almıştır.(577) Fatih devrinde sekbanbaşı olan Çakır Ağa'ya ait binalar Silivri kasabasının merkezinden geçen ana caddenin(= Ali Çetinkaya caddesi) kenarındaki Pirî Paşa ilkokulu sahasında yer almaktaydı. Şimdi bütün bu yapılar tamamıyle ortadan kalkmış olup, bir söylentiye göre zâviye binası 1920'

---

(575) Bursa ve H.861(= 1455)'de de İstanbul subaşılığına getirilen, II.Murad(1421-1451) ve Fatih(1451-1481) zamanındaki yüksek devlet memurlarından Çakır Ağa Silivri'deki yapılarının dışında İstanbul'da dört, Edirne'de bir mescit ve Bursa'da bir hamam ile mescit ve zâviye de inşa ettirmiştir. Bkz. E.H.Ayverdi, Osmanlı mimarisinde Fatih devri, İstanbul 1973, III, s.76-78, no. 57-58, res.127a ve 127b(Bursa'daki zâviye ve mescit), s. 205, no.191, res.364(Edirne'deki mescit), s.325-326, no. 355(İstanbul'da Yağlıkçılar sokağındaki mescit), s.326, no.356 ve 358(Aksaray'daki iki mescit).

(576) Bkz. T.Gökbilgin, XV.-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952, s.37 dipnot 2.

(577) Krş. T.Gökbilgin, a.g.e., s.312.

den sonra taşları başka inşaatlarda kullanılmak üzere yıktırılmıştı.

Sultan'ül-Guzat'ül-mücâhidîn Çakır Ağa İbni Abdullah, Silivri'deki zâviye ile hanın faaliyetlerini sürdürebilmek için Bursa'daki Çakır Ağa Çifte hamamını ve sekizi kasap olan birçok dükkânı, Galata'daki beş evi ve Demirli mahzeni, Silivri'deki zâviyeye bitişik beş ve hana bitişik dört dükkân ile Gürgenli Bayır denilen araziyi de vakfederek hanın yarısını evlâda, yarısını zâviyeye bırakmıştır. Tevliyet[578] kendisine, sonra evlâdına kalacak, günde 7 dirhem et için ve gerekli diğer harcamalar için sarfedilecek, Bursa câbîsine günde 4, Galata câbîsine ayda 15 dirhem verilecekti (H.885=1480 tarihli belgeye göre). Bu vakfiyenin yazıldığı defterin 292. sayfasındaki tarihsiz bir belgede de zâviyeye Bursa'da bir başcı dükkânıyla, İstanbul'da Langa'da bir arazi bırakılmıştır. Yine aynı sayfada bu sefer H.889(= 1484) tarihli bir belgeyle Bursa'da Çakır Ağa Başhanesi denilen bir başcı dükkânıyla, Silivri kalesinin dışında zâviye ile han arasındaki bir nalbant dükkânı zammedilmiş ve bu zam vakıfların gelirlerinin bir kısmıyla da zâviyede cüz okunacağı bildirilmiştir.[579]

Çakır Ağa tarafından Silivri'den gelip geçenlerin iaşeleri ve istirahatleri için inşa ettirilen bu zâviyede fukara, ulema ve yolcular parasız yemek yiyerek geceyi de ısıtılmış ve aydınlatılmış bir bina olan handa yine parasız geçirmekteydiler. Eğer hayvanları varsa bunlar da civardaki ahırlarda bu hayır müessesesi

---

(578) Vakıf işine bakma görevi, yani mütevellilik.
(579) E.H.Ayverdi, Osmanlı mimarisinde Fatih devri: H.855-886(= 1451-1481), İstanbul 1974, IV, s.852, no.960-961; krş. Kâmil Kepecioğlu, Tarihî bilgiler ve vesikalar, "VD", II(1942), s.413.

tarafından arpa ve saman verilerek ücretsiz beslenmekteydi.(580)

Sait Baba tekkesi ve haziresi:

Bu bina da Silivri'nin içinden geçen ana caddenin(Ali Çetinkaya cad.) kenarında ve küçük köprünün yakınında yer almaktaydı. Bu tekke ve hazireden şimdi geriye hiç bir şey kalmamıştır. Bu bektaşi tekkesinden Evliya Çelebi şöyle bahseder:

"Bu köprü başında Sadi Baba ziyâreti var. Bektaşi tekkesi içinde gömülü olup kendileri de bektaşi fukaralarındandır. Vezir Haydar Ağa-zâde köprü başında tekke içinde Sadi Baba(= Sait Baba) yanında gömülüdür. Âl-i Osman'ın yüksek mansıblarından Yeniçeri ağalığı, Bağdat ve Mısır kapudanlığı, kaymakamlıkla kâmyab olup sonunda kendisine Silistre eyaleti ihsân olunarak oraya giderken Boynueğri-Mehmed Paşa kendisini bu Silivri'de katlettirerek kellesini devlet kapısına göndermiş, naşını da buraya gömdürmüştür."(581)

Hacı Pervane'nin mezarı:

Hacı Pervane sokağında hükümet konağının arkası civarında bir evin bahçesinde harap bir mezar bulunmaktadır(lev.89, res.165). Mezar iri kesme taş bloklarının bordür şeklinde dizilip, üstünün örtülmesiyle koruma altına alınmışsa da üst kapak kırılmış ve mezarın içinde çalılar bitmiştir. Bahçede otlar arasındaki bu mezarın böyle açıkta mı yer aldığı, yoksa bir türbe binasıyla ya da tekkeyle ilgili olup olmadığı etrafta hiç bir kalıntıya rastlanmamasından dolayı anlaşılamamaktadır.

---

(580) Kâmil Kepecioğlu, Tarihî bilgiler ve vesikalar, "VD", II(1942), s.413.
(581) Evliya Çelebi seyahatnamesi, yay. Z.Danışman, İstanbul 1970, V, s.181.

6. SİLİVRİ'DEKİ KÖPRÜLER

Silivri kasabasının hemen batısında(lev.90, res. 166) eski fütühat yolu üzerinde hükümet konağından 325m. mesafede Karılar deresi(= Boğluca dere) üzerinde sonradan değişikliğe uğramış küçük bir köprü(lev.91, res.168-169) ve yaklaşık 1km. mesafede de Silivri çayı üzerinde 32 kemerli ve Mimar Sinan'ın eserlerinden olan uzun bir köprü mavcuttur(lev.90, res.167). Üzerinde köprülerin yer aldığı yolun ismi şimdi İnönü caddesidir. Uzun köprü orijinal durumunu muhafaza etmiş olup, harap bir vaziyette bulunuyordu. Şimdi de Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından kötü bir şekilde onarılmaktadır.

Silivri köprüsü(Uzun köprü):

32 gözlü bu uzun köprünün kitabesi olmadığından inşa tarihi Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğünde bulunan iki belgenin yardımıyla H.975(= 1568) olarak tespit edilebilmektedir. Silivri köprüsünün inşasına 1568 senesinde başlanmış olduğu hususuna ışık tutan bu iki belge şu şekildedir:

"Vezir Piyale Paşa Hazretlerine hüküm ki, Haliyâ Silivri'de yapılması ferman olunan köprüde lazım olan kereste ve sair mühimmatı taşıyıp Silivri'ye getirmek için bir kadırga lazım olmağın buyurdum ki vardıkta husus-ı mezbur için vech ve münasip gördüğünüz üzre bir kadirga tayin eyliyesin ve içine kifayet miktarı acemi oğlanı vermek için Yeniçeri Ağasına emr-i şerîf gönderilmiştir. Ne miktar oğlan lazım olursa müşarünilyhten talep edüp alup mezkûr kadırgaya koyup gönderesin ki varup hizmette olalar. 5 Şevval 975"

"Yeniçeri Ağasına hüküm ki, haliyâ Silivri'de yapılması ferman olunan köprünün mühimmatını taşıyıp Silivri'ye getirmek için bir kadırga tayin olunup içine kifayet miktarı acemi oğlanı konmak lazım olmağın buyurdum ki, zikrolunan kadırga için ne miktar acemi oğlanı lazım gelür ise tayin eyliyesin ki mezkûr kadırgaya koyup memur oldukları hizmete mübaşeret eyliyeler. 5 Şevval 975"(582)

Silivri köprüsünün "Tuhfetü'l Mimarin"de ve "Tezkiretü'l Ebniye"de adı zikredildiğinden Mimar Sinan'a ait bir anıt olduğu kesindir.(583) Bu tezkirelerden alınan bölümler şu şekildedir:

"Tuhfetü'l Mimarin"den

Nev'i Samin. Bina olunan cisirleri beyan eder. Büyükçekmece köprüsüdür. Köprü tekdir filpa üzre Bazu gözlerini sel alup tekrar yapılmıştır,
Ve Silivri köprüsüdür,
Mustafa Paşa köprüsüdür, Meriç üzerinde
Ve Marmarada Mehmet Paşa köprüsüdür.
Ve Halkalı'da Pınarda Odabaşı köprüsüdür.
Ve Geğbüze yolunda Sultan Süleyman köprüleridir.

"Tezkiretü'l Ebniye"den

Bâbı Tasi. Bina olunan cisirlerin esamî ve ab'adını beyan eder.
1. Büyükçekmece'de bina olunan köprü.
2. Silivri'de bina olunan köprü.

---

(582) Bu belgler için bkz. Cevdet Çulpan, Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975, s.147, 148 dipnot 2.

(583) Tezkireler için bkz. O.Bozkurt, Koca Sinan'ın köprüleri, "İ.T.Ü.Doçentlik tezi", İstanbul 1952, s.6-7; Rıfkı Melûl Meriç, Mimar Sinan hayatı ve eseri, Ankara 1965, I.

3. Meriç suyu üzerinde Mustafa Paşa köprüsü.
4. Marmarada merhum Mehmet Paşa köprüsü.
5. Halkalı'da Pınarda Odabaşı köprüsü.
6. Harami deresinde Kapu ağsı köprüsü.
7. Sinanlı'da Mehmet Paşa köprüsü.
8. Bosna'da Vişigrad nam kasabada merhum veziriâzam Mehmet Paşa köprüsü.

Köprü, Silivri çayını ve alçak seviyede su baskınına uğrayan geniş bir bataklık araziyi atlamakta olduğundan 32 gözlü uzunlukta inşa edilmiştir. Köprünün orta ayaklarının fazla çıkıntı yapmaması sayesinde ince ve mükemmel bir perspektif sağlanmıştır. Böylece bütün gözleri bir arada görebilmek mümkün olmaktadır. Mimar Sinan'ın bütün eserlerinde karşılaştığımız âbidevi tesir burada da mevcuttur. Köprünün çok uzun olması mecburiyeti alçak olmasını gerektirmiş bu da Mimar Sinan'ın bütün eserlerinde görülen sivri kemerin yerine yalnız burada basık kemeri tercih etmesine yol açmıştır.

Sahilde taşkın sahan ve bataklık bölgesinde inci gibi uzanan bu köprüden Evliya Çelebi şöyle söz eder:

" Şehrin batı yanında Çorlu yolu üzerinde Süleyman Hanın otuzüç gözlü uzun bir köprüsü var. Gerçi alçakca bir köprü olup kemerleri hurdacadır. Fakat tam yerinde yaptırılmıştır."(584)

Buradan geçen seyyahların da dikkatini çeken bu uzun köprüyü 1675 yılında Silivri'ye gelen İngiliz papazı ve seyyahı Dr.John Covel şöyle anlatır:

" Silivri'nin hemen altında kasabaya yakın bir yerde ufak bir göl gibi genişleyen ve üzerinde dört kemerli taş bir köprü bulunan bir dereden geçtik. Bir çeyrek mil ilerde fundalık bir araziye girdik. Burada 32 kemerli, çok iyi taşlardan

---

(584) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.181.

yapılmış bir köprü var. Her iki tarafındaki meyil dahil uzunluğu yaklaşık 450 adımdır(= 337,5m.). Altındaki su azdı ve akmıyordu. Bu beni köprünün sadece kışın meydana gelen taşmaya karşı yapıldığı sonucuna ulaştırdı. Suyun bu düz araziyi kaplamasının sebebi dik tepelerden inen yağmur suyu olmalı. Bu suyun yukarıda bahsettiğim dere vasıtasıyla bir ayda denize aktığını farkettim. Ayrıca Silivri civarında başka nehir yok."(585)

1714'de buradan geçen P.Lucas, 32 kemerli güzel bir köprünün görüldüğü Silivri'ye vardıklarını belirttikten sonra bu köprünün altından geçen nehrin Athyras olması gerektiğini ileri sürer.(586) Aslında, Athyras Küçükçekmece kasabasının öncüsü Rhegion'un ötesindedir ve Silivri köprüsüyle hiç ilgisi yoktur.

Bu köprü, İ.T.Ü.'de yapılan bir doçentlik tezinde etraflıca incelenerek, siluet ve krokileri de çıkarılmıştır.(587) Buna göre köprüde rastlanan özellikler şunlardır:

Köprünün kemer açıklıkları 7m. civarında, ayak genişlikleri ise 3m. civarındadır. Çevre taşları ise 50-60 cm. arasındadır. Kemerlerin iç yüzeylerinde ise oldukça uzun taşlara rastlanmaktadır. Malzeme olarak kısmen silislenmiş kaba bir kalker kullanılmıştır. Kaliteli bir taş işçiliği dikkati çekmektedir.

---

(585) Extracts from the Diaries of Dr.J.Covel(1670-1679), Early Voyages and Travels in the Levant, yay. Th. Bent(Hakluyt Society), London 1892, s.180-181.

(586) P.Lucas, Troisieme Voyage du sieur Paul Lucas par ordre de Lous XIV, fait en 1714, Rouen 1719, II, s.31.

(587) O.Bozkurt, Koca Sinan'ın köprüleri, "İ.T.Ü. Doçentlik tezi", İstanbul 1952, s.20-29, res.15-20, kroki 1-3 ve 9.

Orta ayaklar bakımından bu köprüde diğerlerine hiç benzemeyen bir detay vardır. Buna sebep, bu köprünün diğerleri gibi yatağı belli bir su üzerinde olmayıp, alçak bir vadide uzanmış olması ve büyük su cereyanına maruz kalmamasıdır. Bu bakımdan burada orta ayağın ön ve arka kısımları hafif bir sivrilikle başlayıp, hemen kısa bir mesafede köprü tempan duvarı yüzeyi ile kaynaşmaktadır. Orta ayakların kemerle birleştikleri yerlerde kemer basık olduğu için, özengideki basıncı karşılayacak mail satıhlı taşların kullanıldığını, bu bakımdan da gelenek haline gelmiş bir orta ayak zihniyetinin mevcut olmayıp, ihtiyaca göre inşaat detayının değiştirildiğini görüyoruz.

Tempan duvarları, taş ebatları 40-50cm. kalınlıkta taş sıraları ile örtülmüştür. Tempan sathı ile çevre sathı arasında 2cm.lik bir fark vardır. Mimar Sinan'ın bütün köprülerinde olduğu gibi burada da çevre sathı içerdedir.

Plent taşı(korniş), kemerlerin anahtarlarına temas ederek geçmektedir. Bu taş, uzun parçalar halinde kesilmiştir ve birbirlerine de demirlerle bağlanmışlardır. Plent taşına kamalarla bağlanmış olan korkuluk taşları da kendi aralarında ayrıca demir bağlarla bağlanmışlardır. Bu demirler döğme demirli olup, 26x26mm. kare kesitlidir ve 50x50mm.lik bir delik içine kurşunla yerleştirilmiştir.

Köprüde oldukça uzun ölçüde korkuluk taşlarına rastlanmakta olup, bunların uzunlukları 2m.60'a kadar çıkmaktadır. Korkuluk taşlarının kesiti ise 29x44cm.dir.

Köprünün oldukça güzel ve titizlikle işlenmiş dört adet baba taşı bulunmaktadır.

Köprü üzerinde muhtelif meyiller mevcuttur. Ufak farklarla birbirine yakın olan bu meyiller yerine, köp-

rünün en yüksek noktası ile iki uçları arasında vasatî olarak % 1 oranında meyil olduğunu belirtmek mümkündür. Köprü uçları ile orta noktası arasında 1m.41 ve 1m.50 ölçülerinde seviye farkı ortaya çıkmaktadır.

S.Eyice'nin belirttiği gibi, her klasik köprüde bunlar vardı. Meselâ, İstanbul'da Bostancı'daki XVI.yy.a ait olduğu anlaşılan köprü de küçük bir mimarî eser olup, âbidevi Osmanlı köprülerinin bütün elemanlarını taşır.(588) Yalnız, Silivri köprüsünün belirtilmesi gereken kendisine has bir özelliği, taşkın sahan ve bataklık bölgesinde yer aldığından oldukça uzun ve alçak olması, dolayısıyla Mimar Sinan'ın yaptığı köprülerden sadece bu köprüde basık kemerin tercih edilmiş olmasıdır.(589)

Mimar Sinan'ın bütün diğer köprülerinde olduğu gibi, Silivri köprüsünün inşaatında mahallî malzeme kullanılmış olup, kalker taşları çevredeki ocaklardan temin edilmiştir. Köprü, baba taşları hariç tutulacak olursa oldukça sade bir işçilikle yapılmış ve ihtiyaca cevap verme fikri ön plânda tutulmuştur.

Silivri köprüsünün H.1014(= 1605) senesinde Mimar Dalgıç Ahmet tarafından tamir edildiğini Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde D:3916 numarada kayıtlı muhasebe defterinin birinci sayfasındaki belgeden öğrenmekteyiz. Bu belge şu şekildedir:

"Muhasebe-i vâridât ve masarifât-ı tamir-i bina-i

---

(588) Bu köprü için bkz. S.Eyice, İstanbul-Şam-Bağdat yolu üzerindeki mimarî eserler, I. Üsküdar-Bostancıbaşı derbendi güzergâhı, "Tarih Dergisi", IX, sayı 13(1958), s.81-103; Cevdet Çulpan, Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975, s.134-135, lev.XCV, res.80/1.

(589) Krş. Cevdet Çulpan, a.g.e., s.147; O.Bozkurt, a.g.e., s.23, 28.

cisr-i Silivri an yed-i Ahmet Paşa ser mimarân-ı hassa-i sâbık, emin-i bina-i mezbur."

Mimar Dalgıç Ahmet, H.1007-1013 senelerinde başmimarlık yapmış olup, paşalığı yani devlet ricali sırasına girişi H.1013'den sonradır. Dalgıç Ahmet, devlet ricali sayıldığı sırada da mimarî işlerle uğraşmış, bina eminliği yapmıştır. Bu arada da Silivri köprüsünü tamir etmiştir. Vefatı H.1016(= 1607) senesine rastlamaktadır.(530)

Trakya'da tarihi ve topoğrafik koşullara bağlı olarak çok sayıda köprü inşa edilmiştir. XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren gittikçe geliştirilen köprü mimarisi Mimar Sinan'ın âbidevi karakterdeki eserleriyle en parlak noktasına ulaşmıştır. Silivri'deki bu köprünün de bu gelişme içinde önemli bir yeri olup, Türk köprü mimarisinin bu ilgi çekici örneğinin dikkatle korunması ve değerlendirilmesi elzemdir. Buna rağmen ne yazık ki şimdiye kadar Silivri'deki bu âbidevi karakterdeki esere gereken önem verilememiştir. Uzun yıllar harap bir halde bırakılan bu köprü, şimdi de Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından hatalı bir şekilde onarılmaktadır. Köprünün korkulukları çimento ile yapılmaktadır ve uçdaki gözleri tahrip edilmiştir. Ayrıca, deniz tarafına da bu âbidevi eserin önü parsellenerek evler yapılmıştır. S.Eyice tarafından da belirtilen bu hususları dikkatle göz önüne almak ve bu eserin gerektiği gibi değerlendirilmesine çalışmak görevlilere düşen önemli bir yükümlülüktür.

---

(530) M.Zarif Orgun, Mimar Dalgıç Ahmet, "Arkitekt Dergisi", sayı 3/4(1941/42), s.59-62; Cevdet Çulpan, Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975, s.147'de Z.Orgun tarafından yayınlanan ve köprünün Mimar Dalgıç Ahmet tarafından onarıldığına işaret eden belgeden söz edilir, s.148'de de Dalgıç Ahmet'in vefatından ve mezartaşından bahsedilir.

Küçük köprü:

Karılar deresi(= Boğluca dere) üzerinde yer alan Silivri'nin bu küçük köprüsü orijinal durumunu muhafaza edememiştir(lev.91). Bu taş köprü üç gözlü olup, 48m.50 uzunluğundadır. Bugün kasaba tarafındaki gözün bulunduğu kısımda dere, yapılan inşaatlara zemin sağlamak maksadıyla doldurulmuştur. Bu arada kemerin içi de doldurulduğundan köprü ilk bakışta iki gözlü ve çok daha ufak görülmektedir.Köprünün gördüğü büyük tamirlerle eski şeklini kaybetmiş olduğu ilk bakışta anlaşılmaktadır. Köprünün ayak kısmı dahi tamamiyle değişmiş ve kemerler de öylesine tadilâta uğramıştır ki bu da eski köprünün yıkıldığına ve ayak temelleri üzerinde kötü bir işçilikle şimdi mevcut bulunan köprünün inşa edildiğine işaret etmektedir. 1675'de bu köprüyü gören J.Covel'in "Silivri'nin hemen altında kasabaya yakın bir yerde ufak bir göl gibi genişleyen ve üzerinde dört kemerli taş bir köprü bulunan bir dereden geçtik." şeklindeki sözleri de bu hususu doğrulamaktadır ve burada XVII. yüzyıl sonlarında dört kemerli taş bir köprünün yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu köprüde karşılaşılan baba taşları Uzun köprüdekilere benzemekteydi. Demek ki Mimar Sinan'ın köprüsündeki baba taşları, sonradan yapılan bu küçük köprüde de aynen taklit edilmişti. Küçük köprüyü Mimar Sinan'ın bir eseri olarak göstermek ya da onun eserleriyle bir bağlantı kurmak kesinlikle mümkün değildir ve bu köprü artık orijinalliğini tamamen kaybetmiştir.(591)

---

(591) O.Bozkurt, Koca Sinan'ın köprüleri, "İ.T.Ü. Doçentlik tezi", İstanbul 1952, s.21. Ayrıca O.Bozkurt'tan naklen olmak üzere bu köprüye kısaca şurada da değinilir: Cevdet Çulpan, Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975, s.147.

7. ÇEŞMELER

Silivri'de birbirinden güzel çeşmeler mevcuttu. Fıskiyeli, havuzlu çeşmelerden bazıları kasabanın yaşlıları tarafından hâlâ hatırlanmaktadır. Ayakta kalabilen birkaç çeşme de herhalde toplu yıkımların yapıldığı 1925'lerde ortadan kaldırılmıştı. Bugün harap vaziyetteki birkaç çeşmenin dışında Türk sanatının inceliğini yansıtan o zarif çeşmelerden malesef geriye hiç bir şey kalmamıştır.

Silivri'nin çeşmeleri 1854'de kasabayı ziyaret eden M.Eugène Jouve'un da dikkatini çekmişti. Jouve, Türk çeşmelerinin sularını güzel yontulmuş lahitlerin içine döktüklerinden söz eder.(592) Böyle bir çeşmenin son örneği Ali Bey mahallesinde Hamam sokağında bulunuyordu, ancak yakın zamanda yol geçmesi sebebiyle bu çeşme ortadan kaldirilmış, yalak olarak kullanılan antik lahit de elektirik santralından 2km. mesafedeki içme suyu tesislerinin yanına otlar içine atılmıştır.(593)

Bir meydan çeşmesi olan ve Kundaklı çeşme adıyla tanınan bir diğer çeşme de Pirî Paşa ilkokulu arkasındaki meydanda yer almaktaydı.Şimdi hiç bir izi kalmamıştır.

Diğer bir çeşmenin ise Ali Bey mahallesinde Çukurçeşme sokağında olduğu bilinmektedir. Bu çeşme de yıktırılmıştır.

İskele karşısındaki çeşme de yıktırılarak ortadan kaldırılmış tarihî çeşmelerdendir. Bu çeşmelerin ortadan kaldırılmadan evvel çekilmiş fotoğraflarının da olmaması dolayısıyla malesef haklarında bir malumata sahip olamıyoruz.

Silivri kalesinin orta kapısının karşısında geniş havuzlu ve gösterişli iki meydan çeşmesi vardı ve

---

(592) M.E.Jouve, Guerre d'Orient, s.8.
(593) Bkz. "Katalog I", s.124-126, no.23.

bunlar buraya ayrı bir güzellik katmaktaydı. Bunlar da malesef yok olmuşlardır.

Ortadan kaldırılan bir diğer tarihi çeşme de hükümet konağının arka tarafındaki sokağın köşesinde bulunmaktaydı.

Kalenin içinde batı cephesi surlarına paralel uzanan Tavanlı çeşme sokağının ismi de burada saçaklı ve gösterişli bir çeşmenin bir zamanlar mevcut olduğuna işaret eder.

Bunlardan başka, Mezarlık altında Adem Hoca çeşmesi, Yeni Harmanlık sokağında Recep Kapdan çeşmesi, Fatih camii yanındaki yıktırılan hamamın arka tarafındaki meydan çeşmesi, Pirî M.Paşa camiinin avlusunun kuzey ve güney taraflarındaki iki çeşme, Turgut Reis ilkokulunun yanındaki bir çeşme ve elektirik santralı önündeki çeşme kasabaya üç menbadan dağılan suyu hizmete sokmaktaydı.

Silivri'de günümüze ulaşabilen çeşmeler ise en erken XVIII. yüzyıla ait olup, şu şekildedirler:

Pirî M.Paşa c. avlusunun kuzey-batısındaki çeşme:

Avlunun kuzey cephesi boyunca uzanan Hoş Fırın sokağından sahile inerken sol tarafta yer alan bu çeşme, Silivri'de yıkılmadan sağlam kalabilmiş en ilgi çekici örnektir. İlk bakışta Barok ile Neo-klasik(= Empire) bir üslubun sade hatları dikkati çeker(lev.94, res.174). Suyu akmaz ve musluğu yoktur. Ölçüleri şu şekildedir: Yük., 5m.30; gen., 2m.16(çeşmenin), 2m.20(önündeki yalağın); kal., 0m.60(yalak ile beraber); üçgen alınlığın yük., 2m.15; cephedeki sütuncukların yük., 1m.26; üçgen alınlığın üstündeki kitabeli alçak rölyefli dairenin çapı, 0m.33(lev.93, res.173).

Çeşmenin ortasından geçirilecek dikey bir hat,

çeşmedeki ve fronton(= alınlık)daki cephe kompozisyonlarını tam simetri teşkil edecek şekilde ikiye böler. Neo-klasik üslubun en belirgin özelliği olan fronton, burada barok hatlarla kırılmıştır. Dikdörtgen çeşme cephesi ise sağlı sollu birer sütuncukla Neo-klasik üslubun kaba hatlarla ifadesine sahiptir. İddialı olmayan, mahallî bir usta tarafından yapılmış olduğu anlaşılan bu çeşmeyi belirttiğimiz özelliklerinden dolayı en erken XVIII. yüzyıl sonlarına tarihlendirebiliriz. Bu çeşmeden çıkaracağımız sonuç, Türk sanatına giren Avrupa etkilerinin Silivri'deki bu sokak çeşmesinde dahi tezahür etmesidir. Bu bakımdan Barok-Empire karışımı bir üslubun basit bir örneği de olsa ilgi çekici bu çeşmenin mutlak surette korunması gerekir.

Pirî M.Paşa camii avlusunun güney kapısı karşısındaki çeşme:

1982 Haziranında çeşmenin ahşap saçağı ve üstünü örten alaturka kiremitleri harap bir vaziyetteydi(lev.93, res.172). 1983 Martındaki çalışmalarımız sırasında ise ilgi çekici kalem işlerine sahip bulunan bu ahşap saçağın ve üst örtünün tamamen ortadan kalkmış ve çeşmenin de bir kısmının yıkılmış olduğunu içimiz sızlayarak gördük. Korunması gereken tarihî bir eser olduğundan şüphe edilemeyecek bu çeşme demek ki pek yakında ortadan kalkacaktır. Çeşmede sade ve Türk mimarîsinin esas karakterinde bir üslup hâkimdir. Tamamen ihtiyaca yönelik olarak yapılmış ve iddiasız bir eserdir. Boyutları: Yük., 3m.10(saçak seviyesine kadar); gen.3m.10; kal., 1m.84; kemer gen., 1m.24; kemer yük.2m.40. Suyu akmaz ve musluğu yoktur. Kalem işleri ahşap saçağın iç sathında yer almaktaydı ve geometrik motiflerden ibaret bir kompozisyon meydana getirmekteydi.

Çeşmenin cephe kompozisyonu, sivri kemerli nişi, ahşap saçağı ve alaturka kiremitli üst örtüsü tamamiyle Türk mimarîsine has özellikler taşır. Böylece burada Türk Neo-klasiğinde bir çeşme ile karşılaşılmaktadır. Bu yeni üslup, Türk sanatının XIX. yüzyılın sonlarına doğru gitgide yüklü va ağır ifadeli bir karma sanatın (eklektizm) hâkimiyeti altına girmesine bir tepki olarak doğmuş ve 1930'lara kadar sürmüştür.(594)

Elektirik santralı önündeki çeşme:

Kavaklı çeşme adıyla tanınmakta olup, H.1280 tarihli bir kitabesi bulunmaktadır(lev.95, res.176). Suyu önündeki kare biçimindeki büyük bir havuzun içinde toplanmaktaydı. Şimdi suyu akmamaktadır. Burada bir çeşme yapısı mevcut olmayıp, dikdörtgen biçimindeki kitabeli taşın altındaki iki musluktan ibaret bir su tesisiyle karşılaşıyoruz. Hiç bir özelliği olmayan ihtiyaca yönelik bir çeşme olup, harap bir haldedir(lev.95, res. 175). Ancak, hiç olmazsa kitabenin korunması gerekir.

Çukur çeşme:

Ali Bey mahallesinde Çukurçeşme sokağında yer almakta olup, Barok üslubundaki basit ve küçük havuzu ile dikkati çekmektedir(lev.92, res.170). Beş yapraklı yonca plânındaki bu havuzun dışında başka bir özelliği yoktur. Türk Baroğu, hâkimiyetini yalnız başkentte değil, Osmanlı imparatorluğunun XVIII.-XIX. yüzyıllarındaki geniş sınırları içindeki bütün bölgelerde, hatta en uzak ve en ücra olanlarında bile ve her çeşit eserde gösterebilmişti.(595) Silivri'deki bu çeşmeyi yapan us-

---

(594) S.Eyice, XVIII. Yüzyılda Türk sanatı ve Türk mimarisinde Avrupa Neo-klâsik üslubu, "Sanat Tarihi Yıllığı", IX-X(1981), s.175.

(595) S.Eyice, bir önceki nottaki eser,s.166.

ta da görüldüğü gibi oval hatları tercih etmiştir. Çeşmenin musluğu havuza bitişik kaba bir baba taşının üzerinde yer almakta olup, yeni konulmuştur. Suyu akmakta ve önündeki havuza dolmaktadır.

Turgut Reis ilkokulu yanındaki çeşme:

Hiç bir özelliği olmayan harap bir çeşmedir. Eski eser sayılamayacak kadar yenidir. Suyu akmamaktadır (lev.92, res.171).

Murad çeşmesi:

Karayolları park yerinde olan bu çeşmenin civarında Osmanlı ordusunun konaklayarak namaz kıldığı ve yine buradan hareket ettiği yolunda bir söylenti vardır. S.Eyice'nin belirttiği gibi, böylece şehirlerarası sefer ve kervan yolları kenarındaki menzil çeşmelerinden olduğu anlaşılıyor. Silivri Murad çeşmesi ideal bir kamp yeri olarak da gösterilmiştir.(596)

Görüldüğü gibi Silivri'nin çeşmelerinden geriye hemen hemen hiç bir şey kalmamış gibidir. Kalan bir-iki çeşme ise kasabanın eski çeşmelerinin hatırasını yaşatacak durumda değildir.

---

(596) Un endroit idéal pour camper: Silivri-Murat-çeşmesi, "T.T.O.K. Belleteni", sayı 234(Temmuz 1961), s. 21. Burada Murad çeşmesi mesiresinin bir fotoğrafı da yer alır. Ayrıca bkz.E.Akömer, 5.Ağustos.1961'de İstanbul-Silivri-İstanbul arasında Turistik Camping yerlerini tetkik gezisine ait Rapor, "T.T.O.K. Belleteni", sayı 237(Ekim 1961), s.18.

8. HAMAMLAR

Silivri'de Türk devrinde yapılmış birkaç hamamın mevcut olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi iki hamamdan söz etmekteydi: "(Silivri'nin) iki adet hamamı var. Biri Pirî Paşanın olup suyu ve havası gayet lâtiftir."(597) Bunlar kalenin dışında yer almaktaydı, çünkü o zamanlar Türkler, kale içini yabancı toplumlara terkederek sahil kesimine yerleştiklerinden tabiatıyla hamamlar da sur dışında bulunuyordu.

Rıza Bey hamamı:

Kasaba merkezinde belediye binasının karşısındaki köşede yer almaktaydı. Yakın zamanda bu hamam yıktırılarak yerine Ziraat Bankası inşa edilmiştir. Herhalde Evliya Çelebi'nin bahsettiği iki hamamdan biri bu hamamdı. Diğer hamam ise ortadan kalkmış olup, eski yeri de bilinmemektedir.

1982 Haziranında kalenin içinde de yıkılmış bir hamamın kalıntıları görülmekteydi(lev.25, res.49). Evliya Çelebi'nin söz etmediği bu hamam herhalde fazla eski değildi ve kullanılan malzeme moloz taştı. Bugün kalenin kuzey-batı köşesinde faaliyette bulunan hamam ise yeni bir binadır. Böylece, hamamlar bahsinde geriye söylenebilecek pek birşey kalmamaktadır.

---

(597) Evliya Çelebi seyahatnamesi, s.180.

9. SİLİVRİ ASRİ MEZARLIĞI

Kasabada vaktiyle mevcut bulunan Garibler mezarlığının kaldırılmasından dolayı şimdi geniş ve tek bir mezarlık yer almaktadır(lev.106, res.196). Silivri Asri mezarlığı adıyla tanınan bu mezarlıkta yeni mezarların arasına serpiştirilmiş vaziyette bazı ilgi çekici mezartaşlarına ve sanduka parçalarına rastlanmaktadır. Bu mezartaşlarından okunabilir durumda olanlar, Pirî M. Paşa camiinin haziresindekileri de okuma lütfunda bulunan dostumuz Hüsamettin Aksu tarafından şu şekilde okunmuşlardır:

Tarihi kırılmış bir mezartaşı(lev.107, res.197):

هوالباقی

برنجی فرقه یه منسوب یتمش برنجی آلای
قوماندانی مغفور قائمقام احمد شوقی بک
قرق ایکی سنه حیات عسکریه سی ایچرسنده
پلونه صرب قره طاغ یانیه و کلیبولی
محاربانده برچوق اشقیا مصادمانده
بولنه رق آلتی دفعه یاره لنمش
اردونک کزیده و ...

...

"Huve'l-Bâkî

Birinci Fırkaya mensûb Yetmiş birinci alay
Kumandanı mağfûr Kaymakam Ahmed Şevki Bey
Kırk iki sene hayât-ı askerîyesi içersinde
Plevne, Sırp, Karadağ, Yanya ve Gelibolu

Muhârebâtında bir çok eşkiya musâdematında
Bulunarak altı defa yaralanmış
Ordunun güzîde ve ..
....."

Üstündeki festen de bir askerin olduğu anlaşılan bu mezartaşında yazılar yedi sıra halinde ve kartuşlar içersinde yer almakta olup, yedinci kartuşun sol kenarı ve alttaki tarih bölümü kırılarak kaybolmuştur. Burada adı geçen Kaymakam Ahmed Şevki Bey'in Birinci Dünya Savaşından sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Diğer bir mezartaşı(lev.107, res.198):

هوالباقی
لا اله الا الله محمد رسول الله
مرحوم لیلاکی اوغلی
ملا ویس روحنه
الفاتحه
سنه
١٢٤٥

"Huve'l-Bâkî
Lâ İlâhe İlla'lâh Muhammed Resûl Allâh
Merhum Leylek oğlu
Molla Veyis ruhuna
El fatiha
Sene
H.1245(= 1829/30)"

Diğer bir mezartaşı(lev.108, res.199):

هوالحی الباقی
چون اجل کلدی اکا اولماز امان
جورحمی عفو ایله رب المنان
مغفرت قیل اولمسون حالم یمان
زیرا سنی بر بلوردیم هر زمان
عالمک سری حفیات سن خدام
مرحوم و مغفور
محمد طاهر آغا
روحیچون رضاءً
لله الفاتحه
سنه
۱۲۱٤

"Huve'l-Hayyu'l-Bâkî

Çum ecel geldi ana olmaz emân
Cevrâhımı afu eyle Rabbü'l mennân
Mağfiret kıl olmasın halim yaman
Zira seni bir bilirdim her zemân
Âlemin sırrı hafiyâtsın Hudâm
Merhum ve mağfûr
Mehmed Tahir Ağa
Ruhiyçun rızâen
Lillâhi'l-fatiha
Sene
H.1214(= 1799/1800)"

Kitabe H.1214(= 1799/1800) tarihine ait olup, tarih yatay olarak alt alta sıralanmış on yazı sırasının altında yer almaktadır ve sol köşesinde bir lâle moti-

fi bulunmaktadır. Mezartaşının üst kısmı kırılmış, ancak kitabe zarar görmemiştir.

Diğer bir mezartaşı(lev.108, res.200):

هوالحی الباقی

مسکنم قیل یا حدا لطفک ایله دارالسلام
ایله حندان بو فقیری چاکرک روز قیام
جرمنی عفو ایت الهی جمله دن سن سکن رحیم
شول زمانکیم امتی در چاغرر فخرالانام
ابراهیم آغانک زوجه سی مرحومه
فاطمه خاتونک روحنه الفاتحه
سنه
۱۲٤٥

"Huve'l-Hayyu'l-Bâkî

Meskenim kıl yâ Hudâ lütfun ile darü's-selâm
Eyle handân bu fakirî Çâkerin rûz-i kıyâm
Cürmünü afu et İlâhî cümleden Sensin Rahîm
Şol zaman kim ummetidir çağırır fahrü'l-enâm
İbrahim Ağa'nın zevcesi merhume
Fatma Hatunun ruhuna el-fatiha
Sene
H.1245(= 1829/30)"

H.1245(= 1829/30) senesine ait bu mezartaşı iyi bir durumda olup, güzel bir hatla yazılmıştır. Manzum olarak yazılmış ve üst bölümü bir çanaktan çıkan meyve ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir.

Diğer bir mezartaşı(lev.109, res.201):

هوالباقی

بنی قیل مغفرت یارب یزدان
بحق عرش اعظم نور قران
کلوب فیرم زیارت ایلن اخوان
ایده‌لر روحمه فاتحه احسان
اعیان [ع] بدالله آغانک
قاین والدسی مرحومه
زلیخا خانمک روحیچون
الفاتحه
سنه
١٢٤٨

"Huve'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret yâ Rabb-i yezdân
Behakk-ı ʿarş-ı a'zam nûr-ı Kur'ân
Gelüb kabrim ziyâret eylen ihvân
Edeler ruhuma fatiha ihsân
A'yân Abdullah Ağa'nın
Kayın Validesi merhume
Zeliha Hanımın ruhiyçün
El-fatiha
Sene
H.1248(= 1832/33)"

Bu mezartaşı da manzum olarak yazılmış olup, iyi bir durumdadır. Üst kısmı üçgen biçiminde nihayetlenmektedir ve çeşitli motiflerle süslenmiştir. Aşağı doğru daralan mezartaşında sağlı sollu gül motifleriyle süs-

lenmiş "Huve'l-Bâkî" yazısı dahil sekiz yazı sırası alt alta kartuşlar halinde ve güzel bir hatla yazılmıştır. En alttaki tarih bölümünde Hicrî 1248(= 1832/33) senesi yer almaktadır.

Bunlardan başka bazı mezartaşlarının kitabeleri zor okunabilmekte olup, bazıları ise aşınarak bozulmuş bir halde bulunmaktadır. Bunlara birkaç örnek:

- H.1262(= 1845/46) senesine ve Hasan Ağa'ya ait bir mezartaşı(lev.109, res.202).
- Kömürcü Hasan Ağa'nın mahdumu merhum Nazif Ağa'ya ait bir mezartaşı(lev.110, res.203).
- Tarih bölümü gömülü durumdaki İbrahim Ağa zâde Hasan Ağa'ya ait bir mezartaşı(lev.110, res.204).

Ayrıca, yeni mezarların arasında yer alan kitabeleri okunamayacak şekilde bozulmuş veya kırılmış mezartaşları(lev.111-113, res.205-210) ile şuraya buraya atılmış bazı sanduka parçalarına da rastlamak mümkün olmaktadır(lev.114-115, res.211-213).

D. Silivri'nin Evleri

XVII. yüzyılda kasabaya gelen Evliya Çelebi, kale içinde kiremit çatılı beşyüz evin mevcut olduğundan söz eder ve kalenin denize bakan yamacında bulunan Haydar Ağa Sarayı'nı "deryâya nazır cihannüma güzel saraydır" diyerek metheder. Evliya Çelebi'ye göre, Silivri'de kalenin dışında da 1600 bağlı bahçeli ev vardır ve deniz kenarında pencereleri kıbleye bakan güzel evler ile balkonlu mükellef saraylar yer alır. Bostancıları olan bir Hünkâr bahçesi de kasabayı güzelleştirmektedir.

Kasabaya sık sık gelen seyyahların tasvirlerinden XVII. yüzyılın sonlarına doğru Silivri kalesinin onarılamadığı ve kale içindeki mahallelerin bakımsızlaştığı anlaşılır. Buna karşılık, Türk mahallelerinin yer aldığı sahil kesimi bu yüzyılın sonlarında da hâlâ güzelliğini muhafaza ediyordu.

XVIII. yüzyıl sonlarında ise kalenin ve içindeki yapıların hali daha da perişanlaşmış ve o tarihlerdeki İstanbul ve civarında meydana gelen depremler de kasabanın harabeye dönüşmesini hızlandırmıştır.

XIX. yüzyıl başlarında Silivri âdeta büyük bir çöküntüye uğramış haldeydi. Bu çöküntü, Trakya'daki diğer kasabaların çoğunda da başgöstermişti. XIX. yüzyılın sonlarında Silivri ve çevresine dair geniş bilgiler veren E.I.Drakos, kasabada 1600 ahşap ev bulunduğundan ve bu evlerin 380'inde Silivri'nin en varlıklı aileleri olan Rumların oturduğundan bahseder.

Türkler Silivri'yi aldıklarında önceleri kale içinde yaşamışlar, ancak daha sonraları buradaki kozmopolit yapıdan rahatsız olduklarından kale dışındaki mahallelerde ve daha ziyade sahil kesiminde yaşamayı

tercih etmişlerdi. Bundan dolayı kale içinde yer alan evlerin çoğu Rum yapısıdır. Bunların içinde tek tük de olsa elbette ki Türklere ait yapılar da vardı. Ancak, Silivri'deki Türk evlerinin hemen hemen tamamı kale dışındaki mahallelerde ve bilhassa sahil kesiminde yer almaktaydı.

Savaşın getirdiği felâketler ile Cumhuriyet döneminde nüfusun özellikle Türk mahallelerinin bulunduğu kesimlerde yoğunlaşması, Türk evlerinin yerlerini yollara, meydanlara ve çeşitli yeni inşaatlara bırakmak zorunda kalmasına yol açmıştır. Bugün Silivri'de yok olmadan kalabilmiş tarihî nitelikteki evlerin hepsi de kale içinde bulunmaktadır ve bunların sayısı da yediyi geçmemektedir. Bu da oldukça üzücü bir durumdur. Tescilleri yapılarak korunması elzem olan bu konut mimarîsi örneklerini şu şekilde sayabiliriz:

1. Fatih mah., Yıldız sok., 1 numaralı ev (145 Ada, 22 parsel): "V" şeklindeki bir adada yer alan bu kâgir Rum evi, giriş cephesinin her iki yanında yer alan Ion tipi başlıklı kabartma sütunlarıyla ilgi çeker(lev.125, res.229). Alçak bir bina olup, kademeli bir biçimde geniş bir alana yayılmıştır ve sokağın tam köşesini kaplamaktadır(lev.125, res.230).

2. Fatih mah., Zükür mektep sok., 1 numaralı ev (145 Ada, 24 parsel): Eski Metropolitlik(= Ortodoks Başpiskoposluğu) binasının yerinde inşa ettirilmiş olan Turgut Reis ilkokulunun karşısındaki köşede bulunmaktadır(lev.124, res.227). Eğimli bir alanda inşa edilen bu ahşap evin iki kattan oluşan yaşama bölümü kâgir bir temel vasıtasıyla zorunlu olarak yerden yükseltilmişse de bu sadece biçim değişmesine yol açmış olup, mekân organizasyonunu etkilememiştir(lev.124, res.228).

3. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 24 numaralı ev(22 Ada, 17 parsel): Bu ev de eğimli bir alanda inşa edilmiş olup, yaşama katları zorunlu olarak yükseltilmiştir(lev.118, res.218). Kâgir bir temel üzerinde yükselen iki katlı ve cumbalı bu ahşap evin içi de ilgi çekicidir. Üst katta özenli tavan kaplamalarıyla karşılaşılır. Bunlardan biri iç içe dikdörtgenlerle ve köşelerde karelerle kurulmuş olup, karelerin ve kenarlardaki dikdörtgenlerin çerçevelerindeki yapraklarla köşelerdeki iri papatyalar güzel bir dekorasyon örneği oluşturmuştur(lev.119, res.220). Odalar arası ortak alan olan sofaya açılan üç odadan en önemlisinde giriş, duvarı boydan boya kaplıyan dolabın tam ortasında yer almaktadır. Ancak Türk evlerinde yaygın bir şekilde görülen girişin oda içinin görülmesini engelleyecek biçimde çeşitli malzemeyle örtülerek denetlenmesi burada mevzu bahis değildir. Sokağa bakan pencereler iç yüzde kurulmuştur ve düşey hareketli kanat özelliği taşırlar. Üst kanatlar hareketsiz olup, alt kanatlar yukarı doğru çıkarlar. Evin içi oldukça harap bir halde olup, esaslı bir restorasyona ihtiyaç vardır.

4. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 26 numaralı ev(22 Ada, 18 parsel): 24 numaralı evle bitişik olarak inşa edilen alttaki kâgir temel katı, burada daha yüksek tutulmuş olup, bunun üzerinde tek katlı ve cumbalı ahşap yaşama katı yer almıştır(lev.118, res.218). Üsteki ahşap katta ortak kullanım alanı olan sofaya açılan dört oda yer almaktaydı. Ev, içindeki sakinler tarafından bölünerek kullanıldığından bu orijinal mekân organizasyonu şimdi izlenememektedir. Alt katta ise iki oda ve bir sofa bulunmaktadır. Bu evin önemli bir özelliği de üst katta aşağı doğru sarkmış orta göbeğiyle ilgi çeken özenli bir tavan kaplamasına sahip olmasıdır.

Kapılar oda içlerine doğru açılmaktadır. Üstteki dolaplı odadaki giriş dolabın hemen yanında yer aldığından burada da dolap-kapı ilişkisiyle karşılaşıyoruz. Ancak girişin denetlenmesi söz konusu değildir(lev.119, res. 221).

5. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 28 numaralı ev(184 Ada, 1 parsel): Silivri'deki ahşap evlerin içinde en güzel olanıdır(lev.118, res.219; lev.120, res.222; lev.121, res.223). Diğerlerinden farklı olarak ayrıca bir çatı katına sahiptir. Kâgir bir temel üzerinde iki katın yükselmesiyle meydana gelen yapının dış görüntüsü bu çatı katı sayesinde değişik bir havaya bürünmüştür. Bu değişiklik bilhassa ön cephede farkedilmektedir ve çatı katının çift meyilli üst örtüsü ile ince ahşap oymalı bir korkuluğa sahip minik balkonu hemen dikkati çekmektedir(lev.121, res.223). Eve girilince bir merdivenle geniş sofaya çıkılır. Bu sofaya açılan dört oda bulunmaktadır. Yukardan yanlardaki merdivenler vasıtasıyla alttaki iki odaya inilir. Çatı katında ise üç küçük oda vardır.

6. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 37 numaralı ev(186 Ada, 3 parsel): Tuğladan örülen temel katı üzerinde iki ahşap kat yer almaktadır(lev.121, res.224). Üstte sofaya açılan üç oda var. Merdiven çıkışına bir paravana konulmuştur. Alt katta iki oda bir sofa bulunmaktadır. Paravana üzerinde kırılmadan kalabilmiş bazı orijinal camlara rastlanır. Bunlar tek renkli(kumlu beyaz) geometrik dekorasyona sahiptirler. Alttaki dolaplı oda mutfak haline getirilmiştir. Vaktiyle bu odadaki dolapların iki duvarı kapladığı anlaşılmaktadır. Ev bir yangın geçirmiş olup, bundan sonra bir duvardaki dolap kaldırılarak yerine lavabo yapılmıştır.

Evin en alttaki kâgir temel katında ise hizmetkârlar için yapılmış bir oda, banyo, hol ve mutfak yer alır. Bu ev, yangından dolayı bazı değişikliklere uğramışsa da tarihî değerini muhafaza etmektedir.

7. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 39 numaralı ev(186 Ada, 4 parsel): 37 numaralı evin bitişiğinde yer alan bu kâgir evin bilhassa içi ilgi çekicidir. Bilhassa üst kattaki sofayı bölerek biçimsel değişime uğratan orijinal vitraylı bazı camlara sahip paravana, merdiven parmaklıkları ve tavan kaplaması dikkati çekmektedir(lev.122, res.225). Vitraylı paravanadan sofaya geçilir. Sağ tarafta bir duvarı kaplayan altı gözlü dolaba sahip bir oda ile bunun karşısında da ikinci bir oda yer alır. Paravanla bölünerek oturuma ayrılmış diğer tarafta küçük bir oda ile mutfak bulunmaktadır. Bütün kapılar oda içlerine doğru açılmaktadırlar. Pencereler bir araya toplanmış ve daha iyi bir görüşe sahip olabilmek için ileri itilmiştir. Bu da aynı zamanda havalandırmaya ve aydınlatmaya da yardımcı olmuştur.

E. Kale Parkındaki Kalıntılar

Silivri kalesi üç taraftan surlarla çevrilmişti. Güney tarafı ise denize dik bir yamaç olduğundan burada sur inşa edilmemişti. İşte şimdi denize bakan bu yamaç üzerinde yer alan park sözde bir açık hava müzesi haline getirilmiştir. Oradan buradan getirilen muhtelif devirlere ait kalıntılar Kale Parkı olarak adlandırılan bu bahçenin içine atılmıştır. Antik devrin sütunlu caddelerini hatırlatmak üzere dikilen sütun gövdelerinin üstlerinde sütun başlıkları olması gerekirken, ters bir şekilde sütun başlıkları alta, gövdeleri de üste konulmuştur. Yine buradaki Alexios Apokaukos kilisesinden getirilen antik lahit iki sene içinde tanınmayacak bir hale gelmiştir. Buradaki geçen yüzyıla ait Rumca yazılı taşlar hemen dikkati çeker. Bunlardan da bazıları harap olmuştur. Bunlar genellikle mezartaşlarıdır. İkisi kitabeli lento, ikisi de Spyridon kilisesinin onarımına ait olması muhtemel kitabelerdir. Ayrıca, çok sayıda sütun başlıkları, gövdeleri ve kaideleri ile antik devre ait harap bir heykel ve Silivri'nin hamamlarından birine ait bir kurna da buradaki kalıntılar içinde yer almaktadır.

A. Kitabeli Mezartaşları:

1. Kabartmalı ve kitabeli bir mezartaşı:

   Boyutları: Yük., 1m.54; gen., 0m.77; kal., 0m.14. Rumca kitabe, 0m.64 X 0m.64 ebadındaki kare bir çerçeve içindedir. İtinalı bir işçilik var. Kare çerçeveye sığdırılamayan satırlar, altta sağ tarafta yer alan çok ufak ve belirsiz kelimelerle tamamlanmıştır(lev.132, res.240-241). On satır ha-

lindeki kitabenin anlatımı çok ilgi çekicidir. Kitabenin üzerindeki boşlukta da alçak kabartma olarak ortadaki bir çelengi taşıyan iki melek tasviri yer alır. Mezartaşının en alt bölümünde ortadaki bir buhur çanağı ile yanlardaki geometrik motiflerin aralarına yazılmış 14.Ağustos.1862 tarihi okunur(lev.131, res.239).

Kitabe şu şekildedir:

Ξενε τί ὁρᾷς τὸν ταφον αὐτὸν καὶ τοσοῦτον θαυμάζεις;
Ἴσως ποθεῖς τὸν νεκρὸν τὸν κρυπτόμενον ὥσε νὰ μάθης;
Εἴκοσιν ἔτη θεοῦ Ἱερεὺς ἐχρηματισε, εἰστήν
Ἄσολον σείξας καὶ ζῆλον μέγαν ὡς μύστης Κυρίου,
Ξένος δέν ξένοις καὶ πόρρω νοσήσας της φιλης πατρίδος.
Ἥτις Κόνιτσας εστὶ, το καλούμενον Παλαιὸν-Σόλι.
Ἔρημος φίλων ἐν τῆδε τῇ πόλει ἀδάκρυτος θνήσκει.
Κεῖται δενθάδε νεκρὸς Οἰκονόμος ὁ πανυώς ξένος.
Πάρελθε τοίνυν σιγῶν, καὶ μνημόνευε ξένε τοῦ ξένου.
Εὔχεται δέ σοι ζωήν ὁ ἀλλάξας ζωήν Ἰωάννης.

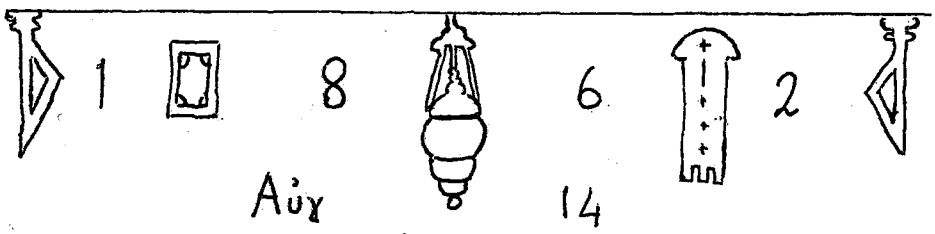

Burada Yunanistan'dan Silivri'ye gelerek bir kilisede rahiplik yapmış bir papazdan söz edilmekte olup, oldukça enteresan bir ifade tarzıyla hemen dikkati çeken bu kitabenin tam tercümesi şu şekildedir:

Yabancı, mezara neden böyle hayretle bakıyorsun;
Belki vefat edenin kim olduğunu öğrenmek istiyorsun;
(Burada yatan) yirmi sene Allah'ın yolunda rahiplik yapmış,
Çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile tanınmıştır.
Yabancılar arasında yabancı olup, vatanından uzak bir yerde yaşamıştır.
Koniça'nın Palaion-Soli köyünde doğmuştur.
Bu şehirde(Silivri'de) arkadaşsız ve ardından gözyaşı dökülmeden vefat etti.
İşte burada tamamen yabancı bir Oikonomos yatmaktadır.
Sen de yabancı bir sessizlik içinde burada yatan yabancıyı an.
Dünya değiştirmiş bu kişi için sen de duacı ol Ioannes.

Burada sekizinci satırda geçen Oikonomos, kilisede papazlara verilen bir ünvandır. Onuncu satırın sonunda yer alan "Ioannes" adı ise bu kitabeyi yazan ustaya ait olmalıdır.

2. Kabartmalı ve kitabesi kırık bir mezartaşı:

Bir önceki mezartaşının hemen yanında yer almaktadır. Boyutları: Kırık halde yük., Om.83; gen., Om.69; kal., Om.15. Oldukça harap bir durumdadır. Burada da üst bölümde alçak kabartma olarak bir öncekine benzeyen bir kompozisyon ve altta kitabe yer alır. Kitabe ve kabartmanın etrafı asma dalı ve yapraklarından oluşan bir bordürle çevrilmiştir(lev.135, res.246).

Kitabenin bulunduğu bölüm hemem hemen tamamiyle kırılmış olup, sol üst tarafta bir anlam çıkarılması im-

kânsız olan bazı kelimeler kalmıştır. Bunlar şu şekildedir:

Νέι////////βτόν αυξυι . . . . . .

Πιυρᾶ . . . . . .

Μ. . . . . .

3. Benzer tipte diğer bir mezartaşı:

Alexios Apokaukos lahtine ait parçaların hemen solunda, duvarın dibinde yer almaktadır. Boyutları: Yük., 1m.38; gen., Om. 65; kal., Om.13. Burada da üst bölümdeki kabartmada ortadaki bir çelengi taşıyan iki melek tasvir edilmiştir. Dikdörtgen biçimindeki bu mezartaşının üst tarafı ovaldir(lev.133 , res.242). Kitabe biraz aşınmış ve bazı harfler de tahribata uğrayarak yok olmuştur. Ancak bu durum kitabenin tam olarak okunmasına engel olmamaktadır(lev.133 , res.243).

Kitabe şu şekilde okunmaktadır:

Ἐνθαδε κεῖνται ὁ Κομνηνός γουναρης
υἱός του Παναγιώτου Κομνηνοῦ ζήσας ἔτη 48,
καί ἀποβιώσας ἔτος 1837 κατὰ μῆνα φεβρουαριον σύζυγος αυτοῦ φωτεινή
Θυγάτηρ τοῦ μιχαήλ Μανρομιχάλη
ζήσασα ἔτη 80, και ἀποβιώσασα ἔτος 1878
κατα μῆνα Ἄυγουστον, γυνή Ἔμφρων

εὐσεβής, ἐνάρετος φιλόστοργος και μεγά-
λης ὑπομονῆς ——
Σιλιβρήας

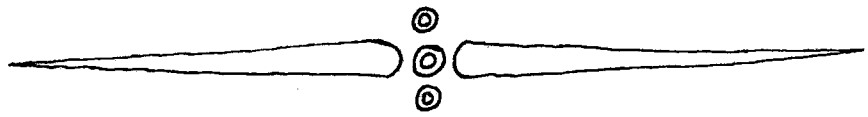

On satır halinde itinalı bir şekilde yazılmış bu Rumca kitabenin tam tercümesi şu şekildedir:

Burada defnedilmiş olan Komnenos Gunares'dir.
Panagiot Komnenos'un oğlu olup 48 sene yaşamıştır.
1837 Şubatında vefat etmiş olup,
eşinin adı Foteini'dir.
(Foteini) Mikhail Mavromikhalis'in kızı olup,
80 yaşında, 1878 Ağustosunda vefat etmiştir.
Kadın olarak hareketleri yerinde olup, değerbilir,
alçakgönüllü, görevlerini itinayla yapan ve bütün
acılara katlanabilen bir karakterdeydi.
Silibreas(= Silivri)

Kitabede geçen φιλόστοργος kelimesi "değerbilir", ἐνάρετος kelimesi de "alçakgönüllü" olarak burada ele alınmıştır; εὐσεβής kelimesi ise görevlerin itinayla yapıldığını ifade etmektedir. Kitabenin sonunda yer alan "Σιλιβρήας" ismi, genellikle "Σηλυβρία" ya da "Σηλυμβρία" şeklinde geçen Silivri'nin eski adının Rumlar arasındaki değişik kullanımlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi kitabede, 1837'de ölen Komnenos

Gunares ile 1878'de ölen hanımı Foteini'den söz edilmiş ve Foteini için kısa bir methiye yazılmıştır.

4. Kabartmalı ve kitabeli bir mezartaşı:

Boyutları: Yük.(Kırık halde), Om.54; gen., Om.74; kal., Om.10. Oldukça harap bir durumdadır. Kitabe bölümü kırılmış olup, geriye üç satır kalmıştır. Mezartaşının üst bölümünde alçak kabartma halinde önceki örneklere benzer tipte bir kompozisyon yer almaktadır. Kabartmanın etrafını çerçeve halinde bir yazı şeridi sınırlandırır(lev.134 , res.244).

Kitabenin kalan bölümlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu taş, Georgios Leontares(Γεώργιος Λεωνταρης)'in mezartaşıdır. Georgios(Doğ. 1851-öl.1887), 3 yaşında iken Silivri'ye gelmiş ve genç yaşında(28 yaşında) burada vefat etmiştir.

5. Mezartaşı kitabesi parçası:

Bir önceki mezartaşının hemen yanında yer almaktadır. Oldukça bozulmuş bir durumdadır. Boyutları: Kırık haldeki yük., Om.61; gen., Om.74; kal., Om.10. Bu kitabe parçası büyük bir ihtimalle Georgios Leontares'e ait mezartaşının kırılmış bölümüdür. Gerek ebatlar, gerekse yazı sitili bu hususu doğrulamaktadır. Ayrıca her iki taş da aynı biçimde harap olmuştur(lev.134 , res.245).

Kitabe çok harap olduğundan tam olarak okunama-

maktadır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu kitabede, mahşer gününde herkesin dünyada yaptıklarına göre ödüllendirileceği ya da cezalandırılacağı hatırlatılarak, bunun için insanın dünyadaki yaşamını ahreti unutmadan sürdürmesi gerektiği belirtilmektedir.

6. Diğer bir mezartaşı:

Boyutları: Yük., 1m.18; gen., Om.64; kal., Om.05. Kitabe, elips biçimindeki bir çerçevenin içinde yer almaktadır.

Bu taş, 1781-1852 seneleri arasında yaşamış bir Rum'a ait bir mezartaşı olup, kitabesi okunamayacak kadar aşınmış bir haldedir(lev.135, res.247).

7. İbranice kitabeli bir mezartaşı:

Silivri Merkez Belediyesinin bahçesinde duvara dayalı durmaktadır(lev.102, res.189). Rumca yazılı mezartaşları gibi geçen yüzyıla ait olduğundan bu bölümde ele almayı uygun gördük. Kitabe, dikdörtgen bir levha üzerine sade bir üslupla yazılmıştır.

Kitabe şu şekilde okunmaktadır:

BARUH DAYAN AEMET

AEVEN AZOT İ

MATSEVAT LEİŞA

EŞET HAYİL VE YAALEWA

BAŞEARİM MAASEA

MARAT MAZAL EŞET

HAYYİM TACER

27 TEVET 5659

Bu İbranice kitabenin tam tercümesi şu şekildedir:

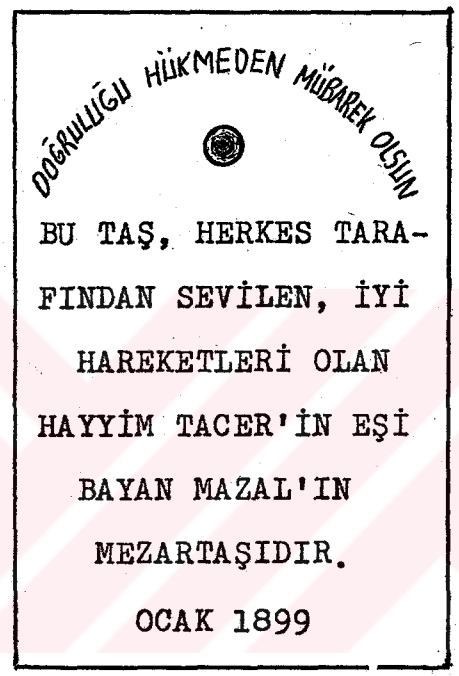

Şimdiki halde bu mezartaşı, yüzyıllar boyunca Silivri'de yaşamış olan Yahudi toplumundan geriye kalan nadir bir anıt olmaktadır.

B. Kitabeli Lentolar:

8. Metropolitlik binasına ait bir lento:

Boyutları: Uz., 2m.46; gen., Om.36; kal., Om.31. Sağ tarafı kırılmış ve sonra harçla tutturulmuştur. Kitabe itinalı bir şekilde yazılmış ve dikdörtgen bir çerçeve

içine alınarak her iki ucu, ortada haç motifi ihtiva eden geometrik süslemelerle bezenmiştir(lev.136, res.248).

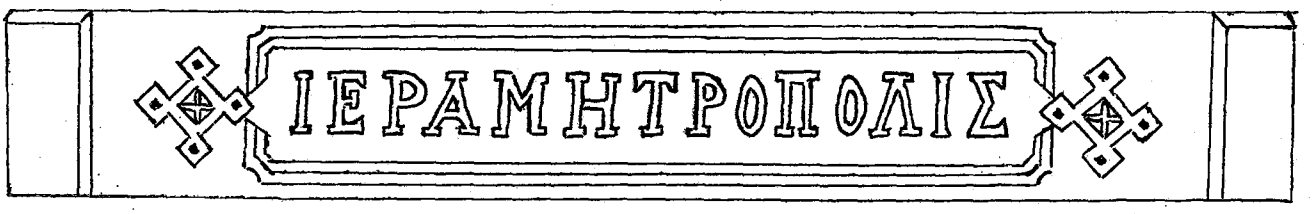

Burada, gösterişli bir tabula-ansata içinde yer alan "ΙΕΡΑΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ" kelimesi "Kutsal Metropolitlik" anlamına gelmektedir. Bu lentonun bugünkü Turgut Reis ilkokulunun yerinde olan ve ilkokulun genişletilerek yeniden yapılması sırasındaki temel hafriyatında kalıntıları kaldırılan Metropolitlik(= Ortodoks Başpiskoposluğu) binasının ana girişi üzerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Böylece bu lento, Silivri'deki Metropolitlik binasına ait olduğunu tespit edebildiğimiz tek kalıntı olmaktadır.

9. Rum kilisesine ait bir lento:

Boyutları: Uz., 2m.51, kırılarak iki parçaya ayrılmıştır. Kısa parçanın(lev.137, res.250) uz., 0m.97 ; uzun parçanın uz., 1m.54; gen., 0m.34; kal., 0m.31. Üç satır halindeki kitabesi, her iki ucu yarım daire biçiminde nihayetlenen bir tabula-ansata içinde yer almakta olup, şu şekildedir:

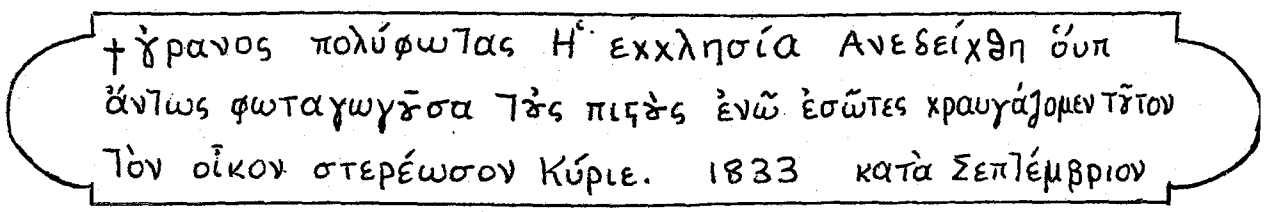

Kitabenin tercümesi şu şekildedir:

†Bu kilisenin nur ışığıyla aydınlanan kubbesi altında biz Allah'a inananlar, Ondan bu kutsal mabedi takdis etmesini niyaz ediyoruz. Eylül 1833.

Bu kitabeden anlaşıldığı gibi, bu lento Silivri'de 1833 senesinde inşa ettirilen -daha doğrusu bu tarihte inşaatı tamamlanmış bulunan- bir Rum kilisesinin portaline aitti. Eşref Bey bahçesi denilen yerde bulunan bu yapı yıktırılarak ortadan kaldırılmış ve bu lento da Kale Parkına getirilmiştir.

C. Kitabeli Levhalar:

10. Kitabeli bir levha:

Boyutları: Uz., lm.; gen., Om.36; kal., Om.15. Kitabe sade bir üslupla yazılmıştır. Malzeme olarak beyaz mermer kullanılmıştır(lev.138, res.251).

Hangi yapıya ait olduğu belirtilmemiş olan bu tamir kitabesi şu şekildedir:

ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ
ΕΠΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

Tercümesi ise şöyledir:

DİONİSİOS STAVRİDES'İN
METROPOLİTLİĞİ ZAMANINDA
YENİDEN İHYA EDİLMİŞTİR.

11. Diğer bir kitabeli levha:

Hagios Spyridon kilisesine ait olması muhtemeldir. Ebatlar, malzeme ve yazı sitili bir öncekiyle tamamen aynıdır(lev.138, res. 252). Herhalde kilisenin batı cephesi üzerinde yer alıyordu.

Kitabe şu şekilde okunmaktadır:

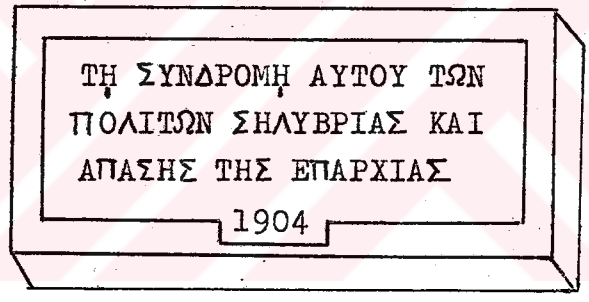

BUNUN YARDIMIYLA VE BÜTÜN
SİLİVRİ VE CİVARINDAKİ
HALKIN YARDIMLARIYLA
1904

Buradaki ifadeden bu kitabenin yalnız başına kullanılmadığı ve diğer bir kitabenin anlamını tamamladığı izlenimi edinilir. Çünkü, Silivri ve civarındaki halkın da katkılarıyla 1904'de tamamlanan tamirin kimin yardımıyla gerçekleştirildiği yazılı değildir.

Bu kitabenin ait olduğunu tahmin ettiğimiz Hagios Spyridon kilisesinin tamiri için 1878'de Stavros Stavri-

des'in başkanlığında kurulan "Hagios Spyridon Derneği" tarafından Mimar Mavrides'in görevlendirildiği ve 1881 senesinde Silivri'li zengin Rumların da desteğiyle bu yapının yeni baştan ihya edildiği, ancak bazı aksiliklerden dolayı 1905 yılına kadar ibadete açılamadığı malumumuzdur(Bkz. gerideki Hagios Spyridon Kilisesi bölümü). Bu bilgileri de göz önüne alırsak böylece bu kitabe, 1881'de yeniden ihya edildikten sonra tekrar harap olarak ibadete açılamayan Spyridon kilisesinin 1904'de bir defa daha onarılması üzerine konulmuştu ve kilise 1905'de ibadete açılabilmişti.

D. Muhtelif Kalıntılar:

12-16. İkiz sütun kaideleri:

Bunlar küçük ebatlarda olup, parkın içinde ayrı ayrı yerlerde durmaktadırlar. Boyutlar şu şekildedir:

12. Uz., Om.65; gen., Om.32; kal., Om.25; sütuncukların çapı, Om.17. Ön yüzde içiçe geçen uzun iki dikdörtgen çerçeveden ibaret basit bir süsleme var(lev.140 , res.255).

13. Uz., Om.62; gen., Om.32; kal., Om.16; sütuncukların çapı, Om.18. şeklindeki basit süsleme yan yüzdedir(lev.140 , res.256).

14. Uz., Om.62; gen., Om.32; kal., Om.20; sütuncukların çapı, Om.18. Aynı tipteki süsleme yan yüzdedir(lev. 141 , res.257).

15. Uz., Om.65; gen., Om.32; kal.,

Om.22; sütuncukların çapı, Om.18. Aynı tipteki basit süsleme üç yüzde yer almaktadır(lev.141 , res.258).

16. Uz., Om.62; gen., Om.32; kal., Om.20; sütuncukların çapı, Om.20. Yan ve ön yüzde tabula ansata şeklindeki basit süslemeyle karşılaşılıyor. Bir kenarı kırıktır(lev.142 , res.259).

Bu sütun kaidelerinin beşi de aynı yapıda bulunmaktaydı. Gerek malzeme, gerek boyutlar, gerekse işçilik bunu doğrulamaktadır. Ancak eldeki verilere dayanarak bu kaidelerin hangi yapıya ait olduklarını söylemek mümkün olmamaktadır.

17. Duvara yapışık bir sütunce:

Oldukça küçük buyutlardadır. Uz., lm.30; yukarı doğru incelen sütuncenin çapı(alt kısımda), Om.25; kaidenin ebadı, Om.23 X Om.25. Üst kısım akanthuslu bir sütun başlığı biçiminde aynı mermer bloktan oyulmuştur(lev.139 , res.253). Bu sütunce herhalde bir taşıma unsuru olmayıp, belki de bir arcasoliuma aitti.

18. Burmalı sütun gövdesi:

Otlar içine atılmış durumdadır. Boyutları: Kırık haldeki yük., Om.78; çapı(üstte), Om.20. Aşağıdan yukarı doğru incelmektedir. Alt bölümü kırılarak kaybolmuştur. Bu parça, Silivri'de karşılaştığımız tek

burmalı sütun örneğidir(lev.139 , res.254).

19. Bir sütun başlığı:

Boyutları: Yük., Om.60; gen.(yukarda), Om.75; aşağıda, Om.44. Rüzgârdan yaprakları ters dönmüş şekilde işlenmiştir(lev.143 , res.261). Bu, Bizans'ta V-VI. yüzyıllarda moda olmuş bir özelliktir.

20. Diğer bir sütun başlığı:

Boyutları: Yük., Om.44; gen.(yukarda), Om.50; aşağıda, Om.37. Bu sütun başlığı da Bizans devrine ait olup, akanthus yaprakları ile dekore edilmiştir(lev.143 , res. 262).

Ayrıca parkta bunların dışında birçok sütun başlığıyla karşılaşılır. Bunlar içinde Bizans-İon tipi başlıklar, haç motifi taşıyan başlıklar ve önceki iki örneğe benzeyen muhtelif başlıklar sayılabilir. Bunlara ilâveten burada çok sayıda sütun gövdesi de yer almaktadır.

21. Bir kadın heykeli:

Bir ağacın dibine atılmış durumdadır. Başı ve sağ kolu tamamen kırılarak kaybolmuştur. Oldukça harap bir vaziyettedir. Ayaklar da kırılarak kaybolduğundan heykelin dik durabilmesi için çimentodan bir kaide yapılmıştır(lev.144 , res.263). Boyutları: Kırık haldeki boy, 1m.25; göv-

de gen., Om.34. Kaba bir işçilik hakimdir. Elbise bütün vücudu sarmaktadır. Kalça hizasına kadar indirilmiş olan sol el, kumaşla kapalı olarak tasvir edilmiştir. Vücudun ağırlığı sol ayak üzerine verilmiş olup, sağ ayak hafifçe ileri atılmıştır.

22. Bir hamam kurnası:

Bizans-Ion tipindeki bir sütun başlığının üzerinde durmaktadır(lev.142, res.260). Om.43 çaplı bir su haznesine sahip olan bu kurna, Silivri'nin hamamlarının anısını yaşatan nadir bir örnektir.

23. Aleksios Apokaukos lahti:

Parçalanarak tanınmayacak hale gelen bu lahit için bkz. gerideki "Katalog I: Antik Devre Ait Anıtlar" bölümü, no.22.

Böylece burada Kale Parkında yer alan kalıntılara kısaca bir göz atmış olduk. Görüldüğü gibi bunlar düzensizce sağa-sola atılmış olup, her geçen gün harap olmaktadırlar. Bu kalıntıların gerektiği gibi korunmaları ve değerlendirilmeleri önemli bir görevdir.

IV. SONUÇ

Yaptığımız çalışmaların ışığı altında Silivri'-deki eski eserlerin genel bir değerlendirmesini şöyle yapabiliriz:

1. Pirî Mehmed Paşa camii ve müştemilâtı:

Silivri'nin en iyi durumdaki âbidesi olan, Pirî M.Paşa tarafından H.937(= 1530/31)'de yaptırılan cami ve külliyesi korunması elzem olan anıtların başında gelmektedir. Cami, Osmanlı devletinin ilk yüzyıllarından başlamak üzere çok sayıda inşa edilen ve Kanunî Sultan Süleyman(1520-1566) devri içlerine kadar süregelen zâviyeli-cami tipinin son örneklerinde görülen özelliklere sahiptir. Külliyesinde yıkılmadan günümüze ulaşabilen binalar ise darüttalim, imaret hanı ve müezzinler odası(muvakkıthane?)ndan ibarettir. İmaret, medrese, vakfiyede zikredilen çeşitli binalar ve avluya bitişik dükkânların tamamı tamamen ortadan kalkmıştır. Caminin hemen kıble tarafında yer alan hazire(= mezarlık) bölümünde ilgi çekici süslemelere ve kitabelere sahip mezartaşlarına ve sandukalara rastlanmaktadır. Silivri'deki sanat tarihi açısından büyük değer taşıyan bu yegâne caminin ve külliyesinde mevcut kalan binaların haket-tikleri şekilde ele alınmaları ve değerlendirilmeleri en önemli hizmetlerden biri olarak görülmelidir.

2. Çeşme:

Pirî M.Paşa camii avlusunun kuzey-batısında yol kenarında duvara bitişik durumda bulunan bu anıt Silivri'deki Türk çeşmelerinin içinde sağlam kalabilen en ilgi çekici eser olup, Barok ile Neo-klâsik(= Empire)

karışımı bir üslubun oldukça sade nitelikteki bir örneğidir. Dikkatle korunması gereken bir anıttır.

3. Çeşme:

Pirî M.Paşa camii avlusunun güney duvarındaki kapısı karşısındadır. Alaturka kiremitli ahşap saçak kısmı tamamen ve çeşmenin sol üst köşesi kısmen yıkılmıştır. Klâsik Türk öğelerine sahip olan bu anıtın korunacak nitelikte olmasına rağmen böyle bakımsız bırakılması üzücüdür.

4. Çeşme:

İskelenin karşısında yer alan güzel bir Türk çeşmesiydi. Yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

5. Danişmend camii ya da mescidi:

Dede sokağında bulunmaktaydı. Yıktırılmış olan bu anıtın hatırasını belediye gazinosunun karşısındaki Mescit sokağında bir apartmanın altında kalan ve halk tarafından hâlâ ziyaret edilen Danişmend Dede'nin mezarı yaşatmaktadır.

6. Sait Baba tekkesi ve haziresi:

Evliya Çelebi tarafından Sadi Baba tekkesi olarak zikredilen bu tekke ve hazire Silivri'nin içinden geçen ana cadde üzerinde bulunuyordu. Tamamen yok olmuştur.

7. Hacı Pervane'nin mezarı:

Hükümet Konağının arka tarafında yol kenarında bir bahçenin içinde yer almakta olan bu mezar oldukça haraptır.

8. Çeşme:

Hükümet Konağının arka tarafında sokak köşesinde bulunmaktaydı. Şimdi mevcut değildir.

9. Meydan çeşmesi:

Orta kale kapısı önünde gösterişli bir meydan çeşmesi bulunuyordu. Yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

10. Meydan çeşmesi:

Orta kale kapısı karşısındaki mahalde diğer bir meydan çeşmesi yer alıyordu. Bu çeşme da ortadan kaldırılmıştır.

11. Kâgir bina:

Fatih camii sokağı başında eski bir kâgir bina mevcuttu. Şimdi hiçbir izi kalmamıştır.

12. Ermeni okulu:

Ermenilerin kasabayı terketmelerinden sonra yıktırılmıştır.

13. Ortodoks Başpiskoposluğu binası (Metropolitlik):

Kale içinde yer almaktaydı. Tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu eski binadaki bir papaza ait ev, Turgut Reis ilkokulu haline getirilmişti. Ancak, ilkokul yeni baştan genişletilerek inşa edildiğinden Metropolitlik binasının son kalıntıları da temel hafriyatı sırasında kaldırılmıştır.

14. Rum kilisesi:

Eşref Bey bahçesi denilen yerde idi. Yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

15. Rıza Bey hamamı:

Tamamen ortadan kaldırılarak yerine Ziraat Bankasının bir şubesi inşa edilmiştir.

16. Çakır Ağa(Dede) türbe ve tekkesi(zâviyesi):

Pirî Paşa ilkokulu sahasında Çakır Ağa tarafından XV. yüzyıl sonlarında inşa ettirilen zâviye, han ve türbe binalarından şimdi geriye hiçbir şey kalmamıştır.

17. Kundaklı çeşme:

Bir meydan çeşmesi olan bu anıt da Çakır Ağa müştemilâtı gibi Pirî Paşa ilkokulu sahası civarında bulunuyordu. Şimdi mevcut değildir.

18. Ali Bey camii:

Ali Bey mahallesinde, dispanser binası sahasında yer almaktaydı. Balkan savaşı sırasında Bulgarlar tarafından harap edilen bu caminin son kalıntıları da yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

19. Çeşme:

Hamam sokağında 16.no.lu evin altında bulunuyordu. Yol geçmesi sebebiyle kaldırılmıştır.

20. Kasım Paşa camii:

Yukarı kasabada Hamam sokağında bulunuyordu. Bu cami de herhalde toplu yıkımların yapıldığı 1925 lerde yıktırılmıştır.

21. Çukur çeşme:

Ali Bey mahallesinde Çukurçeşme sokağındaki bu çeşme beş yapraklı yonca biçimindeki havuzuyla dikkati çekmekte olup, korunması gerekli bir anıttır.

22. Kır camii:

Yukarı kasabada yer almaktaydı. Bu camiden de geriye hiçbir şey kalmamıştır.

23. Recep Kapdan çeşmesi:

Yeni Harmanlık sokağında bulunuyordu. Şimdi mevcut değildir.

24. Adem Hoca çeşmesi:

Mezarlık altındaki mahalde yer alıyordu. Yıktırılmıştır.

25. Mezarlık:

İlgi çekici mezar taşlarının ve sandukaların mevcut olduğu bu mezarlık dikkatle korunmalıdır.

26. Çeşme:

Elektirik santralının önündeki bu çeşmenin kare şeklindeki havuzu hiçbir özelliğe sahip değildir. Ancak, alt kısmında havuzu dolduran çeşmenin yer aldığı kitabesinin korunması gerekmektedir.

27. Fatih Camii(Alexios Apokaukos Kilisesi):

Silivri'deki Bizans kiliseleri içinde her halde en gösterişlisi kale içinde merkezi bir konumda bulunan bu kilise idi. Şimdi temel kalıntılarının ve döşemesinin

bir bölümü ile altındaki sarnıç mevcuttur. Hiç olmazsa bu son kalıntıların ve altındaki Bizans sarnıcının korunması ve değerlendirilmesi elzemdir. Kilise, Bizans'ın son devrine ait ilgi çekici bir anıttı. Basilika biçimindeki plânıyla Arta'daki St.Thedora kilisesinin bir benzeriydi. Dış mimiarsi bakımından da son devir Bizans mimarisinin cephe özelliklerini taşıdığı eski fotoğraflarının yardımıyla tespit edilebilmektedir. Altındaki sarnıç ise, kaliteli işçiliği, konsantirik tuğla dekorasyonu ve plân itibariyle Bizans su hazneleri içinde önemli bir yere sahiptir. Kilisenin kalıntıları ile bu sarnıcın dışında -kaleye ait surlar bir yana bırakılırsa- Bizans devrinden kalan herhangi bir yapıya ait temel kalıntısı dahi mevcut bulunmayan kasabada belki de yapılacak sistematik kazılar yardımıyla bazı yeni temel izlerine rastlamak kabil olacaktır.

28. Hamam:

Kale içinde bir hamama ait bazı kalıntılar mevcuttu. Şimdi tamamen yıktırılmıştır. Silivri'de Türk devrine ait eski hamamlar ise, surlaran dışındaki kasabada yer almaktaydı.

29. Ermeni kilisesi:

Silivri'de 1863 de inşa ettirilmiş bir Ermeni kilisesi olduğu bilinmektedir. Ayrıca, 1676 da Edirne'de ölen Ermeni zenginlerinden Abro Çelebi de bir kilise yaptırtmıştı. Bu yapılardan biri kışlık sinemanın olduğu mahalde bulunmaktaydı. Bu binalardan geriye şimdi hiçbir şey kalmamıştır.

30. Sinagog(Havra) ve okul binası:

Kale içinde belediye parkının kuzey-doğu köşesindeki mahalde yer alan bu binalar, Yahudilerin kasabayı terk etmelerinden sonra yıktırılmıştır.

31. Çeşme:

Kale içinde yıktırılan hamanın arka tarafında gösterişli bir meydan çeşmesi bulunuyordu. Malesef bu anıt da şimdi mevcut değildir.

32. Küçük köprü:

Karılar deresi(=Boğluca dere) üzerinde bulunmaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olduğu hakkındaki söylentiler tamamiyle yanlıştır. Mimar Sinan'ın eseri olan 32 kemerli Silivri köprüsüne benzer tek tarafı baba taşları olup, bunlar da büyük bir ihtimalle oradan kopya edilmişti. Bu köprü orijinalliğini kaybetmiş durumdadır. Eski durumu hakkında malumatımız yoktur.

33. Garibler mezarlığı:

Kaldırılmıştır.

34. Silivri köprüsü:

Mimar Sinan'ın eseri olan bu 32 kemerli uzun köprü, Silivri'nin incisi durumundadır. Pirî M.Paşa camiinden sonra Türk devri abideleri içinde en şanslı durumda olan bu anıt, bakımsızlıktan şu sıralarda Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından sürdürülen onarımlarla kurtarılmaya çalışılmaktadır. Ancak, uzun bir süredir köprü taşlarının sökük bir durumda bırakıldıkları izlenmektedir. Fakat, hatalı bir şekilde tamir edildiği görülüyor. Korkulukları çimento ile yapılmaktadır. Köprünün önü parsellenerek sahil tarafına evler yapılmıştır. Bu

hususların düzeltilmesi gerekir. Bu durum herhalde sürmeyecek ve bu nadide eser eski durumuna kavuşturulacaktır. Köprünün sığ ve uzun bir vadiyi atlaması uzun ve alçak olmasını gerektirmiştir. Ancak, yine de köprüdeki mükemmel siluetin varlığı ve plân özellikleri Koca Sinan'ın tüm eserlerinde görülen olgunluğa sahiptir. Bu değerli âbidenin titizlikle korunup, değerlendirilmesi çok önemli bir konudur.

35. Selymbria(=Silivri) Kalesi:

Malesef oldukça harap bir vaziyettedir. Büyük bölümü evlerin temelleri, mahalle araları ve onlar içinde kalmıştır. Bu son kalıntıların daha evvel olduğu gibi inşaatlarda kullanılmamasını sağlamak yapılacak önemli işlerin başında gelmektedir. Tarih boyunca güçlü kalesiyle kendisinden söz ettirmiş bu liman kasabasının tarihi çok derinliklere kadar inen ilk iskânı muhtemelen bu kalenin yer aldığı yamaç üzerinde olmuştu. Ancak bu dönemlere ait buluntular ele geçmiş değildir. Bunun sebebi düzenli arkeolojik incelemelerin yapılamamış olmasıdır. Bütün bu dönemlerin izleri toprak altında yatmaktadır. Kare bir plânın topoğrafya koşullarına uydurulmak suretiyle inşa edilen bu kale, Trakya'da staratejik bakımdan önemli noktalarda yaptırıldıkları bilinen askeri mimari anıtlarının içinde Bizans'a yakın oluşundan ve Anastasios surunun hemen bitişiğindeki bir ileri karakol durumunda bulunuşundan dolayı ayrı bir değere sahipti. Buna paralel olarak, kaleye ait bugünkü kalıntılar, Bizans dönemine aittirler. Bu husus, daha önceki kalıntıların üzerine Bizans devrinde kalenin tekrar inşa ettirildiğine ya da büyük ölçüde tamir ettirildiğine işaret eder. Trakya'da Bizans devrinde yaptırılmış ol-

dukları bilinen kalelerin akıbetlerini düşündüğümüzde, Silivri'deki bu kaleye ait kalıntıların önemi daha da artmaktadır. Bu sur kalıntılarının dikkatle temizlenmesi, üzerini örten beton yığınlarından arındırılarak, restore edilmesi çok büyük bir masrafa ve emeğe yol açacak bir duruma gelmiştir. Ancak, bu böyle sürerse vaziyet daha da vahim olacaktır. Bu konunun dikkatle ele alınması ve turizm potansiyeline sahip bu sahil kasabasının arkeolojik ve turistik önemini arttıracak böyle bir girişimde de mutlaka bulunulması gerekmektedir.

36. Hagios Spyridon Kilisesi:

Turgut Reis ilkokulunun karşısındaki sahada yer almaktaydı. Yeni inşaatlar sırasında çıkan bazı parçalar bu hususu doğrulamıştır. Eğer yapının temeli tamamiyle harap olmadıysa bu mahalde yapılacak sistematik kazılar belki faydalı olabilir. M.A.Stamoulis tarafından yayınlanan yapının 1878 deki durumunu gösteren bir fotoğrafın(lev.7, res.13) yardımıyla bu kilisenin geç Bizans devrinin özelliklerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Kapalı Yunan haçı plânında inşa edildiği tahmin edilebilir. Bina daha sonra 1881 de restore edilmiş ve orijinalliğini kaybetmiştir. (lev.7a, res.14). Şimdi ise hiçbir kalıntısına rastlanmamaktadır. Bu kiliseden başka birçok kilisenin bulunduğu Silivri'de malesef hiç birinin kalıntısı günümüze ulaşamamıştır.

37. Antik lahit:

Elektirik santralı yakınında otlar arasına atılmış antik bir lahit bulunmaktadır. Tarafımızdan etraflıca incelenen bu anıtın harap olmadan müzeye taşınması ya da şimdilik kasabada emin bir yerde muhafaza edilmesi

şarttır. Bu tipteki lahitlerin çok sayıda örneklerine rastlanmakta olup, benzerlerinden biri de Alexios Apokaukos lahtiydi. Bu lahit şimdi Kale Parkındadır ve tanınamayacak kadar harap olmuştur.

38. Muhtelif kalıntılar:

Silivri'de korunması gereken bazı kalıntılar da mevcuttur. Bunlar şu şekildedir:

a) Askerlik şubesinin arka duvarına gömülü bulunan Bizans devrine ait iki kitabe parçası.

b) Belediye binasının bahçesindeki İbranice kitabeli mezartaşı.

c) Ahmet Kemal Silivrili'nin bahçe duvarına gömülü stel parçası ve evinin önündeki mimarî parçalar.

d) Elektirik santralının etrafındaki sütun başlığı, firiz gibi parçalar.

e) Kale Parkındaki kalıntılar.

39. Silivri'nin evleri:

Silivri'deki eski eserlerin büyük bir hızla ortadan kalkmasını ve harabeye dönüşmesini göz önüne getirirsek, kasabada az sayıda kalmış olan evlerin değeri bir kat daha artmaktadır. Bu tarihî nitelikteki konut mimarîsi örneklerinin tescilleri yapılarak korunması ve değerlendirilmesi halinde Silivri'nin kültür ve tarihine büyük katkıda bulunulmuş olacaktır

Hiç bir iz bırakmadan yok olan birçok anıttan burada tekrar bahsetmek anlamsızdır. Ancak, üzerinde önemle durulması gerektiğini belirttiğimiz eserlerin şimdiye kadar süregelmiş olan yozlaşmış zihniyeti bir kenara bırakmak suretiyle ele alınmasının zamanının

geçmekte olduğunu ifade etmeye lüzum vardır.

Antik devre ve Bizans devrine ait katologlarda yer verdiğimiz eserlerin çoğu yerleşim merkezi dışındaki nekropollerden tesadüfen ele geçirilmiş mezar anıtlarıdır. Vaktiyle Stamoulis'in koleksiyonunda yer alan eserler ya yurt dışına kaçırılmış ya da inşaatlarda kullanılmış olsa gerektir. Bu koleksiyondaki bütün eserler, Atina'daki Grek Akademisinde bulunan 18.Temmuz.1925 tarihli bir vesikaya göre Silivri'de Türk makamlarına teslim edilmişti. Bu vesikanın fotokopisi İstanbul Arkeoloji Müzesinden epigraf Mustafa Sayar tarafından elde edilmiş olup, tarafımızdan da görülmek suretiyle faydalanılmıştır. Beşyüz parça halinde Türk makamlarına teslim edilen bu eserlerden hiç biri müzeye getirilememiştir. Bunlara belki bir gün yabancı müzelerden birinde rastlamak mümkün olabilir.

Silivri'de burada bahsettiklerimizin dışında başka bir eser mevcut değildir. Daha doğrusu, Trakya'da İstanbul yakınındaki böylesine önemli bir kıyı yerleşim merkezinden şimdi geriye kalan son izler bunlardır.

Silivri'den İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilebilen yayınlanmamış bazı kalıntılara ise müze yetkililerinin izin vermemesi sebebiyle burada yer veremedik. Bu kalıntıların da değerlendirilmesi bu monografya çalışmamızı daha da mükemmelleştirecek ve Silivri'nin arkeoloji ve sanat tarihi bilimleri yönünden değerini pekiştirecektir.

Bizim bu çalışmamızın böylesine önemli bir merkez üzerinde yapılamamış düzenli ilmi araştırmaların meydana getirdiği büyük boşluğu biraz olsun dolduracağını ümit ediyor ve bizden sonraki araştırmacılar için bir rehber olacağı inancını taşıyoruz.

V. PLÂNLAR LİSTESİ

1. Silivri kasabası plânı üzerinde eski eserlerin dağılımı. Ölçek: 1/5000.

2. Selymbria(=Silivri) kalesi plânı. Ölçek: 1/-1000.

3. Pirî M.Paşa külliyesi plânı. Ölçek: 1/200.

4. Pirî M.Paşa camii plânı. Ölçek: 1/100.

5. Pirî M.Paşa camii boyutlandırılmış plânı. Ölçek: 1/100.

6. Pirî M.Paşa camii muvakkıthanesi(müezzinler odası) plânı. Ölçek: 1/100.

7. Apokaukos kilisesi sarnıcı plânı ve üzerinde oturan kilisenin vaziyet plânı(Semavi Eyice'den).

a) Sarnıcın plânı

b) Sarnıcın üzerine inşa edilmiş olan kilise.

8. Apokaukos kilisesi kalıntılarının buluntu plânı(Semavi Eyice'den).

RESTİTÜSYONLAR

1. Selymbria kalesi surları restitüsyonu(J.Covel'-den işlenerek).

2. Apokaukos kilisesi restitüsyonu. İki ihtimal dahilinde kesitler(Semavi Eyice'den).

A- Çift meyilli tek bir çatıya sahip basilika.

B- Orta bölümü yan neflerin çatısından yüksek basilika.

KROKİLER

1. Anastasios suru güzergâhı krokisi(F.Dirimtekin ve C.Kozanoğlu'ndan faydalanılarak).

VI. BİBLİYOGRAFYA

AKÖMER, E. 5.Ağustos.1961'de İstanbul-Silivri-İstanbul arasında Turistik Camping yerlerini tetkik gezisine ait Rapor, "T.T.O.K. Belleteni", sayı 237(Ekim 1961), s.18.

AKURGAL, E. Phrygische Kunst, Ankara 1955.

AKURGAL, E. Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander, Berlin 1961.

AKURGAL, E. Ancient civilisations and ruins of Turkey from prehistoric times until the end of the Roman Empire, İstanbul 1969.

AKURGAL, E. Tarih öncesi çağlardan Osmanlılara, "Gösteri Dergisi", sayı 30(Mayıs 1983), ek/3.

ALİ, Künh-al-Ahbar, Üniv.Kit.Tar.Yaz. no.2377.

ALPÖGE, A. Türkiye'de sanat tarihi ve arkeoloji ile ilgili yayınlar bibliyografyası(1966-1968), İstanbul 1970.

ALTAN, K. Klasik Türk mimarlarından Esir Ali, "Arkitekt", (1937), s.81.

ANDREOSSY, C. Voyage a l'embouchure de la Mer-Noire, ou essai sur le Bosphore et la partie du delta dhe Thrda, comprenant le système des eaux qui abreuvent Constantinople, Paris 1818.

ANDREOSSY, C. Constantinople et le Bosphore de Thrace, Paris 1841.

ARDEL, A. Marmara Bölgesinde coğrafi müşahedeler, "İ.Ü.Coğrafya Enstitüsü Dergisi", IV, sayı 7(1956), s.1-2.

ASLANAPA, O. İznik'te Sultan Orhan İmaret camii kazısı, "Sanat Tarihi Yıllığı", I(1965), s.16-39.

ASLANAPA, O. Sinan, "İslâm Ansiklopedisi", cilt 10(1966), s.655-661.

ATAYİ(Nev'i zâde), Şakayık zeyli, İstanbul 1268.

AYVERDİ, E.H. Fatih devri mimarisi, İstanbul 1953.

AYVERDİ, E.H. Osmanlı mimarisinde Fatih devri, İstanbul 1973, III; 1974, IV.

BABINGER, F. Mehmed der Eroberer und seine Zeit, Munich 1953.

BASILOPOULOS, A.D. He Otomanike Thrake, İstanbul 1914.

BAŞGELEN, N. Trakya Bölgesinde yeni buluntular, "Pirelli Dergisi", sayı 157(Ekim 1977), s.2-3.

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE, Le Voyage d'Outremer, yay. Ch.Schefer, Paris 1892.

BOZKURT, O. Koca Sinan'ın köprüleri(İst.Teknik Üniv.-Mimarlık Fak. yayını), İstanbul 1952.

BURSALI MEHMED TAHİR BEY, Osmanlı müellifleri, yay. A.F.Yılmaz-İ.Özen, İstanbul 1972, 3 cilt.

BUSOLT, G. Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei chaeroneia, Gotha 1893, I/2; 1904, III/2.

BURY, J.B. A History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian(A.D.395 to A.D.565), London 1931, I ve II.

BUSBECQ, A.G. The Turkish letters of Ogier de Busbecq, Imperial ambassador at Constantinople 1554-1562, Oxford 1927(tıpkı basımı: 1968).

CALICE, F.V. Militärischer Grabstein aus Selymbria, "Jahreshefte des Osterreichischen Archäologischen Institues in Wien", 4(1901), s.207-208.

CEZAR, M. Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii âfetler, "Türk sanatı tarihi araştırma ve incelemeleri", I(1963), s.58-59.

CHALANDON, F. Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène(1081-1118), Paris 1900.

CHEVALIER DE ARVIEUX, Memoires du Chevalier d'Arvieux.., yay. R.P.Jean Baptiste Cabat, Paris 1785, IV.

CHILDE, V.G. Anatolia and Thrace some bronze age relations, "Anatolian Studies", VI(1956), s.47 vd.

COPPIN, P.J. Le Bouclier de l'Europe ou la Guerre Sainte.. Relation de Voyages Faits dans la Turquie, la Thébaide, la Barbarie, Lyon 1686.

COVEL, J. Extracts from Diaries of Dr. J.Covel (1670-1679), Early Voyages and Travels in the Levant, yay. Th.Bent(Hakluyt Society), London 1892.

- Cumhuriyetin 50. yılında vakıflar(Vakıflar Genel Müd. yayını), Ankara 1973.

CURIPESCHITZ, B. 1530 yılında Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik günlüğü, çev. Özdemir Nutku(Türk Tarih Kurumu yayını, II.dizi, sayı 25), Ankara 1977.

ÇULPAN, C. Türk taş köprüleri(Türk Tarih Kurumu yayını, VI.dizi, sayı 16), Ankara 1975.

DALLAM, Th. The Diary of Master Thomas Dallam (1599-1600), Early Voyages and Travels in the Levant, yay. Th.Bent(Hakluyt Society), London 1892.

DALLAWAY, J. Constantinople ancienne et moderne, çev. A.Morellet, Paris an VII(= 1798/99), II.

DANİŞMEND, İ.H. İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi, İstanbul 1948, I ve II; 1961, III.

DEMANGEL, R.- MAMBOURY, E. Le quartier des Manganes, Paris 1939.

DERVİŞ AHMED EFENDİ(Müneccim Başı), Tercüme-i Sahaif-i Ahbar, İstanbul 1285, II.

DIEHL, C. Manuel d'Art Byzantin, Paris 1925.

DİRİMTEKİN, F. Anasthase surları, "Belleten", XII, sayı 45(Ocak 1948), s.1-10.

DİRİMTEKİN, F. La Forteresse Byzantine de Sélymbria, "X.Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri", İstanbul 1957, s.127-129.

DİRİMTEKİN, F. Selymbria(Silivri) Bizans Kalesi, "Arkeoloji Müzeleri Yıllığı", 6(1965), s.19-34.

ΔΡΑΚΟΣ, E.I. Τὰ θρακικά-Διάλεξις περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπάρχων Σηλυβρίας, Atina 1892.

DRIESCH, G.C.V.D. Historische Nachricht von der Röm, Kayserl. Gross-Botschaft nach Constantinopel, Nürnberg 1723.

DUKAS, Bizans tarihi(Bonn tab'ı), çev. Vl.Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

DUMAN, H. Osmanlı yıllıkları(Salnameler ve Nevsaller), İstanbul 1982.

DUMONT, A.- HOMOLLE, Th. Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892. Bu yayın görülemedi.

DUYURAN, R. İzmit ve Silivri'de yapılan arkeolojik araştırmalar: 1947-1948, "Belleten", XV, sayı 58 (Nisan 1951), s.213-218.

EGLI, E. Sinan der Baumeister osmanischen Glanzzeit, Zürich 1954.

EKŞİOĞLU, G. Kumburgaz-Silivri arasında oluşan ikinci konutların ve sorunların incelenmesi, "İ.T.Ü.Mim. Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982.

ENGİZ, F. Silivri ve Küçükçekmece'de Osmanlı eserleri, "İ.Ü.Edb.Fak.Lis.Tezi", İstanbul 1966.

ERDOĞAN, A. Silivri ve Konya, "Konya Halkevi Dergisi", sayı 12(1937), s.740 vd.

EREMYA ÇELEBİ KÖMÜRCÜYAN, İstanbul tarihi, yay. Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1952.

EREN, İ. Rucer Yosip Boşkoviç'in 1762 tarihli İstanbul-Lehistan seyahatine ait hatıra defteri, "Tarih Dergisi", XII, sayı 16(1962), s.92-93.

ERGİN, K.- GÜÇLÜ, U.- UZ, Z. Türkiye ve civarının deprem kataloğu -M.S. 11 yılından 1964 sonuna kadar- (İ.T.Ü.Maden Fak.Arz Fiziği Ens. yayını, no.24), İstanbul 1967.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, İstanbul 1314(= 1896), III; Evliya Çelebi seyahatnamesi, yay. R.Ekrem Koçu, İstanbul (1944?), III; Evliya Çelebi seyahatnamesi, yay. Zuhuri Danışman, İstanbul 1970, V.

EYİCE, S. İki Türk âbidesinin mahiyetleri hakkında notlar: İznik'de Nilüfer Hatun imareti ve Kayseri'de Köşk medrese, "A.Ü.İlâhiyat F.Türk-İslâm San.Enst. Yıl.Ar.Dergisi", II(1958), s.107-114.

EYİCE, S. İstanbul-Şam-Bağdat yolu üzerindeki mimarî eserler, I. Üsküdar-Bostancı-başı derbendi güzergâhı, "Tarih Dergisi", IX, sayı 13(1958), s.81-103.

EYİCE, S. İlk Osmanlı devrinin dinî-içtimaî bir müessesesi zâviyeler ve zâviyeli-camiler, "İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası", XXIII, sayı 1-2(Ekim 1962-Şubat 1963), s.3-80.

EYİCE, S. Bizans devrinde Edirne ve bu devire ait eserler(Edirne armağan kitabından ayrı basım, Türk Tarih Kurumu yayını), Ankara 1964.

EYİCE, S. Alexios Apokaukos et l'église byzantine de Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XXXIV(1964), s.77-104.

EYİCE, S. Trakya'da Bizans devrine ait eserler, "Belleten", XXXIII, sayı 131(1969), s.325-358.

EYİCE, S. Sincanlı'da Sinan Paşa imareti, "Vakıflar Dergisi", X(1973), s.303-343.

EYİCE, S. Tarihde Küçükçekmece, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", sayı 6-7(1977-1978), s.57-120.

EYİCE, S. Encore une fois l'église de Alexios Apocauque à Sélymbria(= Silivri), "Byzantion", XLVIII (1979), s.406-416.

EYİCE, S. Son devir Bizans mimârisi, İstanbul'da Palaiologos'lar devri anıtları(genişletilmiş ikinci baskı), İstanbul 1980.

EYİCE, S. XVIII. Yüzyılda Türk sanatı ve Türk mimarisinde Avrupa Neo-klâsik üslubu, "Sanat Tarihi Yıllığı", IX-X(1981), s.163-189.

FELD, O. Noch einmal Alexios Apokaukos und die byzantinische Kirche von Selymbria(Silivri), "Byzantion", XXXVII(1967), s.57-65.

FIRATLI, N. Trakya'da Anastasius surları denilen Uzun duvar, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni", sayı 63/343(1979), s.21-22.

FISCHER, E. Melchior Lorck, Copenhague 1962.

FORCHHEIMER, Ph.- STRZYGOWSKI, J. Die byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel, Vienne 1893.

FRENCH, D.H. Late chalcolithic pottery in northwest Turkey and the Aegean, "Anatolian Studies", XI(1961),

FRENCH, D.H. Recent Archaeological Research in Turkey, further Discoveries in Thrace, "Anatolian Studies", XVI(1965), s.49-50.

GALLAND, A. Journal pendant son séjour à Constantinople(1672-1673), yay. Ch.Schefer, Paris 1881, 2 cilt, I; türkçesi, İstanbul'a ait günlük hâtıralar(Türk Tarih Kurumu yayını, II.seri, no.16), çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1949, I.

GERMANOS, Th. Ἡ Σηλυβρία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, "Θρακικα", 10(1938), s.128-136.

GÖKBİLGİN, T. XV.- XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı, İstanbul 1952.

GRELOT, G.J. Relation d'un voyage de Constantinople, Paris 1680; aynı yazar, Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, Paris 1681.

GYLLIUS, P. De topographia Constantinopoleos et illius Antiquatibus, Lyon 1561, I; İngilizcesi, The Antiquities of Constantinople, çev. Ball, London 1729, I.

HAMMER, J. Histoire l'Empire Ottoman, yay. J.J. Hellert, Paris 1835, 2 cilt; Türkçesi, Osmanlı imparatorluğu tarihi, çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972, I ve II.

HARELL, B.- KALÇAS, E.L. Mini tours near Istanbul, Istanbul 1975, 2 cilt, I.

HARRISON, R.M. The Long Wall in Thrace, "Archaeologia Aeliana", 4.seri, 47(1969), s.33-38.

HASAN ÇELEBİ(Kınalı zâde), Tezkere, Ü.K.T.Y.no.304.

HEAD, B.V. Historia Numorum, Oxford 1887.

HERODOTOS, Herodot tarihi, çev. Müntekim Ökmen-Azra Erhat, İstanbul 1973.

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİ(Abdi zâde), Amasya tarihi, İstanbul 1927.

İBN-İ KEMAL, Tevarih-i Al-i Osman, yay. Ş.Turan, Ankara 1957.

İBRAHİM PEÇEVÎ EFENDİ, Tarih, İstanbul 1283, I.

İNCİCİYAN, P.Ğ. XVIII. asırda İstanbul, çev. Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1976.

JANIN, R. La Thrace, Etude historique et géographique, İstanbul 1920.

JEFFERY, L.H. The local scripts of Archaic Greece, Oxford 1961, I.

JIREČEK, C. Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, Prague 1877.

JONES, A.H.M. The cities of the eastern Roman provinces, Oxford 1971.

JOUVE, M.E. Guerre d'Orient, Voyage a la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée, Paris 1855, II.

KANSU, Ş.A. Kanallı köprü(Silivri) kalkolitiğine ait yeni keramik belgeler ve "Heraeum"?un yeri, "Belleten", XXVII, sayı 105(Ocak 1963), s.289-291.

KARAL, E.Z. Osmanlı tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat devirleri(1789-1856), Ankara 1961, V.

KÂTİP ÇELEBİ, Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalka Hadschi Chalfa, yay. Joseph von Hammer, Wien 1812.

KEPECİOĞLU, K. Tarihî bilgiler ve vesikalar, "Vakıflar Dergisi", II(1942), s.411-413.

KIEPERT, H. Lehrbuch der alten Geographie, Berlin 1878.

KINNEIR, J.M. Voyage dans l'Asie-Mineure, l'Arménie, et le Kourdistan, dans les années 1813 et 1814, Paris 1818, I.

KOÇU, R.E. Osmanlı padişahları, İstanbul 1981.

KSENOPHON, Anabasis, çev. Hayrullah Örs, İstanbul 1962.

KSENOPHON, Hellenika, çev. S.Sinanoğlu, Ankara 1963.

KUMBARACILAR, İ. Türk Mimarları, "Arkitekt", sayı 7/3(1937), s.59 vd.

KURAN, A. İlk devir Osmanlı mimarisinde cami, Ankara 1946.

LECHEVALIER, J.B. Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin, Paris 1800, II.

LONGNON, J. L'Empire Latin de Constantinople et la principaté de Moreé, Paris 1949.

LUCAS, P. Troisième Voyage du sieur Paul Lucas par ordre de Louis XIV, fait en 1714, Rouen 1719, II.

MAY, J.M.F. Ainos(B.C.474-341), London 1950.

MANSEL, A.M. Trakya'nın kültür ve tarihi, İstanbul 1938.

MANSEL, A.M. Ege ve Yunan tarihi, Ankara 1947.

MANSEL, A.M.- AKARCA, A. Excavations and researches at Perge, Ankara 1949.

MECDİ EFENDİ, Şakayık tercümesi, İstanbul 1269.

MEHMED BİN MEHMED, Nuhbet üt-Tevarih, İstanbul 1276.

MEHMED EFENDİ(Ramazan zâde), Mirat ül-Kâinat, İstanbul 1290.

MEHMED HEMDEMÎ(Solak zâde), Tarih, İstanbul 1297.

MEHMED ŞÜKRÜ, Esfar-ı Bahriye-i Osmaniye, İstanbul 1306.

MENDEL, G. Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Istanbul 1912-14, 3 cilt.

MEYER, E. Geschichte des Altertums, Stuttgart 1939, IV.

MERİÇ, R.M. Mimar Sinan hayatı, eserleri, Mimar Sinan'ın hayatına, eserlerine dair metinler, Ankara 1965.

MILLET, G. L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris 1916.

MORDTMANN, J.H. Zur Epigraphik von Thrakien, "Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn", 8(1884).

- Mufassal Osmanlı tarihi, İstanbul 1957, I ve II.

NAİMA TARİHİ, çev. Z.Danışman, İstanbul 1969, V.

NEŞRÎ, yay. F.R.Unat-M.Köymen, Ankara 1957, II.

OBERHUMMER, E. Selymbria maddesi, şu eserde: "Pauly-Wissowa, Real Enzyklopädie", II,2, süt.1324-1327.

ORGUN, M.Z. Mimar Dalgıç Ahmet, "Arkitekt", sayı 3/4(1941/42), s.59-62.

OSTROGORSKY, G. Bizans devleti tarihi, çev. Fikret Işıltan(Türk Tarih Kurumu yayını, X.dizi, sayı 7), Ankara 1981.

ÖZ, T. Zwei Stiftungsurkunden des Sultans Mehmed II Fatih, İstanbul 1935.

ÖZDOĞAN, M. Trakyada Tarihöncesi araştırmalarının bugünkü durumu ve bazı sorunlar, "Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi", sayı 10-11(1981-1982), s.21-58.

PINAR, N.- LAHN, E. Türkiye depremleri izahlı kataloğu(Bayındırlık Bak.Yapı ve İmar İşleri Reisliği yayını, seri 6, sayı 36), Ankara 1952.

PASPATES, A.G. Τὰ θραχιχὰ προάστεια του Βυξαντίου, "Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνιχὸς φιλολογιχὸς Σύλλογος", 12(1877/78, baskı 1879).

PERTUSIER, Ch. Promenades pittoresques dans Constantinople et sur les rives du Bosphore, suivies d'une notice sur la Dalmatie, Paris 1815.

PFUHL, E.- MÖBIUS, H. Die Ostgriechischen Grabreliefs, Mainz 1977, I; 1979, II.

POLYBIUS, The Histories, çev. W.R.Paton, London 1926.

PROKOPIOS, Buildings(Loeb baskısı), Massachusetts 1961.

RAMSAY, W.M. The historical geography of Asia Minor, London 1890; Türkçesi, Anadolu'nun tarihi coğrafyası, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960.

RASİM, A. Marmara Denizi klavuzu, İstanbul 1945.

REFİK, A. Hicrî 12. asırda İstanbul hayatı, İstanbul 1930.

REFİK, A. Türk Mimarları, İstanbul 1977.

RICE, D.T. Art of the Byzantine Era, London 1977.

SABATIER, J. Description générale des monnaies byzantines, Paris 1862(yeni baskısı 1930), 2 cilt.

- Sailing Directions for Dardanelles, sea of Marmara, London 1893.

SAKAOĞLU, B. Gelişen Silivri yöresinde ticaret sektörü, "İ.T.Ü.Mim.Fak.MMLS Tezi", İstanbul 1982.

SALNAME-İ DEVLET-İ ALİYY-İ OSMANİYYE(H.1292=1875).

SALNAME-İ DEVLET-İ ALİYY-İ OSMANİYYE(H.1323=1905, baskı tarihi 1911).

SALNAME-İ DEVLET-İ ALİYY-İ OSMANİYYE(H.1328=1912).

SCHAFER, A. Demosthenes und Zeit, Leipzig 1885, I,2.

SCHLUMBERGER, G. La sigillographie byzantine, Paris 1884.

SCHLUMBERGER, G. Le siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs, Paris 1914.

SCHÖNERT, E. Die Münzprägung von Bizante-Dikaia-Selymbria, "Griechisches Münzwerk", 13(1975), s.39-44.

SCHUCHHARDT, C. Die Anastasiusmauer bei Constantinopel und die Dobrudschawälle, "Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts", 16(1901), s.107-127.

SEURE, G. Antiquités thraces de la Propontide: Collection Stamoulis, "Bulletin de Correspondance Hellénique", XXXVI(1912), s.534-641.

- Silivri maddesi, "Hayat Ansiklopedisi", VI, s.2897.

- Silivri maddesi, "Türk Ansiklopedisi", 29 (1980), s.45.

- Silivri, şu eserde: İstanbul il yıllığı, 1967, s.79-80.

SLADE, A. Records of travels in Turkey, Greece etc., and of a cruise in the Black Sea, with the Capitan Pasha, in the years 1829, 1830, and 1831, London 1832, 2 cilt, II.

SOM, D. Olan tarihi kiliseye oldu.., "Cumhuriyet Gazetesi", 26.Mart.1982.

SOYMAN, F.- TONGUR, İ. Konya eski eserler klavuzu, Konya 1944.

SPANNER, H.- GUYER, S. Rusafa, Die Wallfahrtstadt des heiligen Sergios, Berlin 1926.

STAMOULIS, M.A. Mektup, "Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος", 6(1871-1872, baskı 1873), s.245-246.

STAMOULIS, M.A. Ho en Selybria Byzantinos naos tou Hagiou Spyridonos, "Thrakika", XI(1938), s.37-44.

STRABON, Geographika, çev. A.Pekman, Berlin 1909.

TAFRALI, O. Thessalonique au quatorzième siècle, Paris 1913.

TARİH-Î LÜTFÎ(H.1291'de matbû nüsha), II.

TAŞLIKOĞLU, Z. Trakya'da epigrafya araştırmaları, İstanbul 1971, II.

TAYYİP, A.(Osman zâde), Hadikat ül-Vüzera, İstanbul 1271.

THEOPHANES, Theophanis Chronographia, yay. Carolus de Boor, Lipsiae 1883, I.

THUKYDIDES, Peloponnesos'lularla Atina'lıların savaşı, çev. Halil Demircioğlu, Ankara 1958, II.

TOKAY, E. İstanbul şadırvanları, İstanbul 1951.

TURAN, Ş. Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları, "Tarih Araştırmaları Dergisi", sayı 1/1(1964), s.157-200.

TZENOFF, G. Geschichte der Bulgaren und der anderen Südslaven, Berlin 1935.

UMAR, B. Türkiye halkının ilkçağ tarihi, İzmir 1982, I.

- Un endroit idéal pour camper: Silivri-Murat çeşmesi, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni", sayı 234(Temmuz 1961), s.21.

UYKUCU, K.E. Cumhuriyetin 50. yılında ilçeleriyle birlikte İstanbul, İstanbul 1973.

UZUNÇARŞILI, İ.H. Osmanlı tarihi, Ankara 1961, I; 1964, II; 1959, IV.

UZUNÇARŞILI, İ.H. Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı, Ankara 1965.

ÜNVER, S.- ELDEM, S.H. Amucazade Hüseyin Paşa Yalısı(Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yayını), İstanbul 1970.

VAKIFLAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ, Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ, Cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin evkafı şeriflerine ait vakfiye(2114 numaralı Türkçe defterin 175. sayfa ve 19 sayılı sırasında kayıtlı); Pîr Mehmed Paşa ibni Mehmed ibni Cemâleddinî Aksarâyi vakfına ait 2.Recep.927 tarihli vakfiye(1991/9 numaralı Türkçe defter, s.210 vd.

VASILIEV, A.A. Bizans imparatorluğu tarihi, çev. Arif Müfid Mansel, Ankara 1943, I.

VILLEHARDOUIN, La conquéte de Constantinople, Paris 1961 baskısı, II.

VIQUESNEL, A. Carte de la Thrace d'une partie de la Macédoine et de la Maerie, dressée par Viquesnel, Paris 1854; kitabı, Voyage dans la Turquie d'Europe, description physique et géologique de la Thrace, Paris 1868, II.

WALSH, R. Voyage en Turquie et à Constantinople, Paris 1828.

WALSH, R.- ALLOM, Th. Constantinople and the scenery of the Seven Churches of Asia Minor, London (1838?).

WORTLEY-MONTAGUE, L.M. Letters(yay. Everyman's Library, böl.69), London 1934; Türkçesi, Şark Mektupları, çev. Ahmet Refik, İstanbul 1933.

WROTH, W. Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum, London 1908, 2 cilt.

ZLATARSKI, W.N. Geschichte der Bulgaren, Leipzig 1918.

VII. RESİMLER LİSTESİ

1. Selymbria(=Silivri)'nın genel görünüşü.

2. Selymbria kalesinin batı cephesinin genel görünüşü.

2a. Selymbria'nın eski bir gravürü(J.Salman-F.W. H.Capone'den).

3. Kalenin evler arasında izlenebilen batı cephesi surlarının bir görünüşü.

4. Kalenin batı cephesi surlarının kalıntıları.

5. Kalenin batı cephesinden bir görünüş.

6. Batı cephesi surlarından bir detay.

7. Batı cephesi surlarından diğer bir görünüş.

8. Batı cephesi surlarından bir detay.

9. Batı cephesi surlarından bir detay.

10. Batı cephesi surlarının yeşillikler içinde kalan bir bölümü.

11. Batı cephesi surlarından bir detay.

12. Batı cephesi surlarından bir detay.

13. Kale içindeki Hagios Spyridon kilisesinin 1878 senesindeki durumu(M.A.Stamoulis'den).

14. Hagios Spyridon kilisesinin 1881 deki restorasyondan sonraki hali(M.A.Stamoulis'den).

15. Kalenin batı cephesi surlarından bir detay.

16. Selymbria kalesinin batı cephesi surlarındaki bir kule kalıntısından detay.

17. Kalenin kuzey-batı köşesi.

18. Kalenin kuzey-batı köşesinden bir sur detayı.

19. Kalenin Çarşı kapısının kuzey-doğu kulesi kalıntısından bir detay.

20. Çarşı kapısının şimdiki durumu.

21. Kalenin Çarşı ve Orta kapıları arasında yer

alan 3m 20 derinliğindeki boşluk(tahfif kemeri boşluğu).

22. Buradaki tuğla tahfif kemerinden ve bu kemerin oturduğu sağdaki taş örgüsünden detay.

23. Tuğla tahfif kemerinden bir detay.

24. Orta kapı ile Kır kapısı arasındaki yuvarlak plânlı kule kalıntısından detay.

25. Surların kuzey cephesine bitişik olarak sur taşlarından yapılmış inşaatlar.

26. Orta kale kapısının bugünkü durumu, solda kuzey-doğu kulesinin kalıntısı.

27. Orta kale kapısının kuzey-doğu kulesi.

28. Orta kale kapısının kuzey-batı kulesinin İstanbul Ayasofya Müzesindeki birinci parçası.

29. Aynı yere ait müzedeki ikinci kitabe parçası.

30. Ayasofya Müzesindeki Orta kale kapısına ait olması muhtemel üçüncü kitabe parçası.

31. Aynı yere ait olması muhtemel dördüncü kitabe parçası(Ayasofya Müzesinde).

32. Kalenin kuzey cephesi surlarından bir görünüş.

33. Kalenin kuzey cephesi surlarından diğer bir gönünüş.

34. Kalenin Kır kapısının bugünkü durumu.

35. Kır kapısının kuzey-batı kulesinin kalıntısı.

36. Kuzey cephesi surlarından bir görünüş.

37. Kuzey cephesi surlarından diğer bir görünüş.

38. Kalenin kuzey-doğu köşesinin görünüşü.

39. Bu köşeden güneye doğru uzanan doğu surlarına ait kalıntılar(dıştan görünüşleri).

40. Doğu cephesi surlarına ait kalıntılar.

41. Doğu cephesindeki yan bir girişe ait olması muhtemel bir kule kalıntısı.

42. Aynı kalıntının doğudan görünüşü.

43. Aynı kalıntıdan detay.

44. Doğu cephesine ait en fazla 1m. yüksekliğindeki temel kalıntıları.

45. Kalenin güneyindeki ve doğu cephesi surlarına bitişik inşa edilmiş belediye parkı.

46. Doğu cephesi suru ile kaynaşan belediye parkı duvarından bir detay.

47. Doğu cephesi surları üzerinde ve parkın kuzeydoğu köşesine yakın bir taş kemer kalıntısı.

48. Selymbria kalesinin 1965 de yayınlanan bir krokisi(F.Dirimtekin'den).

49. Kale içindeki geç devirde yapılmış bır hamam kalıntısı(Haziran 1982).

50. Stamoulis koleksiyonuna giren Selymbria sikkeleri(E.Schönert'den I-32 no.lu sikkeler).

51. Aynı koleksiyondaki Selymbria sikkeleri(E.Schönert'den 33-72 no.lu sikkeler).

52. Eski Ortodoks Başpiskoposluğu(Metropolitlik) binasının üzerindeki Turgut Reis ilkokulu.

53. Hagios Spyridon kilisesinin temel izlerinin bulunması muhtemel olan mahal.

53a. Apokaukos kilisesinin eski fotosu(İ.Alman Ark. Ens.Arş.neg.no.4428).

53b. Apokaukos kilisesinin eski fotosu(İ.Alman Ark. Ens.Arş.neg.no.4429).

54. Alexios Apokaukos kilisesinin bugünkü durumu.

55. Apokaukos kilisesinin kalıntılarından bir görünüş.

56. Apokaukos kilisesi kalıntıları.

57. " " "

58. Apokaukos kilisesinin kuzey cephesi kalıntıları(içten).

59. Apokaukos kilisesinin kuzey cephesi kalıntıları(içten).

60. Kilisenin kuzey apsisi kalıntısı(haziran 1982).

61. Kilisenin kuzey apsisi kalıntısı(mayıs 1983).

62. Kilisenin güney apsisi kalıntısı(haziran 1982).

63. Kilisenin güney apsisi kalıntısı(mayıs 1983).

64. Güney apsisi kalıntısı doğudan(haziran 1982).

65. Güney apsisi kalıntısı doğudan(mayıs 1983).

66. Güney apsisi kalıntısı güneyden(mayıs 1983).

67. Güney apsis ve güney cephe kalıntısı.

68. Ön plânda güney cephesi(dıştan), arka plânda kuzey cephe(içten). Haziran 1982.

69. Ön plânda güney cephesi, arka plânda kuzey cephesi(mayıs 1983).

70. Fatih camiinin minaresine ait kaide kalıntısı.

71. Alexios Apokaukos kilisesinin güney-batıdan görünüşü, solda sarnıç girişi.

72. Kilisenin altındaki sarnıca giriş bölümü.

73. Kilisenin güney-batıdan görünüşü.

74. İst.Ark.Müzesindeki kiliseye ait 1235 env. numaralı sütün başlıklarından biri(soldaki).

75. İ.Ark.Müzesindeki kiliseye ait monogramlı sütun başlıklarından 1235 env. numarasında kayıtlı diğer dört başlık.

76. 1235 env. numarasındaki monogramlı sütun başlıklarından diğeri(sağda).

77. 1235 envanter numarasında kayıtlı monograma sahip altı sütun başlığından biri.

78. 1235 env. numarasındaki monogramlı başlıklardan üçü.

79. 1235 env. numarasındaki monogramlı başlıklardan.

80. Bu başlıklardan ikisinin diğer bir görünüşü.

81. Müzedeki haç motifli küçük sütun başlıklarından.

82. Alexios Apokaukos kilisesinin altındaki sarnıcın su çekme bölümünün yıkılmış tonozu.

83. Sarnıcın iç görünüşü.

84. Sarnıcın içinden bir kemer detayı.

85. Sarnıcın içinden bir kubbe detayı.

86. Pirî M.Paşa camii güneyinden.

87. Caminin son cemaat yeri batıdan ve kısmen avlusu.

88. Pirî M.Paşa camiinin kuzey-batıdan genel görünüşü.

89. Caminin genel bir görünüşü, solda şadırvan.

90. Caminin son cemaat yeri.

91. Son cemaat yerinden bir detay.

92. Son cemaat yerinin orta bölümündeki sivri kemerin kilit taşı üzerindeki kitabe.

93. Caminin ana portali üzerindeki kitabe.

94. Ana portalin solundaki pencerenin üzerindeki kitabe.

95. Caminin son cemaat yerinin ve sağdaki zâviyesinin batıdan görünüşü.

96. Son cemaat yerinin ve soldaki zâviyesinin doğudan görünüşü.

97. Caminin ana portalinin sağındaki pencerenin üzerindeki kitabe.

98. Caminin batı cephesi.

99. Caminin kuzey-batı köşesinin detayı.

100. Pirî M.Paşa camiinin minaresi.

101. Son cemaat yerinin kubbelerinden ikisinin minareden görünüşü, solda ilerde imaret hanı.

102. Minareden detay.

103. Son cemaat yeri kubbelerinden üçünün üstten detayları, ön plândaki orta bölüm üzerindeki kubbe.

104. Son cemaat yerinin orta bölümünü örten kubbesinin üstten detayı.

105. Caminin ana mekânını örten kubbenin üstten detayı.

106. Caminin kuzey-batısından bir detay.

107. Mihrap duvarının ve batıdaki zaviyenin güneyden görünüşü.

108. Mihrap cephesinin dıştan görünüşü.

109. Mihrap cephesinden detay, yukarda gül pencere.

110. Mihrap cephesi detayı.

111. Mihrap cephesinden bir görünüş.

112. Mihrap bölümü, ana mekân ve batıdaki zaviye arasındaki ilişki, güneyden.

113. Mihrap bölümü, ana mekân, doğudaki zaviye ve son cemaat yeri arasındaki ilişki, doğudan.

114. Doğu taraftaki zâviyenin görünüşü.

115. Caminin iç görünüşü, kadınlar mahfili(batı kanadı).

116. İç görünüş, kadınlar mahfili(doğu kanadı) ve doğudaki zaviyeye giriş.

117. Cami ana portalinin içten görünüşü.

118. Mihrap kemeri ve üst pencereleri.

119. Mihrap bölümü.

120. Ana mekânı örten kubbeden detay.

121. Ana mekânda kubbeye geçişi sağlayan tromplardan birinin görünüşü.

122. Ana mekân kubbesinden bir detay.

123. Batıdaki yan mekânın kubbesi.

124. Doğudaki yan mekânın(zaviyenin) kubbesi.

125. Batıdaki yan mekânı küçülten kemer.

126. Batıdaki yan mekânda kubbeye geçiş.

127. Batıdaki yan mekândan bir detay.

128. Doğudaki yan mekânda kubbeye geçiş.

129. Son cemaat yerinin orta kubbesi(içten).

130. Hazire bölümünün minareden görünüşü.

131. Hazirenin doğudan görünüşü.

132. Pirî M.Paşa'nın sandukası.

133. Haziredeki mezarlardan bir görünüş.

134. Solda Pirî M.Paşa'nın oğlunun, sağda kendisinin sandukası.

135. Haziredeki sandukalardan biri.

136. Pirî M.Paşa'nın başucu şahidesi.

137. Pirî M.Paşa'nın ayak şahidesi.

138. Haziredeki sandukalardan bir örnek.

139. Res. 135 deki sandukanın diğer bir görünüşü.

140. Pirî M.Paşa'nın oğlunun mezartaşı.

141. Haziredeki kitabeli bir mezartaşı.

142. Haziredeki diğer bir kitabeli mezartaşından örnek.

143. Haziredeki diğer bir kitabeli mezartaşından örnek.

144. Haziredeki kitabesi yarıya kadar kırık bir mezartaşı.

145. Haziredeki kırık diğer bir kitabe parçası.

146. Avlu duvarının kuzey cephesi(içten).

147. Avlu duvarının kuzey cephesinin yan kapısı.

148. Avlunun kuzey cephesindeki ana portal(içten).

149. Avlunun kuzey cephesindeki ana portal(dıştan).

150. Avlunun kuzey cephesindeki yan kapıdan diğer bir görünüş.

151. Avlunun kuzeyinde bulunması gereken medresenin üstüne inşa edilen binalar.

152. Pirî M.Paşa caminin şadırvanı.

153. Darüttalimin genel görünüşü.

154. Darüttalimin kuzey-batı köşesi.

155. Darüttalimden bir detay.

156. Darüttalimin girişi.

157. Darüttalimin bahçesi.

158. Müezzinler odasından(muvakkıthane?) bir görünüş.

159. Müezzinler odasının batı cephesi.

160. İmaret hanının minareden bir bölümünün görünüşü.

161. İmaret hanının minareden diğer bölümünün görünüşü.

162. Mescit sokağındaki Danişmend Dede'nin mezarı.

163. Danişmend Dede'nin sandukasından diğer bir görünüş.

164. Mescit sokağının girişi.

165. Hacı Pervane'nin mezarı.

166. Silivri'nin sahil yerleşim bölgesinin batıya doğru bir görünüşü. Arka plânda Mimar Sinan'a ait uzun köprü.

167. Uzun köprünün batıdan Silivri istikâmetine doğru görünüşü.

167a. Uzun köprüden diğer bir görünüş.

167b. Küçük köprünün üstten görünüşü.

168. Silivri'deki küçük köprünün deniz tarafından görünüşü.

169. Küçük köprünün daha yakından bir görünüşü.

170. Ali Bey mahallesindeki Çukurçeşme sokağındaki çukur çeşmenin görünüşü.

171. Turgut Reis ilkokulunun bahçe duvarındaki tarihi eser olmayan yıkık çeşme.

172. Pirî M.Paşa camiinin avlusunun güney cephesindeki kapının karşısındaki çeşmenin haziran 1982 deki durumu. Şimdi çatısı ve üst bölümü yıkılmıştır.

173. Pirî M.Paşa camiinin avlusunun kuzey-batısındaki yol kenarında duvara bitişik çeşmenin kitabesi.

174. Bu çeşmenin görünüşü.

175. Elektirik santralı önündeki çeşme.

176. Bu çeşmenin kitabesi.
176a. Karayolları park yerindeki murad çeşmesi.
177. Kale parkından bir görünüş.

178. Kale parkındaki Alexios Apokaukos lahtinin yok olmadan önceki son durumu(haziran 1982). Mayıs 1983 de tamamen yok olmuştur.

179. Elektirik santralından iki km. mesafede bulunan lahit.

180. Bu lahitten bir detay.

181. Lahtin diğer bir detayı.

182. Lahtin içinden bir detay.

183. Elektirik santralı binasının etrafına atılmış vaziyetteki kalıntılar.

184. Bu mimari kalıntılara ait diğer bir görüntü.

185. Çeşitli kalıntılardan görünüş.

186. Bunlar içinde yer alan bir iyon başlığı.

187. Bir friz parçası.

188. Silivri Askerlik Şubesi binasının arka duvarında yer alan iki parça kitabe(Bizans devri).

189. Belediye binasının bahçesindeki kitabe.

190. Ahmet Kemal Silivrili'nin evinin bahçe duvarına gömülü vaziyetteki kabartmalı bir stel parçası.

191. Silivri'den çıkarılarak, İstanbul Arkeoloji müzesine getirilen 4984 env. numaralı döşeme mozaiyiği.

192. Ali Bey camii(yeni bina) nin bahçesindeki eski bir mezarı muhafaza altına alan yeni yaptırılmış mermer sanduka ve serpuşlu mezar taşı.

193. Kale parkındaki merdiven basamağı olarak kullanılan bir lento.

194. Kale parkında yer alan bir sütun başlığı.

195. Kale parkında yer alan bir ikiz sütun kaidesi.

196. Silivri Asri mezarlığının girişi.

197. Asri mezarlık. Tarihi kırılmış bir mezartaşı.

198. Asri mezarlık. Bir diğer mezartaşı.

199. Asri mezarlık. Bir diğer mezartaşı.
200. " " " " "
201. " " " " "
202. " " Hasan Ağa'nın mezartaşı.
203. " " Nazif Ağa'nın mezartaşı.
204. " " İbrahim Ağa zâde Hasan Ağa'nın mezartaşı.
205. " " Bir diğer mezartaşı.
206. " " " " "
207. " " " " "
208. " " " " "
209. " " " " "
210. " " Birkaç mezartaşından görünüş.
211. Asri mezarlığın girişindeki sanduka parçası.
212. Ayni sandukanın kısa kenarına ait bir parça.
213. Ayni sandukanın diğer bir parçası.
214. Fatih camiinin bulunduğu mahal.
215. Selymbria kalesi içinden bir sokak.
216. Kale içindeki evlerden biri.
217. Fatih camii(= Apokaukos kilisesi)'nin batısındaki evler.
218. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 24, 26 numaralı evler.
219. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 24, 26, ve 28 numaralı evler.
220. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 24 numaralı evin içinden detay.
221. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 26 numaralı evin üst katındaki dolaplı odasından detay.
222. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 28 numaralı evin yan cephesi.
223. 28 numaralı evin cepheden görünüşü.
224. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 37 numaralı ev; bitişiğinde sağda 39 numaralı ev.

225. Fatih mah., Tavanlı çeşme sok., 39 numaralı evin üst kat sofasından bir detay.

226. Kale içindeki bir sokağın görünüşü.

227. Kale içinden bir görünüş. Sağda Turgut Reis ilkokulu.

228. Fatih mah., Zükür mektep sok., 1 numaralı ev.

229. Fatih mah., Yıldız sok., 1 numaralı ev.

230. Aynı evin Yıldız sokağı içinden bir görünüşü.

231. Kale içindeki bir sokağın görünüşü.

232. Kale içindeki diğer bir sokak.

233. Orta Kale kapısından girilen sokak.

234. Silivri Merkez Belediyesi'nin yanındaki bina.

235. Aşağı kasabadan bir görünüş.

236. Aşağı kasabanın ana caddesi.

237. Sahil kesimindeki yerleşim. Arka plânda Uzun köprü.

238. Pirî M.Paşa camiinin güneyindeki sokağın görünüşü.

239. Kale Parkındaki bir papazın mezartaşı.

240. Aynı mezartaşının kitabesinin üst bölümü.

241. Aynı mezartaşının kitabesinin alt bölümü.

242. Kale Parkındaki Komnenos Gunares'in mezartaşı.

243. Aynı mezartaşının kitabesinden detay.

244. Kale Parkındaki Georgios Leontares'e ait mezartaşının üst bölümü.

245. Bu mezartaşının kırılmış bölümüne ait olması muhtemel kitabe.

246. Kale Parkındaki kitabesi kırık bir mezartaşı.

247. Kale Parkındaki bir Rum'a(1781-1852) ait mezartaşı.

248. Kale Parkında, Metropolitlik binasına ait bir lento.

249. Kale Parkındaki Rum kilisesine ait lentonun uzun parçası.

250. Bu lentodan kırılmış kısa parça.

251. Kale Parkında, Spyridon kilisesine ait olması muhtemel kitabe.

252. Kale Parkında, Hagios Spyridon kilisesine ait tamir kitabesi.

253. Kale Parkındaki bir sütunce.

254. " " burmalı sütun gövdesi kalıntısı.

255. " " bir ikiz sütun kaidesi.

256. " " ikinci ikiz sütun kaidesi.

257. " " üçüncü " " "

258. " " dördüncü " " "

259. " " beşinci " " "

260. Kale Parkındaki kurna; altında Bizans-Ion tipi sütun başlığı.

261. Kale Parkındaki Bizans devrine ait bir sütun başlığı.

262. Kale Parkındaki Bizans devrine ait diğer bir sütun başlığı.

263. Kale Parkındaki bir kadın heykeli.